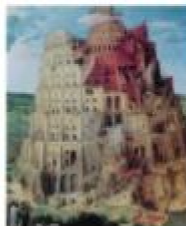

societate & publicistică

FLOREA IONCIOAIA

Oglinda şi amalgamul

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecția

SOCIETATE & PUBLICISTICĂ

Nr. XX

Coordonatorul colecției *SOCIETATE&PUBLICISTICĂ* este Dorin Popa

Consilieri editoriali: Liviu Antonesei
Dumitru Borțun
Ilie Rad

Florea **IONCIOAIA**
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Florea Ioncioaia, *Oglinda şi amalgamul. Istorie, politică şi morală în România de astăzi*

Editură *INSTITUTUL EUROPEAN* este recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Ştiințifice din Învățământul Superior
Iaşi, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13, cod 700469, O. P. 1, C.P. 161
euroedit@hotmail.com; www. euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
XXXX
– Iaşi: Institutul European, 2011
ISBN 978-973-611-xxxxxxxxxxxx

FLORE A IONCIOAIA

Oglinda şi amalgamul

Istorie, politică şi morală în România de astăzi

INSTITUTUL EUROPEAN
2011

Memoriei tatălui meu,
Costache Ioncioaia

Cuprins

Cuvînt înainte

Ca şi alţii din generaţia mea, aflaţi în momentul marii schimbări politice din decembrie 1989 la începutul carierei lor intelectuale, am deprins pasiunea vieţii publice prin intermediul articolului de gazetă. N-am fost niciodată ceea ce s-ar putea numi un gazetar profesionist, chiar dacă am fondat şi condus diverse publicaţii, iar la un moment dat am trăit aproape exclusiv din presă. Pentru mine gazetăria a fost mai mult un mijloc decît un scop: un mijloc de expresie şi de angajament public. Poate însă că, peste toate, scrisul şi munca de redacţie m-au format ca observator al realului în general şi al spaţiului public în particular. Pentru istoricul care doream să fiu, a fost o şcoală greu de înlocuit.

Activitatea într-o redacţie m-a format nu numai să scriu, dar mai ales să testez în fiecare zi efectele mesajului unui articol, al unui titlu sau al unei fotografii. Lucrul cel mai important a fost însă privilegiul de a fi în poziţia de martor activ, de spectator angajat. Pe de o parte să poţi observa zi de zi, din apropiere, „ca la teatru”, cum ţi se construieşte viaţa, lumea, din vorbe, fantezii, spaime şi prejudecăţi, iar pe de alta, să te imisciezi, adesea nechemat, în această arenă, să fii parte a luptei, captiv sub narcoza clipei.

Cataclismul provocat de intervenţia minerilor din iunie 1990 mi-a pus pentru prima dată la încercare acest proiect de existenţă. O bursă DAAD, la Freiburg, iar apoi, în toamna anului următor, o alta a guvernului francez, la Paris, m-au îndepărtat de acest drum. Cînd m-am întors, peste cîţiva ani, am găsit o societate complet diferită, nu atît faţă de ce lăsasesm (se schimbase de fapt foarte puţin şi nu

tocmai în sensul în care-l gîndeam eu!), ci față de lumea occidentală din care veneam acum, astfel încît n-am resimțit nici un fel de chemare de a-mi relua vechea ocupație.

Abia pe la mijlocul anilor nouăzeci, la invitația unui vechi camarad de arme din presa studențească, am reînnodat colaborarea cu (pe atunci) „Monitorul de Iaşi”. Pe nesimțite, alături de redacția acestui ziar, am regăsit un nou public. Descopeream oarecum uimit că România nu era doar aceea a lui Ion Iliescu şi Nicolae Văcăroiu. Acest public era la fel ca mine. Voia o Românie occidentală, liberală, în ruptură ireversibilă cu lumea comunistă şi iluziile unei democrații „originale”, de substituție.

Am publicat de atunci probabil cîteva mii de articole în acest ziar (devenit apoi „Ziarul de Iaşi”) ca şi în altele. Cele mai multe s-au pierdut la propriu în jungla de celuloză şi întîmplări suprapuse la infinit, care este istoria unei publicații. Am recuperat pentru acest volum în jur de o sută dintre aceste articole: tablete, analize şi comentarii, mai ales din ultima parte a acestor ani, respectiv, începînd din 1998 şi pînă în 2008. Cele mai multe sînt intervenții pe teme care „ardeau” într-un anume moment, fatalmente deci databile, ataşate contextului primei lor publicări. De aici poate contradicțiile, incoerențele, pozițiile excesiv de polemice, subiectivitatea care le uneşte.

De fapt, dacă aceste texte pot avea vreun interes pentru cititorul de astăzi, faptul ar putea veni din caracterul lor principal de mărturie, fie şi de grad secund, asupra acestor ani. Chiar dacă faptul ca atare poate însemna un handicap, acest caracter intrinsec memorial oferă în schimb privilegiul perspectivei: ne poate sugera de unde venim, unde sîntem, dar şi ce am sperat să fim.

De aceea, aş vrea să cred că, în ciuda inevitabilei diversități tematice şi stilistice a textelor inserate în acest volum, cititorul va putea distinge uşor prezența cîtorva teme care au făcut prima pagină a agendei dezbaterilor morale

din spaţiul public românesc în ultimele două decenii: prăbuşirea completă a valorilor şi slăbiciunea idealului comunitar în România postcomunistă, relaţia cu trecutul comunist: (problema memoriei traumatice şi a trecutului istoric falsificat, problema represiunii crimelor totalitare şi sancţionarea colaboraţionismului), chestiunea depăşirii moştenirii comuniste şi a reconfigurării unui spaţiu public liberal, recuperarea memoriei obnubilate de propaganda totalitară etc.

Am încercat să inserez în aceste dezbateri argumente pentru „o etică a nuanţei”, respectiv, de a nu ceda în faţa a două rele egale: iacobinismul post-factual, retro-moralismul facil şi injust, pe de o parte, şi replierea în faţa „relativismului” ambiant, adică acea tentaţie de a amesteca planuri şi situaţii ireductibile, de a egaliza sau relativiza culpele, pe de alta. Nici „toţi vinovaţi”, nici execuţii sumare, nici ignorarea contextului, nici refuzul oricăror distincţii, nici uitarea generalizată.

Titlul trimite de altfel atît la nevoia de autoscopie colectivă, ca o cale de emancipare de sub tirania „gîndirii magice”, cît şi la limitele acesteia, mai bine spus la proasta utilizare a diverselor forme de autoreprezentare şi deliberare publică, de la pseudo-memoria delirantă la isteria imprecativă din show-rile politice televizate. Mai cu seamă amalgamul a devenit în postcomunist metoda favorită a intevenienţilor în spaţiul public atunci cînd sînt în criză de argumente propriu-zise. Însă, metoda amalgamului a devenit îndeosebi odată cu expansiunea deliberării politice televizate o practică uzuală în toate mediile, reflex al unui refuz al gîndirii, al complexităţii, al democraţiei. Metoda amalgamului nu doar că amestecă ilegitim planuri distincte, date şi fapte fără legătură unele cu altele, refuză clarificările sau relativizează evidenţele cele mai banale, dar mai ales refuză nuanţele şi nevoia de revizuire permanentă a opiniilor. Practica amalgamului întreţine o cultură a suspiciunii şi confuziei deliberate, ne îndepărtează atît de rigorile gîndirii corecte cît şi de o relaţie sănătoasă cu realul.

Ținînd cont de diversitatea de ton, stil şi uneori de poziții din aceste articole, greu de evitat în publicistică în general, organizarea acestui material pe secțiuni deşi prezumțioasă mi s-a părut de neocolit. Astfel, în primele două părți au fost grupate mai ales articolele consacrate actualității politice şi discuțiilor pe teme curente. Partea a treia, cea mai extinsă grupează articole privind problema conştiinței istorice, din perspectiva evaluării morale a memoriei istorice naționale. Partea a patra este consacrată discuțiilor privind înțelegerea şi instrumentalizarea moştenirii totalitare, partea a cincea cuprinde mai multe analize la cald a patologiei mediatice ambiante, în timp ce ultima secțiune include texte de actualitate intelectuală.

Unele titluri au fost schimbate în raport cu versiunea deja apărută, mai ales din motive pur stilistice (a evita repetițiile). Datarea unor articole a pus unele probleme, dar mi s-a părut imposibil de evitat. Un articol de gazetă este legat ombilical de momentul apariției sale: trebuie proiectat aşadar în contextul lui mediatic şi istoric.

În cvasi-majoritatea lor, articolele cuprinse în acest volum reprezintă „texte de duminică”, adică scrise duminica sau la final de săptămînă. Faptul a însemnat, cum se poate imagina, că în toți aceşti ani am furat din timpul pe care ar trebuit să-l acord părinților, soției mele şi copiilor noştri. Acum nu mai pot decît să le mulțumesc pentru îngăduință.

Cititorilor mei, prietenilor ca şi celor care m-au „înjurat” dar m-au citit cu o anume empatie, le rămîn recunoscător pentru suportul lor implicit. Aş vrea apoi să le mulțumesc colegilor din redacțiile pe unde am trecut, mulți dintre ei acum risipiți în lumea largă, de la care am învățat atîtea. Țin să-i amintesc aici mai ales pe cei cu care am lucrat direct în vechea redacție a „Monitorului”: Cerasela Cirimpei, Valeriu Gherghel şi Tony Hrițac, Marius Cristian, Mihai Chiper şi Adrian Cioflâncă, Cristian Racu, Lucian

Postu şi Claudiu Raus, Mona Dârțu, Andi Lăzescu, Florin Zamfirescu şi Dan Radu. Domnului Dorin Popa, coleg şi prieten vechi, care a fost dispus să gireze apariția acestui volum în colecția pe care o conduce, trebuie să-i multumesc în mod particular.

Partea I-a

Noi, cei din oglindă

Violatori, odihnindu-se

Uşor aplecat în faţă, cu fruntea ascunsă în mîini, este singurul căruia nu i se vede privirea. Nu putem şti ce anume îl face să-şi ascundă faţa: remuşcările, sentimentul de confuzie, ca un puşti după o boacănă zdravănă, sau este doar obosit? În schimb, cel de alături, mezinul, probabil, priveşte direct spre fotograf, ca şi cum l-ar sfida. Pozează, evident. Din unghiul acesta, pare chiar că abia îşi stăpîneşte un rictus. A spart geamul de la cancelarie... ei, şi? La vîrsta mea, toţi făceaţi la fel!, pare a ne replica de dincolo de obiectivul fotografului.

Următorul, cel de-al treilea, pare a fi băiatul cel rău, durul micului grup. Este îmbrăcat cu o jachetă maro, din piele aparent (calitatea pozei nu este prea grozavă!), strînsă cu fermoarul pînă la gît, care-i dă un aer hotărît şi rebel. Este ca o fiară în cuşcă. Nu va mărturisi cu inima deschisă. Nu va cere iertare. Nu va aştepta decît să scape din această complicaţie neaşteptată pentru a-o lua senin de la capăt, dacă se va „întîmpla” să se întîmple. Înfruntă aparatul şi aruncă lumii o privire de gheaţă. Se află acolo pentru că unii vor să-l ia de fraier. Şi ce dacă a murit? Era o beţivă...

Ultimul, cel de-al patrulea, pare a fi cel mai vîrstă şi liderul. Emană un aer dubitativ, conciliant, dar viclean. Va mărturisi totul cel mai repede, va regreta, va cere clemenţă, va negocia, va vinde piste false şi ţapi ispăşitori. Tot ce-l interesează este să scape cu cît mai puţin. Oricum, nu el avusese ideea: se întîmplase să fie prin preajmă pur şi simplu, într-un moment nepotrivit. Altminteri, nici n-o cunoştea

prea bine pe victimă. Şi era şi băut. Aproape nevinovat, la urma urmei!

Fotografia este făcută într-un arest de poliție din județul Neamț şi ține loc de material ilustrativ pentru o scurtă relatare de presă dintr-un ziar local. Este povestea macabră a unui viol, încheiat cu decesul victimei, undeva într-o comună a județului: versiunea cea mai nouă din *România, crime şi violuri*. În lumina crudă a acestei primăveri timpurii, povestirea par extrasă direct din proza cea mai sordidă a lui Dickens..

Ideea ar fi aparținut celui mai mic dintre ei. Femeia dormea pe o bancă în centrul comunei. Au luat-o pe brațe, din somn.Undeva, într-un loc mai dosnic, au dezbrăcat-o, i-au închis gura, i-au imobillizat mîinile şi picioarele. Pe la miezul nopții, ospățul s-a terminat şi toți au plecat mulțumiți la casele lor. Femeia a fost găsită a doua zi, într-un şanț, înghețată.

Şi-au recunoscut deja faptele, dar în sinea lor se consideră ei înşişi nişte victime. Ar putea scăpa cu mai puțin de doi-trei ani de pedeapsă efectivă şi totul va trece. Se înțelege că nici unul dintre cei implicați nu se consideră violator şi asasin. Probabil, nici membrii comunității lor nu-i consideră astfel. Femeia ar fi vinovată cel puțin în egală măsură. Ce femeie inocentă doarme noaptea pe o bancă publică?

De fapt, ce îngrozeşte în aces caz este aerul său de de normalitate. Nici unul dintre cei patru nu provine din pegra obişnuită a marilor oraşe. Nici unul nu are nimic din „CV-ul" infractorilor care bîntuie România de astăzi. Nu pare scris în gena lor că vor ajunge inevitabil în arestul poliției. Sînt îmbrăcați decent şi cu siguranță că încep să conştientizeze gravitatea situației. Au între 17 şi 24 de ani, adică vîrsta tuturor erorilor şi exceselor, care uneori devin vicii de maturitate, dar care cel mai adesea trec ca nişte boli ale vîrstei primei tinereți, atunci cînd erotismul exploziv este

exhibat ca formă de sociabilitate şi condiție de acces într-un grup şi cînd totul poate oscila între extreme de la o clipa la alta: valorile, sentimentele, destinul, viața.

Am extras cazul dintr-un ziar care este difuzat în județul Neamț, dar am observat că asemenea întîmplări pot fi găsite mai peste tot în România de astăzi. Este drept că presa le caută (aş spune: le aşteaptă!) şi mai ales le dramatizează cu o anume voluptate. Sînt subiecte mediatice care se vînd, în virtutea fapului că sexualitatea, oricît de sordidă ar fi aceasta, este cel mai sigur ingredient al unei rețete de succes în media ultimilor ani.

De altfel, în aceeaşi zi, am dat peste un caz similar în județul Suceava. De asemenea, un județ de munte, cu comunități puternice şi relativ mai bine prezervate decît cele din zonele de şes şi deal, mult mai expuse mişcărilor de populații şi disonanțelor culturale. Scenariul lor este într-atît de comun încît pare comandat de o minte bolnavă. Aceeaşi violență schizoidă, adică din partea unor indivizi „perfect normali” în rest, acelaşi impuls de a acționa în grup, aceeaşi lipsă de compasiune față de suferința umană şi mai ales aceeaşi lipsă de respect pentru femeie.

Există mai multe explicații posibile pentru toate acestea. Avem mai întîi desigur o anume moştenire culturală, rural-ortodoxă, pentru care sexualitatea ca şi femeia este mai curînd ceva periculos în sine şi de evitat în timpul zilei, adică atunci cînd ne putem controla, cînd sîntem raționali.

Îmi pare evident că, pentru o bună parte din mentalitățile noastre comune, sexualitatea este oarecum separată de corpul femeii, al unei femei anume; aceasta este cel mult vinovată pentru că posedă sursa interesului sexual, patologic, al bărbatului. Din acest motiv, oadată dorințele elementare împlinite, femeia păcătoasă este pedepsită o dată în plus, ca fiind singura care inspiră bărbatului, abia sexualizat, dorința vicioasă.

Sexualitatea licită este legată aproape exclusiv de reproducere şi implicit de căsătorie; astfel, plăcerea, ca şi erotismul, fiind reprimată fără menajamente. Din acest motiv, Biserica ortodoxă de la noi se opune vehement la ceea ce de exemplu protestanţii au acceptat de sute de ani, ca formă de regularizare a impulsurilor sexuale care nu pot fi consumate prin căsătorie: legalizarea bordelurilor.

În al doilea rînd, s-a născut de ceva timp şi la noi o feminitate provocatoare, care manifestă într-adevăr tendinţa de a-şi instrumentaliza corpul, printr-un erotism afişat în exces şi adesea lipsit de prudenţă, dacă nu de gust. Apoi, avem o criză a masculinităţii, mai ales la vîrsta primei tinereţi, cînd oricum criza este intensă. Nu ştiu dacă violurile au crescut ca număr după decembrie 1989, dar sigur au crescut în violenţă, semn că dorinţa sexuală a bărbatului este mai feroce şi irepresibilă. Poate din acest motiv, discursul de seducţie, prin care sexualitatea era sublimată, transformată în valoare socială, aproape că a dispărut ca practică socială. Dacă este să te iei după ziare şi televiziuni, astăzi, femeiele nici nu se mai cuceresc: ori îţi cad în braţe ca mărul lui Newton în virtutea legii gravitaţiei masculine, copleşite de virilitatea statuară a bărbatului, ori sînt nişte vampe, care provoacă pînă la demenţă dorinţele masculine, într-un joc în care trupul este complet separat de afectivitate, obiect al unei pasiuni nevrotice.

Să observăm puţin şi felul în care a evoluat limbajul. Pentru mai toată lumea, nu se mai face dragoste între un bărbat şi o femeie. În noul jargon erotic, cei doi nu se mai cunosc, nu mai trăiesc împreună (cu sensul că împart acelaşi pat), nici măcar nu mai spun (ceea ce de altfel altădată ar fost considerat teribil de vulgar!) că se culcă împreună: ei fac acum sex! Ceva în sensul în care Kant (care n-a fost niciodată căsătorit!) pare-se că vorbea despre căsătorie: un acord între o femeie şi un bărbat pentru utilizarea reciprocă a organelor sexuale.

La aceasta trebuie adăugate desigur consecințele unei urbanizări perverse a societății noastre, în sensul în care produsele „culturii de consum” au invadat cotidianul nostru post-comunist, vulnerabil, întrucît nu a avut timp să-şi dezvolte forme de autoprotecție adecvate şi nici nu are în spate un țesut social solid, ca în lumea occidentală. Înainte de a fi martor la acest proces, presa şi televiziunile au un rol-cheie în degradarea „economiei afective” din ultimul timp. Sîntem o societate de o incredibilă violență simbolică: de la atacurile „vadimiste” ale opoziției la adresa puterii, la atracția pentru sordid şi macabru a presei noastre, care banalizează răul, îl introduc în viața noastră ca pe un fapt normal. Violul şi crima sadică fac în continuare, la mai bine de cinci ani de la irumpția sa în presa românească „normală”, o bună rețetă pentru media.

În fapt, ce anume propune discursul dominant tînărului care-şi descoperă confuz sexualitatea? Fie să se dedice ascetismului, să intre într-o mănăstire, fie să se lase fiecare cum poate pradă consumatorismului ambiant, în care sexualitatea este o parte din marea prăjitură a vieții, adică un obiect ca oricare altul, în raport cu care simțurile nu pot şi nu trebuie controale. Aceasta nu te ajută să înveți cum să te opreşti pe marginea prăpastiei, înainte de a provoca drame irecuperabile.

Nichita Stănescu povestea că atunci cînd a împlinit şaisprezece ani, tatăl său i-a dat, în loc de cadou, un pol (o bancnotă de ao anumită valoare, mi se pare 25 de lei!) şi i-a pus o vorbă pentru țiitoarea publică a cartierului. Experiența n-are nimic romantic, poetic, induce o ruptură brutală de copilărie, dar măcar poate avea meritul de a arăta prețul lucrurilor: înainte şi nu după ce faptul s-a consumat! Este o manieră de a intra în marea convenție care guvrenează societatea: dragostea nu trebuie confundată cu sexualitatea, iar plata este mai bine s-o faci înainte şi nu după, în arestul poliției. Nu este nimic imoral în a te iniția în cel mai important

joc al trupului. În a scăpa de complexe şi a-ți echilibra biologic libidoul. Nu vindecă rănile sufletului. Dar nici nu le deschide.

Monitorul de Iaşi, 18 martie 1998

Dumnezeu ca abțibild

Indiferent de ce cred unii sau alții, pasiunile oamenilor mari (aici, în sensul de iluştri, importanți!) au pentru mine un profund ecou pedagogic. Am fost încîntat prin urmare să aflu recent dintr-o notiță de ziar că printre pasiunile domnului B., patronul local al unei importante instituții publice, cele dintr-un şir care te ajută să pleci fără nici un regret din această țară, se află şi colecționarea de icoane. Cum era şi firesc, are chiar şi una la care ține foarte mult. Pentru că este scumpă, în sensul că valorează cîteva bune milioane de lei, spune el.

Ceea ce mi-a rămas destul de neclar este totuşi motivația acestei pasiuni: de ce colecționează dl. B. icoane? Este drept că pasiunile sînt cel mai adesea nemotivate, totuşi, este greu de crezut ca un om cu un spirit atît de practic, care i-a permis supraviețuirea mai bine de zece ani în funcția sa de şef în vremuri atît de tulburi, să facă totul dintr-un elan obscur. Am putea bănui că la mijloc se află rațiuni estetice, căci o icoană este uneori un obiect estetic. Dar ar putea fi vorba şi de rațiuni religioase, întrucît o icoană este în primul rînd un obiect de cult, un mijlocitor al pietății.

Îmi pare însă greu de imaginat că dl. B. ar fi un simplu consumator estetic, în ciuda universalei sale recunoaşteri ca om de cultură de respirație largă. Din notița amintită, se vede că d-sa mai curînd este preocupat să-şi numere icoanele, ca un contabil (sau poate ca un prim-ministru!) şi nu să le descrie ca un amant îndrăgostit. Mai degrabă, dacă ne luăm după numărul de icoane, cred că dl. B. vrea să se călugărească. Este evident că el se află într-o fază mistică!

Ne-am putea aştepta oare astfel ca în scurt timp onorabilul domn să cheme parchetul anticorupție şi să facă mărturisiri complete, ca un pas pentru ispăşirea păcatelor? Ce exemplu de bun credincios ar da, nu-i aşa? Eu unul, am cîțiva prieteni care lucrează în construcții şi care ar putea să-l ajute, cu propria lor mărturie, în această frumoasă întreprindere. Unul i-a decorat apartamentul din oraş al fiicei sale şi casa din Bucium, complet pe gratis. Nu în „contul bunăvoinței", ci pentru ca distinsul domn să binevoiască a-i plăti firmei la care acesta lucra banii pe care instituția publică pe care o conducea îi datora legal. De altfel, cam degeaba. Un altul i-a făcut instalația electrică şi instalațiile sanitare. Cu aceleaşi rezultate desigur. Este greu să fii clientul unei instituții atît de importante precum cea condusă de dl. B.

Nu are încredere acest iubitor de icoane în PNA? Mai există din fericire şi alte forme de confesiune publică. Multe ziare ar urla de încîntare să-l aibă ca sursă pentru pentru o serie de articole care să zguduie tînăra noastră republică. Corupția instituționalizată ar lua în sfîrşit chipul unui caz extrem de generos.

Dar dacă este să fim sinceri cu noi înşine, pare limpede că febra mistică a dlui B. este una „de protocol" şi probabil că nu trebuie asociată unui impuls religios care să-l îndemne la a se pregăti pentru viața de apoi. Dl. B. nu vrea să se confeseze nimănui şi nu se află în nici o dilemă. Pentru el icoanele sînt obiecte de cult al propriei imagini, publice şi nu numai. Înfăţişîndu-ne colecția sa de icoane, eternul şef al vămii din Iaşi vrea să ne spună mai curînd că a găsit un fel de instrument de negociere cu Dumnezeu: el cumpără icoane, Dumnezeu se face că nu-l vede!

Aşadar, iccoanele nu au pentru el nici un sens estetic şi nici unul religios. Întrebarea este dacă dl. B îşi dă seama de aceasta. Nu cred. Pentru mulți români, religia nu este propriu-zis o credință, ceva care presupune o anumită

devoţiune, o lepădare de sine, o pasiune veritabilă sau măcar un act care să ceară o minimă conformare cu dogmele, teologice şi morale, deopotrivă. Pentru mulţi români, şefi, vameşi sau simpli cetăţeni, religia este în primul rînd un cod social. O formă fără fond, utilă doar în anumite circumstanţe. Din această cauză, practica unei credinţe nu este asociată unui set de valori morale.

Cu ceva timp în urmă, m-a prins vremea seara tîrziu, pe un frig polar, undeva la un capăt al Iaşului. Atunci cînd a venit autobuzul murdar şi rece am avut senzaţia, la fel ca toţi cei care formam mulţimea tăcută din staţie, că a venit mîntuirea. Ne-am urcat în viteză şi am lăsat fiecare cei cinci mii de lei în mîna şoferului într-o stare de fericire inconştientă. Era de la sine înţeles că nimeni nu voia şi nici nu cerea un bilet în schimb. Tot cea voiam era să ajungem acasă.

Priveam aşadar tăcuţi şi fericiţi cum autobuzul gonea pe străzile pustii. Din cînd în cînd, şoferul oprea şi în el se urcau aceiaşi oameni zgribuliţi care aruncau bucuroşi în tăcere cîte o monedă metalică în palmele şoferului. Vedeam cum încet-încet bordul maşinii se umple de monezi şi bancnote şi luam faptul ca pe un fel de probă că şoferul ne va duce spre casele noastre.

La un moment dat însă, pe cînd treceam peste pasarela din Nicolina, şoferul încetineşte şi îşi face de mai multe ori semnul crucii. Manevra a fost destul de bruscă şi a creat puţină confuzie în mulţimea din autobuz. Dar cei mai mulţi au înţeles repede ce se petrece. La baza podului se află o bisericuţă, iar şoferul oprise pentru a-şi face cruce de mai multe ori, cu un fel de furie mistică, ca şi cum ar fi avut o revelaţie. De altfel, pentru cine fusese atent, episodul se repetase anterior de mai multe ori, în timp ce autobuzul zburda prin oraşul pustiu: în dreptul bisericii Sf. Nicolae Domnesc, al bisericii Bărboi etc.

Nu-mi dau seama dacă omul îi mulţumea astfel lui Dumnezeu pentru că-l ajutase să strîngă salariul pe o lună

sau era vorba de un gest reflex. Se înțelege că, la fel ca şi domnul B., şoferul pios nu găseşte nici o legătură între a crede în Dumnezeu şi a folosi autobuzul instituției în scopuri proprii. Dumnezeu îl ajuta să fure şi nu era nimic în neregulă aici.

De ce oare apare atît de frecvent această fractură? Este ca şi cum Dumnezeu ar fi un contabil care iartă dacă îi aduci diverse forme de omagii. Poți fi şi credincios, şi hoț, în acelaşi timp. Între acestea nu există nici o contradicție. S-ar zice chiar că trebuie să fii obligatoriu bigot dacă te-ai apucat zdravăn de furat. Cu cîteva cruci şi o vizită la biserică nu ai nici o problemă să te scapi de toate păcatele din lume.

Îmi pare că aceasta este o problemă mai ales a Bisericii noastre majoritare, cea în care românii nu mai contenesc să-şi exprime încrederea, decît a religiei creştine în sine. Formele de aderență pe care le solicită practicile Bisericii noastre au un conținut dominant formal. Nu vorbesc aici de lipsa de eficacitate a încercărilor de integrare în Biserică a credincioşilor obişnuiți şi nu vreau să amintesc nici obişnuința preoților noştri de a se înfățişa ca simpli propagandişti ai credinței şi niciodată ca exemple.

Este cunoscut însă că în mod obişnuit avem cu Biserica o simplă relație fiscală şi nicidecum una mistică. Credința noastră nu se mai poate manifesta în formele tradiționale, iar Biserica refuză să privească în jur şi să accepte o inovație a cultului, de exemplu. Cine mai are astăzi răbdarea să stea patru ore în picioare la o liturghie ortodoxă? Cine mai este dispus să se confeseze unui preot pe care îl ştie avar şi ipocrit?

Fapt, este că, în acest fel am ajuns să nu-l mai putem reprezenta pe Dumnezeu ca o instanță morală. Dumnezeu este cel mult o figură culturală, un fel de Conducător Suprem cu care se poate negocia la o adică. Iar la rîndul său, preotul ne apare ca un simplu funcționar, un instrument fără

conştiinţă, care simulează apropierea de Dumnezeu, dar nu o mediază în mod real. În consecinţă, putem fura fără nici o remuşcare cu aceeaşi mînă cu care ne facem cruce. De la Dumnezeu vine totul!

Ziarul de Iaşi, 30 Iunie, 2003

Răzbunarea lui Uzi şi Kalaşnikov

O cunoştinţă de departe îmi trimite un mesaj jubilatoriu: *Vezi că au băgat filme indiene la tv!* Iniţial, l-am citit amuzat; mi se părea un soi de farsă. Totuşi, abia vineri seara, cînd mi-a dat telefon, pe la zece seara, surescitată de emoţie să îmi spună că pe Antenă au băgat un film indian care nu era în program, mi-am dat seama că nu este nici o glumă la mijloc.

O cunoscusem pe Sandi la München, acum cîţiva ani, unde am împărţit un apartament. Prietenul ei mă iniţiase în misterele germanei administrative şi amîndurora le eram recunoscător pentru că acceptaseră să locuiesc acolo, după nenumărate încercări infructuoase de a găsi o cameră liberă în acel oraş. Împreună cu proprietara, o săsoiacă arhetipală, făceam un menaj instructiv, în care ticurile proprietăresei sau audiţiile involuntare de muzică turcească şi manele (pasiunea perechei colocatare) îmi păreau adorabile în faţa perspectivei de a dormi în gară. Apoi, bărbatul, care era clandestin în Germania, s-a refugiat în Spania, unde condiţiile de azil erau mai blînde, iar de Sandi s-a îndrăgostit un poliţist german. Ea îl iubea pe Gelu fără condiţii, suferea atroce atunci cînd acesta nu o suna sau cînd nu era suficient de pasional, dar era intrigată că poliţistul părea cam rece, mereu ocupat (îmi povestea că tocmai prinsese o bandă de islamişti!), şi nu se grăbea să o ceară de nevastă.

Am plecat aproape în acelaşi timp din München (ei îi expirau cei doi ani de contract legal în Germania): După un timp, am primit un SMS, care atunci era ultimul strigăt tehnologic, în care Sandi îmi relata că Gelu se întorsese din

Spania, dar nu la ea, ci la fosta lui nevastă; se simţea de aceea folosită; şi nici neamţul nu o mai căutase. Nu i-am răspuns probabil ceva foarte consolatoriu, de vreme ce corespondenţa noastră se oprise acolo.

Am deschis vineri seara pe la zece televizorul pe canalul respectiv. Pe ecran se juca un fel de vodevil postmodern, cu o trupă de dansatoare îmbrăcate pe jumătate oriental, pe jumătate ca în restul lumii, făcînd gesturi obscene, în stilul Michael Jackson. Uitasem să activez sonorul, aşa încît totul părea o parodie cam grosolană a culturii de masă occidentale. În cîteva scurte secvenţe de teatru dansant apăreau eroul negativ, un ins cu ochii holbaţi, născut canalie, eroul principal, o namilă nu prea arătoasă, dar care aducea frapant ca stil cu Rambo, buna sa mamă vitregă, mama sa adevărată pierdută şi regăsită pe patul de moarte, tatăl în rolul contelui de Monte Cristo, comoara ascunsă, sacrificiul suprem pentru fiinţa dragă şi fraţii gemeni Uzi şi Kalaşnikov.

Toate acestea în ceva indefinibil şi timp de trei ore. Ce mă surprinde la aceste producţii este ciudata lor combinaţie, prin care parcă vrea să înghită nu numai toate genurile artistice descoperite vreodată (de la dans la operetă sau la drama romantică), dar şi toate modele, temele şi clişeele culturii de masă. Totul într-un sos sentimental neîngurgitabil în mod obişnuit.

În comparaţie cu acestea, telenovelele aparţin deja unei concepţii estetice mai sofisticate. Avem aici mai ales acele răsturnări de situaţii, care lasă mereu impresia că există un anume conflict dintre aparenţă şi realitate. Filmele americane precum Rambo se plasează deja pe un al treilea nivel. Regăsim aici o cultură politică constituită pe ideea de libertate ca o formă de autonomie a individului, ca şi pe ideea de lege, ca normă socială obiectivă. Nu ar trebui să ignorăm de altfel contribuţia istorică a culturii de masă la distrugerea sistemului comunist.

În filmele indiene eroii sînt nişte haiduci, simpli justițiari în numele resentimentului. Cei răi nu încalcă propriu-zis norme juridice, ei sînt răi de la natură şi nu-şi pot depăşi condiția naturală. De aceea, victoria asupra lor nu readuce ordinea în lume. Este cel mult o victorie a unui individ şi nu o victorie a ordinii legale.

Aceste filme sînt concepute ca nişte erzațuri, care se potriveau oarecum epocii comuniste cînd cultura de masă nu exista ca formă extinsă. Atunci erau compatibile cu societatea bazată pe fractura dintre gustul popular şi gustul canonic, dar mai ales cu o concepție ideologică maniheistă, structurată în jurul conflictului primar şi universal dintre bine şi rău, dintre frumos şi urît, dintre bogați şi săraci, sau al unei viziuni teleologice a lumii, după care binele învinge întotdeauna.

De ce au succes în România aceste filme, după ce am plonjat deja pînă acum în hăurile culturii de masă? O explicație ar fi că publicul popular este insațiabil. O alta ar fi că deja cultura de masă din România s-a structurat pe mai multe niveluri. În fine, cea mai verosimilă explicație este că imaginarul cultural a unei părți semnificative a ceea ce numim public popular este dat de o combinație periculoasă dintre gustul (în sens aici de conştiință estetică) oriental şi cultura politică a comunismului tîrziu. Pe ambele le uneşte sentimentalismul şi absența unui interes profund pentru libertate şi lege.

Ziarul de Iaşi, 28 iulie 2003

Bietul Ioanid față cu exotismul

În vinerea care a trecut, întreaga conducere de partid şi de stat, în frunte cu preşedintele Iliescu, primul-ministru în exercițiu, A. Năstase, N. Onțanu, primarul unui sector din Bucureşti (ministrul culturii s-a scuzat oficial, fiind într-o excursie importantă, pe undeva în Occident), a participat la un eveniment care dacă n-ar fi de o tristețe amară, ar trebui să ne provoace un rîs homeric: schimbarea patronimului unui parc din Bucureşti. Mai precis, printr-un transfer patronimic halucinant, *Parcul Ioanid* din Bucureşti a devenit *Ion Voicu*, după numele regretatului violonist.

Se ştie că, marele violonist, dispărut de ceva timp dintre noi, este tatăl al mult mai cunoscutului deputat PSD, Mădălin Voicu, lider de opinie al țiganilor lăutari şi o prezență obligatorie în diverse talk-showuri, fie că este vorba de sport, politică sau modă. Ciudat, acum, însă, cu excepția trîmbițelor de partid, îndeosebi canalul public de radio, presa a fost foarte zgîrcită în a prezenta evenimentul, astfel că, nu ştim cu ce ocazie s-a produs această rebotezare, respectiv, dacă este vorba de vreo aniversare măcar, şi de ce tocmai Parcul Ioanid a avut această soartă.

În interviurile lor acordate cu acest prilej postului amintit, văduva artistului ne-a reamintit succesele acestuia în cultivarea imaginii României în lume, iar deputatul Mădălin Voicu ne-a risipit orice dubii în ce priveşte meritele fostului patron al parcului în discuție: întrucît nu era vorba de pictorul Ioanid, ci de fostul proprietar al terenului pe care se află astăzi parcul respectiv, donat de acesta comunității, numele de Ioanid nu avea nici un fel de

justificare pentru a fi ataşat unui parc. Totuşi putem muri liniştiţi: bietul Ioanid nu fusese în fine demascat drept un trădător de patrie, element corupt, criminal sau orice altceva ce l-ar face odios în ochii prezentului. Pur şi simplu făcuse o donaţie pentru bucureşteni.

Destul, oricum, s-ar putea zice. După cum se vede, balanţa meritelor este cu totul perversă. Un om care donează o avere comunităţii este deci complet lipsit de merite. Dar, urmînd cumva logica exotică a dlui Mădălin Voicu ar trebui să schimbăm şi numele Bucureştiului, pentru că nu ne spune nimic şi oricum avem atîtea nume ilustre, rude de partid şi de stat, care ar putea să se sacrifice, la o adică.

Nu mă leagă nimic de parcul respectiv. Nici măcar nu sînt sigur că am trecut vreodată prin el. Puţinele lucruri de care îmi amintesc acum, le-am primit sub formă de clişee, inclusiv prin intermediul unui bun roman al lui Bedros Horasangian. Ştiu însă că era un loc iubit în Bucureşti, dar mai ales că numele respectiv intrase în memoria culturală a bucureştenilor. Pentru mulţi însă Parcul Ioanid trimitea la vechiul canon cultural, bazat pe acordul dintre reinterpretatea Tradiţiei şi reinterpretarea modelului occidental, care născuse civilizaţia modernă în România.

De aceea, schimbarea unui patronim fără nici un fel de justificare culturală decentă este un viol cultural. El este nu numai un atentat contra dreptului unei comunităţi de a-şi prezerva memoria, gestul este deopotrivă un atentat contra unei etici minimale a raporturilor publice. Căci, ceea ce este tulburător în această afacere vine din aceea că justificarea schimbării este de ordin cultural. Numele Ioanid a fost sacrificat pentru că era insignifiant, nu avea la bază nici un fel de merit. Bietul Ioanid nu salvase imaginea României în lume, nu avusese talente culturale, probabil fusese un negustor cuminte, care a decis să-şi lase averea comunităţii sale. Este o prostie, să recunoaştem, ba chiar un semn de viclenie, faţă de urmaşi.

Acest mod de a gîndi este incompatibil cu valorile înalte ale clanului politic aflat astăzi la putere. Pentru participanții la acest viol cultural, foarte probabil Ion Voicu nu este însă doar un simplu muzician. El este exponentul noii clase intelectuale şi politice forjate sub regimul comunist, ai cărei moştenitori direcți se simt Ion Iliescu şi Adrian Năstase. Să ne amintim că fiecare dintre aceştia şi-au edificat averile prin privatizarea statului. Ei au luat, nu au dat, cum se spune. Această clasă s-a născut prin distrugerea memoriei culturale anterioare, prin înlăturarea în sînge a elitei interbelice şi prin izolarea culturală a națiunii, pentru ca aceasta să-şi piardă interesul pentru valori şi obişnuința comparației. Preocuparea sa este strict aceea de a cultiva exotismul ca principiu de conduită culturală. De aici transformarea folclorului în Tradiție canonică şi chiar în model cultural uzual. Produsul apoteotic şi apocaliptic al acestei culturi politice a fost național-comunismul lui Ceauşescu.

Nu ar trebui de aceea să ne mire că a trebuit să vină baroneasa Nicholson de la Bruxelles să ne spună că un mariaj între copii, fie aceştia şi de romi, nu are nimic exotic. Cultura noastră publică nu secretă aceste valori. Obişnuința cu diversele tipuri de violuri ne arată cît sîntem noi înşine de exotici. Am devenit mai compatibili cu regele Cioabă decît cu dna Nicholson.

Ziarul de Iaşi, 6 octombrie 2003

Fiorul patriotic

Atunci cînd un amic m-a invitat la o întîlnire între jurnaliştii ieşeni şi cei din Chişinău, am fost de acord mai mult din politeţe. Ştiam că sînt într-o situaţie de neiertat. Eram complet străin de lumea presei basarabene, despre care nu aveam nici un fel de idee, afară de ceea ce ne mai sugerează Ghenadie Nicu, în articolele sale din acest ziar. Aveam apoi o oarecare experienţă a acestor întîlniri „patriotice", care sînt de obicei un bun prilej de discursuri adînc simţite, poduri de lamentaţii şi multă indignare, peste care se suprapun inevitabil fumurile de superioritate ale Fratelui mai mare şi o imensă baie de patetism sumar.

Îmi este greu să spun că lucrurile au fost radical diferite acum. Desigur că, atmosfera oarecum intimă, profesională, fără televiziuni şi caracudă, din podul Casei Pogor, a ponderat mult patetismul de ocazie. Ceva a fost însă diferit şi cred că acest ceva vine de peste Prut.

Nume precum Alexandru Canţîr sau Nicolae Negru îmi erau cunoscute de la BBC. A fost nu numai o bucurie să-i întîlnesc în carne şi oase, alături de colegii lor din Chişinău, de la agenţia de ştiri *Basapress*, de la publiccaţii precum *Timpul* sau *Jurnalul de Chişinău*, dar şi să-i aud vorbind. Ei reprezintă nu numai presa independentă din Republica Moldova. Acea presă, care este mereu pe cale de desfiinţare, dar care renaşte mereu, nu ştim de unde, pentru a relua marea bătălie în jurul libertăţii. Ei sînt oameni care luptă pentru limba română. Nu duc doar o luptă pentru a spune ce gîndesc, ci pentru a spune toate acestea în limba română. Pentru aceasta este nevoie mai mult decît de

discursuri patetice. Ei prețuiesc libertatea şi au înțeles importanța organizării şi solidarității. De altfel, ei au avut inițiativa întîlnirii.

Tema principală a discuțiilor s-a configurat spontan prin intervenții de diverse culori: de ce nu avem un public comun pentru jurnalismul de limbă română? De ce, cu alt cuvinte, presa din România este complet absentă de la Chişinău, iar jurnalismul de limbă română din Basarabia este absent din România?

Am aflat astfel nu numai că la Chişinău nu ajunge nici un ziar din România, dar că nici ziarele de limba română de la Chişinău nu o duc prea bine. Cele două cotidiene care se adresează publicului de limba română au mari probleme financiare, datorate atît tirajelor mici, cît şi atmosferei de ostilitate din partea guvernului comunist, care controlează, ca şi guvernul PSD-frate, din România piața publicității.

Tirajele mici însă arată interesul direct al publiccului pentru o asemenea presă. Publicul de limbă română citeşte puțin presă cotidiană, iar cînd o face preferă *Komsomolskaia Pravda*. Aceasta întrucît în Chişinău în rețeaua de difuzoare se ascultă *Radio Rossia* şi nu un post românesc. Astfel, basarabenii sînt la curent cu toate mondenitățile de la Moscova sau scandalurile din Vladivostock, dar nu ştiu mai nimic despre ce se petrece la cîțiva kilometri de ei, în România, patria lor lingvistică. Acest public s-a format în anii puterii sovietice şi a fost preluat de cultura de consum post-sovietică. Pe lîngă aceasta, publicațiile sau canalele media ruseşti sînt susținute masiv de Ambasada rusă de la Chişinău, ca şi, fie şi indirect, de guvernul comunist.

Se poate schimba aceasta? Cel mai adesea, jurnaliştii basarabeni de limbă română au încearcat să configureze lumea românească în imaginarul publicului basarabean pur şi simplu oferind informații despre România. Paradoxul, pe care l-a enunțat directorul de la Basapress, este însă că

presa românească este ea însăşi o sursă de negativitate, ca orice presă liberă de altfel. Ştirile bune nu constituie nicăieri evenimente de presă, în plus, presa face parte dintr-un spaţiu politic, în care se înfruntă poziţii şi reprezentări adverse. Presa de reclamă nu are public.

Un timp apoi jurnaliştii basarabeni au crezut că pot primi un ajutor de la guvernul din Bucureşti, în felul în care guvernul rus sponsorizează presa de limbă rusă, cu atît mai mult cu cît declaraţiile oficiale erau extrem generoase. În acest moment, acest suport este zero. Guvernul de la Bucureşti avea un fond special pentru susţinerea culturii de limbă română din Republica Moldova dar acesta a fost blocat recent, în urma criticilor oficialilor moldoveni. Jurnaliştii basarabeni spun însă incidentul a fost un pretext pentru ca oficialităţile române să acopere grave malversaţiuni cu acest aceste fonduri.

Ei spun că aceste fonduri nu au ajuns decît într-o proporţie de zece la sută în Basarabia, restul a rămas în conturile cine ştie cui la Bucureşti. De altfel, chiar şi unul dintre proiectele asumate direct de guvern prin ministerul lui Dîncu, un lunar cu articole din presa românească, a lăsat în urmă datorii neachitate pentru mai multe numere.

Motivul pentru care este absentă Basarabia din presa românească are probabil explicaţii şi mai interesante. Ne arată felul în care arată cultura noastră de consum. Publicul percepe patriotismul şi românitatea exclusiv legate de patrimoniul istoric dat. Basarabia este o realitate exterioară acestuia. Iar dacă fiorul există, acesta durează numai atît timp cît ne inflamăm din cine ştie ce motive. Cînd febra trece într-un fel sau altul, fiorul patriotic dispare ca şi cum nu ar fi fost. Nu putem fi şi lucizi, să acţionăm adică eficace, cu perseverenţă, şi patrioţi în acelaşi timp, adică atenţi şi responsabili faţă de destinul nostru comun.

Ziarul de Iaşi, 10 noiembrie 2003

Suspect de Vatra Dornei

Un tren local mă lasă la Vatra Dornei, puțin după cinci după-amiază. Este deja întuneric, însă oraşul este intens luminat. Abia trecuseră sărbătorile. Sînt doar în tranzit, dar cum mi se spune ca următorul tren este abia pe la nouă şi pentru că nu am nimic mai bun de făcut, mă gîndesc că ar fi o bună ocazie să revăd orasul. Trecusem pe aici cu numai o săptămână înainte, dar atunci era atît de frig încît am fost bucuros că trenul meu nu întîrziase mai mult decît de obicei. Acum ploua, iar zapada devenise un fel de pasta semilichida care îți intra de-a dreptul în ghete, iar dedesupt era gheata. Orice pas este aşadar un triumf contra legii gravitației.

Străzile sînt totuşi animate. Trecători gălăgiosi şi în grupuri compacte par a fi luat în posesie strada principală. Nu-mi dau seama dacă au o direcție anume ori se plimba pur şi simplu. Aud însă multe expresii în ruseşte şi observ apoi că bărbații poartă toți treninguri, iar femeile blănuri opulente. Mînat de o pornire romantică, vreau mai intîi să sun la Iaşi. Primele două telefoane nu merg. Al treilea se afla chiar în holul unui cinematograf. Mă felicit de două ori. Voi putea suna de undeva fără să stau in ploaie, iar apoi am să văd un film alături de publicul popular, o experiență intelectuală întotdeauna de neuitat, pe lînga faptul că în acest fel aş scăpa ieftin de două ore de ploaie.

Cinematograful are program non-stop, dar cu toate acestea este închis. Nimeni nu ştie de ce. Grupurile în treninguri şi blanuri îşi trimit bărbații să sondeze terenul în jurul clădirii, bat insistent în geamurile de la intrare, apoi se

retrag tactic pe o stradă laterală. Pare un fel de ritual de oficiere a unui cult.

Din fericire, chiar în colțul străzii de alături, impecabil luminată, strălucind în lumina neoanelor, se află o librărie. Plouă din ce în ce mai tare şi sînt bucuros că voi putea sta măcar cîteva minute la căldură. Librăresele sînt excepționale: nu numai că par extrem de amabile, dar poarta lungi discuții cu clienții despre cărți, vorbesc familiar despre unii dintre autorii pe care-i vînd, te introduc în bucătăria literaturii cu un fel de inocență care te surprinde nepregătit încît ai sentimentul ca eşti invitatul lor permanent.

Mi-ar plăcea să mai rămîn, dar mi-e teamă, nebărbierit cum sînt, ud, obosit, cu rucsacul şi bocancii mei de iarnă, să nu par în dezacord cu mediul de aici. Stau totuşi mai bine de o jumătate de oră si cumpăr două cărți din politețe.

Cînd se întrerupe curentul, reuşisem să plătesc, dar eram încă ocupat să pun cărțile în rucsac. Întunericul care se lăsase este atît de profund încît am impresia ca am intrat în levitație. Nu pot face nici o miscare, ştiu că în jurul meu sînt numai cărți, vînzătoarele ar putea crede cine ştie ce. După un timp, se aprinde o luminare şi pot ieşi astfel din clădire. Am încă o mînă în rucsac şi mă simt uşor vinovat.

Strada este acum mai puțin animată. Întunericul este ca o pastă încît nu ştiu unde sînt şi încotro să mă îndrept. Îmi este imposibil sa disting vreun chip. Este ca şi cum aş fi coborît în regatul umbrelor. Farurile puținelor maşini cu care mă intersectez măresc impresia de spațiu gol şi amenințător: te orbesc preț de o secundă. iar apoi dispar într-o direcție necunoscută lăsîndu-te încă şi mai confuz. Ma gîndesc că aş putea merge la un internet-cafe, dar îmi dau seama ca pana de curent este peste tot oraşul şi în plus nu mă pot orienta cu nici un chip.

Plouă mai departe torențial şi decid să ma refugiez în aşteptarea remedierii defecțiunii sub un balcon, unde să mă adun şi să mă feresc de grupurile de trecători panicați.

La un moment dat, îşi face apariția o echipă de jandarmi, cu lanterne şi bastoane în mînă. Evident îşi fac rondul şi aceasta îmi dă un sentiment de siguranță. La scurt timp îi văd trecînd înapoi şi apoi revenind imediat, ca şi cum ar fi depistat ceva. Unul dintre ei se îndreaptă spre mine. Probabil că li se păruse ceva în neregulă, pentru că unul dintre ei se opri amenințător în dreptul meu şi mă întrebă ce fac.

Întrebarea şi tonul m-au surprins. Probabil că eram într-o fază uşor metafizică de vreme ce pare-se că n-am fost teribil de convingător în ochii jandarmului. Drept urmare, după o clipă de ezitare, mi-au cerut actele. Atunci mi-am dat seama că nu aveam buletinul la mine.

Cel care conducea interogatoriul, un subofițer căruia nu-i vedeam nici măcar ochii în beznă, crede aş putea fi un individ urmărit general şi că de fapt urmăream să sparg magazinul din spatele meu (pe care, obsedat de întuneric, nici nu-l observasem de altfel!). Credința lui este ca nu aveam nici un motiv să stau acolo, iar, că, în general, nu aveam nici un motiv să mă aflu în Vatra Dornei în acel moment. La urma urmei de ce nu stăteam în gara şi de altfel toți cei ca mine spun la fel şi fac pe nevinovații.

Avea evident dreptate şi, pe întrunericul acesta, şi nici nu-l pot contrazice. Nu aveam acte, stăteam în ploaie pe stradă, deci mergem la *secție*. Ma gîndesc că nu mai fusesem niciodată la o *secție* şi oricum nu aveam altceva de făcut. Totul este să nu fie prea departe de gară să nu pierd trenul ori să mă rătăcesc definitiv.

Pornim aşadar. Mergem repede şi în tăcere. Cei trei jandarmi mă încadrează reglementar: şeful în față, pe post de ghid, iar cei doi soldați în lateral. Strada devenise acum o baltă imensă şi deja nu îmi mai simt picioarele în bocanci. Îi rog atunci să meargă mai încet şi să ocolim şuvoaiele de apă. Ei nu înteleg ce vreau şi mai ales de ce vreau asta. Par chiar exasperați. Fac atunci gafa cea mai mare pe care o poate face cineva în această situație: le cer să fie mai

politicoşi întrucît trăiesc şi din impozitul pe care îl plătesc eu lună de lună. Asta îi enervează teribil şi unul dintre ei îmi cere explicații vehement. M-ar putea pune şi în cătuşe, îmi aruncă peste umăr.

În cele din urmă ajungem în fața unei clădiri imense, genul de arhitectură chezaro-crăiască. Trecem prin holul lung ghidați de fascicolul lanternei, la capătul căruia ne aşteaptă subofițerul de serviciu cu o lumînare. Se uită la mine fioros şi ne lasă mai departe. Urcăm două etaje într-un fel de fel de vestiar. Aici, interogatoriul reîncepe. De aceasta dată, echipa de jandarmi este sprijinită de restul trupei. Mă amenință mai întîi cu amenda, apoi cu percheziția corporală şi în fine mi-o spun de la obraz că m-ar putea reține chiar şi 48 de ore. Norocul meu este că totuşi merge computerul de la centru şi prin radio îmi pot verifica numele.

Cît tîmp durează munca de la centru cu computerul, cei de aici se ocupă intens cu educația mea. Ce s-ar întîmpla dacă aş avea un accident, cum aş mai fi identificat? Argumentul mi se pare imbatabil, dar îmi vine ideea să le povestesc că există o țară, de unde vine şi democrația, în care nu există buletine şi unde polițiştii nu te pot opri pe stradă să-ți ceară să te identifici, dacă nu există o clară suspiciune în legătură cu o culpă. Şi unde de altfel nici nu este o culpă să dai un nume fals. Prin întuneric nu le pot vedea prea bine chipurile, dar este evident că le-ar plăcea să mă închida chiar mai mult de 48 de ore.

Între timp vin datele de la centru. Nu sînt urmărit general. În plus, computerul le confirmă că buletinul meu era la poliție pentru schimbare. Prin urmare, nu voi putea fi nici amendat. Urmează un moment greu. Ar trebui să primesc scuze, dar mă grăbesc să declar că nu şi-au făcut decît datoria şi că oricum n-aveam altceva de făcut în acest timp. Primesc rucsacul şi cărțile, iar un jandarm se oferă să mă conducă la gară.

În timp ce mă conduce amabil spre ieşire, şeful său îşi aminteste că-mi ştie numele meu de undeva. Citise pe vremuri un ziar. Ba nu, de la televizor. Vedeți, domnule, dacă nu era pana asta de curent, îmi spune, v-aş fi recunoscut imediat! Aş vrea să le spun că nu am nici o legătura cu acel *Ioanițoaia* de la televizor, dar nu pot rezista tentației de a-mi lua o mică revanşă. Sînt un om meschin, în această seară, îmi spun strîngîndu-le mîna. Autografele rămîne pe altădată.

Monitorul de Iaşi, 29 februarie 2004

Tîrnăcop, subtil şi patriot

Zilele trecute, în timp ce căutam un post audibil, am surprins pe *Radio Cultural* o conversație cu un invitat necunoscut. Este genul de emisiune de serviciu de după-amiază, în care se perindă diverşi buni români, de care nu a auzit nimeni şi pe care o asculți printre rînduri. Totuşi, de această dată, în timp ce realizatoarea se străduia din greu să nu pară în concediu, invitatul se depăşea pe sine. Voce fermă, cunoştințe întinse, causeur excepțional. Aflu după un timp că este scriitor, că a publicat numeroase cărți şi că fusese redactor la revista *Luceafărul*. Prin urmare, devin oarecum atent.

La un moment dat povesteşte cum îl cunoscuse pe Cioran; este drept în treacăt, accidental, cu mai mulți ani în urmă, cînd era un tînăr promițător, după cum îi fusese prezentat Maestrului de către un prieten comun, într-o berărie de la capătul bulevardului parizian Saint-Michel. Marele sceptic îl interpelase atunci pe nepusă masă: „Bă, ce faceți voi acolo, dormiți pe Carpați?”

Din păcate, fusese toată viața un risipitor şi nu ținuse un jurnal, lipsit fiind de conştiința importanței momentelor la care asistase. A purtat în schimb o corespondenă uriaşă, pe care intenționează să o publice. De altfel, tocmai a terminat de corectat o carte care se va numi *Scrisori de la ierarhi*.

Printre vorbe, amintiri de aceeaşi calitate, păreri deifinitve şi irefutabile, aflăm că titularul vocii este liderul patronatului din imobiliar sau cam aşa ceva, calitate în care de altfel coordonase recent un grant din fonduri europene în legătură cu evaluarea imobiliară. Se lansează de altfel într-o

serie de observații subtile privind urbanismul bucureştean. De altfel, aflăm imediat că este în plus şi *doctor honoris causa* al *Institutului de studii medievale Cataluniya* din Barcelona. Dar, ținînd cont de context, nimic nu mă miră.

De ce făcuse toate acestea, adică aceste lucruri importante, îl întreabă la final realizatoarea? Din patriotism, răspunde el în acelaşi stil. Abia atunci însă cînd în final gazda i-a reamintit numele, totul a început să se lege. Cine putea fi o asemenea personalitate proteică? Numele său era Arthur Silvestri. Aş fi un ipocrit dacă faptul m-ar surprinde cu totul.

În anii optzeci, pentru cine îşi mai aminteşte, lui Arthur Silvestri i se spunea şi *Tîrnăcop,* dar nu de la pasiunea pentru imobiliare. Fost redactor la *Luceafărul* şi fost polemist de partid şi de stat, omul avea ca misiune să desființeze scriitorii care nu respectau linia Partidului sau pe care Securitatea îi trata ca periculoşi. Ataca opera acestora, pe care o desființa ca şi cum ar fi lovit cu tîrnăcopul. Celebritatea îi vine însă din foiletonul din revsta *Luceafărul* contra *Europei Libere* şi mai ales contra Monicăi Lovinescu şi a lui Virgil Ierunca.

Este drept că, spre deosebire de grupul de la *Săptămîna*, care făcea acelaşi lucru, Arthur Silvestri era mai educat şi nu părea să fie la fel de grețos precum Vadim Tudor sau alții. Unii spuneau chiar că avea talent de critic literar. Pe la sfîrşitul anilor optzeci se auzise că s-ar fi pocăit brusc. Oricum, după revoluție mai combătuse ceva timp la o publicație finanțată de I. C. Drăgan, dar fără marele ecou public al grupului de la *Săptămîna*, iar apoi ieşise din joc. De ce reapăruse acum?

În amintirile sale carcerale, Belu Silber îl descrie pe securistul Mişu, unul dintre anchetatorii săi din anii cincizeci, drept „un om sensibil”, care spre deosebire de ceilalți nu-l „bătea personal decît cu un creion foarte lung şi numai pe ascuțişul oaselor”. La interogatorii, care durau în

general cam douăzeci şi mai bine de ore pe zi, Mişu îşi cocoța victima pe un scaun foarte înalt, în aşa fel încît, dacă aceasta adormea, fie şi măcar o clipă, ar fi căzut imediat buştean. Apoi, la anumite intervale cerea arestatului să coboare pentru a-l scuipa, fapt care-l amuza teribil.

În restul timpului, securistul Mişu dădea numeroase dovezi de umanitate. Îi povestea victimei sale că avea probleme cu vezica sau că era vegetarian şi căsătoria nu-i inspira nici un interes, fapt care o supăra pe mama sa, ori că să se ferea de colegii lui. Îi cerea chiar ajutorul în mod deschis, omeneşte, în a fabrica un dosar cerut de superiorii săi la adresa foştilor tovarăşi ilegalişti, căci, se ştie, Partidul îşi regla mereu conturile. Într-o zi, după o anchetă cu capul în tavan şi nenumărate şedințe de scuipat, securistul Mişu îi încredințează „planul de perspectivă al securiştilor”: „Mai întîi, stîrpirea contrarevoluționarilor, spionilor şi trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet pentru fiece locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educația politico-ideologică a întregii populații.”

Orice opinie am avea astăzi asupra acestui „plan”, mi se pare evident că avem în față un instrument de justificare. Mişu nu era în mod evident un călău veritabil, avea numai micile lui plăceri şi vicii pe care sistemul i le încuraja. El are mai curînd tentația de a rămîne uman în interiorul său profund. Fiecare dintre noi, oricîte fărădelegi am face, sîntem slabi şi avem nevoie de justificări. Iar aceasta ne face umani. Vrem să ştim că facem răul pentru a salva binele.

Ştim desigur că, din punct de vedere psihologic, este infinit mai uşor să fii victimă decît călău. Ca victimă, rămîi întotdeauna de partea binelui, îți prezervi coerența interioară, dar mai ales nostalgia unei ordini morale universale. În schimb, să fii de partea răului este o probă infernală pentru orice conştiință. Pentru a scăpa cu mintea întreaga avem probabil numai două posibilități la dispoziție. Fie să faci în aşa fel încît toată lumea să aibă chipul tău, să devină

complice cu trecutul tău. Fie să te căieşti, calea mistică deci. Acesta din urmă este desigur lucrul cel mai greu. Poate imposibil. Pocăința nu te face nici să uiți, nici să te împaci cu sine.

Pînă de curînd am crezut că mai există şi o a treia cale: să dispari. Să fii în viață, dar să te comporți ca şi cum nu ai fi existat niciodată. Să te prelingi pe străzi, să te strecori într-o continuă penumbră, să te declari un mort viu. Totul cu scopul de a lăsa timpul să lucreze pentru tine. Cazul Silvestri-Tîrnăcop ne arată însă că este o cale imposibilă. Mai bine faci să dispară lumea decît să dispari tu. De aceea poate că la problema răului nu există cu adevărat decît soluția mistică.

Ziarul de Iaşi, 5 iulie 2004

Periferia ca extaz

Cu cîțiva ani în urmă, am participat la un proiect de cercetare condus de un istoric austriac. Atunci cînd în raportul meu final am folosit termenul de *provincial*, pentru a desemna ceea mie mi se părea a fi un fenomen cultural lipsit de autonomie şi care se reconfigurează exclusiv în raport cu un centru, directorul proiectului m-a întrebat dacă adjectivul *periferic* n-ar fi cumva mai adecvat.

Pentru un austriac ca şi pentru orice germanofon este greu de înțeles de ce noțiunea de *provincial* ar avea un sens peiorativ. Germanii nu au propriu-zis un centru pe care să-l imite şi în raport cu care să-şi organizeze lumea. Nu au nici măcar fericirea de a avea o academie, care să le spună cum să scrie ori cum să-şi reprezinte trecutul național. Chiar dacă, între timp, Berlinul a revenit în poziția sa de capitală politică a celei mai mari părți a lumii germane, principalele canale media se află aiurea, în timp ce marile universități din sud-vestul Germaniei continuă să reprezinte modelul de excelență intelectuală germană.

De fapt, atunci cînd vorbim de provincialism ca problemă culturală, modelul nostru de interpretare este Franța. În ciuda numeroaselor proiecte de reformă, de regionalizare şi descentralizare a vieții publice franceze, Parisul continuă să domine Franța şi să exprime în lume imaginea Franței. *Deşertul francez* cum a fost numită Franța provincială este totuşi o metaforă. Provincia franceză nu s-a redus niciodată la pitoresc şi etnografie locală. În plus, în fața mondializării, Parisul pare a deveni el însuşi un soi de centru provincial, de unde sentimentul de cetate asediată al

intelectualilor francezi în fața limbii engleze şi a culturii de consum de origine americană. De altfel, întrucît Parisul nu are o sală de concerte de bună calitate, Pierre Boulez a refuzat de curînd să mai concerteze în Oraşul-Lumină, preferînd sălile din Lyon sau Bruxelles.

Imposibilitatea de a defini analitic provincialismul mă obligă să evoc o mică fabulă, auzită recent. Undeva, într-un oraş oarecare din România profundă, un adolescent care tocmai absolvise ciclul gimnazial şi căruia i se prevestise o carieră în domeniul umanioarelor, urma să-şi aleagă şcoala formării sale viitoare. La cincisprezece ani părerea adulților încă mai contează, aşa încît ucenicul alege entuziast liceul în care funcționa celebritatea absolută a oraşului.

Mai departe nici măcar nu este vorba de o reiterare a cunoscutei învățături strămoşeşti cu pomul lăudat. Pur şi simplu, candidatul la cunoaşterea absolută a trebuit să fugă la liceul rival cu prima ocazie posibilă. Acolo nu funcționa nici o celebritate, dar se învăța gramatică, profesorul nu venea beat la ore şi respecta un minimum de prescripții pedagogice.

Am putea trage de aici o mulțime de înțelesuri, în funcție de imaginație şi de simpatii politice. De pildă, am putea să ne punem întrebări cu privire la felul în care funcționează mecanismele de acreditare spontană. Mai precis, despre cum este posibil ca într-un oraş nu prea mare, omogen etnic şi cultural (în sensul că mai toată lumea se uită la aceleaşi telenovele!), să există o atît de generalizată absență de spirit critic.

Putem vorbi aici de provincialism? Îmi pare că dacă aş face-o, fostul meu director de proiect ar avea dreptul să mă provoace la duel. Faptul că o comunitate nu poate emite în mod autonom judecăți de valoare cît de cît valide, sau că priveşte în egală măsură cu uimire supusă, resentiment şi frustrare către Bucureşti sau Paris, ține mai mult de lumea periferiei decît de aceea a provinciei.

În acelaşi timp, pentru noi, adejectivul provincial trimite mai ales la o formă de sociabilitate intelectuală

inferioară: apartenența la o comunitate culturală slab coezivă ale cărei norme şi repere valorice vin din afara sa. Spiritul provincial defineşte o comunitate care nu se poate auto-norma culturalmente, nu-şi poate distinge ierarhia valorilor, care recurge la instanțe exterioare, străine cel mai adesea, pentru a-i fixa ordinea valorilor. Spritul provincial este de asemenea definit de dublul complex: al inferiorității, în raport cu Centrul/Capitala, dar şi al supremației localului în fața oricărei alte forme de putere simbolică, care vine din afară şi amenință decisiv ierarhia puterii interne. De fapt, un provincial acceptă dominația Centrului numai atît timp cît cineva nu-i amenință bazele puterii sale, cîtă şi cum este aceasta.

Ziarul de Iaşi, 31 decembrie 2005

Stăpînii norilor

În penumbra serii, trupurile îşi pierdeau încet-încet din materialitate. Cuplul opera cu o minuție îndelung exersată şi părea că nu are nevoie de prea multe cuvinte. La numai cîțiva paşi, în parcarea noroioasă de alături, fetița lor sărea o coardă imaginară. Zgomotul înfundat al paşilor acompania refrenul voios, care venea de la un televizor dat la maximum din casa de alături: *Noi sîntem români/Noi sîntem români/Noi sîntem aici pe veci stăpîni...*

În atmosfera caldă, leşioasă, de toamnă tîrzie, vocea fetiței şi refrenul sună cumva ireal, pe jumătate ironic, pe jumătate neverosimil. Deşi este încă devreme, în afară de mine, singurii spectatori sînt cîinii care aşteaptă placizi şi disciplinați în semicerc în jurul containerului pentru ca părinții fetiței să-şi încheie munca. Apoi, cînd fetița îi urmează pe aceştia în casa de peste drum (una din casele ocupate de cîte o familie de țigani din spatele pieței Independenței!), refrenul devine aproape melancolic: *Noi sîntem români/Noi sîntem pe veci stăpîni...*

După care strada se reîntoarce la sunetele ei obişnuite. Cînd trec prin dreptul geamului clădirii în care dispăruse fetița, o voce puternică, deşi cam răguşită din *off* cerea ca în acea zi să fim *Mîndri de România!* De ce în acea zi şi nu în alta, nu pot şti. Dar, zile în şir, apoi, apelul a devenit o adevărată chemare la arme: preşedintele țării, oameni obişnuiți, analişti politici de toate gradele ne-au invitat să fim „mîndri de România”. Drept urmare, la o liturghie de canonizare a unui sfînt ortodox transmisă de televiziunea de

stat, lumînările erau decorate cu cîte un mic şnur tricolor, semn că sfinții sînt şi ei dacă nu români măcar „mîndri de România”...

Nu am nici o idee de unde vine asocierea dintre români şi stăpîni. Poate din tradiția noastră istorică încărcată de dovezi de respect pentru proprietate sau poate din pasiunea cu care punem stăpînire pe containerul de gunoi. În acelaşi timp, pare cît se poate de evident că Ziua Națională este cadoul pe care statul şi-l face lui însuşi în marea sa generozitate, dar de ce să fiu mîndru de România numai într-o anumită zi? Dar, la drept vorbind, cum poți să nu fii mîndru de ceva în raport cu care nu ai aproape nici un merit sau față de o țară pe care cei mai mulți dintre locuitorii ei ar vrea să o părăsească definitiv imediat?

Totuşi, nu ştiu de ce, în noaptea aceea nu am visat doar o Românie Mare ca în treizeci nouă, prosperă precum Elveția şi castă precum Suedia, guvernată precum Germania şi liberă precum America. Nici măcar România din proiecțiile dlui Băsescu, eliberată de corupție şi de complexe. În mod ciudat, am visat o Românie care să se semene cu jucătorii cele mai antipatice echipe de fotbal din România: echipa fondată de monstrul Drăghici şi condusă cîndva de stupidul Postelnicu. Mă refer desigur la echipa Ministerului de Interne plus unul dintre verii Becali.

Aflu că jucătorii acestei echipe de fotbal s-au hotărît să-şi contrazică suporterii într-o chestiune de principii. Cu o zi mai înainte, un grup de suporteri, genul arian, blond, cu ochi albaştri, inteligență de cosmonauți şi cu legitimație de patriot în fiecare buzunar, pătrunsese la o şedință de antrenament pentru a-l agresa pe unul dintre fotbaliştii echipei, de origine africană, pe motiv de culoare şi inteligență. Băiatul, nu numai că nu se ridicase la înălțimea aşteptărilor, dar nici nu avea alte drepturi decît să îndure mica bătaie cu banane, cu trimitere desigur la orginile sale africano-zoologice. Spre uimirea tuturor, coechipierii acestuia au făcut

un gest de care nu-i credeam capabili şi de care eu, unul, sînt teribil de mîndru: şi-au vopsit cu toţii feţele în negru!

Poţi să fii aşadar român fără să te declari mîndru de asta şi mai ales fără să te manifeşti ca stăpîn. Pentru moment, am devenit cu totul dinamovist! Adică nici mîndru, nici stăpîn, puţin negru şi mereu o maimuţă cu aspiraţii înalte. Stăpînul norilor pe deplin.

Ziarul de Iaşi, 8 decembrie 2005

Feudalii democrației

Zilele trecute, jurnalul de prînz de la *Radio România Actualități* se deschidea atipic: cu o transmisiune directă de la sediul *Colegiului Medicilor* Bucureşti. Nu era nici o molimă peste țară, nimeni (care să intereseze un post public oricum!) n-a murit. Este totuşi vorba de un prohod: al sistemului de sănătate, fireşte. Nici acesta n-ar fi un eveniment cu care postul public de radio, cunoscut prin inerția sa, să deschidă un jurnal. Evenimentul era dat de faptul că şeful acestui colegiu, dl. Sorin Oprescu, îl mai înjura o dată în direct pe ministrul Sănătății, în chestiune proiectului său de reformă a sistemului medical.

Se înțelele că nu avem replica ministrului în chestiune. De altfel, transmisiunea se oprea brusc şi nici un jurnalist nu este lăsat să-l întrebe pe dl. Oprescu pe ce se bazează cu adevărat. Acest non-eveniment radiofonic ar putea să fie ne dea totuşi motive de bucurie: iată că opoziția are controlul radiolului public, ceea ce este un lucru bun pentru democrație. Mai ales dacă ne amintim cum, anul trecut, exact pe vremea aceasta, opoziția nici nu putea aspira măcar să i se pronunțe numele la radioului de stat, darmite să viseze la a critica guvernul în direct la jurnal.

Totuşi, cazul este mai semnificativ decît atît şi nu priveşte aşa-zisul jurnalism de partid şi de stat, practicat intens la radioul public. Este un caz-şcoală de patologie socială. Şi-l priveşte pe dl. Oprescu personal.

Faptul că medicul Sorin Oprescu se opune vehement, ba chiar sălbatic, proiectului noului ministru al Sănătății de a separa managementul în instituțiile medicale

de activitatea medicală în sine este doar o parte a acestei probleme. Partea vizibilă, cum s-ar spune. Această reformă traduce pînă la urmă un fapt de bun simț, care se petrece peste tot şi spre binele tuturor.

În România există o categorie de indivizi născuți şefi, se înțelege pe banii statului şi încă mulți. Printre ei, directorii de spitale, care sînt şi profesori universitari şi medici şi mai dețin încă numeroase alte funcții executive, mai toate incompatibile. Evident că ei nu pot face nimic bine. Toți suferă din această suprapunere de atribuții şi roluri. Vedem cum arată spitalele noastre.

Domnul Oprescu este probabil exponentul cel mai de preț al acestei categorii. Chirurg, profesor universitar, director la vreo trei spitale bucureştene, senator, şef al *Colegiului Medicilor* etc. Pe lîngă toate, personaj monden şi mai ales mediatic din grupul celor cu diplomă tip Becali sau Mădălin Voicu. Ai zice că trăim într-o comedie proastă dacă faptul n-ar fi atestat în fiecare zi. Îşi poate cineva imagina cum arată ziua dlui Oprescu? Mai bine spus cît durează?

Nu mă gîndesc la faptul că a fi profesor universitar presupune cercetare, reflecție, scris, participarea la viața ştiințifică, pentru care nu îți ajung nici trei vieți de om. Nici la meseria de chirurg care cere şi aceasta chiar o anume informare de specialitate, pe lîngă practica în sine. Deci timp. Totuşi, cum poate dl. Oprescu director la trei spitale deodată, plus membru al Senatului României să-şi exercite atribuțiile legale? Bănuiesc că pe chirurgul o face duminica, pe profesorul sîmbăta, poate, dar cum îşi distribuie cele opt ore de muncă obligatorie, ca director al fiecărei instituții publice în parte? Lucrează în patru schimburi? În aceast caz avem probabil singurul director din lume care îşi conduce spitalul în schimbul de noapte.

Fireşte că nu mai contează cum face față dl. Oprescu acestor obligații? Doarme, visează, are viață de

familie, trăieşte, se uită la meciuri, citeşte? Este evident că dl. Oprescu este un mister al ştiinţei moderne. Ar trebui pus în formol la muzeul Antipa şi studiat. Sau poate clonat. Probabil însă că mai sigur ar trebui să fie închis de Curtea de Conturi pentru că primeşte bani publici pe gratis.

Dincolo de acest detaliu contabil, ştim foarte bine că nimeni nu poate face faţă atîtor funcţii în mod performant. De fapt, aceasta este aici esenţialul: în legătură cu dl. Oprescu, societatea noastră, statul-angajator, în primul rînd, nu are nici un fel de criteriu de perfomanţă. Ca şi cum omul ar poseda un soi de aureolă care face ca în prezenţa sa toate probleme să se rezolve de la sine.

Oprescu reprezintă un exemplu pentru un tip de comportament foarte comun. El este mai vizibil în lumea medicală mai ales datorită importanţei sociale excepţionale a acestei profesiuni şi care a compromis în bună măsură ideea de competenţă în lumea medicală de la noi. Cu medici care sînt mai mult politicieni, care nu au timp decît de coterii şi şpagă sîntem într-o fundătură din care societatea pierde în aceeaşi măsură în care pierde lumea medicală. Un joc cu sumă nulă, din toate punctele de vedere.

Nenorocirea este că putem găsi aceaşi patologie în mai toate domeniile şi instituţiile. Dan C. Mihăilescu amintea recent cazul lui Eugen Simion, şi el un eternizat în toate posturile disponibile, care printre altele vrea să schimbe statutul Academiei pentru a-şi prelungi mandatul! Şi el teribil de indignat acum cîtva timp pentru că i se sugera pe la colţuri că este prea mult. Mult prea mult: preşedintele Academiei, preşedinte în toate comitetele şi comiţiile imaginabile, cele mai multe plătite şi sursă a unei enorme puteri sociale.

Ei sînt de fapt noii baroni ai postcomunismului românesc. Nu au un teritoriu pe care operează. Nici un public captiv. Au posturi, reţele şi feude administrative. Fără număr. Vorba cuiva: eternitatea nu s-a născut la sat, ci la stat!

Este deopotrivă aici o lipsă de măsură a acestor arivişti, dar care în fapt este generată de slăbiciunea

controlului social. Nimeni nu pare capabil să le spună stop, nici o persoană, nici o instituție, nici o normă de drept sau de ordin moral. Iar dacă îndrăzneşte cineva, va fi imediat zdrobit de enorma lor voracitate, de capacitatea de a-şi mobiliza rețelele în sprijin şi mai ales de a se victimiza. Ei sînt de fapt veritabilii moştenitori ai lui Ceauşescu. Iar noi, aplaudacii de la galaerie, care ne merităm soarta.

Ziarul de Iaşi, 13 decembrie 2005

Boieria de viță nouă

În lumea literară, criticul Eugen Simion s-a făcut cunoscut îndeosebi prin proza sa ternă dar perseverentă. Între timp a ajuns nu numai în Academie (ba şi chiar preşedintele acesteia!), dar şi capabil să se depăşească pe sine. Zilele trecute, însoțindu-l pe inoxidabilul Sorin Oprescu în fața camerelor de luat vederi, dl. Simion lansa o formulă de o profunzime abisală, greu de găsit în numeroasele sale pagini de critică şi istorie literară. Elogiind gestul marelui bărbat, care tocmai anunțase că abandonează pentru moment funcția de director al Spitalului Elias, unde fusese recent re-instalat de către Academia dlui Simion, preşedintele înaltului for îl aprecia ca find un gest de *boierie*.

Cu alte cuvinte, nu faptul că omul se află într-o incompatibilitate strigătoare la cer era problema. După cum se ştie, Sorin Oprescu ocupă simultan funcția de director la două dintre cele mai mari spitale din România (de fapt, inițial, la trei, înainte ca două dintre acestea să fie comasate!), unde s-a ilustrat prin cheltuieli faraonice, fiind în acelaşi timp chirurg practicant, adică o persoană de care depinde în fiecare secundă la propriu viața cuiva, profesor universitar, activist politic de prim plan, senator şi personaj monden, aproape la fel de mediatic precum Gigi Becali sau D. Dragomir.

Aşadar, pentru dl. Simion, problema era doar atitudinea ministrului care-l demisese de mai multe ori pe *boierul* Oprescu, care era pusă acum în antiteză cu generozitatea şi înțelegerea superioară a lucrurilor de care a dat dovadă dl. Oprescu. Dacă am crede că aici este o simplă problemă de

bun simț am da dovadă de lipsă de adecvare la subiect. Să nu uităm că Eugen Simion însuşi este un cumulard fără scrupule: profesor, preşedinte de academie, critic şi persoană publică, dar mai ales membru în toate comitetele şi comițiile posibile, de unde îşi recompensează linguşitorii şi îi pedepseşte pe cei antipatici. Pînă şi antecesorul său în funcție a ajuns să observe că şi-a anexat pur şi simplu Academia ca pe o feudă, de la controlul principalelelor proiecte pînă la tentația de a se eterniza la conducere.

Prin urmare, sîntem între *boieri*. Atît Oprescu (el însuşi celebru printr-o expresie demnă de un social-democrat eminent: „Să nu implicăm *pulimea* aici!...”), cît şi Eugen Simion fac parte din noua aristocrație post-comunistă, care a profitat de prăbuşirea statului şi mai ales de absența valorilor civice odată cu dispariția legalității coercitive de tip comunist. Faptul că amîndoi sînt social-democrați, de formă sau nu, iar dl. Oprescu, odraslă de general de Securitate, pe stil vechi, este numai un detaliu nesemnificativ în acest proces de înnobilare reciprocă. În România, o ştim, social-democrația nu mai este demult de stînga sau anti-aristocratică. Dimpotrivă, este produsul acestei neoaristocrații postcomuniste.

Găsim în noul ethos neo-nobilar cultura iresponsabilității proprie mandarinului totalitar, eliberat acum de presiunea birocratică a statului comunist. Principiul său de bază este simplu şi brutal ca o lege a naturii: cine are funcția are şi feudal! Altădată, feudalul birocratic era obligat să dea seamă Partidului sau Şefului. Acum, însă, de cînd Şeful a plecat pînă la Tîrgovişte şi a pierdut trenul definitiv la întoarcere, boierul de viță nouă îşi este singur stăpîn, cu condiția să-şi controleze cît mai bine domeniul şi să respingă orice idee de responsabilitate socială.

De fapt, cine l-ar putea întreba de sănătate pe un *boier* ca Oprescu? Justiția post-comunistă, ca mai toate instituțiile publice, ea însăşi feudalizată, este de partea sa,

televiziunile îl adoră, pacienții nu pot trăi fără ideea că el este director de spital, pînă şi un om rezonabil ca Nicole Manolescu era de părere că ministerul abuzase în cazul demiterii acestuia din postul de director la unul dintre cele două spitale.

Nici măcar ministrul odios nu pare a avea o idee despre cum poate fi supusă responsabilității publice specia în cauză. De altfel, să observăm că din consiliile de administrație ale spitalelor face parte cea mai diversă categorie de indivizi posibilă, de la reprezentanții sindicatelor la cei ai colegiului medicilor, dar nici măcar ultra-reformatorul ministru n-a observat absența exact a reprezentanților celor care plătesc actul medical: contribuabilul, pacientul, *pulimea* care dă banii.

Cazul Oprescu-Simion ne evocă măsura în care cultul personalității, ca expresie a iresponsabilității sociale, este dominant în societatea noastră. Mulți dintre noi cred că personaje ca Oprescu *fac ceva esențial*: i se substituie sub o formă sau alta lui Ceauşescu atunci cînd acesta ctitorea fabrici şi blocuri. Este aşadar de neînlocuit ca simbol al societății decerebrate. Nu el trebuie să ne servească pe noi, ci noi pe el!

Şi la drept vorbind, sîntem prea ocupați cu problemele justiției din America, dacă este nu uităm la tonele de materie indigantă revărsată pe toate canalele în chestiunea cazului Teo Peter. Cînd justiția noastră îl face *boier* pe unul ca Oprescu sau o face scăpată pe Madam Păunescu nu este oare infinit mai plăcut să te indignezi de justița altora? Acest soi de opium este fără preț şi fără termen de garanție. Pur şi simplu, este o ofertă la care nu se poate rezista.

Ziarul de Iaşi, 13 februarie 2006

Salvarea oraşului Roman

Zilele trecute, am citit într-un ziar din Paşcani o ştire cît se poate de obişnuită: Ion Țiriac, marele nostru bussinesman şi filantrop, ar dori să cumpere clubul local de fotbal. Ca să fiu cinstit, n-am citit ştirea cu totul, ci numai titlul de pe prima pagină afişat într-o vitrină a gării urbei amintite. Cu toate acestea, n-am nici o îndoială că informația este cît se poate de exactă: fiecare orăşel prăfuit de pe această lume, în care jumătate din locuitori au fugit în Italia, iar cealaltă trăieşte din ajutoarele sociale şi promisiunile electorale ale primarului (acesta va împlini în curînd un secol de cînd se sacrifică pentru comunitate!), visează că va veni un Ion Țiriac să-l salveze.

La Roman, iată, salvatorul a şi venit. Consiliul Local a decis să accepte oferta lui Sorin Ovidiu Vîntu, unul dintre fiii multi-căpătuiți ai oraşului. Astfel, acesta urmează a investi cîteva miliarde de lei în parcul local, care va deveni, în fine, după cum ni se spune, „un parc modern". Singura condiție este ca parcul să-i poarte numele mamei sale, ilustra d-nă Vîntu, ea însăşi o demnă fiică a locului. Condiția ar putea părea ciudată, dar dacă ne gîndim la alternative de felul *SOV Invest Garden* sau *FNI-Park*, lucrurile devin suportabile.

Cu toate acestea, unii s-ar putea întreba cum anume miliardele dlui Vîntu urmează să facă din acest parc unul „modern", suficient cel puțin să poarte numele de *Vîntu*. Ce era vechi şi de nesuportat în acest parc, probabil, unul dintre cele mai frumoase din Moldova (cel puțin aşa cum l-a văzut eu acum cîteva decenii!)? Şi poate chiar de ce dl.

Vîntu, în magnanimia sa recunoscută, n-a făcut acest gest complet necondiționat, eventual cerînd să i se treacă numele pe o plachetă, la intrarea în parc? În fond, orice ar face, nici terenul, nici copacii, partea cea mai importantă dintr-un parc, nu-i aparțin.

Pe de altă parte, îmi vine să mă întreb cu această ocazie, cît anume valorează oraşul Roman în integralitatea sa şi de la ce sume încolo Consiliul său local, aflat într-un moment de iluminație divină, îl poate înstrăina? La urma urmei nici *Vîntu City* n-ar suna prea rău pentru oraşul Roman, un nume evident învechit.

Pe lîngă aceste întrebări evident inoportune, la auzul veştii, un jurnalist s-a mai întrebat dacă nu cumva edililor locali numele donatorului n-ar trebui să le evoce unele dubii, ținînd cont de problemele de imagine (cum se numeşte mai recent reputația pătată grav a cuiva pe motiv de corupție!) ale respectivului, implicat în cîteva scandaluri demne de anvergura sa mitică. La telefon, din oraşul Roman, încă, primarul local a considerat întrebarea drept o răutate, poate chiar un sabotaj. El ne-a reamintit că S.O. Vîntu n-a fost condamnat de nici o instanță, ceea ce la urma urmei este pe cît de trist pe atît de adevărat. Lipseşte, cum s-ar spune dovada, şi, prin urmare, omul este negustor cinstit.

Se poate replica la aceasta cu observația că timpul nu este scurs, dar şi că în lumea civilizată există pe lîngă legi şi decizii ale tribunalelor şi anumite valori morale care contează. Doar în lumea hoților, cazierul este baza discuției. Într-o societate cît de cît normală, nu legile sunt principala referință normativă; de fapt, legile ar trebui să fi ultimul recurs. În definitiv, după cum se ştie, nici Al Capone n-a fost condamnat mult timp, fără a deveni totuşi un personaj onorabil şi eventual sponsorul oraşului Chicago. Apoi, ca o pură curiozitate: ce se va întîmpla cu numele parcului dacă în cele din urma, dl. Vîntu va fi condamnat într-unul din ne-număratele „afaceri” în care este implicat?

Răspunsul edilului şef al (încă) oraşului Roman la aceste dubii este o frumoasă lecție de relativism: *În definitiv, dvs. ştiți de unde vin banii cu care sunteți plătit? Poate că nu sunt aşa de onorabili*... Întîmplător, jurnalistul era de la BBC, post finanțat de guvernul britanic, şi într-adevăr s-ar putea ca o parte din banii de salariu să vină din impozite sau taxe plătite de S. O. Vîntu sau de oameni ca el, cunoscut fiind că dl. Vîntu are proprietăți la Londra sau prin zonă.

Dar, în mod normal, acest gen de replică te-ar obliga să te întrebi imediat dacă nu cumva jurnalistului i s-a jucat o farsă, la telefon fiind de fapt nu primarul ci portarul, şi acela în zi de salariu. Mă tem însă că era chiar primarul, iar gîndirea acestuia este cumva greu de separat de viziunea politică a unui anumit tip de demnitar, şcolit la înaltele universități care poartă numele unor Ion Iliescu, Adrian Năstase sau Oprişan ot Vrancea. Este vorba de oameni pentru care doar sentințele judecătoreşti contează, restul fiind mîna adversarilor politici. De aceea, în acest sistem, controlul justiției, ca şi al presei, este vital.

Spre deosebire de justiție însă presa are dezavantajul că este plătită cît de cît „la vedere" de cineva: are un patron. Prin urmare, pare evident că nu este liberă. Cu ce este atunci mai bun un primar care acceptă o donație din partea unui ins multimilionar dubios decît un jurnalist care acceptă un salariu de la acelaşi individ?

Cu riscul de a fi pedant, aş vrea să cred că diferența este mică dar esențială. Un jurnalist poate fi angajatul cuiva, inclusiv al dlui Vîntu, fără ca prin aceasta să-i fie pusă în discuție integritatea morală din principiu. A fi angajat nu înseamnă a primi o donație, şi aceea condiționată! Un angajat îşi face meseria şi nu servicii patronului. Problema aici nu este ai cui sunt banii, ci cum îți faci meseria pentru banii pe care ii primeşti. Respectiv, cum îți respecți meseria pentru care un patron îți dă banii. Dar aceasta este o altă po-

veste şi nu priveşte neapărat condiția de angajat a dlui Vîntu. Pentru moment, cel puțin.

Ziarul de Iaşi, 17 aprilie 2006

Ucigaşii milostivi

Vineri seara, pe cînd încercam să caut un anume canal, dau peste un costum negru cu dungi, asortat cu obişnuita cravată neagră cu dungi. L-am recunoscut desigur pe dl. Gigi Becali, care monologa furios, gata să iasă din cadru. Sunt incapabil să pricep imediat despre ce anume este vorba. Reţin totuşi că dl. Becali se declară a fi un om sincer şi drept, care se gîndeşte numai la victorie. Semifinala nu-l interesează. De altfel, mai spune, urmează să cîştige alegerile în curînd. Aceasta, pentru că Dumnezeu îl ajută. Numai pe el.

Un canal mai încolo, fără butaforia de cămin cultural de la *Dan Diaconescu în Direct* şi în alt costum, acelaşi personaj perora despre o altă chestiune presantă. Este însă ceva mai relaxat. Cred că era o înregistrare, pentru că nici dl. Becali cu puterile sale supranaturale recunoscute nu cred că poate fi în două locuri în acelaşi timp. Restul este identic. Dar cu averea, îl ispiteşte amfitrioana emisiunii, cam despre ce sumă este vorba? Dl. Becali recunoaşte că este de departe cel mai bogat om din România, dar nu poate spune cîţi bani are, pentru că nu vrea să se laude.

Adorm şi cînd mă trezesc este trecut de miezul nopţii. La *Dan Diaconescu în Direct,* dl. Becali tocmai povestea cum şi-a luat costumul şi cravata de la Londra. Şi cît de bine-i stau. Şi cum va cuceri puterea în trei luni şi va pune mîna pe stadionul Steaua. Este din nou sincer şi drept. Pentru că lui nu-i place diplomaţia. „Le-am spus: Oli şi Boştină sînteţi vinovaţi. Ce, nu? Dacă eu spun

aşa, aşa este. Eu dau banii!” Mă culc pe deplin convins de acest adevăr indiscutabil.

Dimineaţa, băieţelul meu de doi ani vrea publicitate. Altfel nu mănîncă. Zapez din nou, disperat. La *Dan Diaconescu în Direct*, dl. Becali evolua în reluare. Între timp îşi dăduse jos cravata cu dungi, semn că avea ceva important de spus. Băieţelul meu este captivat. Nu sunt nici măcar surprins.

Mă uluieşte doar rezistenţa de catîr a dlui Becali, pe care nimic nu pare a-l afecta. După golul jucătorului Macarone de joi seara, contra echipei sale, mă consolasem cu speranţa că măcar pentru o vreme patronul echipei ne va scuti de costumele sale englezeşti în dungi, la ore de maximă audienţă, şi în general de părerile sale la fel de interesante precum cele ale lui Ion Iliescu cu privire la economia de piaţă sau încălzirea globală. Îl subestimasem evident. Patronul echipei Steaua seamănă cu jurnalistul C. T. Popescu: cu cîte se înşeală mai tare, cu atît ţine mai abitir să ne înveţe adevărul!

Fapt este că aproape fără să ne dăm seama, persoana fostului oier de succes devine pe zi ce trece o figură naţională. Imposibil de ignorat. Imposibil de tolerat. Imposibil de evitat. Un amestec între gripa aviară şi manelele date la maximum din tramvaiele Iaşului. Greu de ştiut dacă trebuie luat cu adevărat în serios sau pur şi simplu tratat ca pe o boală de care n-ai cum să scapi, uneori teribil de enervantă, dar finalmente trecătoare.

La drept vorbind, omul nu pare a fi mai mult decît un clown, bun pentru micile scenete de televiziune, în care ne anunţă uriaşele sale izbînzi viitoare ori îşi insultă adversarii. Prezenţa sa torenţială la televiziune ar putea indica totuşi faptul că dispune nu numai de foarte mult timp liber ci şi de o sete de notorietate incontrolabilă. Este el însă o ameninţare pentru sistemul democratic din România?

Este destul de limpede faptul că, dl. Becali nu este şi nu va fi niciodată un om politic, în ciuda ambiţiilor sale. Iar aceasta nu pentru că ar face dezacorduri gramaticale stînjenitoare ori că singurele sale argumente sunt rareori altceva decît nişte proiecţii ale unei minţi rudimentare. Aceasta nu înseamnă că n-ar putea juca la un moment dat un anume rol în viaţa politică. Probabil unul demn de aspiraţiile sale civice, respectiv de a se alege pe gratis cu stadionul „Steaua"!

Pentru moment însă pericolul reprezentat de dl. Becali vine mai ales din reprezentaţiile sale publice. Atunci cînd îl ameninţă pe şeful ANAF cu bătaia în loc să-şi plătească impozitele legale. Atunci cînd îl insultă pe George Copos sau pe primul ministru Tăriceanu. Atunci cînd îşi plăteşte jucătorii cu bani negri sau cînd îi tratează ca pe nişte oi, fie acestea şi pentru export. Sau atunci cînd se foloseşte de notorietatea sa din sport pentru scopuri politice.

Pentru multă lume, dl. Becali are şi destule merite. Este popular şi milos cu săracii. Crede în Dumnezeu şi mai ales a investit în sport, deşi sportul în care a investit este de fapt mai mult divertisment şi suport electoral. În plus n-a făcut-o dezinteresat şi amestecul dintre fotbal şi politică, nu este în avantajul cetăţenilor. Dar acestea sunt detalii. Astfel că toţi cei care-l critică sunt nişte intelectuali şi elitişti, păcate grele în lumea noastră.

De altfel, mi s-a părut întotdeauna curios faptul că apărătorii bunului simţ, în fond norma publică elementară într-o societate, trec în România drept elitişti. Ca şi cum poporul ar fi obligatoriu prost crescut ori că a fi sincer este un merit sau un Everest moral, şi nu pur şi simplu o atitudine normală într-o societate normală. Dar şi mai curioasă mi s-a părut credinţa generală că simpla invocaţie către Dumnezeu te scuteşte de orice alte datorii publice.

Amintesc de altfel aici un fapt care mi-a confirmat opinia mai veche potrivit căreia mila şi evlavia în exces şi în public nu țin loc de conştiință morală. Atunci cînd a fost prins, recent, Naşul suprem al clanului mafiot Corleone, cunoscut prin sălbăticia sa, s-a aflat nu numai că era foarte milos cu săracii, dar şi că semna toate bilețele către asasinii organizației prin care îşi comunica ordinele de execuție cu formula: *Fie ca D-zeu să vă binecuvînteze*! Sper că, măcar acolo, asasinii, după ce-şi făceau treaba, mergeau la biserică şi nu la televiziune. Dar cine ştie...

Ziarul de Iaşi, 1 mai 2006

Românii mari şi românii mici

Am urmărit foarte puţin din campania televiziunii naţionale consacrată alegerii celui mai mare român. La o primă constatare, impresia mea ar fi aceea că subiectul pare foarte potrivit acestei perioade de vară şi de campionat mondial de fotbal: un moment numai bun aşadar pentru a proiecta acest gen de emisiuni în derizoriul lor natural.

Aş putea găsi totuşi măcar două merite acestui proiect. Mai întîi, el va lua pîinea hagiografilor de profesie, în general. Să sperăm că după această campanie, românii se vor mai sastisi de figuri eroice, de martiri ai neamului sau de genii universale, dar mai cu seamă de povestea acestora în chip de vieţi sfinte.

În al doilea rînd, discuţia generală asupra chestiunii, ne poate oferi o anume imagine a stării culturii noastre politice, adică a valorilor civice în care lumea românească de astăzi. Am putea afla dacă şi eventual cît anume mai cred românii în sugestiile eroizante, autoritare şi izolaţioniste specifice culturii politice a ceauşismului. Cu alte cuvinte, mai cred românii că destinul unei comunităţi este dat de măsura în care de izolezi băţos de lume sau că prosperitatea individuală vine de la stat?

Zilele trecute, am apucat să văd cîteva clipuri, în care diverse personalităţi (cum s-ar spune: marii români de mîine!) îşi argumentau alegerea proprie. Astfel, Toni Grecu de la grupul *Divertis* opina că din punctul său de vedere cei mai mari români ar trebui să fie aleşi Decebal şi Traian, pentru că ei sunt Fondatorii, iar fără ei, noi, românii, n-am fi existat. Opţiunea este interesantă mai ales ca problemă

filosofică: ce-ar fi fost istoria lumii fără români? Iar, noi, astăzi, am fi fost oare mai fericiți, eventual, să fi fost nemți sau poate unguri? Am fi avut măcar salariul mai mare, cu siguranță, dacă aceasta ar mai avea vreo importanță.

Această propunere radicală m-a făcut să mă întreb dacă nu este nevoie şi de o dezbatere-anexă cu privire la criteriile acestor opțiuni. În afară de Vlad Țepeş (pare-se opțiunea spontană a mai tuturor românilor, ca un popor iubitor de dreptate şi ordine cum îl ştim!), pe cine ar mai alege românii astăzi dintre figurile noastre istorice?

Primul lucru de observat aici este că formula „cel mai mare român" trebuie mai bine clarificată. Ce înseamnă „cel mai mare român"? Ştefan cel Mare de exemplu ar rămîne poate astăzi cel puțin perplex dacă ar auzi că este trecut ca român. El era boier, mai ales, şi creştin pravoslavnic. Apoi, moldovean. Dar pe Janos Bolyai, mare matematician maghiar din Transilvania, unde l-am plasa? Dar pe scriitorul evreu din Roman, Marcel Blecher, cu literatura sa atemporală? Chiar Eugen Ionesco, enorm scriitor de limbă franceză, cu mamă evreică şi „golan" de Piața Universității pe deasupra ar avea dificultăți în a se încadra în această categorie. Sau pe Emil Cioran, profetul unei Românii cu destin universal, dar care, la maturitate nu mai voia să vorbească româneşte nici în somn? Sau pe fotbalistul maghiar Boloni, sau pe fotbalistul şi antrenorul rom Mircea Lucescu?

În acest context, cazul Antonescu, mare român cu siguranță, este şi mai complicat. Acest român absolut, în sensul naționalismului secolului XIX (mesianic, etnicist), a trimis la moarte sau a patronat moartea a zeci de mii de evrei români, cetățeni onorabili ai statului pe care-l conducea. În plus, a condus armata română la o mare înfrîngere militară, fără să mai vorbim de natura sa autoritară, antidemocratică.

Poate de aceea, campania ar fi putut să se refere nu la cel mai mare român ci la cea mai mare personalitate în care românii cred. A face dintr-o personalitate care a trăit

acum cîteva sute de ani cel mai mare român înseamnă a-l transforma într-un model absolut: de cetăţean, de gînditor, de natură umană. Ceea ce poate fi nu numai un fals istoric, dar şi un gest periculos din punct de vedere civic. În plus, vorba lui Călinescu, personalităţile excepţionale, geniile, nu pot fi modele sociale, întrucît acestea nu se lasă a fi imitate de oamenii comuni: sunt excepţii naturale, adesea excesive, asociale, amorale.

Ar trebui de aceea apoi ca organizatorii să-şi avertizeze publicul: aici nu este vorba decît un simplu joc de societate. Iar ca orice alegere democratică, aceasta este perfect contestabilă. După cum Ion Iliescu nu a fost mai bun decît învinsul său categoric din 1990, Ion Raţiu, la fel, nici acum, cel care va ieşi cel mai mare nu va fi decît opţiunea de moment a unora, nici măcar a celor mai inspiraţi. Căci, nu există cel mai mare român. Există figuri istorice interesante, remarcabile, care merită a fi rememorate, respectate eventual. Dar ce model poate fi Ştefan cel Mare pentru un copil al zilelor noastre? De fapt, toate aceste figuri trebuie pe de o parte proiectate în epoca lor, iar pe de alta utilizate didactic cu măsură şi bună credinţă.

În acest talmes-balmeş „metodologic”, m-a mişcat ideea actorului Valentin Urîtescu, care a propus ca românul absolut să fie „eroul necunoscut”. Este drept, propunerea sună cam nepotrivit în contextul dat. Pare evident că nu poate fi cel mai mare român un necunoscut. Fie şi pentru că nu-l cunoaştem, deşi faptul că şi-a dat sîngele pentru patrie mi se pare un merit dincolo de orice discuţie.

Cred însă că propunerea dlui Urîtescu trebuie înţeleasă ca o întrebare implicită despre ce facem cu românii mici. Ce facem cu oamenii obişnuiţi din zilele noastre şi cu golul lor de valori şi repere? Este uşor de observat că în timp ce ne zbatem să inventăm noi „idoli ai tribului”, românii cei mici nu mai cred nici în regulile de circulaţie. Vorbesc aici de credinţa în valorile civice (patrie, justiţie,

democrație etc.), nu de cele religioase, care, la noi, sunt separate. Nu ştiu de ce, dar probabil grație tot unor mari români.

Ziarul de Iaşi, 3 iulie 2006

Mesaj din Jurassic Park

S-au spus deja prea multe despre showul televizat „Cei mai mari români”. Pare-se totuşi că în asemenea circumstanţe rămîne mereu ceva de spus. Cotidianul *Evenimentul Zilei* are ideea de a comenta clasamentul în cauză din punct de vedere al distribuţiei regionale a personalităţilor alese. Rezultatul are un anume interes, deşi criteriul locului de origine nu este tocmai relevant în cele mai multe din cazurile aflate în discuţie. Putem spune de exemplu că Nadia Comăneci este moldoveancă? Apoi, în ce mod această determinare regională i-a condiţionat cariera? Pe Carol I îl ataşăm regiunii Baden-Wuertemberg, de unde se trage familia sa, sau Munteniei, unde este îngropat?

Fapt este că, oarecum împotriva aşteptărilor, moldovenii par mai bine reprezentaţi decît ardelenii. Astfel, patru din primii zece mega-români sunt născuţi în Moldova. Ţinînd cont de imaginea moldovenilor pentru restul ţării, această pondere ar putea părea surprinzătoare. Dar nu este. Din cel puţin două motive.

Mai întîi, pentru că votul nu are aproape nici o legătură cu Moldova, ca provincie. Personalităţile „moldovene” alese aici sunt în general figuri mitice, de tip Ştefan cel Mare sau Mihai Eminescu, despre care publicul nu are decît informaţii mediate, construite cultural, prin intermediul sistemului de mitografie naţională. Altfel spus, cetăţenii care votează ştiu despre Ştefan cel Mare ce vor (sau ce-au vrut!) alţii să ştie, de la Iorga la Nicolae Ceauşescu. Unii cu mai multă competenţă, alţii cu mai puţină, dar mai toţi convinşi că poporul trebuie educat patriotic prin

cultivarea unui trecut național eroic, sub forma unei colecții de „vieți sfinte” în chip de manual şcolar.

Cu certitudine, toate aceste personalități îşi au locul lor în panteonul național. Poate chiar între primii zece. Ceea ce trebuie spus însă este că acest clasament, după mine, complet absurd, nu vorbeşte despre valoarea personalităților aflate în discuție, ci despre valorile celor care participă la acest joc. Nu cunoaştem din păcate şi distribuția regională a susținătorilor unei personalități sau alteia, dar se vede totuşi cu relativă uşurință aici că, românii, şi moldovenii mai ales, par a prefera personalități asupra cărora s-a aşezat un soi de aureolă divină, despre care ştim în general lucruri stereotipe, în dauna personalităților mai apropiate de noi, care ne evocă un mesaj civic, o formă de exemplaritate morală mai ales. Nici chiar Nadia Comăneci nu cred să fi fost votată pentru că, la un moment dat, prin fuga sa intempestivă din raiul lui Ceauşescu, a contribuit la distrugerea ultimei rămăşite de credibilitate a regimului respectiv, iar prin aceasta la prăbuşirea acestuia.

Ştefan cel Mare este un erou medieval, el ne vorbeşte de o lume demult dispărută, dar mai ales despre eterna căutare imposibilă a unui lider salvator. Cultul său traduce o cultură politică legată mai mult de imaginea unei societăți patriarhale, simple, închise, cu nostalgii voievodale şi unanimiste. Nici Ştefan cel Mare şi nici Eminescu nu ne spun mare lucru despre civilizație, rezistență morală şi deschidere către lume. Vedem astfel că miturile identității şi unității, colectiviste şi obsidionale (ne spune că patria este mereu în pericol, săriți!) domină de departe miturile pozitive, individualiste, civice.

Principala consecință a acestei conştiințe istorice construite în jurul unor valori în care nici prezentul, nici individul comun aproape nu contează este desigur tentația schizoidă care domină gîndirea şi mai ales comportamentele noastre de astăzi. Pe de o parte, suntem convinşi că

aparţinem unei istorii dintre cele mai ilustre, deşi, nu se ştie de ce, prost recunoscute de către lumea largă. Să ne amintim de epidemia de nelinişte naţională de acum cîţiva ani, atunci cînd, „poetul naţional” a fost supus unei elementare discuţii critice, ca orice autor şi mai ales ca figură publică! Iar pe de alta suntem incapabili de a ne explica de ce prezentul este atît de mizerabil şi mai cu seamă atît de legat de trecut, respectiv, de ce istoria noastră este atît de tragic repetitivă. Pe de o parte, colectivismul tribalist, pe de alta, egoismul resentimentar generalizat.

În contrapartidă, după cum se observă şi în ziarul amintit, ardelenii deşi mai slab reprezentaţi, mizează mai mult de figurile exemplare cu caracter civic: de la Maniu la Coposu şi pînă la Badea Cârţan. Chiar şi prezenţa deasupra tuturor a baschetbalistului Ghiţă Mureşan este semnificativă: Big Ghiţă este un personaj public oarecum atipic. Nu reprezintă un sport popular prin el însuşi, precum Becali sau Rădoi, nu apare la televizor mai des decît Ceauşescu la vremea sa, în plus, degajă o umanitate senină şi profund urbană. În fond, nu suntem decît ceea ce alegem.

Ziarul de Iaşi, 10 iulie 2006

Cabala bigoților

Zilele trecute, Iaşul a fost invadat de afişe în care se proclama suportul pentru alegerea ca patriarh a mitropolitului de Cluj, Bartolomeu Anania. Faptul a provocat rumoare printre susținătorii celorlalți candidați şi nu numai. Iar acesta nu doar din cauza anunțului în sine, întrucît intențiile mitropolitului de Cluj nu mai erau demult o surpriză. De altfel, în acelaşi timp, pe internet apărea o scrisoare publică semnată de „109 intelectuali”, în acelaşi sens. Este drept că BOR nu este obişnuită cu această formă de campanie electorală, bazată pe suportul public deschis.

Din acest punct de vedere, consider gestul lui Bartolomeu Anania un lucru bun.

Sfinția Sa ne anunță că sîntem în campanie electorală şi că alegerea Patriarhului ne priveşte pe toți, creştini, necreştini, ortodocşi sau protestanți, practicanți sau nepracticanți etc. Biserica ortodoxă română joacă de mult timp comedia fecioarei neprihănite: organizează alegeri, dar fără campanie electorală deschisă, taberele se înfruntă ca pe frontul de Vest, fie şi prin interpuşi, dar armonia pare mai deplină ca niciodată! În acelaşi timp, BOR se declară instituție publică, dar nu se supune regulilor transparenței şi legitimității democratice, se declară națională şi populară, dar poporul n-are nici un cuvînt de spus în alegerea fie măcar şi a unui preot de cătun.

Aş ruga să nu mi se dea aici ca exemplu modul de alegere a Papei. Măcar ordinea papală funcționează, vedem că s-a acomodat satisfăcător cu lumea modernă şi este mult mai deschisă către societate decît ortodoxia. Apoi,

catolicismul nu a cunoscut decît periferic o experiență totalitară atît de lungă şi deformantă precum comunismul. Fapt este că, noi, muritorii de rînd, despre care se spune că formăm de fapt Biserica, privim ca la teatru la această dezlănțuire de pasiuni, care ne priveşte şi nu ne priveşte în acelaşi timp. Ar putea fi aici secretul stării deplorabile în care se află BOR, din punct de vedere al culturii publice şi al raporturilor cu societatea, ca şi explicația pentru care în acest moment BOR nu are nici o personalitate suficient de conturată şi credibilă pentru a prelua toiagul lui Teoctist.

Îmi pare că problema cardinală a BOR este ponderea excesivă a ierarhiei în raport cu clerul obişnuit, de unde şi structura sa piramidală şi închisă. Nici preoții, nici ierarhia nu sînt aleşi de enoriaşi şi credincioşi. BOR funcționează aproape ca un serviciu secret. Se poate explica astfel poziția sa de ariergardă în raport cu schimbările istorice din ultimul timp, ca şi ruptura de societate, mai cu seamă în raport cu formele organizate şi vizibile ale acesteia: intelectualii critici, în primul rînd. Să nu uităm, că una din sursele democrației moderne o constituie practica protestantă a libertății comunităților de a-şi alege preoții şi ierarhii, atîția cît sunt în lumea protestantă.

Fireşte însă că sursa majoră a rumorii de care vorbeam mai sus a fost generată de mijloacele folosite: de o violență neobişnuită. Este vorba de o parte de invocarea unor figuri dispărute (fizic!), precum părintele Galeriu sau părintele Cleopa, drept suporteri ai mitropolitului de Cluj, iar pe de alta de agresivitatea tonului. Ai zice să Diavolul votează şi el în alegerea Patriarhului. Este oare miza atît de mare pentru a încălca orice normă de bun creştin şi nu numai? În ochii partizanilor lui Bartolomeu Anania, toți potențialii contracandidați ai acestuia poartă un stigmat capital: unul este fost colaborator al Securității, altul mason şi ecumenist etc. Este vorba aşadar de principalele figuri ale BOR!

Trec peste faptul că mă îndoiesc că în acest fel Anania va deveni mai popular. De altfel, mă gîndesc că ar putea fi un mijloc abil pentru a-l compromite. Este totuşi uşor de remarcat aici o similitudine cu multe alte demersuri din presă şi de pe internet, care traduc, toate, o evidentă lipsă de recunoaştere reciprocă din partea ierarhilor şi mai ales a suporterilor lor. Ai impresia că suntem în preajma unui război civil.

Printre păcatele grave invocate în acest manifest, dar şi în alte texte de pe internet, care se referă la Daniel, mitropolitul Moldovei, principalul pretendent şi contracandidat, este şi acela că ierarhul respectiv ar fi ecumenic. Sincer, am îndoieli că mitropolitul Daniel este un spirit ecumenic veritabil, dar oricum nu înţeleg care ar fi problema. Prin ce ar fi ecumenismul un pericol la adresa ortodoxiei? Din cîte ştiu, războiul de treizeci de ani s-a încheiat de ceva timp, pacea westfalică n-a făcut nici un rău nimănui, iar vremea disputelor cu Occidentul şi cu lumea s-a cam dus de asemenea. Mi se pare, dimpotrivă, că BOR nu are în zilele noastre decît şansa ecumenismului.

Îmi pare destul de clar că apropierea alegerilor pentru patriarh activează grupările radicale şi dogmatice (politic, vorbind) din jurul Bisericii. Acestea sunt foarte vizibile pe internet mai cu seamă şi profită de atmosfera încărcată din societate. Este un moment cînd nu se iau prizonieri. Este posibil să avem aici şi agende proprii pe seama unui candidat sau altul. În cazul lui Anania, nu cred că speră cineva la victoria acestuia (nu numai din cauza vîrstei!), în ciuda faptului că este o personalitate puternică a ortodoxiei româneşti actuale.

Dincolo de aceste dispute, care nu sunt nici prea ortodoxe, nici prea creştine, ne putem întreba dacă acestea vor ajuta la o anume clarificare din sînul BOR sau dimpotrivă. Probabil că pe termen scurt faptul ar putea duce la alegerea unui candidat fără legitimitate, care să fie apoi

serios contestat. În acelaşi timp, pe termen mediu, ar putea deschide Biserica către spaţiul public. Nu cred în teoria că instituţiile sau organizaţiile monolitice sunt mai puternice decît cele fracturate. Poate că o fractură sau măcar o dezbatere fără menajamente va crea condiţiile pentru deschiderea arhivelor cu privire la Biserică ca şi o veritabilă discuţie în legătură cu trecutul său din perioada comunistă. Adevărul merită întotdeauna o liturghie.

Ziarul de Iaşi, 10 septembrie 2007

Bestia şi lumea sa fără de păcate

După cum era de aşteptat, ştirea violării unei fetiţe a provocat o veritabilă comoţie în rîndul ieşenilor. Natural, într-o atare circumstanţă, linşajul simbolic asupra agresorului era inevitabil şi cumva igienic. În fine, bestia a fost prinsă. Putem răsufla uşuraţi. Cineva şi-l poate trece în CV la cazuri grele rezolvate. Indignarea nu ne ajută însă mai departe. Vedem că vinovatul prezumtiv nu este tocmai un Hannibal Licter şi mai ales că el este produsul lumii noastre într-o măsură mai mare decît deobicei. Complicii acestuia sunt peste tot.

Voi începe cu presa. Nu vreau să reiau lucrurile ştiute şi adesea exagerate despre funcţia incitatoare a presei în cazurile de violenţă de acest fel. Vreau să semnalez mai întîi felul lipsit de responsabilitate cu care unele ziare au relatat cazul, pînă într-acolo încît astăzi ştim totul despre victimă. Chipul fetiţei a apărut, fie şi uşor mascat, pe prima pagină. Am aflat de asemenea istoria completă a familiei. Într-o ştire dintr-un ziar din Bucureşti se afirma chiar că, tatăl, primar într-o comună din judeţ, ar fi fost urmărit penal într-o speţă legată de ultimele alegeri. Observăm cum victima (fie şi secundară) devine „ţintă” media. În acest sens, avem nu doar o agresiune oribilă, ci şi o suită de asemenea agresiuni.

În al doilea rînd, mai atrebuie amintit exploatarea excesivă a emoţiei publice. Faptele nu erau prea clare jurnaliştilor dar agresorul devenise deja nu numai o bestie, o categorie din afara umanului, care urma să fie imediată executată cu pietre în piaţa publică, dar şi mîna unei

răzbunări a nu ştiu cărei mafii, în virtutea faptului că tatăl fetiței ocupa o funcție publică. Toate scenariile şi epitetele grăbite au căzut într-un soi de ridicol, cînd am aflat că mîna mafiei nu era decît un sărman cu deviații de comportament. Să zicem că aceasta a fost o formă de a face presiuni asupra poliției, însă mie mi se pare că ne jucăm cu focul. Prea multă indignare publică, în locul unei abordări mai calme şi analitice nu ajută prea mult: indignarea nu face sistemul să funcționeze. Dimpotrivă, adesea întreține disfuncționalitatea şi oricum nu este decît un erzaț de justiție.

De fapt, cazul în sine ne pune o mare problemă de ordin etic. Am văzut că agresorul prezumtiv este un caz medical în sensul cel mai banal al acestui termen. Nu vreau să spun că este nevinovat, ci că are nevoie de asistență medicală. Pare mai curînd un nenoricit care nu se poate controla. În nici un caz, un infractor rece, calculat, care trăieşte nu atît pentru a viola cît mai ales pentru plăcerea pe care amenințarea violului o produce.

Acest fapt ar trebui să angajeze o dezbatere mai amplă despre ce anume facem cu delicvenții sexuali, mai cu seamă în cazul pedofililor. Trebuie eliberați, după ce îşi fac pedeapsa legală? Reabilitarea este posibilă? Se pot ei autocontrola? Este o imensă dilemă. Nu putem accepta nici una din variantele posibile. Nu-i putem elibera, dar nici închide pe viață. Discuția nu este numai la noi. Unii propun castrarea medicală, alții încarcerarea pe viață în centre medicale închise. Nu putem uita că trăim într-o lume în care erotismul a devenit un discurs public de largă întrebuințare. Mă întreb de altfel în acest context dacă n-ar trebui reluată discuția asupra înființării caselor de toleranță, ca o formă de a limita efectele erotismului ambiant asupra indivizilor asociali.

Dincolo de această discuție „filosofică”, în cazul de față lucrurile sunt totuşi mai simple. În cazul nostru, mi se pare că există o repsonsabilitate destul de clară, de ordin moral, mai ales, a celor care au „conspirat” ca violatorul să

fie în libertate. Amintesc mai întîi că omul este pensionar pe caz de boală. Situația este cumva absurdă: el ia bani de la noi pentru a ne face rău! Reamintesc mai ales că se afla în libertate grație unei suite de decizii bizare: o comisie medicală l-a găsit grav bolnav şi imposibil de tratat în puşcărie, un judecător n-a găsit nimic de obiectat, iar altuia nu i s-a părut nimic ciudat în faptul că acesta nu respecta condițiile eliberării. Observăm aici că pentru nici unii dintre aceştia, ideea de pericol social nu pare să conteze. Evident după această poveste, nimeni nu va păți nimic. Nici judecătorul, nici medicul, nici polițistul care ar fi trebuit să-l supravegheze măcar de la distanță, în timpul celor trei luni de eliberare condiționată.

Toți ne spun că legea nu este clară. Eu nu cred că există vreo lege absolut clară. Orice sentință judiciară este o interpretare a textului juridic, adică a o punere în situație a acestuia: o clarificare implicită. Cînd textul nu este clar ar trebuie să acționeaze bunul simț, cultura morală a judecătorului. Este drept, că acestea nu fac parte din argumentarul permis al judecătorului român. De altfel, din cîte ştiu la nici o facultate de Drept din România nu se predă un curs de etică sau ceva similar. Ar fi şi greu, într-un sistem bazat pe memorare. Pe de altă parte, de ce atunci cînd legea este neclară se judecă mereu în defavoarea societății şi în favoarea infractorilor? Vorbim de pericole sociale nu de accidente de maşină sau de certuri între doi pensionari, acolo unde legea este teribil de clară.

Nu pot uita în această discuție responsabilitatea familiei. Nu o putem ignora, chiar dacă prin aceasta risc să măresc suferința. O fetiță de şase ani lăsată singură pe stradă, în apropierea serii, într-un mare oraş şi într-un cartier relativ dificil, departe de familie? Ceva nu este în regulă aici. Mai mult decît atît, aflăm că tatăl este primar într-o comună din județ. Ce să înțeleg, eu, votantul acestuia? Că nu dă doi bani pe şcoala din propria comună?

Agresiunea nu este fireşte motivată de toate acestea şi nici circumstanţiată obligatoriu, totuşi ne dăm seama că impactul lor asupra evenimentului are importanţa sa. Mai ales prin faptul că îl face reproductibil. S-a întîmplat şi se mai poate întîmpla. Nu statistic, ci logic.

Ziarul de Iaşi, 3 decembrie 2007

În Ajun

Zilele trecute, în timp ce mă aflam în pelerinajul ritualic prin magazine din preajma Crăciunului, băiețelul meu de trei ani îmi făcu semne disperate din spatele unei vitrine. Totul însoțit de urletele şi în scenografia obişnuite. Făcuse *un coup de foudre* pentru o gunoieră din plastic cu benă transparentă. Îmi spuse printre lacrimi că nu are aşa ceva. Intrasem în magazin pentru ghete, în virtutea convingerii mele că nu există cadou mai frumos pentru un băiețel de vîrsta sa decît o pereche de ghete noi aşa cum primeam eu însumi în copilărie de Crăciun. Îmi amintesc ca pe la şase ani am primit chiar o pereche de bocanci negri, modelul „şantier ’79”, cum avea şi tatăl meu şi nu cred să fi fost vreodată mai fericit. Mi se părea că abia acum lumea începea să mă ia în seamă.

Pe scurt: nici prin cap nu-mi trecea să-i cumpăr gunoiera din plastic translucid. Aveam oricum doi saci de maşini şi maşinute acasă şi în plus costa de două ori cît ghetele. Însă puterea de negociere a unui copil de trei ani o depăşeşte pînă şi pe aceea a lui Henry Kissinger, recentul prieten al magnatului Vîntu.

După ce a refuzat indignat toate variantele oferite de mine, de la întoarcere acasă cu taxiul la promisiunea fermă a unei ciocolate Kinder, i-am spus decis că nu-i cumpăr maşina pentru că tocmai primise dimineață ceva similar de la grădiniță. Apoi că va mai veni în zilele următoare şi Moş Crăciun, dacă va fi cuminte şi rezonabil... Mi-a replicat calm şi oarecum jenat, pentru că trebuia să apeleze la un

argument atît de evident, că afară este zăpadă şi că acesta este spiritul Crăciunului.

Cred că ştie deja cum stau lucrurile. Cel mare, deja adolescent, priveşte totul mai ales ca o problemă de calendar, de ordine sezonieră. Este uimitor cît de uşor cedăm ambianței generale şi cît de mult şi rapid s-au impus şi la noi ficțiunile consumismului mondial. Nu ştim cine face jocurile şi dacă este de rău sau de bine dar cu fiecare an mai abitir ne dăm de ceasul morții de a ne conforma riturilor curente, adesea de un gust măcar agresiv şi industrial dacă şi nu şi îndoielnic.

Pentru mine, Crăciunul este legat într-adevăr de iarnă şi zăpadă. Dar nu de daruri. Cel puțin nu în sensul în care îl percepe fiul meu. Totul se petrecea repede şi mereu neaşteptat. Crăciunul însemna mai ales ziua de Ajun, cînd îl însoțeam pe preotul satului în pelerinajul său prin sat. Mergeam înaintea alaiului şi strigam în cor din toți rărunchii „Naşterea lui Hristos", apoi aşteptam cu înfrigurare, inclusiv la propriu, ca popa să-şi termine misiunea şi gazda să ne dea şi nouă puțină atenție. Primeam în general nuci, de obicei aruncate prin zăpada care ardea la degete, spre amuzamentul asistenței, rareori mere sau biscuiți. Fapt este că nu primeam nimic tocmai pe gratis. De fiecare dată ajungeam acasă seara rebegit de frig, dar mîndru de prada mea.

Mă întreb dacă nu cumva abuzăm acum de practica darului. În primul rînd cu privire la copii. Impresia lor este că pot primi orice, fără alt efort decît persuadarea sau chiar şantajul părinților. Cadoul nu este parte a unui schimb sau o formă de recompensă. A devenit un drept fundamental. Fără obligații. Fără promisiuni deşarte.

Aş putea spune că toate acestea sunt legate de fetişizarea copilului din societatea noastră de astăzi. Îi facem un bine copilului, cu această devoțiune aproape psihotică? Nu ştiu. Nici nu ştiu dacă putem face altfel. Este evident că

mitologia Crăciunului a ajuns să ne domine fără ca aceasta să mai aibă vreo legătură cu evenimentul religios în sine.

Pare-se că în această perioadă nu poţi să fii trist sau strîns la pungă. Nu mai ai datorii la bancă, iar dacă ţi se sparge ţeava de la un calorifer sau chiar caloriferul mulţumeşte-i Domnului: este un semn de alegere! Singura angoasă permisă este aceea că nu poţi consuma suficient niciodată în raport cu dorinţele. Ne vom agresa ficatul cu diverse otrăvuri, în general, scumpe şi pretenţioase, dar mai ales cu obligaţia ghiftuirii necondiţionate. După toate, epuizaţi, vom cere un concediu, iar ca de obicei, şi anul acesta spitalele de urgenţă se vor umple iarăşi în zilele de sărbători, ştirile televizate vor fi din nou populate din plin cu accidente din exces de fericire şi omoruri din dragoste.

Suntem într-o competiţie ciudată: cu cît ne arătăm mai optimişti şi generoşi cu atît trăim cu impresia că poziţia sa noastră socială devine mai solidă! Este un fel de spălare a creierelor, într-o veselie generală şi cu largul nostru consimţămînt. Partea bună este că ne aducem aminte de obligaţiile noastre sociale. Partea rea este că o facem o singură dată pe an şi sub forma unei pedepse.

De ce acceptăm toate acestea? Cine ştie. Probabil din spirit de contradicţie. Pesemne că acesta este spiritul Crăciunului.

Ziarul de Iaşi, 24 decembrie 2007

Partea a II-a

Contra

Iluzii, fantasme, apocalipse

Se vorbeşte atît de mult de reformă în România încît a discuta despre o anume reformă a devenit neinteresant. Reforma este un mod de viață, o baie cotidiană obligatorie în virtual, un cod soial. În ciuda acestui fapt, reforma reală a fost ca şi inexistentă mult timp. Reforma învățămîntului este un exemplu din toate punctele de vedere: multă vorbărie, puține gesturi şi încă şi mai puține efecte pozitive.

Venirea lui Andrei Marga ca ministru al educației a făcut din această lungă peltea un adevărat taifun. Edictele ministeriale au luat cu asalt viața şcolii, într-o frenezie stahanovistă a schimbării, atfel încît nimeni n-a mai avut timp să se împotrivească sau măcar să le discute serios. Un fel de nouă construcție socialistă în sens invers. Recentele întîmplări au pus însă în discuție acest parcurs triumfal. Reforma trebuie discutată, dar mai ales trebuie dat timpului ce-i al său. Discuțiile, cînd sînt la obiect şi argumentate, nu fac rău nici unei reforme. Nici măcar cele în care se exprimă puncte de vedere radical opuse. Discuțiile sînt o parte a reformei şi trebuie să le încurajăm pe orice cale.

Într-un articol din „Monitorul" recent, domnul Alexandru Cecal, profesor de chimie la Universitate, pune în discuție de o manieră vehementă proiectul reformist al lui Andrei Marga. D-sa crede că ar putea identifica în acest proiect o intenție criminală, respectiv, „o demolare a ştiințelor exacte", care a fi „dictată de interese meschine, absurde", dar pe care nu le numeşte.

Două teze susține cu deosebire domnul Cecal:

- că avem un învățămînt românesc eroic, demn de o epopee; un învățămînt de masă, care în ciuda unor condiții nenorocite obține rezultate miraculoase; cavalerii acestui „învățămînt de masă bun” sînt „aceşti dascăli împătimiți în profesie, modeşti şi săraci”; argumentele sale sînt: opinia unui ataşat cultural francez, cu privire la calitatea bursierilor români, la începutul anilor ’90, opiniile unor „somități internaționale”, ale căror nume nu este însă amintit, ca şi, bineînțeles, rezultatele la olimpiadele internaționale ale şcolarilor români.
- mediocritatea învățămîntului occidental, care nu se poate mîndri cu aceste rezultate, deşi condițiile sale materiale sînt net mai bune; în sprijinul acestei opinii nu ni se oferă nici un argument pozitiv, dar prin contrapunerea rezultatelor olimpicilor români față de cei occidentali putem deduce aceasta.

Prima consecință a acestor teze este că dacă învățămîntul românesc are nevoie de anumite reforme, ele nu pot fi decît de natură cosmetică, privitoare la îmbunătățirea manualelor şi programelor şcolare, dar mai ales a dotării materiale (computere, mai cu seamă) şi a retribuirii cadrelor didactice. Reforma nu trebuie să se atingă de fondul programei şcolare, respectiv, ponderea disciplinelor de învățămînt, întrucît este sigur că „mileniul III are nevoie de oameni foarte bine pregătiți în ştiințele exacte şi inginereşti”. A doua consecință este că reforma nu trebuie făcută după modelul occidental, care reprezintă un învățămînt mai slab.

În viziunea dlui Cecal, contrariul acestei atitudini este apocalipsa: într-un viitor apropiat, „nația noastră va fi în stare doar să vîndă la tarabă, să împletească nuiele şi papură (ca activitate industrială), să recite, după caz, din lirica lui M. Lermontov sau Paul Verlaine şi să danseze pînă la extaz după melodia „Pomul copt şi omul bun!” Ne aşteaptă o degenerescență rapidă şi inexorabilă. Nu vom mai şti cum funcționează un computer, un televizor, un automobil, chiar

şi biata nostră inimă; nu vom putea înțelege tot ce înseamnă natura şi fenomenle sale ori noile achiziții tehnologice etc. Pe scurt, „reforma curriculară” a dlui Marga, care înseamnă reducerea orelor de chimie, biologie, fizică şi matematică din şcolile noastre generale şi din licee, va duce direct la ignoranță, superficialitate şi incompetență, deci, „la distrugerea învățămîntului românesc”.

Este evident că domnul profesor şarjează. Ar fi greşit să luăm tot ce spune în sens strict. Este posibil deci să aibă o profundă dreptate. Cine poate crede că este posibil un învățămînt fără efort şi fără disciplinele „reale”, în general, mai dificile pentru elevi?

Personal, nu am o părere atît de sigură şi bine formată, după cum nu cred că ştie cineva de ce va fi nevoie în mileniul următor. De asemenea, este clar că programul reformist al dlui Marga se desfăşoară într-o grabă suspectă.

Mai multe lucruri îmi par însă de discutat în intervenția dlui Cecal: convingerea sa că învățămîntul pe care noi îl cunoaştem este cel mai bun, iluzia că învățămîntul bazat pe un dopaj de ştiințe exacte este calea regală care ne duce către viitorul luminos şi sugestia unui conflict între disciplinele şcolare, respectiv, între cele socio-umane şi cele reale pentru „spațiu vital” în programa de învățămînt.

A lua drept argumente anti-reformiste afirmațiile conjuncturale şi de multe ori amabile ale unor străini, fie acestea şi „somități internaționale” este o practică argumentativă ilicită. Pot fi ele mai credibile decît opinia generală a pedagogilor şi intelectualilor români privitor la învățămîntul românesc? De fapt care sînt criteriile unui bun învățămînt public? Faptul că tinerii români s-a încadrat în universitățile europene foarte rapid nu înseamnă mare lucru.

Am făcut parte din acea promoție descrisă de diplomatul francez şi mi-am putut forma o anumită opinie. Dacă ne comparăm cu maghrebienii sau africanii, tinerii români sînt poate mai buni. Cum este şi normal, cred; nu este

acesta un motiv de glorie. Faptul că matematicienii români sînt foarte bine apreciaţi nu înseamnă că învăţămîntul francez n-ar produce genii matematice, ci că măcar statistic vorbind se nasc şi în România matematicieni. Îşi imaginează cineva că în Franţa nu există zece copii excepţionali într-o promoţie, care la o adică să impresioneze România în matematici? Apoi, chiar şi sub acest aspect, situaţia celorlalte discipline, de la agronomie la medicină, este cu mult mai puţin glorioasă.

Imaginea unui învăţămînt occidental mediocru circulă frenetic prin minţile multor români, ca un soi de teorie compensatorie (ei cu bunăstarea, noi cu inteligenţa!). Există o mare tentaţie în Occident de a face din copil un fel de victimă colectivă a culturii maturilor, la fel ca şi în cazul negrilor opresaţi *ubi et orbi* de rasism sau al femeilor hărţuiţe sexual. De aici, intenţia de a le face totul mai facil, de la tentaţia de a restrînge puterile coercitive ale părinţilor şi profesorilor pînă la simplificarea programei şcolare etc. Dar, dincolo de această iluzie, lucrurile stau diferit.

Copii occidentali sînt desigur mai puţin disperaţi să fie primii la concursuri şi chiar să accepte coerciţia implicită a sisemului educativ. Din ce-am văzut însă, la nivelul învăţămîntului universitar, în Franţa şi Germania, în disciplina mea, cel puţin, nu pare a exista nici un pericol de stagnare. Occidentul rămîne o lume concurenţială care te obligă să fii mereu în priză, dar mai ales unde corectitudinea examenelor nu se discută.

În fine, cu privire la competitivitatea învăţămîntului românesc moştenit de la Ceauşescu, ar fi multe de spus. Este pueril să ne tot îmbătăm cu mitul olimpicilor români, de obicei, dopaţi. În opinia mea, calitatea unui învăţămînt o dau nu rezultatele la olimpiade, ci calitatea unei societăţi şi economii, ca să nu mai vorbesc de nivelul vieţii ştiinţifice. Nu discut acum despre competitivitatea acesteia din urmă, dar vedem cu toţii cît de sublim este nivelul

economiei noastre. Unde se duc atunci aceste cunoştinţe învăţate de-a lungul atîtor ani, dacă România nu este capabilă în acest moment să se întreţină pe ea însăşi? Atît politicienii, cît şi oamenii de afaceri, ca şi restul indivizilor care compun societatea noastră sînt produsul sublimei şcoli româneşti. Poate că nu şcoala este de vină în primul rînd pentru starea noastră economică, dar un semn de întrebare trebuie să ne punem asupra sa.

Învăţămîntul românesc al anilor '80, cum l-am cunoscut eu, ca elev, student şi profesor, nu mai avea prea multe din nivelul său imediat postbelic. În primul rînd era o mare diferenţă între elevi. Era o supraîncărcare evidentă şi numai unii îi puteau face faţă, ceilalţi se abandonau notei cinci. Un copil ar fi trebuit să muncească mai mult de douăsprezece ore pe zi pentru a fi un şcolar bun. El nu mai avea adolescenţă. O bună parte dintre aceste vîrfuri şcolare se pierdeau inexplicabil, în facultate sau după.

Apoi, dominaţia învăţămîntului tehnic şi real a creat o mare problemă a vocaţiei: toată lumea trebuia să devină inginer sau măcar să facă studii tehnice. Era aici o dublă iluzie. Pe de o parte se credea că dacă elevii vor fi obligaţi să înghită mai multe cunoştinţe (de care nu aveau niciodată nevoie şi le uitau imediat) însemna că naţia întreagă va progresa mai repede. Pe de alta, se credea că un învăţămînt tehnic şi real va forma un individ mai practic, mai „industrios".

Eram elev în anul I al unui liceu industrial, foarte apreciat de altfel pe atunci, la finele anilor şaptezeci, cînd am primit vizita unui ziarist la ora de discipline tehnologice. Mi-amintesc cum profesorul, un inginer pe care eu îl adoram (era pasionat de meserie, modest şi sărac) declara oaspeţilor, impresionaţi de dotarea laboratorului şi de cunoştinţele noastre, euforic: dacă vom menţine liceele industriale, în douăzeci de ani vom ajunge Germania! Nu se poate spune că omul n-a fost puţin profet...

De fapt, disciplinele „socio-umane" nu înseamnă

doar poezie, cum crede domnul Cecal. După cum învăţă-mîntul tehnic nu este formativ: el transmite cunoştinţe, dar nu transmite valori, nici nu te învaţă cum să descrii lumea, cum să înţelegi ce se petrece cu tine, cum să fii tu însuţi, cum să votezi, la urma urmei, căci de această competenţă democratică depind marile alegeri ale naţiunii, deciziile care pot duce la prosperitate sau catastrofă..

Revoluţia ne-a găsit o naţie de ingineri şi care a fost rezultatul? Cred că aici un bun echilibru este necesar. Nu cred că profesorul Marga ar vrea să renunţe la acest echilibru. Ceea ce mă uimeşte în ce spune domnul Cecal este că nu face referinţă la nici un text oficial, pentru a putea discuta pe text. Pentru mine, aceasta este o condiţie elementară a unei dezbateri intelectuale. Pesemne că sînt bune la ceva şi disciplinele „socio-umane”.

Monitorul de Iaşi, 27 iulie 1998

Generalul de tinichea

Într-una din serile trecute, am mers în Iustin Georgescu pentru obligațiile didactice obişnuite. Probabil toți ieşenii cunosc clădirile de peste drum de Fundație, care aparțin Universității. De fapt, ruinele cu aer de *misterele Parisului*, de aici, la care trebuie asociat obligatoriu şantierul perpetuu şi droaia de cîini vagabonzi şi care dau locului un pitoresc aproape inegalabil.

Se lăsase deja întunericul şi, astfel, în bătaia lunii, am avut revelația triumfului acestei pedagogii universitare: trei lacăte blocau intrarea în clădirea principală. În jur totul era pustiu, nici măcar cîinii vagabonzi nu mai roiau ca altădată. De studenți, nici urmă. Ştiam că şcolile sînt în grevă. Totuşi, pe mine nu mă avertizase nimeni în vreun fel sau altul că aş fi în grevă. Dar, la drept vorbind, nici nu mă aşteptam. Acum doi ani cînd, grație unei măsuri a guvernului Năstase, majorității cadrelor didactice de la Universitate i se amputase drastic salariile (în unele cazuri, cu peste cincizeci la sută!) nici un sindicat nu a considerat oportun să se revolte.

Aceasta nu vrea să însemne obligatoriu că aş considera greva în sine nejustificată. Ceea ce mă intrigă priveşte caracterul său ritualic, în sensul că este legată de discuțiile anuale asupra bugetului de stat (de aici implicit obligația oricărui om din sistem de a adera automat), condescendența generală față de situația dascălilor şi lipsa cvasi-evidentă de soluții serioase.

Salariile cadrelor didactice sînt fireşte inacceptabile, dar cine îşi imaginează că salariile unui atît de mare

număr de oameni pot fi mărite semnificativ peste noapte? Un guvern care ar face aceasta ar fi iresponsabil. Şi de altfel, o creştere salarială însoțită de o creştere a inflației nu i-ar ajuta decît pe valutişti. Mă gîndesc de aceea că profesorii ar trebui să ceară înainte de toate să li se plătească performanța: să se distingă mai clar între profesorii buni şi cei fără vocație, între şcolile bune şi cele proaste şi mai ales să se acorde un mai mare rol părinților în a evalua performanța şcolară.

Poate de asemenea ar trebui să se accepte schimbări profunde în statutul şcolilor din sistemul public. Mă gîndesc îndeosebi la descentralizarea radicală a sistemului, la posibilitatea contribuției directe a părinților, la posibilitatea mecenatului etc. De fapt, ceea ce ar trebui pus în discuție este proiectul educației naționale însuşi, caracterul său de sistem de stat, standardizat, conceput ca o ierarhie de linii tehnlogice care produc posesori de diplome. Este vorba mai ales de a muta responsabilitatea finanțării educației de pe umerii guvernului central pe umerii comunităților locale şi a cetățenilor. Căci numai atunci poate că cetățenii ar evalua în mod corect costurile educației şi implicit nevoia de educație publică.

Nu sînt însă deloc convins că sindicatele au un interes real în această afacere. Sindicatele noastre trăiesc exclusiv prin liderii de sindicat şi numai pentru ei. Iar aceştia se simt în largul lor numai în cadrul unui sistem educativ centralizat, mereu în criză, bazat pe o penurie cronică de resurse.

Cererea lor de alocare a unui anumit procent din PIB educației publice este un exemplu. De ce cinci sau şase şi nu zece? În Burkina Faso se alocă douăzeci de procente, în Danemarca, la fel (şi aceasta de cincizeci de ani!), iar în multe țări occidentale în jur de zece procente. Rezultatele sînt ele semnificative? În Burkina Faso, cu mult peste jumătate din populație este analfabetă, în Germania calitatea

învăţămîntului public a ajuns aproape fără soluţie, iar în Franţa, produsele acestui învăţămînt suprafinanţat îşi incendiază propriile şcoli în nopţile de beţie libertară.

Aceasta arată că pe lîngă banii în sine, decisivi sînt în cele din urmă maniera şi contextul în care sînt utilizaţi. De aceea, poate că lucrul cel mai important aici este discuţia asupra conceptului de educaţie publică, începînd cu aceea privitoare la limitele responsabilităţii statului în această problemă.

Iniţial, la începuturile modernităţii, statul se ocupa exclusiv de instrucţia publică primară, şi eventual finanţa o parte din cheltuielile învăţămîntului superior, mai cu seamă cel tehnic. Educaţia era însă o problemă a societăţii, a indivizilor privaţi. Statul, respectiv, guvernul central, controla numai această activitate, în raport cu anumite criterii generale. Astăzi, statul a devenit mai peste tot, un stat-educator.

Consensul public faţă de greva profesorilor vine din credinţa generală că numai statul ar trebui să se ocupe de educaţia copiilor noştri, ca şi cum statul ar deţine pe de o parte un soi de competenţă naturală în această direcţie, iar pe de alta un tezaur secret din care să finanţeze enormele cheltuieli pe care aceasta le impune. De fapt, ca şi în domeniul sănătaţii, rezultatele sînt perpetuu catastrofale: de la învăţămîntul de tip industrie grea al lui Ceauşescu, în care toată responsabilitatea cădea pe umerii profesorului, prost plătit, fără mijloace, lucrînd în frig etc., la învăţămîntul minimalist de astăzi, în care învăţămîntul este văzut ca o formă de protecţie socială.

De partea cealaltă, răspunsul statului este pe măsură: crispat, cazon, birocratic. De curînd, fostul ministru al educaţiei, de la care s-a aşteptat, am impresia, foarte mult în direcţia reformei reale a sistemului, lăsa ca moştenire spirituală un ordin în care fixa condiţiile cerute pentru a ocupa poziţiile de profesori universitari. Ordinul este o capodoperă în bunul stil militar-educativ al administraţiei publice

româneşti, fapt care mi-a amintit printre altele că în vechiul sistem educativ țarist, profesorii universitari erau asimilați generalilor-maiori. Plătiți ca atare, se înțelege, dar considerați un fel de gradați în serviciul Împăratului.

Ziarul de Iaşi, 17 noiembrie 2005

Gornistul Lumii care vine

În ediţia sa de vineri, jurnalul de prînz de pe România Actualităţi, una dintre instituţiile media ale regimului Iliescu-Năstase care trăieşte cu mîinile în buzunarul cetăţeanului, relata după bunul său obicei cele mai recente fapte politice ale dlui Adrian Năstase. În acea zi, gloriosul conducător tocmai anunţase că în România optzeci de procente din populaţie primeşte ajutoare sociale din partea statului. Din păcate, am auzit informaţia în trecere printr-un birou şi nu am reuşit să mă edific pe ce se baza cifra ca atare şi ce anume înţelegea amintitul Năstase prin ajutoare sociale. Cum nici ziarele de a doua zi nu au inserat informaţia, am rămas într-o stare de confuzie dureroasă.

Anunţul fusese făcut cu prilejul videoconferinţei săptămînale pe care primul ministru o susţine cu prefecţii şi preşedinţii consiliilor judeţene. Adrian Năstase îl concurase cu numai o zi înainte pe Fidel Castro, care îi ţine pe bieţii cubanezi tot mai înfometaţi ore în şir pentru a-i asculta reveriile sale despre Cuba pe drumul societăţii perfecte, vorbind două ore, şi unde aruncase în stînga şi în dreapta cu bani şi cadouri pentru popor. De ce nu o anunţase atunci? Sau poate Năstase consideră cifra respectivă drept un eşec zdrobitor al politicii sale? Această din urmă ipoteză este puţin probabilă. Adrian Năstase, ca şi Ion Iliescu, de altfel, nu greşeşte niciodată. Greşesc numai istoria, timpurile, viaţa, fosta guvernare sau ţărăniştii.

Este cît se poate de limpede că procentele respecttive, false ori nu, sînt un teribil motiv de mîndrie pentru Năstase. Ele fac parte din realizările regimului său. Adrian

Năstase crede că aceasta este social-democrația şi mai ales că acesta este democrația şi rolul statului. Ideologia social-democrată este redusă astfel la conținutul său demogogic, iar ideea de stat la calitatea de mega-instituție de ocrotire socială. De altfel, după tonul triumfalist al crainicilor de la radio se pare că domnul Năstase nu se va opri la această cifră modestă. Paradisul există: Adrian Năstase a descoperit secretul lui!

Dacă pe vremea cînd se afla în opoziție era unul dintre cavalerii Apocalipsei, iată-l acum pe Adrian Năstase vestind Paradisul. Acesta ar putea fi deja descris drept un stat în care optzeci la sută din populație stă şi aşteaptă să-i dea statul ceva, fără să-i mai punem la socoteală aici pe cei care primesc pensii sau pe bugetari, care tot de la stat aşteaptă mîntuirea. Această descriere nu este nici pe departe atît de utopică pe cît s-ar crede, după cum o atestă unele sondaje recente, potrivit cărora românii ar fi europenii care se uită cel mai mult la televizor. Românii stau la televizor şi-l aşteaptă pe domnul Năstase să le vorbească de Paradis.

Întrebarea pe care şi-o pune orice om de bun simț este cum se face atunci că sîntem statistic vorbind cei mai săraci din Europa? După modesta mea părere, intensa reverie a Paradisului nu este tocmai în conflict cu sărăcia. Dimpotrivă. Paradisul are sens acolo unde sărăcia este mai lucie.

Care să fie formula acestuia numai marele om de stat trebuie să ştie cu adevărat. Putem face însă un sumar exercițiu de memorie. Secretul său ar putea să fie asigurat de felul în care guvernul Năstase a contribuit la destructurarea sistemului medical, adică a ceea ce de bine de rău țărăniştii cei răi reformaseră. Apoi, ar urma succesele de la recentul examen de bacalaureat, munca grea cu şpaga pe birou, transformarea gazonului de pe stadionul „Național” în plajă, afacerea „Insula Mare a Brăilei”, afacerea Armagedon şi atîtea altele.

Nu ar trebui să uităm de asemenea nici de imensul aparat birocratic care face această protecție, precum şi de aparatul fiscal care copleşeşte inițiativa privată, singura generatoare de bogăție într-o țară, şi care trebuie să se dea de ceasul morții ca să mai strîngă ceva bani în contul Statului-Providență Năstase. Însă probabil cheia secretului trebuie găsită în echipa de competențe care îl ajută pe Adrian Năstase în acest titanic proiect. Toți unul şi unul. Fiecare cu secretul lui. De la acela de a avea peste şaizeci de ani, de a arăta ca o pachidermă şi a prospera în osînză, pînă la secretul de a nu face cu adevărat nimic decît cel mult să numere bine şpaga.

Faptul este atestat din plin de ultimele demisii din sistemul de partid-stat. Ce să caute aici un băiat tînăr şi ambițios precum neuitatul Guşă? Partidul nu are nevoie de tineri excesiv de ambițioşi. Electoratul nu-i vrea. Fostul prefect de Iaşi a intrat şi el în conflict cu senatorul vietaş Solcanu. Omul a pus la cale în toți aceşti ani o afacere curată şi credea că are un plan să facă ceva în domeniul lui. Senatorul crede însă că aceasta era valabil pe vremea țărăniştilor.

Ar putea fi vorba şi de o altă ipoteză. De ceva timp Adrian Năstase este într-un declin politic şi intelectual tot mai evident. Cînd cineva se trezeşte vorbind în fața unei asistențe oficiale două ore fără să transmită nici un mesaj clar decît că va da bani mai mulți alegătorilor aceasta înseamnă că omul se află într-un vid intelectual înspăimîntător: Adrian Năstase trăieşte într-o realitate paralelă. Este posibil însă ca tot ascultîndu-l pe acest domn vorbindu-ne de Paradis să ne trezim mai curînd cu toții în iad.

Ziarul de Iaşi, 14 iulie 2003

Oraşul pierdut

În chiar numărul în care „Ziarul de Iaşi” invita cititorii să participe la dezbaterea asupra bugetului, dl. Constantin Ostap publica la rubrica „Ce ne mai doare” o intervenție asupra felului în care autoritățile tratează patrimoniul istoric al oraşului. Cînd lumea se pregăteşte de sărbători, de alegeri sau pur şi simplu visează la viitorul radios, dl. Ostap ne vorbeşte de apocalipsă.

Domnul Ostap este unul dintre cei mai activi apărători ai patrimoniului istoric al Iaşului. D-sa a publicat mai multe cărți despre trecutul acestui oraş, dar mai ales susține de bune decenii o intensă campanie publicistică şi nu numai pentru prezervarea memoriei culturale a oraşului. Acest om, care poate fi găsit aproape mereu în sala de lectură a *Arhivelor Statului*, deşi nu este decît un istoric amator, valorează cît o instituție. Este de fapt un adevărat cetățean, căruia îi pasă de felul în care trăim împreună şi de felul în care ne priveşte trecutul urbei noastre. Îmi pare că este datoria fiecărui ieşean să-l asculte ori de cîte ori vorbeşte.

Din păcate, îmi pare că dl. Ostap nu face nici o aluzie la problema bugetului şi a felului în care acesta ar trebui să țină cont de ruinele Iaşului. Aparent, direcția sa de atac pare a fi mai mult directoarea direcției județene de patrimoniu. Pare limpede că dra Zup nu-i împărtăşeşte dlui Ostap opiniile în legătură cu diverse monumente recente, îndeosebi cu Piața Națiunii şi cu statuia lui Mihai Viteazul, din parcul Copou, pentru care dl. Ostap, dacă nu greşesc a dus o lungă campanie de strîngere de fonduri. Mă tem că în această privință dra Zup are dreptate, fie şi pentru că este

arhitectă, deci de meserie.

Este totuşi evident că nici complexul statuar din piaţa Naţiunii şi nici statuia lui Mihai Viteazul nu sînt proiecte inspirate. Dacă acestea au ca scop principal cultivarea patriotismului mă tem că impactul lor este minim: nu numai că sînt lipsite de valoare estetică, ceea ce este evident, dar folosesc un „limbaj" cel puţin vetust, dacă nu chiar periculos, nu foarte departe de proiectul ideologic naţional-comunist. Mai mult, cum vom vedea mai departe, îmi pare că acest cult al „zeilor unificatori" pune în umbră importanţa acordată istoriei locale, memoriei fiecărei comunităţi în parte. Cu alte cuvinte, tocmai acest tip de istorie care ipostaziază ataşamentele la o comunitate imaginată, abstractă, induce cetăţeanului dezinterezul pentru trecutul propriei comunităţi locale.

În rest, dl Ostap are, din punctul meu de vedere, perfectă dreptate. Intervenţia sa, amară şi polemică, are ca punct de plecare starea celui mai vechi monument al Iaşului: „Crucea lui Ferenţ". Nu-mi dau seama cine ar fi vinovat în primul rînd pentru aceasta. Oricum, este vorba de o atitudine veche de cîteva decenii de obnubilare a memoriei locale, prin distrugerea vechilor clădiri şi proasta gestiune a urmelor trecutului. Printre numeroasele exemple posibile, aş vrea să amintesc uşurinţa cu care în anii şaizeci s-a demolat fosta Academie Mihăileană, o clădire interesantă şi solidă, pentru a se edifica două orori de arhitectură socialistă: cinematograful Victoria şi blocul Tarom, de pe Străpungerea Silvestru.

Din această cauză, oraşul nostru, urbanistic vorbind, este un oraş profund dezarticulat: seamănă cu un individ aflat la marginea nebuniei, care face gesturi incoerente, haotice, pe care nimeni nu le poate lega unele de altele. Trecutul este complet fracturat de prezent, iar acest trecut nu mai are nici o semnificaţie pentru ieşenii de astăzi. În această privinţă, alte oraşe au fost mai norocoase. Am fost

de curînd la Timişoara şi centrul m-a încîntat: mi s-a părut la fel de bine întreţinut şi protejat ca şi un oraş german. Ceea ce nu este deloc puţin. Iaşul este de fapt un oraş fără centru. Mai mult, el pare să nu aibă un trecut, nici o istorie a sa şi numai a sa. Ce ni s-a păstrat sînt lucruri atît de disparate, de prost întreţinute şi ignorate de oamenii obişnuiţi încît aproape că nici nu fac parte din oraş.

Întîmplător şi eu am vizitat de curînd „Crucea lui Ferenţ”. Eu nu am găsit cîini la faţa locului ca dl Ostap, ci nişte oameni: era o echipă a Primăriei trimisă pentru a face nişte lucrări, dar pe moment stăteau, pentru că le lipsea nu ştiu ce. Sînt sigur că stau şi acum. Nici unul dintre muncitori nu avea nici un fel de idee despre semnificaţia monumentului. Lucrul cu adevărat grav îmi pare a fi faptul că ansamblul memorial este prins ca într-o menghină între construcţii recente şi teribil de urîte sau contrastante ceea ce-l reduce la o banală movilă de pămînt. Cineva a încercat să facă în jurul crucii un grilaj din ciment, dar lucrarea este de o stupizenie absolută. Acum mi s-a spus că vor să schimbe acel grilaj cu altul mai mic şi probabil la fel de frumos. Vor apoi să mai facă nişte scări şi poate cine ştie un scrînciob, un chioşc ceva. Nimeni nu mai pare să ştie că acolo este un uriaş mormînt.

În oraşul în care există o direcţie pentru cultură, cu un inspector şef de un patriotism nemăsurat, a cărui primă grijă odată instalat în funcţie a fost să pună tricolorul pe Palatul Culturii, poate că starea actuală a monumentelor ieşene este naturală. Pentru această categorie de indivizi, cultura se reduce la tricolor, la discursuri agramate şi la cîrnaţii de ziua naţională. Îţi trebuie ceva minte şi poate obraz ca toate acestea să doară. De la ei nu ne putem aştepta la nimic.

De ce însă primăria nu face nimic? Cine trage cu ochiul la actualul proiect de buget al primăriei va vedea că nu există alocată nici o sumă pentru vreuna din aceste ruine,

fie că este vorba de Spitalul Spiridon, de Biserica Frumoasa ori de obeliscul din Copou, ca şi cum acestea ar aparține oraşului New York. Faptul ne arată persistența unei culturi politice de tip proletcultist şi autoritar. Principul de bază al acesteia este că fiecare edil să vrea cu obstinație să devină un ctitor. De aceea, pe nici un edil nu-l interesează trecutul, ci numai viitorul. Pentru că numai viitorul îi consacră o exclusivitate simbolică asupra spațiului public, singura variantă în care-şi pot construi o legitimitate şi un viitor în memoria oraşului.

Ziarul de Iaşi, 15 decembrie 2003

O tiranie ca în Rusia

Ce se petrece în Rusia ne interesează atît pentru că fosta republică sovietică ne este vecină (geopolitic, vorbind), dar mai ales datorită experienței noastre istorice recente comune. Spre deosebire de ce s-a întîmplat în Rusia, despărțirea noastră de comunism a fost mai brutală şi mai vizibilă, la nivel simbolic cel puțin. În acelaşi timp, la fel ca în Rusia, această despărțire este încă ambiguă, atît în ce priveşte sensibilitățile oamenilor obişnuiți cît mai ales practicile politice dominante. În multe privințe, de altfel, părem mai aproape de Rusia şi de cultura politică inspirată de tradiția sovietică decît de lumea occidentală, în familia căreia ne place să fim fotografiați automat.

Este drept că dintr-un fel de pudoare ascundem această rudenie. Am citit zilele trecute pe forumul *Evenimentului Zilei*, la subsolul unui foarte pertinent articol despre cuplul Dinu Patriciu-Dan Voiculescu în chip de realizatori şi invitați deopotrivă ai unei emisiuni tv., o referire şocantă la Rusia post-comunistă. Atît de şocantă încît mă tem că ar putea fi înțeleasă distorsionat. Îmi cer scuze pentru că discut un text anonim. Mi se pare însă că exprimă un curent mai larg.

În intervenția respectivă se făcea referire la o carte apărută în Anglia avînd ca subiect „jaful oligarhilor din Rusia". Cartea se numeşte „Bandiți, gangsteri şi mafie" fiind semnată de Martin McCauley, conferențiar la Universitatea din Londra si specialist in problemele Europei de Est. Mai întîi, se spune în această carte, în 2000 PIB-ul Rusiei scăzuse cu 55% (în 5 ani de război cu Germania a scăzut doar

cu 25% !), 40% din populație sărăcise îngrozitor, 90% dintre nou-născuți aveau probleme de sănătate, 80% dintre elevi aveau probleme psihice sau fizice, în timp ce bolile contagioase explodaseră de-a dreptul ş.a.m.d. Autorul cărții se miră, ni se spune în intervenție, cum de un asemenea jaf inimaginabil si cu consecințe atît de grave asupra populației, nu a dezlănțuit un război civil.

Potrivit acestuia, totul se datora aşa-numiților „bandiți voiajori", afacerişti fără scrupule, de regulă foşti directori de întreprinderi, care dau lovitura şi pleacă". Faptul că cei mai semnificativi dintre aceştia erau evrei nu se datora vreunui complot, ci faptului că evreii în Rusia comunistă fuseseră excluşi din posturile politice şi se ocupau de „procurarea" din întreprinderi a tot felul de mărfuri care se găseau greu în comunism. Astfel, căderea comunismului i-a găsit pregătitii deja pentru economia de piață, legală sau nu, şi plini de cunoştințe şi relații. În plus, erau inteligenți si bine pregătiți: Mihail Hodorkovski a fost şef de promoție al institutului Mendeleev din Moscova, Boris Berezovsky, fiul rabinului Moscovei, este matematician, absolvent al facultății de electronică-informatică, Mihail Fridman este un matematician si fizician talentat, Vladimir Gusinski, inginer etc.

Nu doresc să comentez datele în sine şi nici concluziile generale ale autorului. Nu avem oricum nevoie de cifre ca să vedem că sunt lucruri în Rusia care scapă înțelegerii comune. Mega-bogați, într-o țară în declin. Aş dori să observ însă modul catastrofist, profund negativ în care sunt descrise realitățile post-sovietice. De altfel, cartea (care în original se numeşte *Bandits, Gangsters and the Mafia: Russia, the Baltic States and the CIS Since 1992*, pare a se referi nu numai la Rusia, ci la întreg spațiul fostei Uniunii Sovietice. Aceasta exprimă o tendință mai largă în lumea academică occidentală. Unii, mai puțini, o fac dintr-un criticism probabil legitim față de regimul lui Putin, majoritatea însă denunță pur şi simplu faptul că Rusia a renunțat la marile idealuri sovietice în favoarea capitalismului.

Trebuie spus că întîlnesc asemenea denunţuri mai pe toate siturile publicaţiilor occidentale pe care le frecventez. În viziunea acestora, Putin este răul cel mai mic. Oligarhii şi capitalismul sunt problema Rusiei şi oricum, nu trebuie judecată Rusia după standardele occidentale. În fine, nici Occidentul nu este mai bun. Cel puţin, Vladimir Putin i-a pus la respect pe oligarhi. Rusia n-are oricum nevoie de o democraţie după standarde occidentale.

Se poate ca oligarhii respectivi să fie vinovaţi de toate aceste grozăvii descrise mai sus. Observ însă că în această discuţie se denunţă mai ales efectele şi nu şi cauzele profunde. Este drept că discuţia asupra responsabilităţii este esenţială dar în acelaşi timp foarte periculoasă aici. Cine este vinovat pentru starea Rusiei post-sovietice? Democraţia? Libertatea? Liberalismul? Elţîn? Occidentul?

De fapt, de ce Uniunea Sovietică a cedat atît de uşor în faţa capitalismului, în ciuda superiorităţii morale a acestuia, cel puţin, în ochii unora? Cum de nu s-au petrecut aceste lucruri în fosta Germanie democrată, acolo unde capitalismul a intrat fără menajamente în acţiune imediat după implozia statului comunist?

Răspunsul este banal: nu capitalismul este responsabil pentru ce s-a petrecut sau se mai petrece în Rusia, ci absenţa lui. De altfel, analitic vorbind capitalismul nu este un sistem politic, ci doar un mod de funcţionare a economiei, unul mai eficace în raport cu socialismul pentru că nu cere (ba dimpotrivă) decît o asistenţă minimală din partea statului, adică a birocraţilor, politicienilor şi în general a tuturor celor care obişnuiesc să folosească orice formă de organizare instituţională în favoarea lor. Capitalismul autentic permite oamenilor să se îmbogăţească mai ales din munca, talentul şi norocul lor. Dacă fură sau încalcă regulile jocului, vor fi pedepsiţi. Aceasta este treaba statutului. Capitalismul este exploatator cum se spune, chiar teribil, dar nu imoral.

Ziarul de Iaşi, 18 februarie 2005

Greşeală de tipar, greşeală de program

O ciudată confuzie îmi oferă ocazia să intervin într-o discuţie în raport cu care nu am decît o competenţă de cetăţean. Acum cîteva zile, *Ziarul de Iaşi*, într-o notiţă de subsol nesemnată, comenta pe marginea deciziei fără precedent a Consiliului Local Iaşi, în speţă, a dlui primar Nichita şi a susţinătorilor săi, de a mări impozitele locale cu patruzeci la sută. Concluzia era că aceasta seamană mai mult cu o decizie ultraliberală decît cu una social-democrată.

Marturisesc că am rămas siderat şi nu pot decît să sper că a fost o greşeală de tipar. Oricum ar fi însă faptul care l-a generat, respectiv, incredibila agresiune contra cetăţenilor Iaşului comisă de primăria acestui oraş, merită cel puţin o discuţie. Deşi eu cred că merită mult mai mult de atît: o demisie!

Eram obişnuit cu isteria anti-liberală din Franţa, din fericire infinit mai vocală decît practică. Se pare însă că multă lume din România încă mai crede că liberalismul, văzut întotdeauna drept *ultra*, adică un soi de politică *à la Vîntu* sau *à la Sechelariu*, este ceva la libera dispoziţie a şmecheriei de partid şi de stat. Dar mai ales o politică în care ar prima, zice-se, interesele celor bogaţi şi puternici.

Dacă este să ne gîndim bine, din diferite motive, care mai de care mai social-democrate, România post-comunistă a ezitat mereu să susţină un adevărat program liberal, nici măcar astăzi cînd premierul este pare-se liberal, iar preşedintele se declară un fan al modelului american. Este România mai bogată decît Estonia sau Polonia care au încercat asemenea reţete? Sînt românii mai protejaţi de

această social-democrație invadatoare, ineficace şi nereformabilă? Este destul să vizitezi un spital românesc pentru a vedea binefacerile social-democrației radioase, dacă se poate în acelaşi timp cu cartierul de vile răsărit din neant la marginea oraşului de blocuri socialiste, un oraş peste care pluteşte vesel mizeria social-democrată.

Dincolo de complicata discuție ideologică, care nu interesează la o adică decît pe inițiați, gestul primarului Nichita de a mări taxele cu o asemenea valoare nu are nici o legătură cu ultraliberalismul. Iar aceasta din cel puțin două rațiuni: 1. Liberalii autentici nu măresc niciodată impozitele decît cel mult în caz de forță majoră extremă şi numai pentru o perioadă strict determinată; de fapt un bun liberal trebuie să fie tentat să scadă cheltuielile publice şi nu să le crească, întrucît o bună administrație publică este aceea care se limitează strict la ceea ce nu poate face inițiativa privată, care trebuie să fie sursa bogăției generale; 2. Nici un liberal demn de acest nume nu va pretinde bani de la cetățeni pentru a întreține o echipă de fotbal profesionist, întrucît treaba unei primării este să servească interesul public, respectiv, tot ceea ce este minimum necesar pentru funcționarea unei comunități şi nimic în plus. Iar fotbalul profesionist nu este decît o activitate comercială şi de divertisment, care aduce beneficii exclusiv celor implicați (dlui Nichita i-a adus Primăria Iaşi!) nicidecum comunității urbane respective.

În fapt, măsura dlui Nichita este tipic social-democrată. Peste tot, acolo unde au ajuns la putere social-democrații au sfîrşit prin a salva lumea prin creşterea impozitelor. Social-democrații, fie de Bahlui, fie de Dîmbovița sau de Sena, cred că au o misiune civilizatoare în istorie: aceea de a-i civiliza pe oameni împotriva voinței lor. Adică prin măsuri intervenționiste, politici publice costisitoare, demagogice şi cel mai adesea inutile. De aceea, social-democrații sînt genul de politicieni capabili să facă o pădure de blocuri dar niciodată un oraş, adică trotuare bune, servicii urbane

de calitate, etc. Oferă în schimb din plin birocraţie, ineficienţă, corupţie, sărăcie generalizată. Şi uneori o echipă de fotbal în loc de de servicii publice.

În cazul de faţă existau cîteva motive de bun simţ care trebuiau să pondereze zelul fiscal al dlui Nichita: 1. Măsura nu este susţinută de nici un argument tehnic serios: Iaşul nu a fost calamitat, nu este pîndit de nici o catastrofă în afara incompetenţei echipei dlui Nichita; 2. Nici efectele cotei unice nu justifică măsura, altminteri ar fi luat-o toate celelalte oraşe, or, Iaşul este singurul în această situaţie. 3. Durata acestei suprafiscalizări de tip fanariot este nedeterminată: nu ştim pentru ce dăm banii şi pentru cît timp. 4. Măsura nu este sustinută de cetăţeni, deşi fiscalitatea este cea mai importantă problemă care priveşte calitatea de cetăţean. Nici în campania electorală, nici apoi, cetăţenilor nu li s-a cerut acordul explicit pentru această măsură, care implică nu numai faptul că li se iau bani în mod hoţeşte, ci şi că o anume persoană, care i-a înşelat o dată, va cheltui aceşti bani după propria sa voinţă. 5. Măsura nu a fost însoţită de scăderea cheltuielilor, care să arate pe de o parte eficacitatea serviciilor publice, iar pe de alta o competenţă anume din partea primăriei ca probă că banii cetăţenilor vor fi bine cheltuiţi.

Dacă dl. Nichita are nevoie de bani pentru măreţele sale proiecte atunci îl putem sfătui să folosească mai întîi milioanele de euro investite în echipa de fotbal pe care o conduce. Dacă afacerea este într-adevăr bine condusă, atunci Iaşul va cîştiga de două ori: o dată suma direct rezultată din vînzarea echipei, iar o dată din suma (considerabilă) pe care bugetul Primăriei o economiseşte prin aceasta.

În orice logică, de altfel, fotbalul profesionist este domeniul iniţiativelor private şi nu al Primăriei. Este o afacere comercială şi de divertisment. Ieşenii au nevoie de trotuare, conducte, locuri de muncă şi nu să susţină economia argentiniană ori bunăstarea aşa-numitor «oameni dă fotbal».

Cine susține contrariul este ori un şmecher, ori un iresponsabil. Şi probabil nici nu plăteşte impozite.

Ziarul de Iaşi, 18 octombrie 2005

Europa cea rea

În ziua în care mai toată România aştepta cu sufletul la gură Raportul de monitorizare a Comisiei Uniunii Europene, doi tineri distribuiau fluturaşi trecătorilor care coborau Copoul. Inițial, după felul mai curînd blazat cu care cei doi îşi făceau treaba, m-am gîndit că ar putea fi vorba de obişnuitele reclame cu privire la cea mai recentă metodă de tratare a depresiilor din dragoste sau de vindecare de diavol.

Tot despre un soi de dragoste dar mai ales de un anume fel de diavol vorbea şi conținutul fluturaşului: pasiunea oarbă a bieților români pentru Uniunea Europeană! Din acest motiv, bravul nostru popor şi-ar fi pierdut uzul rațiunii, de unde cvasi-unanimitatea (90%) favorabilă aderării. În fapt însă, această masivă opinie, se spune în text, are la bază o cel puțin egală ignoranță: „românii nu au habar ce presupune această integrare şi cum le va afecta ea viețile”. Iar aceasta se datorează pe de o parte faptului că, mai întîi, „România a fost singura țară candidată ai cărei cetățeni nu s-au pronunțat prin referendum asupra aderării”, iar apoi că românii „nu au fost informați cu privire la costurile integrării”.

Nu se spune de ce s-a întîmplat astfel, dar putem bănui că la mijloc ar putea fi un act de trădare. Oricum, concluzia acestui silogism al apocalipsei este că „în momentul ianuarie 2007”, bieții români, care pînă acum o duceau ca în sînul lui Adam, vor suferi, „un şoc”.

Să recunoaştem totuşi că un şoc nu este sfîrşitul lumii şi că la rigoare pot exista şi şocuri cu finalitate benefică. Totuşi, în ce priveşte cele două premise de plecare (problema referendumului şi lipsa de informare) am unele

motive de îndoială că autorii acestui „manifest" ştiu despre ce vorbesc. Din datele pe care le am, impresia mea este că majoritatea țărilor au aderat fără referendum. Admit însă că nu pot controla pe loc această opinie şi deci pot să mă înşel. În ce priveşte, informarea, aceasta este o temă ceva mai complicată. Dacă este vorba despre acțiunea de informare publică a autorităților, aceasta s-a făcut destul de insistent. Este greu de spus cu ce rezultate. Dar aceasta nu este doar problema autorităților, ci şi a populației, respectiv, cît anume a dorit populația să se informeze. Iar pe acest teren lucrurile stau probabil destul de prost. Poate că mijloacele n-au fost cele mai eficace, dar poate că ar trebui să încetăm să-i mai considerăm pe concetățenii noştri nişte copilaşi care trebuie alfabetizați cu forța. Vremea propagandei de stat este uşor trecută. Important este că informațiile cu privire la aderare sunt publice şi oricine vrea le poate consulta.

Foarte probabil însă că aici se face aluzie în fapt la o altă temă: în ce măsură românii înțeleg acest euro-limbaj, uneori foarte lemnos, şi mai cu seamă dacă sunt pregătiți psihologic pentru o asemenea experiență precum integrarea într-un agregat politico-economic cu totul nou cum este Uniunea Europeană? Poate că în acest sens un referendum ar fi ajutat la o anume clarificare. Să nu uităm însă că dezbaterile ultimului referendum asupra constituției au inclus şi subiecte europene, pentru că revizuirea Constituției avea ca motivație aderarea europeană. Problema este că un referendum induce adesea un tip fals de deliberare publică, în care demagogii au cel mai mult succes. Am văzut aceasta recent în Franța, la fața locului.

Este de altfel întotdeauna greu ca într-o dezbatere publică de acest fel să susții teme pozitive. Cînd francezii au votat contra Constituției europene, ei au fost îndemnați să pună toate relele imaginare sau reale ale Franței pe seama Europei: de la migrația ilegală, la concurența străină, de la socialism la liberalism, de la prețul cafelei într-o cafenea de

pe bulevardul Saint-Germain din Paris la rata şomajului în continuă creştere. În schimb, avantajele integrării (creşterea bunăstării sociale, facilitatea căutării unui loc de muncă, reducerea uneori spectaculoasă a prețurilor, crearea unui spațiu securitar european etc.) erau date ca fiind normale, în logica lucrurilor, insesizabile.

De altfel, informațiile pe care autorii acestui mesaj le oferă, pentru informarea mai bună a publicului, atestă acest tip de amenințare. Cele opt puncte destinate să spună cum stă treaba „cu adevărat" privitor la „costurile integrării" conțin fie contra-adevăruri flagrante, fie banalități, prezentate în registru conspiraționist. Informația că UE ar fi „o structură ateistă" ori că agricultura românească nu poate atinge niciodată standardele europene sunt simple prostii. Oricum, la drept vorbind care ar fi problema dacă UE ar fi atee? Scopul UE nu este unul religios. Iar apoi atît timp cît îmi respectă mie libertatea de conştiință, poate să fie şi budistă. În ce priveşte chestiunea agriculturii, cu sau fără Europa, acele standarde pe care integrarea le cere, sunt oricum obligatorii, dacă vrem să ieşim din Evul Mediu.

Restul informațiilor cuprinse în text sunt cam în acelaşi registru: ori eronate ori simple reutilizări în cheie apocaliptică a unor aspecte ştiute, unele problematice (statutul Comisiei, de exemplu!), altele prost înțelese, precum întîietatea legislației europene asupra celei naționale, care este de fapt un lucru absolut pozitiv, dacă este să ne gîndim la cum funcționează justiția noastră. Toate acestea nu înseamnă că nu există motive de a privi mai critic problema aderării. Faptul că în acest moment, toată lumea pare hipnotizată de perspectiva integrării nu este chiar cel mai bun lucru. Uniunea Europeană nu este paradisul pe pămînt şi va veni poate timpul cînd proiectul său va fi rediscutat.

Evident însă îmi este greu să cred acest registru demagogic, apocaliptic, este cel potrivit pentru o asemenea discuție. Pînă una-alta, să nu uităm că aderăm atît de

entuziast la UE pentru că, noi, ca popor, nu suntem capabili în acest moment să ne autoguvernăm eficace. Fără UE (sau FMI), azi înotam încă în căutarea modelelor originale ale lui Ion Iliescu. În largul coastelor Africii, mă tem.

Ziarul de Iaşi, 22 mai 2006

Partea bună a lucrurilor rele

Ca pe multă lume probabil m-a umflat rîsul atunci cînd l-am auzit pe Mircea Geoană expunîndu-şi la o emisiune tv. motivele pentru care urma să voteze o moțiune contra ministrului Agriculturii. Acestea erau numai două, dar merită fiecare un premiu. Primul se referea la faptul că ministrul în cauză apărea prea mult la televizor. Al doilea avea în vedere clientelismul din sistemul pe care-acesta îl administrează şi care ar fi provocat epidemia în cauză.

De fapt, dl. Geoană s-ar putea să aibă dreptate. Din păcate, ştim că toate acestea erau valabile şi pe timpul guvernării PSD şi încă într-o proporție net mai vizibilă. Despre clientelism, PSD a spus aproape totul şi este greu de crezut că se mai poate inventa ceva semnificativ. L-aş crede de aceea pe dl. Geoană dacă ar începe prin a se autodenunța. Fie şi la televiziune.

Cît priveşte treaba cu aparițiile la televiziune, este aici ceva ce-mi scapă. Este vorba de faptul că prezența la televiziune a unui ministru incumbă serios asupra activității sale ministeriale sau de faptul că ministrul a abuzat de un monopol PSD, de pe vremea cînd regimul Iliescu-Năstase controla tot ce mişcă? Altminteri, prezența PSD la televiziune, şi mai ales a dlui Geoană ca partid de opoziție este de departe cu mult mai semnificativă decît a coaliției aflate la putere. Dl. Geoană, ca să nu mai vorbim de chirurgul, multi-directorul-senatorul, profesorul universitar şi omul politic Sorin Oprescu ori de numeroşi alți politicieni PSD, în frunte cu lăutarul multi-calificat M. Voicu, sunt mai prezenți la tv. decît preşedintele şi primul ministru la un loc.

Din punctul meu de vedere, aceasta pare să fie un lucru foarte bun. Este în natura lucrurilor ca opoziția să chibițeze la tv, iar guvernanții să guverneze. Iar cel mai bun semn că lucrurile sunt în ordine este că economia n-a mers pare-se niciodată mai bine decît în ultimele luni.

De aceea, eu aş fi tentat să văd poziția dlui Geoană ca pe o formă de remuşcare, un act de căință pentru vremurile cînd aflam despre ce spusese Th. Stolojan, liderul opoziției de atunci, din replicile miniştrilor şi oamenilor de încredere ai regimului PSD şi nu din relatările directe ale reporterilor. Aş îndrăzni să văd aici poate chiar un angajament din partea liderului PSD pentru vremea cînd fatalitatea electorală îl va propulsa la putere. Să sperăm că acest miraculos medicament politic numit opoziție va funcționa şi în acest caz.

În acelaşi registru aş vrea să interpretez şi recentele explozii retorice ale dlui Dan Voiculescu, mogulul de presă şi patronul Partidului Conservator, acuzat de mult timp şi tot mai insistent de colaborare cu Securitatea lui Ceauşescu. Toată lumea a fost frapată probabil de capacitatea dlui Voiculescu de a ignora pur şi simplu posibilitatea ca adevărul să iasă la lumină, respectiv, faptul că făcuse rapoarte la Securitate şi probabil multe altele pe care le putem bănui. Se părea că omul suferise o cumplită amnezie. Nu cunoştea nici un *Felix* şi nici un *Mircea*. Lucrurile s-au mai schimbat în ultimele zile, dar eu aş fi tentat să consider amnezia dlui Voiculescu, oricît de scandaloasă ni s-ar părea, ca pe un fapt pozitiv.

Astfel, eu văd în refuzul dlui Voiculescu de a-şi accepta trecutul nu tocmai „umanist” şi aproape deloc „conservator”, nu doar ca o formă obişnuită de laşitate a lichelei universale, incapabilă de a-şi accepta propriile acte, cît recunoaşterea implicită a eşecului Securității, ca agent al Răului în lume. Este un fel de a face procesul comunismului şi a Securității în mod spontan. Cam la fel cum ce s-a

întîmplat cu Ion Iliescu atunci cînd a semnat la Praga documentul de aderare a României la NATO: recunoaşterea faptului că lupta sa de o viaţă contra NATO şi a capitalismului occidental fusese nu doar un eşec factual ci şi o eroare morală.

Am fi poate tentaţi să minimalizăm acest fapt. Ni se pare că victoria este amară, pentru că pedepsele sunt simbolice, iar vinovaţii rămîn în mare măsură la butoane. Totuşi, pe termen lung acest tip de victorie este fără preţ. La urma urmei faptul că deja dl. Voiculescu nu ne mai vinde binefacerile regimului comunist, cum o făcea acum cîţiva ani, după cum a devenit un partizan al capitalismului veritabil şi al orientării pro-europene a României, după ce fusese un aprig promotor împreună cu alţi capitalişti români ai orientării estice şi a unei capitalism „umanist”, anunţă nu numai o simplă schimbare de opinie a unui politician dubios. Trecerea de la Gorbaciov la Margaret Thatcher şi de la sovietism la liberalismul clasic arată o mutaţie de mentalitate, care depăşeşte persoana dlui Voiculescu.

Fireşte, Voiculescu şi lumea lui nu vor muri cu aceasta. Partidul său este la putere şi în opoziţie în acelaşi timp, pro-occidental în jurnalul de la Antena1 şi anti-occidental în comentariile de la Antena3, anti-Securitate prin Dan Voiculescu şi pro-Securitate prin Ion Cristoiu. Probabil că aceasta este şi problema post-comuniştilor de tipul lui Geoană şi Voiculescu: ei acceptă valori de bun simţ, dar pe care nu le-au interiorizat şi în care nu cred. Ele par utile numai pentru a-i judeca pe alţii nicidecum pentru a se judeca pe sine.

Ziarul de Iaşi, 19 iunie 2006

Oricît de prost, oricît de mult

Zilele acestea ne-a părăsit (la propriu) dl. Graeme Justice, ultimul rezident al FMI în România. Ultimul în sensul că, după ce România a renunțat la monitorizarea FMI, în urma sa va veni un simplu reprezentant regional. Nimeni nu poate şti acum dacă acest fapt este un motiv de bucurie sau de angoasă. FMI a fost pentru noi în ultimul deceniu cea mai importantă sursă a impulsului reformator, adevărată fereastră spre o anume normalitate. Ani de zile, FMI s-a luptat cu politicienii şi cu inerția din România, devenind la un moment dat în ochii majorității românilor un veritabil agent malefic, care nu urmărea decît să vîndă România la bucată. Fapt este că de acum încolo guvernul României va fi singurul responsabil de politicile sale economice: nu va mai beneficia de asistența dar nici de alibiul oferite de acesta.

Ruptura actuală vine ca urmare a unui dezacord destul de grav cu autoritățile române. În ultimul număr al revistei *Capital*, dl. Justice face publice din nou sursele acestui dezacord. Nu sunt lucruri noi, dar le aflăm acum direct de la sursă. Întrucît problematica propusă mi se pare de o extremă importanță, vreau să comentez mai departe aceste opinii. Fie şi din unghiul unui nespecialist.

Potrivit reprezentantului FMI, problema care a provocat dezacordul cu autoritățile de la Bucureşti priveşte gradul de vulnerabilitate financiară a României. Aceasta are mai ales două cauze: deficitul de cont curent şi deficitul fiscal. Altfel spus, România importă mai mult decît exportă, în termeni absoluți, şi încasează la buget doar 32 la sută din PIB,

cea mai scăzută rată din Europa (următoarea fiind de 35 %). Dar, de fapt, toată discuția pare a se purta în jurul sistemului de impozitare.

Încă de anul trecut, ştim că FMI considera nivelul taxei unice prea jos. Aceasta nu va asigura suficiente venituri bugetare, fiind în schimb o sursă de inflație şi mai ales va provoca o creştere a importurilor în general, al celor de consum mai cu seamă, deci a deficitului de cont curent. Chiar dacă nici acum nu consideră că taxa unica «a fost necesară pentru a stimula economia», în schimb, de această dată, reprezentantul FMI nu mai este nici contra taxei unice şi nici chiar a ratei sale de 16 la sută.

În această problemă, dl. Justice ne spune ceva de bun simț: taxa în sine nu este nici rea nici soluția-miracol, ci doar primul pas pe o cale virtuoasă. În primul rînd, este vorba de alegerea momentului potrivit (ştim că nu se face relaxare fiscală într-un moment de creştere economică semnificativă!). Apoi, ar fi fost necesar ca adoptarea cotei unice să fi fost însoțită de o reformă fiscală profundă: eliminarea scutirilor fiscale, simplificarea Codului fiscal, dar mai ales reducerea contribuțiilor sociale, ceea ce ar fi avut un impact net mai vizibil asupra economiei gri.

Dl. Justice avertizează că în acest moment situația nu pare periculoasă, pentru că mai vin încă bani din privatizare, dar pe termen mediu, cînd nu va mai fi nimic de privatizat şi banii care vor mai veni vor fi capitaluri speculative, foarte volatile, deci, care vor expune piața românească tuturor şocurilor. Aceasta întrucît România nu are o încă o economie capabilă de a atrage singură investiții. Apoi, România va avea de făcut fată unor cheltuieli masive în anii următori, care nu vor putea fi susținute de bugetul public în ritmul actual. Soluția sa este deci ori creşterea taxei unice, ori creşterea TVA, dacă nu chiar amîndouă.

Opiniile reprezentantului FMI ar putea da apă la moară opoziției populiste, mai ales lui Ion Iliescu, gata să

ne aducă din nou în sistemul fiscal de tip sovietic, dar ele ar trebui luate în seamă oricum măcar ca un mesaj de prudenţă elementară. Totuşi, ar trebui să remarcăm în aceste opinii o nuanţă semnificativă: se vorbeşte mai ales de cheltuieli şi nu de reduceri. După ani de politici de austeritate, FMI a renunţat oare la dogma reducerii cheltuielilor publice? Nu ştiu. Explicaţia s-ar putea să fie în natura însăşi a FMI, care se ştie că urmăreşte întîi de toate evitarea dezechilibrelor economice şi protecţia sistemului monetar internaţional. Expertiza sa este în politici de criză. Cînd pacientului îi merge mai bine îi recomandă să fie atent la curent, la cum traversează strada etc., aceasta nu face rău oricum, dar nu este treaba sa cum anume acesta îşi va reface forma de altădată.

Din acest punct de vedere taxa unică este mai mult un medicament decît o intervenţie chirurgicală: are nevoie de timp şi trebuie însoţită de tratamente de sprijin. Ca şi de acceptul bolnavului însuşi. Poate că n-a adus miracolul aşteptat, dar este evident că pentru moment cota unică n-a provocat nici catastrofa pe care o anunţau unii şi alţii. Mi se pare însă că în această discuţie se abuzează aici de logica economică pură.

Este esenţial întotdeauna în administrarea unei economiei de a nu se încălca regulile minimale ale economiei libere, însă este la fel de evident că nu scrie nicăieri că statul trebuie să cheltuiască în mod obligatoriu banii cetăţenilor. Putem deplora poate felul în care a fost introdusă taxa (prea grăbit!), dar nicidecum logica sa. Înainte de toate, una de ordin moral: aceea a-i lăsa pe cetăţeni să dispună de banii lor. Are statul probleme bugetare? Prea bine. Este un semn că bugetul său este prea larg. Discuţia nu ar trebui să se mai poarte ca şi cum volumul cheltuielilor publice ar trebui să fie fix, ci cum anume trebuie să aibă loc reducerea acestui volum. Adică acceptarea ideii că statul nu poate cheltui nemăsurat. Oricît de prost, oricît de mult.

Ziarul de Iaşi, 24 iulie, 2006

Monstrul şi lunetistul

Cunoscutul roman al lui Dumas, *Contele de Monte Cristo*, trebuie să aibă la origine o poveste românească. Minus morala. Ziarele anunţau zilele trecute că un procuror din Oradea, Alexandru Lele, a fost găsit nevinovat după şase ani de anchetă.

Cazul a făcut mare vîlvă la vremea sa. Se petrecea pe la începuturile regimului Năstase-Iliescu. Procurorul Lele îşi permisese cutezanţa de a-l aresta pe fiul unui mafiot local, implicat în trafic cu benzină la frontieră. Acesta, membru PSD important şi în bune legături cu Adrian Năstase, primeşte public un sprijin cu totul neaşteptat chiar din partea primului ministru. Astfel, infractorul este eliberat după două zile şi părăseşte imediat ţara, pare-se nu înainte de a-l acuza el însuşi pe procuror de corupţie. Omul umblă de atunci prin toată lumea, a devenit chiar un prosper om de afaceri american, în timp ce procurorul şi-a pierdut slujba, măcar pentru o vreme.

Povestea a luat o turnură tragică în momentul în care, procurorul trimis de Parchetul General să-l ancheteze pe Lele (a se citi: să-l înfunde!), a cerut scoaterea acestuia de sub urmărirea penală. Urmarea se ştie: întrucît concluzia procurorului a fost respinsă de şeful său, după cîteva zile, procurorul Panait s-a aruncat pe fereastră. Şeful său a făcut apoi o carieră frumoasă, fiind pensionat abia recent, dacă nu greşesc, de către Monica Macovei, cu scandalul aferent. Oricum ar fi, putem fi siguri că încasează astăzi peste două mi de euro pensie şi probabil nici măcar nu trăieşte din asta.

Ce putem înțelege din această poveste? Mai întîi că avem o justiție căreia îi trebuie şase ani pentru a demonta mărturia unui infractor, care oricum se autoacuzase prin refuzul său de a se supune aceluiaşi sistem juridic. Reamintesc că nu este vorba de crima din Orient Expres sau de mega-afacerea *WorldCom*. De altfel, aceasta din urmă a fost reglată de justiția americană în mai puțin de un an, cu condamnări ferme de ani-puşcărie şi sute de milioane amenzi. Această lentoare ne arată că justiția noastră trăieşte încă profund în lumea lui Kafka: scopul ei rămîne acela de a inventa țapi ispăşitori şi nu de a-i pedepsi pe cei cu adevărat vinovați.

Este o justiție căreia nu-i pasă de victime. Ce face un om şase ani în aşteptarea justiției? Poate muri de foame sau de inimă rea. Îşi poate pierde familia, casa (dacă are credite!), onoarea, mințile. Trebuie să învețe să conviețuiască în tot acest timp cu stigmatul de puşcăriaş în devenire, mai cu seamă dacă este vorba de un procuror, care în general nu se poate aştepta la o recunoaştere publică spontană.

Apoi, cine-i dă aceşti şase ani înapoi procurorului Lele? Ştim cu certitudine cine-i va plăti procurorului salariul pentru cei şase ani. Aceştia nu vor fi nici Rodica Stănoiu, ministrul justiției de atunci, care a părăsit ministerul, ne amintim, în urma implicării într-o grosolană afacere de corupție, şi nici Adrian Năstase, cel care n-are curajul să se dea pe mîna justiției țării pe care a condus-o şi pe care ar mai vrea încă s-o conducă. Nota de plată va fi achitată de fiecare contribuabil şi încă de două sau mai multe ori. O dată pentru salariul furat procurorului Lele. O dată pentru salariile luate sau mi bine spus furate de cei care l-au anchetat abuziv. Şi aşa mai departe. Suntem inocenți şi asta se plăteşte.

Partea mai îngrozitoare vine însă din ceea ce lasă să se întrevadă acest caz. Alexandru Lele era totuşi din sistem, cunoştea practicile, oamenii şi legile. Să ne gîndim însă că

sunt atîția din afara acestuia, care nici nu ştiu ce drepturi au şi nici nu au destui bani să-şi angajeze un avocat de bun simț, dac-or mai fi din aceştia. De fapt, morala perversă a acestei întîmplări este că, în ciuda recentei decizii a CSM de a-l reintegra pe Alexandru Lele în procuratură, nu avem cu adevărat certitudinea că procurorul Lele este nevinovat. Sistemul nostru penal este atît de slab încît probabil că n-ar reuşi să trimită la puşcărie nici o muscă, dacă muştele nu s-ar sfii, din motive necunoscute, să dea şpagă în stînga şi în dreapta. Repet: țintele sale nu sunt vinovații, ci doar cei care acceptă asta.

Am un prieten care a încăput acum vreo trei ani pe mîna sistemului, pentru un accident de maşină. După ce a fost scos din culpă de două anchete succesive, o a treia expertiză, făcută de chiar unul dintre cei care îl găsiseră nevinovat inițial (victima îi sărise în fața maşinii!), îl declară vinovat, cu argumentul că dacă ar fi avut viteză mai mică de treizeci de kilometri pe oră (avea 42, iar maximul era de 60!) accidentul ar fi putut fi evitat. Iar ca să fie şi mai convingător, expertul a mutat accidentul aproape de zebră, deşi toată lumea (polițişti, experți martori) stabilise anterior că incidentul fusese mult după.

Toate acestea după trei ani, timp în care i-a fost suspendat permisul şi în care i se repetase de către polițişti, experți şi procurori că este cel mai clar caz de nevinovăție pe care îl văzuseră vreodată şi că va fi scos din culpă imediat. Acest imediat se amîna mereu din cauze inexplicabile. Rațional vorbind, pentru că altminteri le putem identifica. Un articol dintr-un ziar local, în care un articler iresponsabil, din specia celor care delirează în stare naturală, îl trata drept criminal la pachet cu un fotbalist, apoi şedințele repetate de isterie ale mamei victimei (care-i ceruse imediat după accident suma de cinci sute de milioane de lei „ca să fie treaba bună”) şi care aducea martori închipuiți, poliția care nu se interesa să strîngă mărturiile, martorii înşişi care-i cereau şpagă ca să spună ce-au văzut etc.

Efectul social al acestui sistem este devastator şi îl vedem nu numai în sondajele care măsoară încrederea românilor în justiţie. Justiţia este cel mai bun sistem de regularizare socială. O bună justiţie creează încredere colectivă, o atitudine responsabilă faţă de lege şi instituţiile publice, mîndria legitimă de a fi cetăţean al unei ţări în care vinovaţii plătesc într-o formă sau alta. Pe scurt: civilizaţie.

În schimb, cînd justiţia nu funcţionează înfloreşte resentimentul şi conspiraţionismul. Ambele sporturi naţionale, la noi. Este suficient să te uiţi puţin pe forumurile de pe net ca să te convingi. Nu cred să existe ceva mai sumbru. Nu este vorba de o libertate prost folosită, deşi uneori este şi asta, ci probabil mai ales de nevoia de a replica fie şi anonim impotenţei abuzive a instituţiilor noastre. Uneori, într-un mod abuziv, de asemenea, injurios şi folosind calomnia grosieră. Anonimatul de pe net creează iluzia că se poate lupta de unul singur contra acestui sistem impotent şi abuziv, extins la toate nivelele statului. Este o viziune de lunetist, care uneori trage în cine trebuie, dar care nu va nimeri niciodată inima sistemului. Nici nu cred de altfel că sistemul are o inimă. Nici măcar prea mult creier. De fapt, puterea sa vine tocmai din faptul că nu are asemenea ambiţii umaniste.

Ziarul de Iaşi, 28 ianuarie 2008

Glumind cu poporul

O ştire de presă de acum cîteva zile, în binecunoscutul stil *press-fiction*, în care aflăm mai mereu ce lucruri uriaşe urmează să întreprindă oamenii noştri de la putere, dar mai niciodată despre ce şi cum (nu) le-au întreprins, ne aducea la cunoştinţă că primul ministru al României, care urma să facă o vizită oficială în Marea Britanie, intenţiona să abordeze în discuţiile oficiale problema accesului românilor pe piaţa muncii din această ţară. Dl. Tăriceanu era hotărît chiar să ceară guvernului britanic eliminarea restricţiilor de această natură pentru români.

Deşi pare ciudat, dl. Tăriceanu este prim-ministrul în exerciţiu al României. Cu alte cuvinte, este plătit sau măcar este mandatat să se ocupe de probleme care-i privesc pe românii din România sau care-i afectează pe aceştia. Oricum, în felul în care arată arhitectura instituţională a României actuale, primul ministru este mai mult un administrator-şef decît un reprezentant „al tuturor românilor". Ne obişnuisem de altfel ca monopolul *sufletelo*r să aparţină dlui Băsescu, care măcar este ales prin vot direct şi are ca mandat reprezentarea simbolică a „naţiunii".

M-aş fi aşteptat de aceea ca dl. Tăriceanu, în grija sa pentru binele public, să se preocupe mai ales de cei deja plecaţi. Eventual, pentru a-i incuraja să se întoarcă. Dar mai ales, m-aş fi aşteptat să nu poată dormi noaptea de grija ca, românii, care nu şi-au luat încă lumea în cap, să rămînă în ţara lor. De ce ar fi interesat primul ministru al României de liberalizarea pieţei muncii din Anglia? Ce beneficii ar aduce acest fapt ţării a cărei administraţie o conduce? Să vedem

măcar două: 1. ar accentua criza de forță de muncă, ce ar duce la creşterea prețului acesteia, a prețurilor în general şi a inflației în România; 2. ar duce la creşterea migrației, cu consecințele sale multiple, de tip Mailat sau mai puțin vizibile, dar la fel de intense. Oricum, patronii români, economia şi societatea în general nu au nimic de cîştigat din acest demers.

Dar dacă, finalmente, nu face nici un serviciu țării pe care o administrează, la ce bun o asemenea inițiativă? Lucrurile sunt mai simple:dl. Tăriceanu ştie că aparent nu-l costă nimic să strice o vorbă. Să pară interesat. Se numeşte aceasta politică pentru galerie. Te menține în sondaje. Ca şi în chestiunea cu pensiile, oamenii vor şti doar că guvernul le-a mărit pensiile, dar nu şi că acelaşi guvern le-a mărit proporțional taxele şi mai ales, indirect, inflația.

De altfel, înainte de a merge să apere cauza românilor pe pămînturile Reginei, dl. Tăriceanu ne-a livrat o mostră din grija sa pentru cei care se încumetă să rămînă sau poate să se întoarcă în țară. Din avionul, în care survolează în ultimul timp lumea dl. Tăriceanu, a ajuns, la noi, pămîntenii, declarația sa precum că celebra taxă auto nu va fi nici anulată nici redusă, orice ar spune Comisia UE. O fermitate surprinzătoare la dl. Tăriceanu, numit adesea Moliceanu sau Răzgîndeanu.

Este drept că, a doua zi, lucrurile s-au mai schimbat, pe ici pe colo. Aflat la Bruxelles, față în față cu duşmanul, ministrul de finanțe, dl. Vosganian, a anunțat că România va reduce totuşi taxa. Dar abia de la mijlocul anului viitor. Iar aceasta nu înseamnă nicidecum că statul va mai restitui vreodată diferența fraierilor care au plătit deja. Potrivit ministrului, n-ar exista nici o lege în care să se prevadă o asemenea situație. Se pare ca este legal să ți se ia ceva ilegal, dar nu este legal să ți se returneze ce ți-a fost luat ne-legal. Aş spune că dl. Tăriceanu şi guvernul său se comportă ca

nişte peşti: după ce-şi trimit concetăţenii la produs, îi aşteaptă la colţ ca să la ia taxa!

Interesant este că, după mai bine de opt decenii, avem în fine un guvern pur liberal sau mă rog format din reprezentanţi ai unui partid care îşi spune liberal. Liberalismul, printre altele, susţine primatul individului în faţa statului şi libera circulaţie a mărfurilor, persoanelor şi capitalurilor. Cu alte cuvinte, pentru un liberal, orice taxă este o formă de viol susceptibilă de pedeapsa capitală, iar orice restrîngere ilegitimă a liberei concurenţe un atentat la ordinea naturală a lumii. Principii sacrosante cum ar veni. Delicatese ideologice. Lucruri peste care nu se poate trece.

Acest guvern, primul sută la sută liberal, după opt decenii de dominaţie a reacţiuni colectivisto-protecţioniste, este în conflict cu Comisia Europeană, în chestiunea taxei care supra-impozitează achiziţia de maşini, de orice fel ar fi acestea: noi, vechi, din import, din ţară sau de pe lună. Este drept că taxa loveşte mai ales în importurile de maşini second-hand. Instituirea acesteia a fost motivată prin imperative ba de mediu, ba de protecţie a producţiei interne. Una mai neconvingătoare decît alta. S-a demonstrat că o maşină bună de import de cinci ani este mai puţin poluantă decît o dacie de aceeaşi vîrstă deja înmatriculată. Cît despre protecţia producţiei interne, lucrurile nici nu mai trebuie discutate. Se ştie că protecţionismul nu-i protejează decît pe unii, pe producători, în speţă, şi pe termen scurt, de altfel, dar îi dezavantajează pe consumatori, majoritatea populaţiei, adică. De altfel, acesta este şi rostul pieţei unice europene: de a depăşi protecţionismul! Comerţul liber este pe termen lung benefic pentru toată lumea şi un liberal n-ar trebui să uite aceasta nici în somn. Fapt este că oficialii de la Bruxelles au considerat taxa ca fiind protecţionistă şi mai ales abuzivă. În schimb, pentru un liberal din România, taxa respectivă nu pare să pună nici o problemă.

Nu ştiu cum se face, dar interesul pentru eticheta liberală este mereu viu în România. De cîteva zile, avem de

altfel un nou partid liberal, mai mare şi mai puternic, cum se spune. Foarte bine. A fi liberal sună încă bine pentru snobimea politică dîmbovițeană. Mai ales poate pentru că liberalismul nu le spune nimic şi nu-i angajează cu nimic. Ca o femeie cu care îți place să ieşi în lume, dar fără să-i plăteşti trusoul. Cîte măsuri liberale a luat guvernul Tăriceanu? Am putea face un joc enigmistic pe acest subiect. Vom vedea ce vor face alții. Mă îndoiesc însă că devii liberal prin decret. Propun pîna una-alta ca guvernul să pună o taxă pe liberalism. Cum ar veni: cine se numeşte liberal să plătească o taxă. Un fel de cauțiune sau o taxă de mediu. Va fi restituită la sfîrşitul guvernării, dacă nu pune taxe noi, dacă nu contravine principiilor liberale. Prevăd că abia odată cu aceasta, bugetul Românii va prospera.

Ziarul de Iaşi, 10 decembrie 2007

Paradoxul migrantului şi tribalismul fără frontiere

Prima concluzie pe care o putem trage după trista şi sordida întîmplare care l-a avut protagonist pe cetăţeanul român Mailat este că industria ţapilor ispăşitori este la fel de prosperă ca dintotdeauna. Şi mai ales la fel de universală precum prostia. Nu ştim încă prea multe despre circumstanţele crimei, nici chiar cu siguranţă cine este criminalul, însă toate concluziile au fost deja trase, fără rest. În această competiţie, stînga s-a întîlnit fără complexe cu extrema dreaptă, italienii cu românii, politicienii cu suporterii de fotbal. Cu toţii ştiu dinainte vinovatul şi mai ales pe cine reprezintă acesta. Bunul majoritar lucrează peste tot şi peste normă, decis să-şi afirme legitimitatea morală pe care i-o acordă automat apartenenţa la un grup etnic dominant numeric.

Va rămîne probabil mereu un mister de ce o crimă nu poate fi tratată drept un rău singular, un accident, socialmente vorbind. Este fireşte greu de acceptat că un om este ucis pur şi simplu, este ca şi cum am accepta că viaţa în general este un accident. Este uşor de văzut cum s-au constituit în oglindă cele două discursuri dominante asupra tragicei întîmplări. Pe de o parte, în ce-i priveşte pe italienii verzi, crima este un soi de act colectiv măcar al imigranţilor români din Italia dacă nu a tuturor românilor în general. De partea cealaltă, crima este opera unui străin, posesor ilegitim al cetăţeniei române şi care n-are fireşte nici o legătură cu România veritabilă, dar care în schimb maculează imaginea României. Este uşor de văzut că avem aici două

versiuni despre culpabilitate perfect identice în fondul lor: un rasism care induce un altul.

Această constatare nu exclude fireşte orice determinaţie de ordin cultural, colectiv. Pentru actele sale, cetăţeanul român Mailat trebuie să răspundă doar el însuşi. În acelaşi timp, fie acesta ţigan şi infractor, el este cetăţean al acestei ţări şi ne reprezintă într-un fel sau altul. Este întotdeauna bine de altfel să te întrebi unde începe şi unde încetează vina noastră ca semeni şi compatrioţi ai făptaşului. Sub acest unghi, trebuie făcute cîteva distincţii obligatorii, pentru a nu cădea în obişnuitele scheme de interpretare bazate pe un esenţialism rudimentar.

Putem observa mai întîi că avem un caz excesiv dramatizat, în care politica se amestecă într-un mode greu de separat cu resentimente culturale mai profunde. Nimeni nu crede serios că românii sunt un popor sadic ori violent. De altfel, pe acest teren, italienii ne-ar putea da oricînd lecţii. Este vorba însă de faptul că românii sunt numeroşi în Italia şi pare-se destul de vizibili prin comportamentele lor publice, de la manelele ascultate la maximum la furtişagurile şi micile expediente precum pescuitul banilor din *Fontana di Trevi*. Nu-mi dau seama cît sunt acestea de semnificative public vorbind pentru italianul de rînd. Se ştie că românii sunt foarte apreciaţi în Italia ca muncitori şi personal domestic. Este evident însă că numărul pune o problemă de vizibilitate, adică îi face ţinte, pe români, şi mai ales una de integrare culturală, îndeosebi privind populaţia de romi.

Pe de altă parte, dacă privim lucrurile dintr-o perspectivă mai largă, este de spus că întotdeauna migranţii au pus asemenea probleme, reale sau imaginare. Imigranţii sunt buni cînd sunt utili, dar greu de suportat atunci cînd vin însoţiţi de obiceiurile lor, de „ţărănia” şi pegra lumii lor de origine. Paradoxul migrantului este că devine vizibil numai cînd devine problematic, chiar dacă prin cazuri izolate.

În acelaşi timp, ne place sau nu, ţiganii şi infractorii români din Italia reprezintă o parte din România. Ei sunt sub o formă sau alta oglinda in-civilităţii noastre strămoşeşti. Ne arată pe de o parte eşecul nostru în a-i civiliza, în a le impune practicile modernităţii, iar pe de alta măsura în care noi înşine ne purtăm prin lume o civilitate încă puţin interiorizată, o modernitate abia schiţată. În legătură cu ţiganii, trebuie să depăşim atît schema rasistă sau represivă cît şi cea mizerabilistă, respectiv, de a-i trata ca fiind orfanii Europei, victimele eterne ale majoritarilor. Fapt este că, noi, românii, avem cu toţii o problemă de civilizaţie majoră, pe care emigranţii ne-o reprezintă în exterior. O afişează. Nu suntem probabil mai sadici decît italienii sau alte naţii ale Europei, suntem doar mai flămînzi şi mai ales exportăm ceva ce nimeni nu vrea să importe.

Ziarul de Iaşi, 5 noiembrie 2007

Fiți fericiți! E un ordin!

O echipă de specialişti în educație condusă de fostul ministru Miclea a redactat, la cererea preşedintelui Băsescu, un raport asupra stării educației româneşti în acest moment. Săptămîna trecută, beneficiarul, preşedintele, în speță, l-a făcut public, în cadrul unei întîlniri la Cotroceni cu profesori şi administratori din sistemul de învățămînt. De ce acum, în plină vară, nu am idee. S-ar putea spune că un asemenea subiect este întotdeauna potrivit pentru o discuție. De fapt, mai curînd mă tem de acest argument. Într-adevăr, despre ce se poate discuta mai mult şi mai frumos decît despre educație? Subiectul ar putea lua locul cu brio altor subiecte generoase precum pacea mondială sau încălzirea globală.

În acelaşi timp, putem oare discuta la infinit despre educație? Fireşte că nu pun la îndoială aici legitimitatea unei discuții intelectuale, ci doar rostul unei discuții în registru electoralist. Pe de alta, îmi este teamă că această frenezie deliberativă să nu ascundă o frenezie voluntaristă. Ne aşteaptă oare o nouă „reformă radicală în învățămîntul românesc”? Şi dacă va fi încă o reformă în plus şi nimic mai mult? Sau mai bine spus: dacă reforma în sine este problema? Vreau să spun că nici discuțiile, nici reformele în sine nu sunt fireşte de respins, ci doar transformarea acestora într-un un joc în sine, o simplă afacere politică (în sens electoral, aici). La fel ca şi în chestiunea pensiilor, nici în educație fericirea nu vine prin decret: nu ajunge să dai o lege într-o direcție sau alta, pentru a îmbunătăți ceva. S-ar putea ca de fapt originea răului, atît îmi dau seama, să stea într-un şir de clişee şi idei false despre educație sau învățămînt. Din

păcate, Raportul Miclea şi lectura pe care o face dl. Băsescu se păstrează în acelaşi registru.

Prin urmare, aş vrea mai departe să pun în discuție cîteva dintre clişeele care parazitează discuția asupra educației în România şi pe care Raportul Miclea nu pare să le evite. Voi începe cu cele soft. Prima este confuzia dintre cercetare şi educație. Acestea sunt doar aparent legate. Îi implică uneori pe aceeaşi oameni sau aceleaşi instituții, dar sunt diferite ca problematică şi organizare. Nici cauzal nu sunt obligatoriu relaționate. Poți avea un foarte slab sistem de educație şi o bună cercetare, dacă investeşti şi aduci oameni din afară sau îi concentrezi pe cei buni. Diferit ar trebui tratat şi învățămîntul aşa-zis preuniversitar în raport cu cel universitar. Aici nu este vorba de o diferență de calitate (ca sursă de prestigiu), ci de una care priveşte obiectivele, didactica şi structura celor două. Se persistă în a se vedea universitatea pe de o parte ca pe o prelungire instituțională a liceului (ceea ce de ceva timp a şi devenit, dar nu mi se pare că asta s-ar dori!), chiar una mai „populară” (în sensul de neselectivă), iar, pe de alta, ca pe o simplă filieră vocațională (un fel de şcoală profesională mai liberală).

Probabil însă problema cea mai importantă a acestui Raport este că percepe educația ca pe un soi de substanță: ceva ce poate fi cuantificat, comparat, şi mai ales reformat în orice direcție am dori. Oricine s-a uitat pe Raport puțin a văzut că acesta abundă în date statistice comparative. Educația este văzută aici exclusiv ca instrucție/învățămînt public, iar comparatismul statistic ca metodă unică de evaluare. Adevărul este că din această perspectivă privind nici nu avem alte mijloace de evaluare mai bune. Este un cerc vicios. Pe de o parte, educația nu poate fi decît de stat sau treaba statului, fiind concepută ca o politică publică la fel ca oricare alta. Pe de alta, fiind o politică publică, aceasta trebuie să aibă coeficienți de evaluare, pentru a o putea legitima public. De aici termenii folosiți de dl. Băsescu în discursul său: *ineficacitate*, *inechitate*, *nerelevanță, slabă calitativ*.

Se înțelege că educația poate fi concepută ca *politică publică* şi nu este nimic rău în aceasta. Ce este rău ține de excesele ori mai bine spus de ponderea socială a educației ca atare. Faptul are cel puțin două consecințe de ordin general:

1. Exclude de la decizia privind organizarea sistemului tocmai beneficiarii (plătitorii) şi uneori victimele sistemului. Prin aceasta nu se limitează sfera de competență a factorilor implicați: a. politicul; b. expertiza (specialiştii în educație); c. administrația publică; d. părinții. Mai clar, nu separă domeniul guvernanței (administrației sistemului public de învățămînt), cel al expertizei strict didactice, de cel al discuțiilor publice privind modelele şi opțiunile în materie de educație, care este domeniul societății, al beneficiarilor sistemului.
2. Izolează educația/învățămîntul de restul sistemului cultural din care face parte. Vedem că avem aici pe de o parte o supra-investire a educației (educație egal modernizare egal prosperitate egal fericire colectivă), iar pe de alta, educația apare ca instrument de inginerie socială: prin acesta se realizează integrarea culturală, omogenizarea şi mai ales de selecția socială.

După cum ne dăm uşor seama, aspectul problematic al tuturor politicilor şi reformelor, în educație, aşadar, este că se bazează pe proiecții care nu iau în considerare decît interesul statului, perceput ca fiind expresia interesului general. Ştim însă că statul ignoră peste tot individul. Or, educația implică formarea individului, structurarea sa ca o conştiință şi ca un rol public. În educație, nu există statistică. Noi suntem diferiți, ne formăm diferit, avem scopuri şi calități diferite. N-ar fi oare mai normal ca tocmai cei care pe de o parte plătesc acest serviciu public, iar pe de alta sunt „cobaii" acestuia, să aibă cuvîntul cel mai important în deciziile legate de cum trebuie să se facă educație, ce anume să conțină şi pentru ce? Specialiştii în educație pot avea un

rol în didactică, eventual în elaborarea unor strategii de ameliorare a procesului educativ. Dar nici ei şi nici statul, fie că este vorba de preşedinte, de ministrul de resort sau prim-ministru, n-ar trebui să decidă unde îmi dau copilul la şcoală, cu ce profesor să învețe, cît anume să aloc pentru educația copiilor mei şi nici chiar conținutul a ceea ce copii mei trebuie să învețe. S-ar putea să fiu un părinte obtuz sau retardat. Dacă nu încalc legea, este dreptul meu. Face parte din democrație şi dreptul de a greşi. Se înțelege că statul poate interveni fie facilitînd accesul copiilor la educație, fie obligîndu-mă la o anumită conduită minimală, prin care să nu agresez copilul, inclusiv obligația de a urma un anumit ciclu şcolar şi de a da anumite examene. Dar atît. Restul este responsabilitatea mea. Pentru că eu plătesc şi pentru că fericirea mea mă priveşte mai întîi pe mine.

Ziarul de Iaşi, 16 iulie 2007

Revoluţia în Noua Zeelandă

Aş vrea sa continui discuţia cu privire la problema migraţiei românilor în străinătate, îndeobşte în Europa de Sud, Italia şi Franţa. Dar în primul rînd, este momentul ca, în loc de planuri şi strategii privindu-i pe emigranţii ajunşi deja în Italia, să ne întrebăm înainte de toate, de ce pleacă aceştia pe capete în Italia, în condiţiile în care diferenţele de salarizare nu mai sunt atît de mari şi există nevoie de ei în ţară. Ce-i face pe aceşti oameni să lase totul baltă aici, de la casă la asistenţa socială, pentru a munci la cîteva mii de kilometri ddistanţă, în condiţii adesea imposibile, fără asistenţă medicală sau pensie asigurate.

Fireşte că n-am o explicaţie completă. Observ în continuare că nimeni nu pare dispus să discute asupra subiectului, ca şi cum fiecare dintre noi consideră aceasta un dat natural, ca ploaia sau ca îngheţul. Există desigur o doză de inevitabil în acest fenomen: pe o piaţă globalizată, piaţa muncii din România este concurată de cele în care veniturile sunt istoric mai mari şi care-i va atrage mereu pe cei mai buni. Dar, aici problema este amploarea fenomenului, ajuns la nivel de exod aproape, şi nu de simple opţiuni individuale, legitime şi fireşti.

Probabil există tot atîtea motive cîţi indivizi care pleacă. Curiozitatea. Aventura. Fuga de sărăcie. Moda. Iluzia unei rapide revalorizări sociale. În general, probabil, emigraţia apare românului obişnuit drept o manieră accesibilă de a-şi depăşi condiţia socială. Acestea nu explică totul, mai ales cînd vedem că nu se mai întorc. Sau cînd cei care se întorc au o relaţie tensionată cu patria lor. Odată reveniţi

în țară îi vedem că se plîng de corupție, de viața scumpă dar mai ales de lipsa de civilizație şi răutatea foştilor compatrioți: trăiesc un fel de intensă *cultural misunderstanding*.

Alături de acestea sau mai bine spus în continuarea acestora, din relatările din presă şi discuțiile personale, am identificat două mari motive ale exodului românilor, ambele indicînd o proastă relație cu statul: 1. Justiția;. 2. Birocrația şi neîncrederea în instituțiile publice. În primul caz se referă la justiția ca instituție dar şi ca orizont moral al societății, chiar de ordinea legală, în general. Justiția este fie ineficientă, fie coruptă, fie strîmbă. Nu produce justiție în sens propriu şi nu educă societatea în spiritul încrederii în ordinea legală. Evident că nu putem decît să le dăm dreptate: justiția este principala problemă a societății româneşti actuale. O problemă capitală a legitimității democratice, în general. Nu poate exista legitimitate democratică atît timp cît Adrian Năstase sau G. Copos apar ca bucurîndu-se de extrateritorialitate juridică. În acest caz, justiția rămîne o simplă instituție represivă arbitrară.

În acelaşi timp, problema justiției nu este doar a justiției, ca instituție: priveşte şi capacitatea statului de funcționa cît de cît eficace, de a-şi impune propriile standarde, ca şi disponibilitatea cetățenilor de a respecta legile şi mai ales de fi mereu critici cu politicienii şi judecătorii care încalcă anumite standarde minimale. Vor trece probabil decenii pînă cînd vom putea avea o justiție funcțională, în care să nu fii condamnat inocent, dacă nu-ți dai coate să cotizezi unde trebuie, iar infractorii prinşi în flagrant delict să nu mai scape ca şi cum ar fi fost victime ale unei confuzii regretabile.

În ce priveşte birocrația, din fericire, aceasta poate fi reglată mai repede, chiar foarte repede. Este drept presupune o refondare a statului: un soi de revoluție politică! Înțeleg prin birocrație nu numai armata de funcționari plătiți din bugetele publice, ci mai ales neîncetata expansiune a

statului. Avem astăzi pe lîngă nu se ştie cîte ministere, şi o serie fără număr de agenții guvernamentale de control, direcție, protecție şi inspecție. Efectele vizibile ale activității lor sunt mai ales corupția, paralizia economică, ineficacitatea administrativă. Nu am locul aici să detaliez, dar este suficient să meargă cineva la o instituție bugetară zilele acestea pentru a vedea crisparea generală vecină cu demența, pentru bunul motiv că nimeni nu reuşeşte să consume banii pe care îi are atribuiți prin bugetul public.

De fapt oricine ştie că excesul de reguli nu duce la corectitudine după cum excesul de asistență socială nu duce la bogăție. Acesta nu este un clişeu ultraliberal. De fapt, cei care merg în Italia la muncă au ales ultraliberalismul în mod spontan. Sunt peste un milion, pe lîngă cei încă pe atîția din Spania şi din tot restul Occidentului. Ei nu vor nici asistența noastră medicală gratuită, nici pensiile sigure din România, nici ajutoarele sociale ale statului sau supele populare ale primarului Mazăre de la Constanța. Ei vor să scape de monstrul care ne vampirizează, care ne ia impozitele şi le distribuie arbitrar: statul birocratic.

Ironic este faptul că aceşti aomeni nu fac decît să profite de situația italiană, comparabilă cu a României, dar aflată istoric vorbind pe o altă treaptă: un stat slab; permisiv, birocratic, hiperreglementat. Italia este economia cu cea mai mare piață neagră din lumea occidentală (peste 60 de procente, după unii!), ca urmare a corupției, hiper-reglementarizării şi efectelor perverse ale statului asistențial. Sub acest aspect, migranții fac în special două lucruri de mare importanță pentru societatea italiană: susțin prin munca lor mai slab plătită competitivitatea industriei italiene, iar apoi susțin indirect sistemul asistențial din această țară, fără să beneficieze pentru moment cel puțin de acesta.

Fireşte că acest model de liberalism nu este universalizabil şi este oarecum fără viitor pe termen lung. Există însă alternative viabile şi simple: adopția unui model de

bună guvernare, bazat pe un stat minimal. Adică punerea statului actual hiper-extins la o cură drastică de slăbire şi bun simț. Un exemplu în această direcție este oferit într-un număr recent din revista *Le Point* de fostul meu profesor de istorie economică de la Sorbona, Jacques Marseille. Este vorba de Noua Zeelandă. Nu este o glumă, nici o ficțiune satirică.

În 1984, după ani de politici sociale generoase, această țară coborîse de pe locul al treilea mondial în ce priveşte venitul pe cap de locuitor pe locul şaisprezece. Şomajul ajunsese la aproape 12 procente, iar datoria publică reprezenta peste două treimi din PIB. A urmat o rapidă şi sistematică revoluție fiscală şi administrativă, operă nu a unui politician ultra-liberal, ci a unuia de stînga.

Astfel, a fost simplificat sistemul fiscal şi redus pragul maximal a impozitului personal de la 66 la sută la 33 la sută, iar cel al firmelor de la 45 la 33, ceea ce a asigurat eradicarea fraudei fiscale. Alături de aceasta, vîrsta de pensionare a fost ridicată la 65 de ani, îndemnizațiile de licențiere reduse, ca şi cheltuielile publice cu asistența medicală. A urmat o reformă radicală a instituțiilor publice. Funcționarii de nivel înalt au început să fie recrutați exclusiv pe bază de contract, ca în sistemul privat, cu obligații contractuale precise şi responsabilități manageriale aidoma unui director de întreprindere capitalistă.

Rezultatul este o reducere incredibilă a numărului de funcționari. În 1984, Ministerul Transporturilor avea 5600 de angajați, pentru ca zece ani mai apoi să nu mai aibă decît 53. Departamentul Pădurillor avea 17 000, iar azi numai 17. Ministerul Muncii avea 28 de mii, iar astăzi are unul singur, ministrul. Paralel, au fost reduse drastic taxele vamale şi anulate toate subvențiile către agricultori.

În ciuda a aceea ce s-ar putea aştepta, nimic nu s-a prăbuşit în Noua Zeelandă, de atunci încoace. Dimpotrivă. În 1988, şomajul a scăzut la 5,5 %, iar astăzi este de 3,4 %,

ca şi inexistent, adică. În zece ani, datoria publică a scăzut la 30 %, iar deficitul public a ajuns de la un minus de 9 % din PIB la un excedent de 1 %. Creşterea economică a fost în medie de 3 procente anual, o rată excelentă pentru o țară capitalistă normală. O fi acesta paradisul? Nu ştiu. Dar este o țară din care cetățenii care vor să muncească nu fug unde văd cu ochii.

Ziarul de Iaşi, 12 noiembrie 2007

Partea a III-a

Trecutul continuu

Generalul în grădina deliciilor

Armata se plictiseşte. Moare de plictiseală, chiar, de vreme ce, după cum aflu dintr-o gazetă locală, comandamentul Corpului de armată de la Iaşi va organiza un simpozion ştiinţific sau ceva similar consacrat revoluţiei de la 1848, fireşte în contextul celebărilor naţionale dedicate momentului revoluţionar paşoptist de anul acesta.

Este drept că ne-am obişnuit deja cu uniformele marţiale în spaţiul public, fie că este vorba de politică, de morală sau de cine mai ştie ce, deşi după experienţa din zilele Revoluţiei mi s-ar părea astăzi c-ar fi loc de mai multă discreţie. Apoi, militarii par a fi prin natura meseriei lor interesaţi de trecut, fie şi ca sursă inepuizabilă de învăţăminte patriotice şi exemple eroice. Să ne amintim numai de pasiunea pe care fostul comandat al Corpului de Armată din Dealul Copoului a pus-o pentru statuia voievodului Ştefan cel Mare din faţa instituţiei, este drept, un exemplu frapant de lipsă de gust, printre altele.

Aşadar, putem accepta şi această fantezie, respectiv ca domnii ofiţeri să găzduiască simpozioane pe teme de istorie. M-aş fi aşteptat însă ca la această întrunire să fie invitaţi istorici, specialişti ai domeniului, sau măcar figuri intelectuale cît de cît solvabile, care să susţină academic un asemenea proiect. Universitatea este la numai cîteva sute de metri în josul străzii, iar Institutul de Istorie este pe aproape. Nu se ştie de ce, însă, principalii şi singurii participanţi par să fi fost generalul Chelaru, însuşi comandantul acestui corp de armată, şi un preot de la Mitropolie.

Este posibil ca şi unul şi altul să aibă preocupări, poate chiar şi competenţe, în istorie în general şi în revoluţia de la 1848 în special. Acestea nu sînt cunoscute publicului, pentru moment, dar faptul nu este semnificativ în absolut. Ceea ce mă uimeşte oarecum este atenţia pe care Armata şi Biserica o acordă în comun revoluţiei paşoptiste, deşi este ştiut că, la 1848 nici armata şi nici biserica n-a avut o participare semnificativă şi deci nu-şi pot ataşa acest episod propriei memorii istorice, care să definească în vreun fel instituţia sau corpul respectiv. Mai pe şleau spus, armata a participat la revoluţie în tabăra adversă, iar Biserica a fost pe aproape.

De altfel, cum este şi firesc armata apără ordinea legală existentă, ceea ce au făcut gărzile lui Mihail Sturdza, la Iaşi, sau colonelul Odobescu în Muntenia, iar biserica nu se amestecă în revoluţii din principiu. Aceasta nu înseamnă că printre „căuzaşii" de la 1848 n-au existat şi militari, iar printre militari simpatii revoluţionare, după cum unele feţe bisericeşi n-ar fi manifestat o oarecare deschidere pentru cauza înlăturării lui Mihail Sturdza. Altminteri, din cîte ştiu, Biserica noastră ortodoxă este încă şi astăzi destul de critică faţă de unele inovaţii istorice ale paşoptiştilor, care au dus la declinul influenţei bisericii în societate.

De fapt, nici nu-mi dau seama ce este mai problematic aici: faptul că doi nespecialişti tratează în public un subiect istoric de o anume complexitate sau faptul că armata celebrează un moment istoric ambiguu din perspectiva rolului său în cadrul unui stat! La urma urmei, ce să înveţe un soldat de aici: că încălcarea ordinii legale este permisă cînd actorii săi reuşesc să cucerească puterea şi nelegitimă când nu reuşesc?

În al doilea rînd, vedem că din nou se confundă celebrarea cu demersul ştiinţific sau academic. Dacă Biserica mai poate cultiva amatorismul şi lipsa de rigoare, un general ar fi trebuit să fie mai atent la aceste detalii. Mi se pare

aceasta nu numai o lipsă de consideraţie faţă de profesiunea de istoric, dar mai ales o totală inadecvare în ce priveşte statutul armatei în spaţiul public.

Nimic nu-l obliga pe generalul Chelaru să organizeze un simpozion în care să celebreze revoluţia de la 1848. Corpul de armată pe care-l conduce nu are nici o legătură cu acest eveniment, iar Iaşul destul de puţin, la drept vorbind. Regăsim aici ataşamentul faţă de un ritual public pe care îl credeam depăşit, la nivel instituţional cel puţin. Pare evident că dl. general are încă nostalgia vremurilor cînd orice şef (activist PCR) se credea un Iorga, iar istoria era domeniul predilect al interesului propagandiştilor de partid şi de stat, ca şi cum ar fi fost o grădină a deliciilor, în care era suficient să întinzi mîna pentru a lua tot ce-ţi pofteşte inimioara de propagandist zelos. Mi se pare că acest tip de comportament a făcut mai mult rău societăţii româneşti decît propaganda comunistă în sine, prin faptul că a indus impresia că trecutul este un fel de frigider plin cu bunătăţi la dispoziţia oricărui proiect politic, dar mai ales pentru că a perpetuat o cultură istorică extrem de precară intelectual, dogmatică şi neprofesională. Acest imaginar istoric a susţinut de fapt naţional-comunismul regimurilor Ceauşescu şi Iliescu.

Îmi pot imagina despre ce le vorbeşte generalul subordonaţilor săi şi ce anume înţeleg ei din toate acestea. Mă tem că în loc să le vorbească de lucruri concrete şi actuale, care să-i ajute să înţeleagă lumea în care trăiesc şi să participe la viaţa democratică a ţării, cum ar fi problema dreptului de proprietate, aflată zilele aceste într-o intensă discuţie naţională, despre natura şi virtuţile democraţiei, despre pericolele patriotismului tribal sau pur şi simplu despre cultura veritabilă a patrimoniului istoric, generalul le oferă spectacolul propriei viziuni eroizante şi dogmatice asupra istoriei. Găsesc aceasta mai grav decît dacă le-ar fura din raţia de fasole ca un tablagiu oarecare.

Monitorul de Iaşi, 18 mai 1998

Dimineața asasinilor

Într-o bună dimineață, trei oameni năvălesc în biroul omului politic Constantin Argetoianu, cîndva o figură importantă a vieții publice româneşti, dar acum practic în retragere. Unul dintre ei este secretarul său, „extrem de excitat, perorînd şi gesticulînd”, dar ceilalți doi îi sînt necunoscuți fostului demnitar.

Pare-se că secretarul îi găsise pe aceştia la intrare, dar nu ştim dacă aşteptau acolo pur şi simplu, fără un scop precis, sau dacă erau gata să intre oricum în casă. Cert este că nu se lăsaseră prea mult invitați. Secretarul abia putuse să le-o ia cu puțin înainte pentru a încerca să-şi prevină patronul.

Unul dintre cei doi se prezintă drept comisar de poliție, în schimb celălalt, care este şi rănit la un picior, pare complet absent. De la comisar, gazda află că în timpul nopții se petrecuseră lucruri grave la închisoarea Jilava şi că viața sa „nu este în siguranță”. Prin urmare, i se cere să-i urmeze la poliție, „pînă se vor linişti lucrurile”. Argetoianu nu înțelege exact ce se petrece: urma să fie arestat? Şi de ce se afla viața sa în pericol?

Tot ce mai poate afla apoi este însă numai că de fapt ce doi reprezentau „poliția legionară”. Fostul demnitar ştie bine ca acest detaliu schimbă lucrurile cu totul. Cu toate acestea, Argetoianu este dispus să cedeze, adică să-i însoțească la *Chestura de Poliție*. Dar, soția şi secretarul se opun. Între timp, de afară mai apar încă trei indivizi, care aşteptaseră pînă atunci într-o maşină cu număr de Suceava. Iar cu aceaştia, nu mai este se pare nimic de negociat.

În disperare de cauză, soția omului politic dă un

telefon la Rioşianu, subsecretar la Interne. Acesta le cere de asemenea să rămînă pe loc. Cei trei legionari nu par impresionați de numele lui Rioşianu şi cer un fel de declarație prin care Argetoianu să-şi asume responsabilitatea refuzului de a-i însoți. Argetoianu refuză. Crede că astfel ar fi la mîna oricărei răzbunări. El le aminteşte polițiştilor de serviciile pe care le făcuse Legiunii. Acesta este şi motivul pentru care acceptă în cele din urmă să-i urmeze pe legionari, ca un semn de încredere.

Într-adevăr, după ce fusese exclus practic după 1932 din viața politică, Argetoianu dăduse cu ani înainte unele dovezi de simpatie față de Legiune. Protestase chiar public în favoarea acesteia, la un moment dat, atunci cînd mişcarea era serios amenințată de autorități.

Curios este că, dacă citim însemnările sale, cîte au fost publicate, observăm că el s-a îndoit mereu de Legiune. Avea o educație democratică şi era un om inteligent. Dar acestea nu l-au împiedicat să se apropie de personalitățile puternice, unele carismatice, de la Averescu la Iorga sau Carol II, în umbra cărora se simțea bine şi ale căror temperamente îi conveneau. Dar mai ales învățase să nu pună niciodată condiții oportunităților: scrupulele morale nu erau domeniul său de competență. El, care şi-a judecat lumea sa neiertător şi cu un talent probabil neegalat în memorialistica noastră, nu s-a jenat în fața nici unei combinații politice, nici chiar atunci cînd a fost vorba, ca într-un final apoteotic, ironic şi tragic în acelaşi timp, să-şi ofere serviciile pînă şi comuniştilor. Avea instinctul puterii şi probabil o atît de bună părere despre sine încît normele comune nu i se puteau aplica. Este unul dintre motivele pentru care memoriile sale ar trebui citite mai mult drept ca fiind expresia unui ego supradimensionat decît a unei minți lucide şi oneste.

Fapt este că, acum, în această dimineața de 27 noiembrie 1940, tinerii legionari care vor să-l ia cu ei par complet neinteresați de explicațiile „istorice” ale dlui

Argetoianu. Din punctul lor de vedere, acesta aparținea „lumii vechi”, împotriva căreia Mişcarea se ridicase. Lumea politicianismului şi a dedublării, a ipocriziei şi a vorbelor fără şir. Astfel că, pînă la urmă pleacă toți – cei cinci, plus Argetoianu, secretarul şi Alimăşteanu, un apropiat al politicianului – spre *Chestura de poliție*.

În maşina care-i duce, se comentează codificat evenimentele. Se auzise vag, de la Rioşianu, de crimele de la Jilava, dar nu se ştia de asasinarea lui Iorga şi a lui Madgearu, luați de asemenea în aceeaşi zi de la domiciliile lor în circumstanțe asemănătoare şi executați în dimineața zilei de 27 noiembrie 1940. Le va fi dat poate ceva de gîndit faptul că, pe drum, însoțitorii scot la un moment dat revolverele, pentru ca şoferul să urmeze un anumit traseu.

Oricum, Argetoianu şi apropiații săi sînt convinşi că vor afla totul la poliție, cînd şi situația se va lămuri. Aici însă nimeresc în plin balamuc. Gata să fie sechestrați de un comando de legionari furioşi, dacă nu chiar în pericol de a fi împuşcați imediat. Sînt finalmente recuperați de acelaşi Rioşianu, împreună cu alți foşti demnitari, aflați în aceaşi postură, şi cazați pentru cîteva zile la Ministerul de Interne. Nici acolo nu au zile mai bune: sînt iarăşi amenințați de legionari înarmați cu revolvere. Dar, în cele din urmă scapă cu viață.

De fapt, va fi numai o amînare. Ca şi cum, regimurile teroriste s-ar întîlni peste ani, va cădea în mîna comuniştilor. Întors în mod surprinzător în țară, prin 1946-1947, el, politicianul versat, judecătorul implacabil al tuturor slăbiciunilor şi iluziilor contemporanilor săi, va sfîrşi cîțiva ani mai apoi într-o închisoare comunistă. Marele combinator, obține totuşi dreptul de a se bucura de o celulă mai puțin umedă, în schimbul angajamentului de a-şi scrie memoriile. Au rămas în urma sa mai mult de douăzeci de volume de memorii şi însemnări din închisoare. Un excelent material de propagandă pentru noul regim şi poate un nesecat izvor

de informații contra vechii clase de politicieni. O sursă pasionantă, delectabilă, deşi infidelă, pentru noi, cei de astăzi.

Din pură curiozitate, mi-ar fi plăcut să ştiu cum arăta acea dimineață de sfîrşit de noiembrie, în care au fost asasinați printre alții Iorga, dar relatările pe care le avem asupra acestor întîmplări nu se opresc asupra acestor detalii. Este posibil ca nici unul dintre cei prezenți să nu fi fost interesat de acest amănunt. Doar Argetoianu în declarația sa ne spune că „era o zi întunecoasă” şi lucra în biroul său cu lampa aprinsă. Din relatarea morții lui Iorga mai ştim că era probabil o toamnă seacă şi rece („trupul profesorului era acoperit cu un strat gros de brumă”, cum se spune în rechizitoriul la procesul asasinilor, din vara lui 1941, de unde mai aflăm că unii dintre legionari erau îmbrăcați cu „dolmane scurte”). Genul de dimineață de care nu te ataşezi, pe care vrei s-o uiți şi s-o ignori. Pare timpul perfect al asasinilor, scenografia ideală a oricărei orori.

Monitorul de Iaşi, 19 noiembrie 1998

Anchetă asupra vîntului care bate

Aici, ca şi aiurea, ocupația sa de bază este necunoscută, chiar enigmatică. Aici, mai mult decît aiurea, gusturile sale par mai degrabă ruseşti, dacă nu mongole. Cum bea, cum fumează, cum prinde spionii. Numai pasiunea a rămas identică şi devoratoare: dejucarea comploturilor internaționale contra României, prinderea spionilor şi deconspirarea trădătorilor de țară. Profesiunea sa este patriotismul nemăsurat.

Este adevărat că în timp ce comploturile şi trădările se înmulțesc, producția de spioni de cap de locuitor scade alarmant în ultimul timp. De vină trebuie să fie de bună seamă, cum se spune, „noua putere”, care a dus țara la dezastru. Mumele romînce au de ce să fie îngrijorate, iar politicienii patrioți, să dispere.

În România, spionii sînt mai importanți decît orice, întrucît funcția lor este cumva aidoma Ministerului Sănătății şi Industriei Naționale la un loc. A-i prinde ține de un ritual ancestral şi nu este o afacere tehnică, penală, ci una ideologică: sursa identității noastre naționale. Ea exorcizează răul, protejează zeii cetății, apără focul sacru al Tribului.

Ultima captură a făcut recent prima pagină a „Monitorului”. O respectabilă doamnă (ştiți cum se întîmplă: niciodată lucrurile nu sînt ceea ce par a fi!) a fost demascată în timp ce-şi vindea bucată cu bucată capacitatea intelectuală din dotare unor interese străine. Doamna în cauză, fostă directoare adjunctă a Arhivelor Statului din Iaşi, întocmea în timpul său liber lucrări istoriografice pe care le preda, pentru sume consistente, posterității. Grele vremuri! Numai

vigilența și spiritul de sacrificiu ale organelor de contrainformații din cadrul Ministerului de Interne au făcut ca valori neprețuite să nu se scurgă în mîinile unor dușmani ai României. Actualul director al arhivelor însuși confirmă importanța remarcabilă a muncii desfășurate de aceste organe: „Dacă documentele ar fi dispărut, ar fi fost o tragedie, zice d-sa; noi am fi putut fi acuzați de antisemitism”.

Dar, cum a fi acuzat de antisemitism este peste puterile poporului român, au fost necesare sute de ore de filaj și supraveghere a telefonului, înregistrări și investigații pentru ca toată această uriașă tentativă să poată fi dejucată la timp. Din fericire, se poate raporta astăzi cu mîndrie că arhivele din Iași n-au fost predate unor interese străine. Pivnițele sale au rămas neviolate. Un harnic procuror militar a preluat cazul și totul va fi judecat se pare de Tribunalul militar. Care va să zică, poporul poate dormi liniștit, de acum încolo.

Pentru plăcerea cititorilor perverși să reamintim îngrozitoarele fapte, pentru care d-na respectivă ar putea fi judecată de Tribunalul Militar. Astfel, organele au constatat, prin mijloace specifice, în speță denunțuri binevoitoare și anonime, că d-na directoare adjunctă fotocopiază (xerox) documente din secolul XIX, pe care le ducea, seara, la domiciliul său. Aceste documente erau niște catagrafii (un fel de recensăminte) ale populației evreiești din Iași de la 1835. Organele cred că aceste documente urmau să fie expediate în străinătate. Documentele au fost deja trimise unei comisii de grafologi de la București pentru a stabili valoarea și importanța lor pentru securitatea națională. N-am idee de ce tocmai de grafologi, sau poate aceasta este denumirea mai nouă a membrilor Academiei Române, singura instituție care s-ar putea exprima cît de cît în chestiune. Este posibil însă ca organele să n-aibă încredere în Academia Română, care nu mai este nici ea ce-a fost.

Organele mai cred, cu neobișnuita lor clarviziune, că, documentele, lipsite în aparență de importanță, sînt de

fapt unice. Ele pot oferi informaţii despre începuturile comunităţii evreieşti din oraş, dar mai ales despre proprietăţile evreilor din Iaşi (de acum o sută cincizeci de ani!). Iată deci, că tot la proprietăţi şi moştenitori ajungem, deşi mi-ar fi plăcut să fi fost vorba mai curînd de altceva mai spectaculos.

Această proză poliţistă de vară ar putea să nu fie pe gustul unui cititor mai puţin frenetic (nici aceştia nu mai sînt ce-au fost). El ar putea să-şi pună unele întrebări. Mai întîi, de cînd este interzis cuiva să scoată fotocopii din Arhivele Statului Iaşi şi să facă ce-i dă prin cap cu ele, inclusiv să le vîndă rabinului de Ierusalim? Pentru informarea organelor trebuie spus că aceste catagrafii nu sînt unice, ele se făceau periodic şi unele s-au mai păstrat, deşi poate nu de valoarea acestora. Cîteva au şi fost editate parţial (cele din 1825, cred), de profesorul Ioan Caproşu şi de M.R. Ungureanu, actualul secretar de stat de la externe, ca şi de alţii. D-na Stela Mărieş a scris o carte foarte apreciată folosindu-se în bună măsură de ele. Eu însumi posed acasă mai multe seturi de fotocopii de acest fel şi regret că n-a venit nimeni să le cumpere. Organele au serioase lacune bibliografice.

Apoi, dacă aceste documente sînt publice (şi sînt), de ce ar trebui ele interzise unora, fie aceştia şi străini? Trebuie spus că documentele în cauză sînt importante, dar numai pentru cercetarea ştiinţifică. Organele fac în mod flagrant o confuzie uriaşă, amestecînd trecutul în obsesiile lor prezente.

România este probabil singura ţară europeană unde un străin trebuie să facă cerere la Centrala Arhivelor din Bucureşti cu o lună înainte pentru a putea avea acces la arhive, în anumite condiţii. Pe de altă parte, aceste documente aparţin deopotrivă comunităţii evreieşti, pentru că evreii erau obiectul lor (în acest caz), au locuit în Iaşi, au plătit impozite şi oferă informaţii despre trecutul lor. Teama de revendicări patrimoniale este atît de aiuritoare încît trebuie s-o

luăm ca pe o eroare de dactilografiere.

În fine, cum să fie cineva acuzat de antisemitism dacă aceste documente ar dispărea? Cred că mai curînd ar trebui să fie acuzat de anti-românism, căci este vorba de patrimoniul nostru istoric. Dar, cercetarea şi utilizarea lor ştiinţifică nu le amenință, întrucît chiar aceasta este şi valoarea lor de întrebuințare. Mai curînd în acest tip de anchetă absurdă dusă de ofițerii fostei 0215 este vorba de un antisemitism rezidual, dacă nu un semn de prostie cronică. Oricum, atitudinea organelor este expresia unei culturi publice neotribale, care n-a evoluat în ultimii ani nici cît industria românească, în lunga sa febră agonică. Trecutul național şi sursele sale sînt văzute aici ca nişte fecioare virtuoase care trebuie apărate cu dinții de ochii perverşi ai străinilor. Cercetătorii indigeni înşişi au adesea un statut de tolerați, ca şi cum Arhivele n-ar fi nişte servicii publice, ci un fel de harem național, la care nu poți avea acees decît în mare secret şi numai o dată în viață.

Dacă mi se permite o părere, aş spune că organele ar trebui să lase trecutul pe seama celor care au treabă cu el şi să se ocupe de prezent, deşi poate că mai bine ar fi să nu se ocupe de nimic. Decît să ne apere nişte ageamii, mai bine să ne ocupe nişte oameni inteligenți. Abia atunci arhivele noastre ar fi în bună pază.

Monitorul de Iaşi, 14 august 1998

Memoria învinşilor

Într-o binecuvîntată zi de noiembrie, pe cînd aşteptam autobuzul, undeva la marginea Paşcaniului, un bătrîn mi-a repovestit, pe înțelesul meu, fascinanta istorie a poporului român. Se înțelege că mai întîi ne-a făcut tuturor celor din stație o scurtă expunere critică despre politica de astăzi.

Problema era alta însă: nu mai avem acum oameni mari, ca Ştefan cel Mare! „Să vă spun cum s-a luptat cu hoardele fasciste. Voi nu ştiți!...” Nu ştiam. Dar, în scurt timp, am aflat întreaga poveste. Cînd a venit autobuzul învățasem lecția complet.

M-am gîndit apoi un timp cu tristețe la solitudinea istorică a acelui bătrîn rămas fără îngerul său păzitor. Mă simțeam alături de el un orfan al istoriei naționale. Mitul era viu, lipseau numai personajele care să-l reitereze.

Este pesemne o formă ciudată de confort să te simți ocrotit de istorie ca de zei. În felul acesta, prezentul nu mai are nici un fel de importanță: el este oricum nedemn şi corupt. Cum să nu reacționezi atunci cu furie cînd ți se ia acest trecut, cînd ți se spune, de exemplu, că Ştefan cel Mare nu candidează la următoarele alegeri? Căci, nu se poate crede că nu va apărea la un moment dat cineva care să facă dreptate în țara aceasta şi să se bată din nou cu „hoardele fasciste”.

Am încercat de aceea un sentiment de panică atunci cînd într-una din zilele trecute am aflat că noul director al muzeului de la Palatul Culturii vrea să realizeze un muzeu al comunităților istorice ieşene. Proiectul pare a fi o ruptură cu lunga şi glorioasa tradiție muzeistică şi chiar istoriografică de la noi, care face din trecutul nostru un amplu „epos

național". În acest scenariu simbolic, istoria unui oraş este o simplă reproducere la dimensiuni mai mici a istoriei naționale, a marii narațiuni a statului centralizat. Tot ce se schimbă este decorul, el însuşi „naționalizat". Memoriile locale, care compun ceea ce numim cam cu condescendență istoria locală, sînt exilate în anecdotică, în istoria neserioasă.

Pînă acum cîteva decenii, populația românească a Iaşului era în minoritate. De altfel, românii (din punct de vedere etnico-lingvistic) au început să prefere masiv oraşul ca spațiu de locuire abia din a doua jumătate a secolului XIX, dacă nu chiar mai tîrziu. Cele mai vechi vestigii ale Iaşului urban aparțin armenilor, iar cele mai spectaculoase grecilor. Nu se poate scrie istoria economică şi intelectuală a Iaşului, din ultimul secol şi jumătate fără a te referi la prezența evreiască, cu totul ieşită din obişnuit.

Ar fi o greşeală însă dacă ideea unui muzeu al comunităților istorice ieşene ar pleca doar de la ideea de a prezenta memoria acestor comunități ca istorii particulare şi exotice. Nu vom ieşi astfel din discursul schizoid: pe de o parte, ei, vechii stăpîni (ilegitimi, desigur!) ai locului, învinşii, minoritarii de astăzi, iar, pe de alta, noi, cei majoritari şi toleranți, învingătorii timpului!

O nouă narațiune istorică are ca miză refacerea legăturilor cu trecutul profund: să fie corect din punctul de vedere al istoriei comunității locale, să se bazeze pe o cunoaştere istorică sigură şi în acelaşi timp să aibă o valoare civică. Cine vine astăzi în Iaşi are impresia că istoria oraşului începe cu blocurile din Alexandru cel Bun sau din Tătăraşi. Eram în liceu cînd au dispărut zona evreiască din Tg. Cucu şi construcțiile din zona Gării. Mi se povesteşte de multe alte construcții dărîmate în anii '50. Armenii au dispărut de mult ca o comunitate, la fel şi greci sau, oarecum, evreii. În realitate, povestirile care îi alungă pe evrei, greci sau armeni din trecutul oraşului sînt povestiri cu caracter ideologic, care, nu doar că sînt contrafactuale, adesea,

dar nici nu folosesc la nimic.

Este încă un obicei la noi ca fiecare entitate, instituţională sau geografică, să-şi ignore propria istorie pentru a se proiecta direct în marea naraţiune uniformizatoare numită istoria naţională. Am fost de curînd la Brăila. Nimic nu mai pare să amintească de vremurile ocupaţiei turceşti sau chiar de puternica tradiţie grecească, poate cu excepţia unor clădiri izolate şi în general părăginite. Am văzut în schimb, printre blocurile cenuşii din perioada comunistă, statuia Ecaterinei Teodoriu. Dacă merge astăzi cineva în Bistriţa de exemplu va găsi străzi care se numesc Alexandru Cel Bun, Mihai Viteazul etc. dar nici una care să amintească explicit de trecutul săsesc al urbei.

Iniţial, fusese vorba de graba de a ne construi, odată cu a doua jumătate a secolului XIX, o identitate naţională, care să pară fără falie: veche,organică, bazată pe omogenitate etnică şi o unitate indestructibilă. În anii regimului comunist, toate acestea au luat proporţii halucinante, pentru că erau asociate cu centralismul de tip bolşevic, bazat pe concentrarea puterii la vîrf şi reprimarea oricărei diferenţe, inclusiv istorice sau cultuale, pe lîngă cele politice. Nu discut aici implicaţiile politice ale al fenomenului, însă, este evident că în ce priveşte reprezentarea trecutului vorbim de celebrare fără cunoaştere, de solidaritate şi patriotism lipsite de o referinţă culturală puternică. Din acest motiv, aceste ficţiuni patriotice nu pot fi interiorizate profund de cetăţenii noştri şi nu au cu adevărat o funcţie civică: ne tribalizează cel mult! Acest dezinteres evident pentru memoria locală în favoarea unei memorii „naţionalizate”, explică şi uşurinţa cu care s-a demolat masiv în toate oraşele noastre în perioada comunistă.

În realitate, aceste reprezentări nu ne fac nici mai patrioţi, pentru că nu au forţă educativă, şi nici mai buni cetăţeni, pentru că ele nu au un mesaj actual. Mitul unei naţiuni pure şi singulare în istorie ne alienează de noi înşine

prin exemplaritatea sa neverosimilă, mai ales dacă o contrapunem prezentului, şi ne face să nu înțelegem complexitatea lucrurilor.

Acest tip de istorie difuzată pe toate canalele de propagandă a dus la veritabila criză a conştiinței istorice de astăzi din lumea românească. Românul „recent" nu mai are memorie culturală. El are în minte doar proiecția unui trecut imaginar, construit în jurul diverselor ideologii radicale, care de altfel au fuzionat demult: un obiect de cult, cît o sursă de cunoaştere şi de învățăminte morale. Acel Ştefan cel Mare antifascist şi erou justițiar nu este doar o reverie de nebun. El exprimă o fantasmă colectivă. A omului care nu-şi poate imagina diferența, prezența unui celălalt şi beneficiile acestui fapt.

A tulbura această stare dată va fi probabil mai greu decît să devenim una dintre marile puteri economice a lumii, noi care nu ne putem hrăni populația în acest moment, cu economia noastră. În acelaşi timp, a nu o face este criminal. Salut de aceea cu tot entuziasmul aceste proiecte. Este o regăsire a ideii însăşi de muzeu.

Monitorul de Iaşi, 10 octombrie 2000

Muzeul invizibil. Răspuns la o anchetă

Pare destul de uşor de observat că un muzeu este mai puțin o instituție de cercetare (chiar dacă marile muzee ale lumii fac aceasta, de o manieră sau alta!), cît una de tezaurizare a moştenirii culturale, dar mai ales un excelent instrument de educare a membrilor comunității în raport cu aceasta. Muzeul este o parte a efortului de transmisiune a moştenirii culturale de la o generație la alta, precum şi a educației publice în general.

De aceea, cred că înainte de a vorbi de o criză a muzeului în sine, respectiv, a felului în care este administrat un muzeu (de la gestiunea patrimoniului existent şi recuperarea celui virtual la felul în care acesta este pus în valoare), aş vorbi de respectul nostru pentru această moştenire culturală, oricare ar fi aceasta, precum şi de lipsa dramatică de interes pentru sine, a românilor, ca subiecți culturali. Cu alte cuvinte, aş vorbi de o problemă a culturii publice din România, cel puțin în ce priveşte cunoaşterii asupra trecutului şi instrumentalizarea democratică a trecutului.

Ar trebui să vedem muzeul, aşadar, ca pe o problemă culturală mai importantă decît instituția ca atare. Poate ca un soi de metaforă privind relația unei comunități cu patrimoniul său, precum şi cu valorile culturale în general. A merge la un muzeu implică o anume opțiune de viață: a plasa patrimoniul, cultura trecută sau vie, instituită în forme sociale, în centrul vieții tale intelectuale. Este vorba aici pe de o parte de reflexul de a vizita acel spațiu instituit ca atare, iar pe de alta de capacitatea (şi cultivarea acesteia!) de a înțelege un muzeu, de a-l semnifica social. Aceasta întrucît

orice muzeu este un „obiect etnologic”: vorbeşte despre o lume care nu mai există, dar în raport cu care ne aflăm într-o postură de ucenici şi debitori.

Din această perspectivă, îmi pare că lumea noastră nu a depăşit încă momentul de impas care a însemnat trecerea bruscă de la dresajul totalitar la educația de tip democratic, care presupune participarea voluntară a subiectului şi posibilitatea alegerii. Ne amintim cu toții de ternele vizite obligatorii din copilărie prin muzeele tovarăşului Ceauşescu: lecții de patriotism totalitar şi de legitimare dinastică. Acest tip de muzeu era legat profund de cultura statului opresiv ca şi de iluziile căutării identității într-un trecut naționalizat. El ne vorbea de o cultură osificată, pentru care creativitatea umană este redusă la un patrimoniu cvasi-material, anonim şi fatalmente hiperbolizat.

Probabil însă că marea problemă a acestui tip de muzeu era ruptura sa de cultura ambiantă: de ceea ce am putea numi trecutul viu al unei comunități. Muzeul oraşului Brăila nu vorbea despre trecutul comunității locale, sau nu în principal, ci despre contribuția Brăilei la glorioasa narațiune biografică a Partidului şi Statului. De aceea, fie şi inconştient, brăilenii sau oricare altă comunitate locală din România, nu ataşau muzeului decît o funcție propagandistică, în oricare sens am înțelege acest cuvînt. Ei nu erau îndemnați să se proiecteze în acest trecut şi să încerce a-l protejeza atunci cînd muzeul în sine nu o putea face. De aceea, în momentul în care relaționarea la acest tip de muzeu nu a mai fost sprijinită de statul totalitar, dezerțiunea a fost instantanee şi în masă. Iar aceasta se vede poate mai puțin în muzee, oricît de goale ar fi acestea, cît în spațiul public în general, respectiv, în lipsa de grijă pentru trecutul din jurul nostru.

În acest punct, ieşenii ştiu că vorbesc indirect şi de *Biserica Armeană*, în stare de ruină periculoasă, şi de *Crucea lui Ferenț*, transformată în simplu decor industrial, şi de *strada Cuza Vodă*, pentru care se aşteaptă un cutremur

salvator etc. Logica este aceeaşi: trecutul nu face parte din noi, nu-i datorăm nimic, nu ne poate servi la nimic!

Îmi este greu să spun cum se poate ieşi din această schemă. Putem apela din nou la autorităţi şi administraţie. Din punctul meu de vedere, aş prefera să le ignor. Cel puţin pentru discuţia de faţă. Mai importantă mi se pare atitudinea indivizilor şi comunităţii. Sentimentul de culpabilitate, voluntariatul şi entuziasmul membrilor acesteia sînt decisive. Problema este desigur cum le stimulăm şi punem în valoare? Cu alte cuvinte cum coborîm muzeul printre cetăţeni, înainte de a-i urca pe aceştia pe treptele muzeului?

Nu sunt nici optimist nici sceptic în această privinţă. Vestea (parţial) bună este că muzeul a devenit parte a culturii de divertisment, ceea ce ne obligă să luăm act de importanţa sa, fie şi comercială. Vestea (parţial) proastă ar fi că este vorba de muzeele şi cultura altora. Tot ce putem să sperăm este vechea noastră facultate colectivă de a imita modelele de succes îşi va face efectul şi la noi. Fie şi ca substituţie.

Ziarul de Iaşi, supliment cultural, fără dată

Istoria unei secretare

Memoria este un privilegiu amar. Ne amintim îndeosebi ceea ce ne traumatizează, în timp ce momentele bune se risipesc mereu grăbite într-o ceață purpurie. Din acest motiv, adesea memoria este un infern. Cunoaştem experiența supraviețuitorilor lagărelor de concentrare naziste sau ai Gulagului, pentru care amintirea este o continuă tortură. De aceea, împăcarea cu trecutul de acest fel este imposibilă. Aceasta nu pentru că indivizii nu ar dori să uite şi uneori nu ar uita, ci pentru că între ei şi acest trecut s-a instituit o relație etică, care se exprimă prin datoria de a-şi aminti. A uita în acest caz devine o trădare.

Doamna Ioana Berindei pare că s-a împăcat demult cu propria memorie. Istoria ei, repovestită acum, „fără părtinire”, într-un recent număr din „România literară” pare mai curînd un set de amintiri rătăcite. Doamna Berindei nu are de fapt o memorie, în sens etic: are amintiri despre un fel de trecut ciudat, ininteligibil. Din tot ce îşi aminteşte, uneori foarte intens, nu reține decît întîmplări. Sensul lor pare că îi scapă sau că îl ignoră. Citindu-i confesiunile despre anii de puşcărie politică, despre tragedia familiei şi a lumii sale eşti copleşit de seninătatea lor declarată. Secretul acestei seninătăți este uitarea, trăirea în prezent. Modelul pe care ni-l recomandă este Ion Iliescu, cel care a făcut atîtea concesii, spune ea, tocmai pentru că trăieşte în prezent.

Trecutul i se pare dnei Berindei un monstru cu care nu se poate lupta şi care trebuie deci pur şi simplu alungat. Totuşi, dna Berindei a avut o relație cît se poate de intimă cu istoria. Cheia înțelegerii acestui sentiment de oroare ar

putea fi conformismul său de tinerețe, atunci cînd, deşi ar fi vrut să urmeze ştiințele naturii, la presiunile imperative ale tatălui, istoricul Ion Hudiță, ea se înscrie la Istorie. Aici îl cunoaşte încă din anul întîi pe cel care urma să-i fie soț, istoricul Dan Berindei. Termină facultatea măritată şi cu *magna cum laudae*, dar fără nici o pasiune.

Tătăl său fusese un apropiat al lui Maniu. Drept urmare, l-au luat printre primii şi a petrecut în închisoare toată revoluția proletară. Cînd a ieşit era numai bun să-şi scrie memoriile. Mama ei şi-a urmat soțul, alături de toți ceilalți membri ai familiei: socri, prieteni, duşmani sau simple cunoştințe, într-o deplină egalitate a şanselor. Socrul ei va muri la Piteşti. În închisoare. Toți îşi vor pierde casele, cărțile, slujbele, lumea. Singurul care a scăpat este soțul său, Dan Berindei, nimeni nu ştie cum. Şi desigur, băiatul său de doi ani, Mihnea Berindei, viitorul turcolog, activist pentru drepturile omului şi opozant al lui Ceauşescu.

Pe ea au luat-o într-o zi de august. Din această cauză va petrece doi ani de închisoare politică în sandale albe şi rochiță de vară, fără să fie judecată vreodată, deci acuzată de ceva. Era însărcinată şi naşte în puşcărie ajutată de o moaşă deținută de drept comun şi cu doi milițieni alături. Cînd fetița ei a părăsit închisoarea, primul său gest a fost să devore de foame abajurul unei lămpi.

Cei doi ani de detenție au fost urmați de alții la domiciliu, de greutăți materiale, supraveghere şi umilințe: lucrează necalificată la o cooperativă, apoi trăieşte din mici expediente cu ajutorul unui fost ilegalist, pe care îl sprijinise tatăl său, la un moment dat, Petre Constantinescu-Iaşi, devenit ministru, pînă cînd acesta cade el însuşi în dizgrație. Atunci cînd reuşeşte să obțină, prin bunăvoința unei prietene, un post de secretară, înțelegem că este sfîrşitul suferințelor. Pentru o absolventă de universitate cu *magna cum laudae* era maximum din ce putea spera în acei ani.

Poate din acest motiv, despre puşcărie nu are amintiri prea negre. Crede că întemnițarea sa a fost o eroare

birocratică mai ales, dar concede că fusese poate victima unui plan de represiune de motivaţie politică. Nici nu-l cunoştea pe spionul englez, de altfel, un prieten de familie din Botoşani, de care era acuzată că-l ajutase să se ascundă. Este adevărat că mîncarea era oribilă, că nu avea haine, că nu avea nici un drept, că supraveghetorii o băteau, că a născut în condiţii barbare, dar nu descrie cum a fost fost maltratată şi nici nu vorbeşte despre anchete şi tortură altfel decît în termeni generali. Probabil a vrut să uite şi a reuşit.

Atunci cînd i se atrage atenţia că prietenul de familie în conexiune cu care fusese arestată nu era spion englez, ci doar acuzat de Securitate că ar fi fi fost, admite fără entuziasm. În schimb, nu uită să reamintească despre gardianul omenos care a lăsat-o să-şi ia copilul cu ea în dubă la proces şi ţine să repete că nu totul a fost atît de rău. Nici un sentiment de revoltă, nici un apel la doliu pentru victime, ca şi cum tot ce s-a petrecut a fost un dat natural. De aceea, ideea unui proces al comunismului i se pare complet fără sens. Vinovaţii au dispărut deja. Să luăm cu toţii modelul ilustru al lui Ion Iliescu şi să trăim în prezent. Alternativa nu ar fi decît ura, crede ea.

La fel ca multă lume, doamna Berindei asociază memoria, oficiul de a-ţi reaminti şi de a reaminti o traumă biografică, cu resentimentul, cu dorinţa de răzbunare. Se înţelege că, excesul de memorie poate fi suspect, dar nu-i poţi cere nimănui să uite, după cum nici nu-i poţi cere să-şi reamintească. Întrebarea este dacă uitarea ne face cu adevărat mai buni. Poţi rămîne bun fără să ai o conştiinţă a trecutului propriu? Cum poţi ierta fără să încetezi să judeci moral aceste întîmplări, să extragi un sens în care viaţa ta sau moartea unor nevinovaţi să aibă o motivaţie?

Cum spuneam, este adevărat că o prea agresivă exhibare a memoriei traumatice are ceva dubios, poate ascunde chiar o intenţie de instrumentalizare ideologică. Dar, dacă mă gîndesc bine oamenii cei mai toleranţi pe care i-am

cunoscut au fost cei cu o bună memorie a răului, în timp ce dezaxații aproape că nu au memorie. Uitarea nu ne face mai buni, ne face poate mai insensibili. Reamintirea unei traume nu înseamnă a te răzbuna, ci a judeca şi a pedepsi simbolic, fără a te compromite moral, fără a te identifica pervers cu călăul, fără să-ți pierzi tu însuți sufletul.

Putem înțelege dorința cuiva de a uita, efortul unor oameni de a se integra noii lumi de după 1947 prin renunțarea la propria istorie. Face oare aceasta regimul care i-a tolerat în acest fel stimabil? Procesul comunismului ar trebui înțeles mai mult ca un efort sistematic de a nu uita. Ar fi un gest de doliu față de victime, un gest de respect față de supraviețuitori, un gest de responsabilitate pentru noi înşine. Dacă uităm ce s-a întîmplat în timpul dictaturii comuniste nu numai că o vom lua de la capăt, fie şi în alte forme, dar mai ales nu ne vom putea fixa niciodată nişte norme morale. Vom fi astfel condamnați să acceptăm răul ca pe un fapt banal: să trăim în prezentul continuu. Şi să-l acceptăm pe Ion Iliescu drept model.

Ziarul de Iaşi, 3 martie 2003

Magistrul de cateheză

Un cunoscut îmi trimite prin e-mail o relatare apărută într-un *Adevărul* recent despre demonstrația studenților de la Facultatea de Istorie din Bucureşti în fața Ministerului Educației. Timp de o oră, patruzeci de studenți au protestat „zgomotos” împotriva reducerii la jumătate a numărului de ore afectate istoriei în licee, respectiv de la două ore la una singură.

Un istoric, cunoscut mai ales prin aparițiile sale publice, Adrian Cioroianu, dezvolta şi el subiectul făcînd observația că şi pe acest plan vom rămîne de coada Europei alături de Albania, oaia neagră de serviciu a comparatiştilor români. Cum era şi natural, Consiliul Național al Societății de Ştiințe Istorice era de părere că măsura ar fi fost „antinațională şi antieuropeană”, o formulă care duce pe noi culmi expresivitatea indignării.

În contrapondere cu această desfăşurare de forțe, vocea ministerului reprezentată de secretarul de stat pentru învățămîntul preuniversitar, dl. Corega, apare greu inteligibilă. Relatarea îl descrie ca fiind „vizibil deranjat de protestele studenților”, iar argumentele la care face apel îl arată într-o stare de confuzie intelectuală gravă. Mai întîi, cît se poate de vertical, el amenință că nu va negocia cu cei din stradă, întrucît „nu se face şcoală dupa voința elevului, ci după necesitățile societății”. Întrucît elevul se află în afara societății, s-au „introdus mai multe ore de matematică şi de fizică pentru că încercăm să construim o societate a cunoaşterii şi ne îndreptăm spre societatea informațională”, susține el. De altfel, observă dl. Corega, „istorie se face şi la

orele de fizică, şi la chimie, şi la matematică”, pentru a conchide inevitabil că „protestatarii sunt manipulaţi”.

Dl. secretar Corega este totuşi decent. Nu spune nici că tot ceea ce el gîndeşte este corect întrucît este patriotic sau că aşa ne cere Europa, cum o fac cei mai mulţi dintre colegii săi de guvernare. El foloseşte argumente raţionale. Avem aici în stare pură concepţia ministerului despre educaţie, societate şi mai ales despre istorie.

Este evident că în această viziune, istoria nu este un domeniu al cunoaşterii. Cînd nu este un apendix al unor discipline serioase precum matematica sau fizica, disciplina este una ideologică, un fel de catehism al statului-naţiune. Obiectul ei pare a fi reveria paseistă, poezia eroizantă despre timpuri imaginare de care copiii la anumite vîrste au nevoie pentru a crede în legitimitatea unui stat numit România.

Este adevărat că în multe părţi ale lumii civilizate, tendinţa este de a reduce ponderea istoriei în curriculum-ul şcolar. Lumea amnezică pare a fi în ofensivă contra lumii dilematice care a născut modernitatea. Totuşi, pare a fi vorba mai curînd de renunţarea la istoria ca sursă a unei memorii conflictuale, ca o industrie naţională de creat identitate, coeziune, spaime colective, negativitate. Atît cît îmi pot da seama, cam peste tot în societăţile democratice, elevii sînt îndrumaţi astăzi să descopere sursele libertăţii modernilor şi fundamentele diferenţei. Ei învaţă mai ales să aibă conştiinţa prezentului şi a diferenţei sale în raport cu trecutul, ca o formă elementară de raportare la realitate. Istoria ca disciplină şcolară poate fi desigur o sursă de educaţie civică, dar poate fi şi o metodă didactică: copiii pot astfel să-şi ordoneze mai bine după criteriul cronologic informaţia pe care o primesc. Astfel că, din punct de vedere didactic, istoria poate fi uneori o disciplină mai importantă decît matematica.

În acelaşi timp, este cît se poate de clar că în felul în care este predată acum, istoria este mai ales un pericol pentru elevii români. Transformarea trecutului într-un mare

epos național face să se creeze o enormă tensiune între gloria de ieri şi impotența colectivă de astăzi. Drumul spre disonanța cognitivă este astfel deschis. Să ne amintim de îngrozitoarea dezbatere asupra manualelor alternative, de acum cîțiva, în care miza nu era cum trebuie predată mai bine istoria, ci conținutul disciplinei şi natura practicii educative respective: trecerea de la manualul catehetic la manualul-interpretare. El exprima la rîndul său trecerea de la societatea totalitară bazată pe adevărul unic la societatea pluralistă în care există nu neapărat mai multe adevăruri, ci mai multe perspective de a-l prezenta public.

Nimeni nu mai pare a se revolta acum de reducerea numărului de ore. Ziarul care s-a specializat în indignări naționale, ne oferă acum o relatare relativ neutră, ca şi cum ar vorbi despre o razie polițienească. Întîmplarea a făcut să regăsesc zilele acestea dosarul marelui scandal al manualelor alternative izbucnit în toamna lui 1999. Dacă este să aleg de aici doar oribilul pamflet al redactorului şef, Cristian Tudor Popescu, unul dintre cele mai groaznice lucruri scrise de acest domn, care a comis destule la viața sa, devenit un fel de tribun național al apocalipsei, voi oferi întreaga dimensiune a mizei pe care redacția a dat-o afacerii.

Acolo, în tonuri apocaliptice, editorialistul îşi martela cu furie adversarii; aceştia erau „nişte jivine întărîtate", care nu meritau nici măcar o privire de compasiune. Printre ei „d. filosof Liiceanu", ca şi un timid istoric din Cluj, care coordonase un manual alternativ nu tocmai pe placul onorabilului Popescu. Teza sa principală era următoarea: poți avea manuale alternative la matematică, la fizică, la orice, numai la istorie nu! Cum ar veni, era perfect acceptabil ca doi şi cu doi să nu facă patru, dar cînd era vorba de istoria națională nu mai era loc de relativisme. Istoria este pentru editorialistul Popescu un catehism național. El trebuie să facă cetățeni-kamikaze, care să se jertfească orbeşte pentru țărişoară, fără să pună nici cea mai mică întrebare la ce bun.

Această dezbatere se întîmpla pe vremea minister-riatului lui Marga. Pe vremea aceea, un ministru ţărănist care credea în competiţia liberă a valorilor şi a reprezentărilor. Ca multe alte „jivine întărîtate”, el afirmase că istoria naţională este o reprezentare a lumii ca oricare alta, care poate fi făcută în multe feluri şi care trebuie luată ca atare. Nu îmi pare că în stafful de astăzi al Ministerului Educaţiei ar fi adepţii dlui Marga. Dimpotrivă. Oricîte ore ar lăsa istoriei, ei nu sînt periculoşi pentru editorialistul Popescu, întrucît nu se ating de istoria catehetică.

Ca şi acum, scandalul manualelor a găsit atunci comunitatea istoricilor într-o profundă criză. Ea nu s-a putut apăra eficace: istoricii nu au fost capabili să spună într-o manieră penetrantă care este domeniul lor de lucru şi de ce istoria poate fi (şi trebuie!) prezentată elevilor într-o pluralitate de viziuni. Istoricii sînt printre puţinele categorii intelectuale care nu au o formă de organizare de tip corporativ care să le protejeze onoarea profesională. Din acest motiv, ei par condamnaţi să rămînă mult timp nişte magiştri de cateheză.

Ziarul de Iaşi, 9 iunie 2003

Reîntoarcerea Fecioarei

Săptămîna trecută, în presa internațională, a apărut informația halucinantă potrivit căreia guvernul României ar nega Holocaustul. Intervievat de BBC, ministrul culturii, Răzvan Theodorescu, confirma ştirea şi chiar mai mult îşi aroga paternitatea ideii. Potrivit acestuia, în România nu a fost vorba de Holocaust (politica de distrugere a minorității evreieşti), ci numai de o ticăloşie a unor români care au participat la Holocaust.

Argumentele sale sînt următoarele: în România nu au existat lagăre de concentrare cu populație evreiească, chiar dacă au existat acțiuni anti-semite; asasinatele contra evreilor au avut loc în cele două „guvernăminte" din Basarabia şi Bucovina, dar care, deşi erau administrate de români în numele statului român, nu aveau nici o legătură cu România întrucît erau administrate militar.

Opiniile ministrului Theodorescu nu au fost contrazise de nici o oficialitate. Dimpotrivă, imediat, Adrian Năstase l-a susținut cu tărie pe ministrul său, în timp ce Ion Iliescu i-a reproşat numai oportunitatea gestului. Aceasta înseamnă că regimul actual este de acord cu tezele respective. Dintr-o afacere mai ales academică, problema Holocaustului în România redevine o chestiune politică: aceasta ne aruncă dintr-o dată cu mai mulți ani înapoi, în vremurile în care cultul mareşalului Antonescu, niciodată respins în mod serios de Ion Iliescu, era aproape un fenomen oficial.

După cum se cunoaşte, subiectul în cauză este foarte delicat. De aceea, atunci cînd trebuie discutat polemic asupra sa, eventual făcute unele nuanțe, cel mai neinspirat

mod de a o face este registrul politic. Ce poate înțelege publicul obişnuit din sofismul de care se agață Răzvan Theodorescu, după care în România nu a avut loc un Holocaust, dar că românii au participat la Holocaust? A cui a fost atunci administrația din Transnistria şi cine este responsabil pentru restul campaniilor antisemite din anii 1940-1943 petrecute pe teritoriul Vechiului Regat, în Basarabia şi Bucovina?

Mai întîi, ce trebuie să înțelegem prin „România" în acest caz: este vorba de România de astăzi ca stat sau de România ca spațiu cultural? Chiar şi după normele lui Răzvan Theodorescu, în actualul teritoriu au avut loc acțiuni care pot fi integrate Holocaustului, în varianta cea mai cunoscută, respectiv, cea germană, cel puțin în nordul Transilvaniei administrate de Ungaria, chiar dacă acestea nu intră evident în responsabilitatea românilor. Este adevărat de asemenea că nu au existat lagăre de exterminare de felul Auschwitzului şi nici o politică de exterminare etnică foarte coerentă şi bine organizată, dar, contrar opiniei lui R. Theodorescu au existat şi lagăre de concentrare şi campanii de exterminare în masă a evreilor şi țiganilor organizate de statul român, atît pe actualul teritoriu național, cît şi în fostele teritorii româneşti, dar mai ales în Transnistria.

De fapt, evreii nu numai că au suferit în anii patruzeci un proces de discriminare instituțională, dar au fost supuşi, îndeosebi, cei din zona frontului, unei acțiuni de ghetoizare şi de transfer masiv de populație în Transnistria, în condiții barbare. Adeseori, grupuri aflate sub pază militară au fost supuse unor execuții colective. Lagărele din Transnistria au fost organizate de un guvern român, de către români şi împotriva unor cetățeni care se aflau sub autoritatea statului român.

Unii istorici cred că această politică de stat nu a fost la fel de sistematică ca în Germania şi merg pînă la a spune că numărul mare de victime (în jur de două sute de

mii!) s-a datorat mai ales incapacității administrației românești de a gestiona masivele transferuri de populație cît unui proiect de asasinat în masă. În acelaşi timp, a fost vorba se pare mai mult de o acțiune de purificare etnică decît de distrugere sistematică a acestor minorități. După cum se ştie Antonescu viza un stat omogen etnic şi nu era neapărat un antisemit doctrinar. Dar victimele există oricum, indiferente la aceste nuanțări de ordin conceptual.

Este ciudat cum un personaj cu poziția ministrului Theodorescu, care, culmea, mai trece şi ca istoric (ocupă chiar un fotoliu la Academie în această calitate) poate fi atît de aerian într-o chestiune atît de gravă. Sînt deja fapte istoric probate şi nu doar opinii ale unora sau altora. Ca să nu mai spun că dl. Theodorescu este membru al unei asociații de prietenie România-Israel, căreia i-a fost chiar şi preşedinte, dacă nu mă înşel, ceea ce i-ar fi impus măcar mai multă empatie pentru acest subiect, dacă nu mai multă informare.

De altfel, printre puținele gesturi rezonabile ale guvernului actual era şi acela că reuşise, continuînd atitudinea guvernelor democrate din timpul administrației Constantinescu, să normalizeze relațiile cu acest trecut nu foarte îndepărtat. Nu este puțin lucru pentru un regim populist, care îşi extrage valorile din național-comunism. Să ne amintim apoi că I. Iliescu a vizitat de mai multe ori *Holocaust Memorial* din Washington şi trece drept un antifascist şi filosemit. Este vorba atunci oare de duplicitate sau pur şi simplu de „neînțelegere morală”, adică de incapacitatea organică de a rezona la suferința altora?

Din punctul meu de vedere problema nu o reprezintă profesionalismul ca istoric al dlui Theodorescu, în care oricum nu credea nici pînă acum nimeni în mod serios, sau comportamentul său politic. Nu trebuie să fii un bun istoric pentru a fi logic în argumentație şi de bun simț în opinii. Aici este vorba de absența dorinței de a şti toate acestea şi mai ales de a le oferi un sens moral. În cercurile

în care se învîrte d-sa strălucesc figuri precum Gh. Buzatu sau I. Scurtu, cunoscute pentru aderența lor la cultura politică totalitară.

Pentru a înțelege tragedia Holocaustului ai nevoie mai întîi de toate de valori liberale, ca bază a unei culturi politice, de un sistem de referințe morale în care violența contra minorităților, de orice fel, să nu mai fie acceptată ca o politică de stat. Cultura politică non-liberală, fie social-listă, fie naționalistă, nu acceptă nici primatul individului în fața grupului etno-cultural dominant, nici ideea de responsabilitate a majorității față de minorități. În plus, non-liberalii nu greşesc niciodată în raport cu anumite valori etice universale. Ei greşesc numai în raport cu ierarhia, cu sistemul de putere în care sînt incluşi. Neavînd dileme etice, aceştia nu posedă nici organul vinovăției liber asumate şi deci nu pot înțelege de ce un asemenea episod trebuie să fie asumat ca o traumă colectivă de cultura noastră publică.

În acest sens, dl. Theodorescu nu poate accepta că „România" şi româniii ca etnie majoritară ar fi istoric vinovată față de evrei. Unii români ticăloşi, poate. Aceştia au şi plătit de altfel. România este aici o combinație metafizică între națiunea română, statul român şi partidul conducător. Națiunea este inocentă în esența sa. O națiune fecioară, pe care ministrul Theodorescu la fel ca şi Adrian Năstase sau Ion Iliescu se cred datori să o protejeze de orice acuzație. Aceasta întrucît ei se cred moştenitorii acestei națiuni-stat-partid. Ei ştiu că acest tip de deresponsabilizare le aduce nu numai voturi, dar şi propria lor impunitate în fața oricărei judecăți, atunci cînd va dori cineva la un moment dat să le „numere oălele", după expresia lui Adrian Năstase. În buna logică morală din vremurile tinereții revoluționare a lui Ion Iliescu: „Dai în mine, dai în tine, dai în fabrici şi uzine!"

Ziarul de Iaşi, 23 iunie 2003

Principiul nostalgiei

Deşi am făcut cunoştinţă cu uncheşul Griguţă de ceva mai puţin de zece minute, este evident că mă place. Simpatia este de altfel reciprocă. Îmi place costumul lui de tweed negru, care-i dă un aer boem, englezesc. La cei peste şaptezeci de ani ai săi, Moş Griguţă pare că a descoperit secretul vieţii veşnice. Este bolnav de inimă însă ţopăie tot timpul, bea de două ori mai repede decît mine, adoră muzica dată la maximum din sală şi invită la dans pe toată lumea.

Faptul cel mai interesant este că peste toate Moş Griguţă are o teorie personală a istoriei, pe care mi-o enunţă imediat ce lăutarii iau o pauză şi putem oarecum conversa. Comunismul era foarte bun, îmi spune, şi de aceea va reveni. Iată, îmi spune el, nimeni nu credea că se va duce Ceauşescu, de ce atunci să nu cadă şi capitalismul într-o zi?

Îi spun că eu nu văd atît de mult capitalism în România. Apoi, ar fi vorba de lucruri diferite: comunismul era un regim politic bazat pe dictatură, care-şi încropise o teorie economică aberantă şi un sistem de producţie ineficace, capitalismul este mai mult un sistem economic constituit oarecum natural, pe baza libertăţii individuale, care este promovat de un regim democratic. Ce-ai zice, moş Griguţă, dacă te-aş pune acum să bei apă în timp ce dumneata vrei să bei vin? Aceasta este diferenţa dintre cele două: capitalismul şi democraţia te lasă pe dumneata să alegi, socialismul, nu.

Moş Griguţă nu-l preocupă deloc aceste contradicţii teoretice şi nici nu se supără că nu manifest interes pentru teoria sa. Tot ce ştie este înainte el unul avea de toate. Era şef de echipă în construcţii. L-a cunoscut şi pe Iliescu. Era

respectat. Şi-a făcut o casă. Acum, în schimb, pe oameni ca el nimeni nu-i mai bagă în seamă. Patronii sînt răi şi incorecţi.

Sînt nevoit să-i dau dreptate. Totul era mai bun atunci: micii de *Întîi mai*, berea caldă şi rară, cozile pentru lapte de la trei dimineaţa, minciuna, aplauzele, mînia proletară, lupta pentru pace, indignarea la comandă contra capitalismului, miliţia care bătea în loc de „Bună ziua”, costumele de gata pe cincinal, Codul eticii şi echităţii social-liste, Programul Partidului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare a României spre comunism, emisiunile tv parţial color, două ore pe zi, culmile bunăstării cu raţia de pîine, carne, ulei şi orez pe lună şi tot aşa. Pur şi simplu erau mai bune!

Este un paradox faptul că pe măsură ce ne îndepărtăm de comunism cu atît nostalgia sa devine mai profundă: memoria acestuia ne apare ca un fel de tentaţie iraţională. Avem mai întîi un refuz absolut legitim de a ne clasa propriul trecut biografic. Viaţa noastră este aşa cum este şi nimic nu o mai poate schimba sau înlocui. Trebuie să ne suportăm trecutul, iar aceasta prespune, pe de o parte, o împăcare cu lumea acestui trecut, fie şi cu dictatura comunistă, dacă este nevoie, iar, pe alta, un soi de evaziune, un joc al imaginaţiei, atît prin falsificarea oarecum involuntară a acestuia, cît şi prin simplificarea acestui trecut, ca o întoarcere perpetuă la elementar. Iar orice întoarcere la elementar, se ştie, fie şi ipotetică, este o întoarcere la fericire.

Fapt este că prin aceasta avem o asociere plenară a acestui trecut biologic cu regimul comunist. Printr-un transfer simbolic, comunismul devine astfel vîrsta idilică a tinereţii absolute. Prin natura lucrurilor, cei mai mulţi români care trăiesc astăzi, au obţinut totul în comunism. Cînd cineva pune în discuţie acest regim le pune în discuţie tot capitalul lor simbolic şi material. În plus, pentru o mare parte dintre ei diferenţa dintre standardul lor de viaţă şi cel al părinţilor este uriaş, iar această achiziţie a fost pusă pe seama exclusivă

a regimului comunist, în care s-a desfăşurat cea mai mare parte a vieţii lor.

Principiul nostalgiei acţioneză ca un principiu care, pe de o parte, dă sens vieţilor noastre absurde, iar, pe de alta, ne raportează la prezentul frustrant. Este un fel de a crede că timpul pierdut nu este de fapt pierdut, irosit în mod natural şi deci imposibil de recuperat, ci numai furat printr-un accident, ba chiar o catastrofă a istoriei, în speţă prăbuşirea regimului politic de care aceste existenţe sînt legate.

Avem apoi dublul regim al uitării şi al ignoranţei morale. Nostalgia simplifică inevitabil realitatea trăită, în plus socialismul era oarecum o lume mai simplă, dacă o privim retrospectiv. Totul era făcut de alţii, atît binele cît şi răul. Individul nu trebuia decît să se supună. Era lumea sigură a închisorii. Mai logică decît anarahia capitalisto-democratică, mai justă şi întotdeauna mai promiţătoare, întrucît miza pe imposibila refutare a bunelor intenţii. Naivii, idealiştii descentraţi şi ipocriţii se întîlnesc fericiţi pe acest teren mănos. Este minunata viaţă din închisoare, cum spunea Vaclav Havel. Ce păcat că prietenii noştri, gardienii, au fost neatenţi, iar stabilimentul a dat faliment!

Dar, ceea ce face pînă la urmă experienţa comunistă cel mai greu de depăşit în minţile noastre este faptul că ne-a făcut, fără să vrem, complici la aventura sa criminală. Prin aceasta, existenţa noastră este lipsită de un fundament etic. Ca şi cum ne-ar fi violat şi am rămas cu copilul acestui regim. Trebuie să îl creştem, să-i vorbim de tatăl său fără a-i spune că nu este fructul unei iubiri, ci dimpotrivă al unei agresiuni, al unui incest. Cum să-i spunem aceasta fără a ne provoca nouă înşine o disonanţă cognitivă care ne-ar tulbura orice posibilitate de a mai deveni fiinţe morale? Aceasta este şi motivaţia pentru care unii resping atît de vehement regimul, iar alţii nu vor să creadă ca a fost o imensă eroare. Este complexul inauvuabil al celui complice fără voia sa.

Ziarul de Iaşi, 20 octombrie 2003

Toamna în *Specială*

A dispărut de curînd într-o discreție insuportabilă, Elisabeta Rizea din Nucşoara. Sînt sigur că a ajuns cu bine în Paradis. I-am auzit cu toții povestea vieții sale neobişnuite la televizor, acum cîțiva ani, dar nu am cunoscut-o îndeaproape. Destinul său îmi pare exemplar, fie şi prin această stilistică a discreției, complet neobişnuită în lumea noastră captivată de isterie şi trivial.

Zilele trecute, făcînd ordine prin hîrtiile mele, am dat peste cîteva notițe scrise probabil pe la începutul anilor nouăzeci, care cuprind relatarea unei foste deținute pentru motive politice din anii cincizeci. Nu găsesc ataşate nici o dată precisă şi nici alte indicații „istorice”. Doar un singur cuvînt, într-un colț: *Hrib*. Probabil era numele persoanei care se confesa. Dar, nu-mi amintesc nici o figură, cine era interlocutoarea mea şi în ce context am scris acele note. Îmi pare că este mai mult decît un *lapsus memoriae* inexplicabil. Este posibil ca pur şi simplu să fi rămas mut în fața unei experiențe atît de noi şi în acelaşi timp atît de îndepărtate, ca şi cum totul se desfăşurase la mii de kilometri distanță şi pe care memoria mea nu a reuşit să o ataşeze unei referințe asemănătoare.

S-ar putea ca povestea să fie cunoscută, dar cred că republicarea ei nu vine pe un teren inflaționist. Mi-ar plăcea să-l consider omagiul meu tîrziu şi cît se poate de modest adresat doamnei Elisabeta Rizea din Nucşoara şi tuturor acelor femei care, precum aceasta, au trecut prin închisorile politice ale regimului comunist.

Aşadar, iată însemnarea, la persoana întîi, persoana

naratorului, limba suferinței:

Era ca şi acum o toamnă frumoasă. Stăteam închisă la Miercurea Ciuc, la *Specială*. Într-o zi, aud zarvă mare. Se trăgeau zăvoarele de la celule. Vine o inspecție de sus. Aici nu veneau decît cu autorizație specială. Mai stăteam cu încă două. Ne întreabă una-alta. Eu le spun: „Stau aici de mult timp şi mi-e poftă de nişte mere. Vine aşa un miros de mere de afară şi mi-e poftă de nişte mere."

Atunci, Stan Dobrea, directoarea, țipă la mine: „Nu ți-e ruşine, bandito, ai uneltit împotriva poporului, ai vrut să ne împuşti şi acum vrei mere?! Trebuia să te împuşcăm pe loc, pui de bandit!" Dar eu nu tac: „Burghezia nu s-a purtat aşa cu Dej, cum vă purtați voi, cu noi, acuma!"

După ce a plecat, femeile din celulă m-au luat la rost, că de ce am cerut mere? Să vezi ce-o se ne facă directoarea asta! „Ei, am cerut, şi gata! Le-am spus şi eu ce aveam pe inimă". Numai ce pleacă inspecția şi iar zarvă mare. Femeile credeau că vin să ne ia la anchetă că de ce vorbisem de mere. Dar numai ne-au schimbat saltelele. În puşcărie, saltelele sînt de bază. Cum le ai, aşa dormi. Le schimbă, ca să nu ascunzi ceva acolo. Nouă, ne-au adus saltelele de la nişte țigănci, de la comun. Murdare, vechi, vai de capul lor.

Ne culcăm. Din nou miros de mere. Un miros de mere de nu puteai sta. Ele mă reped: „Mă, ne-ai înnebunit cu merele tale!" Două săptămîni la rînd, eu am simțit miros de mere în celulă. Într-o zi apare o pată mare pe una dintre saltele. Mă, ne-am gîndit noi, țigăncile or fi născut, or fi omorît copchilul şi să ştii că l-or băgat în saltea. Bun, vine ziua cînd ne dau acele să ne coasem ce aveam pe noi. Desfacem noi salteaua. Ce crezi că erau? Mere putrede. Nici unul n-am putut mînca. Directoarea, Stan Dobrea, făcuse scandal pe la ateliere, că, uite, bandita de Hrib a vrut mere!... Şi fetele din celular au auzit. Ele puseseră acolo merele pentru mine. Şi eu n-am ştiut. Nici unul n-am putut mînca...

Ziarul de Iaşi, 27 octombrie 2003

Idoli, monştri, pacienţi

Conducerea Consiliului Britanic a dorit să marcheze inaugurarea noului sediu din Iaşi al instituţiei printr-o dezbatere pe tema miturilor istoriografice. Administratorii culturali ai instituţiei au simţit probabil potenţialul nu numai exploziv (capabil de a atrage atenţia), dar şi pe cel educativ al unei asemenea discuţii.

Mai trebuie de altfel spus că *British Council* susţine de mai mult timp un proiect de-a dreptul salutar în ce priveşte reconsiderarea rolului pe care îl joacă istoria în Balcani. De cîţiva ani, instituţia sponsorizează o serie de întîlniri academice între istoricii din Balcani, probabil prima iniţiativă de acest fel. La două dintre acestea, am avut eu însumi plăcerea să particip şi am amintiri excelente. Proiectul a fost iniţiat *de School of Slavonic and East European Studies* al Universităţii din Londra şi a ajuns anul acesta la a treia ediţie.

Oportunitatea unei dezbateri asupra miturilor istorice nu poate fi pusă în discuţie, indiferent de finalitatea sa. Discuţiile în spaţiul public fac o societate. Acestea ne pun în poziţia de a ne a afirma public ceea ce credem şi de a ne confrunta deschis cu alte opinii. Apoi, după cum se ştie, dezbaterile publice sînt baza unei culturi critice. M-am bucurat de exemplu să-i văd prezenţi la discuţie (moderată de profesorul Alexandru Zub şi de dr. Alexander Drace- Francis) pe colegii de la Institutul Xenopol, avînd intervenţii critice, mai cu seamă după sinistra şedinţă de omagiere a lui Dan Berindei de săptămîna trecută.

S-a văzut de altfel la unii cît este de greu să treci de la tonul linguşitor la o veritabilă discuție intelectuală. Cineva chiar a părut atît de prins de industria tămîierii bătrîneilor narcisiaci şi epuizați din ograda generoasă a Academiei încît s-a „automitizat" el însuşi. Auditoriul inocent a fost informat că stagiul său britanic din anii nouăzeci nu fusese cel al unui biet student, ipostază oricum onorabilă în sine. Era vorba de un adevărat descălecat cultural: deja profesor-invitat la St. Anthony College din Oxford, ba chiar un soi de autoritate intelectuală printre sărmanii profesori oxfordieni. Dincolo de tristețea pe care ți-o provoacă în mod natural orice minciună în sine, am fost oarecum fericit să găsesc un exemplu viu cu privire la tentația oricărui om de a-şi ficționaliza trecutul, fie pentru a se prezenta într-o lumină care i se pare mai atrăgătoare, într-un anume context, fie din pură megalomanie.

Mecanismul este pe cît de simplu, pe atît de greu demontabil. Dorința de a-ți schimba trecutul nu exprimă doar o nemulțumire bovarică față de imaginea de sine, ci foarte adesea o intenție instrumentală: serveşte unor scopuri foarte practice. Îndeosebi, în cazul comunităților aceasta este foarte semnificativ. Comunitățile nu mint, ele sînt mințite. Națiunile nu îşi inventează trecuturi fabuloase, biografii glorioase şi fictive, ci le sînt inventate. Cei care o fac, ştiu foarte bine de ce. Uneori, aceasta este inevitabil şi oarecum suportabil. Alteori însă totul ia un aer de patologie ridicolă, de farsă de prost gust.

Atunci cînd se forma națiunea română, ca o comunitate integrată cultural şi conştientă de sine ca atare, iar aceasta se petrecea pe la mijlocul secolului XIX, faptul s-a realizat prin forjarea unei conştiințe istorice ilustre. S-ar putea spune că nu trecutul a format națiunea română, ci națiunea şi-a format trecutul său. Toate marile popoare ale Europei de atunci afişau un trecut strălucitor şi eroic, din care ceva mai palpita încă în prezent, aveau un statut internațional

şi cultural recunoscut, aveau un panteon naţional glorios şi o mitologie din care nu lipseau povestirile unor fapte de arme sau pur şi simplu diverse naraţiuni fondatoare. Românii nu aveau mai nimic din toate acestea. Astfel că a început o căutare disperată după idoli, fapte şi naraţiuni exemplare. Rezultatul este cunoscut: Ştefan cel Mare (care între timp prin bunăvoinţa bisericii ortodoxe naţionale a devenit şi „cel Sfînt"), Mihai Viteazul, Brîncoveanu etc. Naţiunea română s-a format cu aceşti buni voievozi la căpătîi.

Nimic rău pînă aici, dacă ne-am fi oprit în acest punct şi mai ales dacă am lua totul cu un sănătos relativism. Apoi, au venit alte vremuri. Legionarii şi comuniştii îi voiau mai mult pe Vlad Ţepeş. Comuniştii i-au descoperit în pulberea secolelor pe Tudor Vladimirescu, N. Bălcescu, Horia, Cloşca şi Crişan, dar mai ales i-au îngropat pe alţii, consideraţi „naţionalişti", inclusiv pe Ştefan cel Mare. Probabil că naţiunea ar fi reuşit să înghită aceste mici retuşuri şi să se împace cu diversele schimbări de roluri dacă un anume Nicolae Ceauşescu, de profesie incertă, cu gimnaziu neterminat, dar cu solide cunoştinţe în tehnica luptei politice clandestine nu ar fi dus acest sistem mult dincolo de contrariul său. Astfel, au fost scoşi de la naftalină Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare, dar mai ales graţie progreselor arheologiei au fost inventaţi (în sens cultural) Decebal şi îndeosebi Burebista. Astfel, regimul şi dinastia Ceauşescu se puteau lăuda cu un trecut de două mii cincizeci de ani. Ceauşescu reprezenta bineînţeles apogeul acestei istorii.

Chiar dacă regimul a dispărut oarecum de ceva timp, această nouă cultură istorică a fost probabil una din puţinele realizări incontestabile ale acestuia. Bazîndu-se pe forţa sistemului propagandei de stat, istoria României proiectată de Ceauşescu este încă de nedislocat, mai cu seamă în imaginarul colectiv, avînd virtuţile unui mit popular.

Atunci cînd Lucian Boia, unul dintre puţinii istorici care a refuzat deschis să accepte moştenirea propagandei

comuniste, a întreprins o critică sistematică a acestei mitologii, el a devenit oaia neagră a patrioţilor noştri. Demitizarea este după cum se ştie fantoma care bîntuie astăzi România şi care tulbură somnul mai multor soiuri de leonizi şi lichele. Ea a fost o prezenţă de neuitat şi la întîlnirea organizată de *British Council*, este adevărat în varianta sa oarecum slabă, cînd nu se vorbeşte de trădare şi de ardere pe rug.

Criticii demitizării susţin că ar trebui să fie respinse doar mistificările, nu şi miturile. Acestea ar fi opera istoricilor profesionişti şi patrioţi, în timp ce mistificările ar fi exclusiv opera diletanţilor şi activiştilor de partid. Toate popoarele au mituri, de ce nu am avea şi noi miturile noastre? Cineva a fost în Anglia şi a văzut o mulţime de străzi cu numele de Wellington, în timp ce la noi străzile cu Mihai Viteazul nu sînt nici pe departe atît de multe. Apoi, oamenii nu pot trăi fără mituri. Ei au nevoie de modele. Să ne imaginăm cum ar reacţiona copiii la dispariţia lui Mihai Viteazul?

Nu vreau să tulbur acest plăcut somn dogmatic. Observ numai că la mijloc este o neînţelegere: mi se pare că demitizarea nu este un proces în sine. Profesorul Boia şi cei care cred în demersul său nu urmăresc decît să aducă lucrurile la dimensiunea lor raţională. Ei vor să atragă atenţia mai ales asupra actului idolatriei decît să dărîme idolii. Este vorba de un gest sanitar, de un acut simţ civic. Oricine ştie că pentru ca omul democratic să creadă în ceva el trebuie să o facă în cunoştinţă de cauză. Numai tiraniile au nevoie de credinţă necondiţionată. Succesul popular al cărţilor profesorului Boia arată ca unii dintre noi reacţionează pozitiv şi că lupta nu este defintiv pierdută.

Ziarul de Iaşi, 24 noiembrie 2003

Post-scriptum la o crimă abjectă

Săptămîna trecută am prezentat ecourile unei dezbateri pe tema „demitizării”, care avusese loc la recent deschisul centru *British Council* din Iaşi. Titlul discuţiei se referea de fapt la mituri, dar tema principală a devenit repede aceea a demitizării, văzută în general ca una din marile pericole ale României contemporane. Intervenţia mea încerca să explice (cu inevitabila trivializare!) originile fenomenului ca şi natura perfect legitimă a demersului aşa-zis „demitizant”. Rîndurile mele au provocat obişnuitele reacţii dezprobatoare printre apărătorii Templului. Ceea ce mă obligă să revin.

Am convenit în articolul precedent că, pe de o parte, mitologia noastră istorică s-a născut odată cu naţiunea română, dar că forma sa aberantă de astăzi o datorăm mai ales naţional-comunismului, iar, pe de alta, că efortul de analiză critică a acestor mituri nu doreşte să distrugă bazele istorice ale naţiunii români, ci numai cultul lor monstruos şi îndeosebi instrumentalizarea ideologică a acestor mituri, îndeosebi în profitul diverselor forme de tiranie şi control politic. Nimeni nu doreşte să pună în discuţie personalitatea istorică a lui Ştefan cel Mare sau a lui Mihai Viteazul, ci numai proporţiile cultului acestora şi instrumentalizarea lor politică.

Atît Ştefan cel Mare cît şi Mihai Viteazul pot fi obiectul unui cult popular şi de stat. Ceea ce se petrece de altfel astăzi, pe banii electoratului excitat. Orice individ privat sau membru al aparatului guvernamental poate spune tot ce doreşte despre Mihai Viteazul. Ceea ce se şi întîmplă, cum vedem, mai cu seamă cînd este vorba de mici şi de

bere, de asemenea pe banii electoratului bun şi generos. Cu toate acestea, nimeni nu ne poate interzice să nu demolăm falsele imagini create în acest „joc cu trecutul”, chiar dacă unii cred că aceasta este o crimă naţională. Ceea ce a făcut cu multă aplicaţie Lucian Boia şi nu numai el.

În fapt, adevărata probă de patriotism nu este atunci cînd colportezi clişee ori falsuri istorice, ci mai curînd atunci cînd spui cu onestitate şi competenţă adevărul, atît cît poate fi el spus în asemenea delicate chestiuni. Ficţiunile istorice pot servi anumite obiective politice legitime la un moment dat, însă aceasta nu legitimează orice tip de minciună patriotică, ca şi incompetenţa care se serveşte de aceasta.

Dincolo de toate, important de pus în discuţie este nu numai cultul în sine al unui voievod, ci mai ales conţinutul ideologic al acestuia. Ce fel de Mihai Viteazul vrem să celebrăm? O imagine care ne induce ideea unui stat centralist şi a unui guvern cvasi-tiranic? Este limpede că acest Mihai Viteazul nici nu este un personaj al timpului său, ci unul care trăieşte într-un etern prezent al statului tiranic. Este imaginea unui Conducător Suprem care posedă cheile Paradisului.

De fapt, problema „demitizării” este mai mult o problemă politică decît una ştiinţifică. Explicaţia pentru care englezii nu au un Boia al lor, deşi au şi ei miturile lor după cum avem şi noi faliţii noştri, se află aici: ei nu au avut o dictatură care să le siluească de o asemenea manieră conştiinţa colectivă. Mai clar, miturile lor sînt în general constructe spontane şi adesea populare, iar miturile noastre sînt constructe ale maşinii de propagandă a regimului comunist, iar scopul lor era de a legitima statul comunist şi figura Conducătorului Suprem. Acolo, miturile s-au născut într-o lume liberă, în care a existat oricînd posibilitatea de critică a lor. Aici, ele erau (şi poate mai sînt!) constructe de partid şi de stat, care au fost inoculate populaţiei prin intermediul propagandei. De altfel, faptul în sine că vorbim

despre mituri şi nu despre întîmplări reale, despre fapte adevărate, ar trebui să ne dea de gîndit: a crede în ceva ce noi considerăm dintru început ca fiind cel puțin neadevărat nu este oare contra firii?

Tendința spre mitizare este inerentă naturii umane, dar nu este natural ca oamenii să nu încerce să reziste acestui impuls. La întîlnirea de care vorbeam, un intervenent a pus problema riscului pe care îl incumbă demitizarea lui Mihai Viteazul pentru şcolari: ei ar rămîne astfel fără modele! Dar poate fi oare Ştefan cel Mare un model pentru un elev de la începutul secolului XXI? Călinescu spunea că oamenii excepționali nu pot fi luați ca modele pentru că excepția naturală nu poate fi imitată. Apoi, ce le spune lor Ştefan cel Mare? Că poți să fii tiran şi adulterin, că mai bine faci pace cu turcii decît să te bazezi pe occidentali, că mai bine faci biserici decît şcoli, că individul nu are nici o valoare în raport cu statul etc.? Este acesta un model de cetățean democratic?

Este limpede că, de fapt, Ştefan cel Mare joacă încă un rol de mit al coeziunii sociale. Îmi pare a fi vorba însă de un model de coeziune de tip totalitar, bazată de credința în *idolii tribului*, pe teama de străini, şi mai puțin pe valori pozitive, de tip contractualist, ca şi pe încredere reciprocă şi valori morale.

Dacă mi se spune că nu pot trăi fără mituri şi dacă este să aleg, mie unul îmi place mai mult figura de condotier vizionar, imprudent şi nefericit a lui Mihai Viteazul decît reprezentarea lui actuală de martir şi profet național. Acesta ar fi cu adevărat un erou al timpului său, care nu încearcă se ne convingă să fim uniți într-un singur stat cu centrul la Bucureşti, sub sceptrul unui oltean îmbătat de sine, ci ne ataşează discret şi veridic lîngă civilizația europeană a sfîrşitului secolului XVI.

Ziarul de Iaşi, 1 decembrie 2003

Unire şi ficţiune. Două versiuni

Celebrăm din nou zilele acestea, cu entuziasmul de operetă obişnuit, unirea de la 1859, zisă şi „cea mică”. Iaşul redevine „Capitala Unirii”, deşi la drept vorbind nu aici s-a decis Unirea (după cum se ştie, evenimentele de 24 ianuarie 1859 s-au desfăşurat la Bucureşti!) şi mai ales nu Iaşul este cel care ar trebui să se bucure cel mai mult în urma acestui fapt. Îmi pare acesta cel mai bun exemplu privind modul în care statul, şi nu mă refer numai la cel totalitar aici, ci la statul birocratic de tip dîmboviţeano-iacobin, în general, a reuşit spălarea creierelor cetăţenilor săi prin contrafacerea memoriei colective.

Ne-am obişnuit însă atît de mult să credem că Unirea de la 1859 era inevitabilă, mai bine spus, inevitabilă în modul în care s-a produs, respectiv, prin anexarea Moldovei la Muntenia şi concentrarea întregii puteri administrative şi economice la Bucureşti, încît orice discuţie despre federalizare sau chiar despre descentralizare este percepută ca un atentat la fiinţa naţională. Este de altfel surprinzător cît de uşor au cedat moldovenii, după 1859, în faţa tăvălugului centralizator, iar faptul explică de ce Moldova nu a avut în ultimii cincisprezece ani nici un ministru care să locuiască şi să activeze propriu-zis la Iaşi.

Nefericirea Iaşului şi a Moldovei a fost că la 1859 anti-unionismul a fost susţinut de figuri publice în general şterse, interesate, lipsite de acel dram de idealism fără de care nici o idee publică nu poate avea succes. Cei mai mulţi compuneau un fel de PSD de astăzi: partidul adminstraţiei care ia chipul ideologiei la modă, dar care în fapt ascunde

un fond reacționar, în sensul său pur, de anacronism agresiv. Oamenii lui Toderiță Balş, ai lui Vogoride, ai celor doi Sturzeşti, păreau nişte „stafii” în comparație cu tinerii educați *à la française*, activi şi entuziaşti care propagau un viitor radios pentru „ginta română” unită.

Ironia este că anti-unioniştii nu se înşelau mai deloc în predicțiile lor apocaliptice. Iaşul a devenit în cîteva decenii un oraş de provincie ceva mai răsărit, oricum tot mai greu de comparat cu Bucureştiul, mulțumindu-se cu epitete consolatoare de tipul „Capitala Culturii” sau „Oraşul Unirii”. În acelaşi timp, problema anti-unioniştilor era nu doar credibilitatea lor scăzută, ci îndeosebi oferta lor politică: absența unei alternative, a unui proiect care ofere ceva mai mult decît respingerea de plano a unirii celor două principate. Eventual, un alt fel de unificare, un alt fel de stat, mai puțin centralist şi clientelar.

În fapt, probabil că nu la 1859 anti-unioniştii ar fi trebuit să-şi manifeste opoziția, ci după 1860, atunci cînd s-a pus problema unificării depline şi alegerea Bucureştiului drept capitală unică şi centru absolut al administrației unificate. Ca în multe alte ocazii, argumentul lui Cuza a fost de ordin financiar, dar probabil că el simțea fragilitatea unei construcții care nu beneficia de alt suport decît credința unor iluminați şi eventual puterea administrației. Din păcate, acest tip de răspuns a devenit de atunci încoace dominant în istoria noastră.

Exista o altă cale? Evident, nimeni nu poate şti cu certitudine. Dar merită să ne gîndim. Este chiar sănătos să ne imaginăm alternative la acest tip de unificare. Aş putea oferi mai departe două scenarii: unul catastrofic, altul să-i spunem utopic. Scopul lor este pe de o parte să pună în evidență importanța Unirii, iar pe de alta importanța reflecției asupra tipului de organizație şi implicit de concepție politică pe care o susținem.

Mai întîi, ne-am putea imagina că Unirea nu s-a

produs. Moldova a devenit independentă de turci către sfârşitul secolului XIX, o dată cu alte state din Balcani. Tutela rusească este însă foarte vizibilă. Intrăm în Primul Război Mondial la cererea ruşilor, iar revoluția bolşevică ne transformă într-o „respublică socialistă". O treime din populație, dintre care mai cu seamă elitele cultivate, se mută în Siberia de unde se mai întoarce peste ani o mică parte. Ne prezervăm graiul nostru dulce de la țară, iar doctrina moldovenismului devine ideologie de stat. Aşa încît momentul căderii URSS ne găseşte un muzeu etnografic. Ne numim „moldovieni", cu un greu accent rusesc. Ne purtăm în treninguri cu dantură de aur. Ne place vodka şi ceaiul. Mîncăm bine şi greu. Jumătate sîntem alcoolici, iar cealaltă jumătate este plecată la muncă în lumea largă. Ne place țara noastră şi nici prin cap nu ne trece să schimbăm ceva din ea. Comuniştii trecuți prin diverse îmbăieri ideologice guvernează țara ca pe un colhoz mai mare.

Al doilea scenariu pleacă de la ipoteza că Unirea s-a produs la 1859, dar nu şi unificarea după modelul propus de Cuza. Capitala a fost într-adevăr stabilită la Bucureşti, are loc de asemenea unificarea armatelor, şi parțial a guvernelor. Totuşi, Cuza continuă să fie domnul a două țări diferite, unite printr-o asociere liberă foarte largă. Este maximum ce poate obține acesta. Fiecare țară îşi păstrează un guvern local, cu excepția externelor, finanțelor şi apărării. Această construcție politică hibridă se va contura în anii următori ca un proiect confederal. Deşi ne opunem din greu (ne temem de Rusia!), intrăm în primul război mondial de partea Antantei. Confederația noastră obține, datorită conjuncturii, Bucovina, Basarabia, Banatul şi Transilvania. Acestea se vor constitui ca subiecți autonomi, cu drepturi mai mici, dar totuşi ca „țări", în cadrul federației noastre şi nu ca nişte provincii cucerite. Fiecare are parlamentul şi guvernul său. Fiecare îşi prezervă tradiția sa, în ciuda unor campanii rezonabile de „românizare", în sens de compatibilizare juridică

şi lingvistică minimală cu restul țării. Datorită posibilității comparației directe, în ciuda diversității, țara este bine administrată, iar societatea civilă locală se poate dezvolta la fel ca peste tot în Europa. Bucureştiul este numai o capitală centrală, oarecum simbolică. În absența centralizării şi birocrației excesive, corupția este redusă.

Reprezentarea politică a minorităților ține cont de proporția lor reală, ceea ce duce la un dialog permanent în viața publică: românii nu au pretenția unei majorități dominatoare, care să abuzeze de forța statului centralizat pentru a-şi impune punctul de vedere. Astfel, regimul comunist, de neevitat, ne găseşte cu o societate civilă mai puțin xenofobă, mai puțin etatistă şi cu valori publice mai solide. La căderea sa, comunismul lasă urme, dar precum în Cehia, de exemplu, acestea sînt uşor de depăşit de o cultură publică dinamică, descentralizată, europeană. Intrăm repede în Uniunea Europeană, fără să tremurăm şi fără complexe: cel puțin la nivelul culturii publice sîntem perfect compatibili. Sezonul de căpşuni din Spania nu ne interesează cîtuşi de puțin.

Ziarul de Iaşi, 24 ianuarie 2006

Mişcarea anti-unionistă din Moldova şi posteritatea sa

(Răspuns unei anchete a ziarului *Cotidianul*)

Ce trebuie să ştie românii despre contextul în care s-a declanşat mişcarea antiunionistă din iarna lui 1859? Care au fost resorturile, germenii mişcării şi cine erau susţinătorii ei?

Răspuns:

Mişcarea antiunionistă de care vorbiţi este încă puţin cunoscută istoriografic. Aceasta nu a fost niciodată un subiect de interes din raţiuni pe care nu le mai evoc aici. Oricum, nu este vorba propriu-zis de o «mişcare», fie în sensul de organizaţie, fie de curent de opinie bine structurat, fie măcar, aşa cum s-ar putea vorbi mai curînd la 1866, de formă de acţiune publică. Avem de fapt două nivele ale fenomenului: pe de o parte este vorba de un anume sentiment colectiv mai mult sau mai puţin difuz de reticenţă şi poate chiar de adversitate faţă de schimbare în general, îndeosebi privind un proiect politic relativ nebulos, în particular, care presupunea pentru ieşeni mai cu seamă riscul ca oraşul să devină un simplu oraş de provincie; pe de alta, este vorba de un curent politic care-i regrupa pe conservatorii moldoveni, respectiv, pe anti-paşoptişti, dar şi pe cei care aveau interese politice şi economice directe în menţinerea Principatului Moldovei, îndeosebi cei legaţi de candidaţii la domnie din marile clanuri boiereşti ale ţării: Balş, Sturdza, Şuţu etc.;

avem avadar aici atît o componentă ideologică propriu-zisă cît şi una politică, în condiţiile în care unionismul a fost promovat intens de «căuzaşii» de la 1848, cu care conservatorii se găseau acum în competiţie politică deschisă. Vreau să spun că miza disputei nu era numai Unirea. Pentru unionişti, unirea era numai un prim pas către promovarea unei agende politice liberale.

Totuşi, ar fi greşit să vadă în anti-unionism o mişcare a conservatorilor moldoveni. De fapt, cei mai importanţi conservatori de după 1859, de la Barbu Catargi la Al. C. Moruzi, au fost unionişti. Dacă este să asociem antiunionismul unei forme de conservatorism, aceasta se referă la un conservatorism instinctual şi nu ideologic.

În acelaşi timp, trebuie spus că antiunionismul nu s-a manifestat cel mai plenar «în iarna lui 1859»; de fapt, ideile ca atare apar sub o formă structurată în timpul campaniei electorale pentru «Adunările Ad-hoc» din vara şi toamna lui 1857, mai cu seamă sub impulsul caimacamului (locţiitorul domnului) Toderiţă Balş, sprijinit de consulul austriac Gödel de Lannoy. Printre reprezentanţii săi găsim figuri respectabile, de la luministul Gh. Asachi, la scriitorul Costache Negruzzi sau cronicarul Manolache Drăghici, totuşi puţin activi; dar în general, cu excepţia lui N. Istrati, probabil teoreticianul antiunionismului iar apoi al separatismului moldovean, avem personalităţi şterse, foarte puţin populare în epocă, ceea ce explică poate şi eşecul electoral al mişcării. Nume ca N. Cantacuzino, Ştefan Catargiu sau Alexandru Sturdza (Coco) nu mai spun astăzi nimic. În fapt, în decembrie 1858, cînd se convoacă Adunarea Electivă a Moldovei, antiunioniştii sînt cu totul în minoritate, ceea ce explică unanimitatea cu care a fost ales Cuza în ziua de 5 ianuarie 1859.

Cît priveşte publicaţiile anti-unioniste, cele mai cunoscute par să fi fost «Nepărtinitorul» şi «Patria».

Care erau (contra)argumentele, principalele nemulţumiri ale lor?

Este greu de distins aici între spaime, respectiv, emoţii şi argumente raţionale. Cei mai mulţi ieşeni se temeau desigur de faptul că Moldova va fi «înghiţită» de Muntenia, iar Iaşul va deveni din capitală un simplu oraş de provincie; complexul ieşean al provinciei prăfuite vine de aici!

Erau însă şi temeri de ordin mai raţional, legate mai ales de ceea ce am putea numi spaima că se va naşte astfel un stat nefuncţional, mai cu seamă ca urmare a instaurării unui sistem reprezentativ.

De asemenea, unii opinau că prin unirea cu Muntenia se deschidea calea influenţei franceze, asociată de antiunionişti, în general filo-austrieci sau filo-turci, cu proiectele de reformă, îndeosebi, în chestiunea proprietăţii şi reprezentării politice.

Sub aspect însă strict tehnic însă punctul principal de discordie era ideea «prinţului străin», văzut de membrii marilor clanuri boiereşti, mulţi candidaţi la domnie, ca un pericol pentru propriile ambiţii.

Ce susţinere aveau cele două tabere la nivelul maselor şi cum se manifestau acestea?

Este fireşte abuziv să vorbim de masse, pentru această epocă. Publicul politic al ţării era destul de redus, probabil în jur de 30-40 de mii de oameni activi, după cum o arată listele electorale din vara lui 1857.

Din mărturiile pe care le avem, rareori însă obiective, se pare că populaţia activă era majoritar favorabilă Unirii. Un trimis diplomatic francez, care vizitează Moldova în toamna lui 1857, era copleşit de entuziasmul cu care este primit peste tot de către populaţie, în frunte cu notabilităţile locale, de la primari la preoţi, în ciuda adversităţii

administrației caimacamului N. Vogoride. Aceasta se datora evident faptului că el reprezenta țara care susținea cel mai puternic unirea Principatelor.

Care erau (contra)argumentele unioniştilor?

Argumentul suprem era logica istoriei şi al ideii naționale, îndeosebi, concepția de *națiune-familie*: Principatele aveau o istorie comună, o limbă comună, interese comune, prin urmare sînt destinate unui viitor comun. Să nu uităm că modelul de stat-națiune era atunci dominant în «Europa franceză». Urmau argumentele geopolitice: o țară mai mare este mai puternică şi deci mai puțin vulnerabilă, capabilă mai ales să-şi autodetermine destinul.

Care era poziția Marilor Puteri? Cine era de partea cui?

În acel moment, trei state aveau interese directe în legătură cu Principatele. Toate se opun proiectului, dar nu toate o fac în acelaşi mod şi nu toate eficace. Se cunoaşte opoziția clară a Austriei, ca şi atitudinea ambiguă a Rusiei şi Turciei. Rusia va reunța în cele din urmă la opoziție. Prusia şi Italia (de fapt Sardinia) erau favorabile, dar opinia lor nu conta decisiv.

Şansa proiectului unionist a fost faptul că Rusia venea după un război pierdut contra Europei, era aşadar slabă diplomatic şi nu putea emite mari pretenții, iar Turcia era de mult timp dependentă de atitudinea veritabilelor mari puteri europene ale momentului: Anglia şi Franța. Franța lui Napoleon III a fost favorabilă, de fapt a fost principalul suport al Unirii Principatelor. Anglia în schimb, fie pentru că apăra interesele Turciei, fie din opoziție față de Franța, a fost mult timp cel puțin reticentă. Compromisul anglo-francez din insula Wright (august 1857) a permis deblocarea situației, care la un moment dat părea fără speranță.

De mare importanță a fost şi decizia Congresului de Pace de la Paris din martie 1856 de a de-militariza Principatele, în sensul că nici una dintre puterile europene, nici măcar Turcia, puterea suzerană, nu putea interveni militar în Principate, decît în anumite condiții. Acesta a fost primul pas care a permis o anume libertate a dezbaterii publice în Principate, vizibilă în Adunările Ad-hoc, iar prin aceasta difuzarea unionismului.

Ce rol a avut Cuza în acest conflict? Cum a gestionat „cazul?”

Cuza a fost un unionist, fie din convingere, fie din solidaritate față de membrii generației sale politice. El nu a participat însă direct la campaniile pro-unioniste din 1856-58, din țară şi mai ales din afară, dar s-a manifestat într-un moment decisiv: el a demisionat în vara lui 1857, din postul său de pârcălab de Covurlui, deci de prefect de «ținut», să spunem, ca formă de protest față de neregulile electorale ale administrației lui Toderiță Balş, din care făcea parte. Aceasta l-a făcut popular printre unionişti.

Existau reacții în restul provinciilor româneşti? Şi ce fel?

Cunosc puțin această problemă. Ne-ar trebui un studiu separat deparazitat de „unionismul” de serviciu, dar pe care nu-l avem după ştiința mea.

Care ar fi învățămintele istoriei în urma acestui eveniment?

Nu cred că istoria sau trecutul istoric ne oferă cu adevărat «învățăminte», sau cel puțin nu întotdeauna. Apoi, nu este treaba istoricilor de a le «trage», ci a cetățenilor, căci altminteri acestea ar suna prezumțios. Treaba istoricilor este

de a prezenta faptele şi de a decripta sensul lor istoric pe cît posibil.

În ce priveşte evenimentul „unirii din 1859”, dacă totuşi am vrea să extragem o morală de aici, aceea ar fi că din păcate avertismentele, fie şi naive, fie şi interesate, ale anti-unioniştilor au fost complet ignorate de posteritate. Astfel, viitorul stat, România, va deveni în scurt timp nu numai un monstru birocratic, centralizat în manieră iacobină, dar mai ales va transforma «figura statului-națiune» într-o dogmă de stat, în beneficiul diverselor proiecte politice autoritare.

Ne puteți da cîteva exemple de întîmplări amuzante sau chiar dramatice ale acelor zile?

De exemplu, faptul că în timp ce se discuta aprig problema alegerii un domn, atunci cînd în disperare de cauză s-a sugerat numele lui Al.- I. Cuza, acesta se afla probabil la teatru. Trebuie să precizez că teatrul nu era în acel moment instituția să-i spunem respectabilă de astăzi. Apoi, că dezbaterile *Adunării elective* s-au purtat în general în aşa-numita «sală a Elefantului», din clădirea în care astăzi se află Muzeul de Ştiințe Naturale, iar că decizia de propunere a candidaturii lui Cuza s-a luat anterior într-un cerc relativ restrâns, dar ca un compromis rezonabil pentru toate părțile.

Totul s-a încheiat cu Unirea Principatelor. Privită de azi, cată justificare a avut acțiunea/atitudinea antiunioniştilor?

Este o întrebare grea, pe care în general istoricii refuză să şi-o pună. Cum am putea discuta totuşi un asemenea subiect? Ce înseamnă „justificat” aici?

Mai întîi, anti-unioniştii trec încă drept «băieții răi» din această poveste, cei care s-au opus progresului şi interesului național, mai cu seamă configurării României moderne. Această acuză este într-o anumită măsură nejustificată. Unii dintre aceştia, precum Asachi, aveau merite incontestabile în modernizarea Moldovei. Nu ştim apoi care ar fi fost destinul celor două Principate în cazul în care fie Unirea nu ar fi avut loc ori s-ar fi produs de o altă manieră. Şi-ar fi putut păstra Moldova autonomia şi identitatea «locală» într-un stat pan-românesc, structurat pe baze federale sau confederale? Ar fi fost înghițită de Rusia? Ar fi rămas o țară «ruso-orientală», de felul Basarabiei sau Georgiei, să spunem?

Dincolo de această discuție însă orice «subiect» politic are dreptul la a se manifesta : nimeni nu putea şti în acel moment care este cea mai bună cale! În plus, anti-unioniştii erau oare cu adevărat contra Unirii sau doar contra unui model «iacobin» de unificare? Ar fi putut exista un alt scenariu de unificare, mai puțin forțat, iacobin? Cred că aceasta este principala problemă pe care ne-o poate evoca astăzi experiența anti-unionistă.

Cotidianul, 24 ianuarie 2006

Binele şi răul, după Mizil

Într-una din serile trecute, postul *Prima Tv* îşi deschidea jurnalul „de noapte" cu interviul luat unui fost înalt ofițer din serviciile de supraveghere ale Securității. Interviul era mai mult decît interesant, iar omul mi s-a părut onest. Nu părea fi deloc genul securistului „popular" şi „patriot". Nu se înfoia în pene cu isprăvile sale în în slujba Serviciilor. Nici nu făcea pe dizidentul. Era conştient că nu fusese de partea binelui şi că nu merita ce făcuse. Fusese de fapt o muncă penibilă şi inutilă.

Spune toate aceasta fără nici un fel de emfază ideologică sau morală. Terminase o facultate tehnică şi era bun în sisteme de comunicații. La sfîrşitul studiilor, patria lui i-a oferit doar această alegere: să asculte telefoanele altora. Muncea nopți şi zile în şir, uneori în condiițiile unui stres îngrozitor, iar beneficiile erau culese întotdeauna de şefii lui. Nu ştiu dacă avea remuşcări, nici nu ştiu în ce condiții oferise acel interviu şi ce făcea astăzi, cred mai curînd că era frustrat pentru că fusese complice la o imensă nebunie. Este numai o ipoteză. Poate că omul nu avea decît o poveste de spus. Din păcate, interviul a fost prea scurt, pentru a-i putea face un portret psihologic verosimil.

Este greu de spus de altfel, ce căuta acest gen de material la o emisiune informativă. Probabil, redacția a considerat că un interviu cu un spion sau mai bine spus cu un contra-spion este întotdeauna un subiect comercial. Fapt este că redacția s-a gîndit că interviul ar putea fi „subiectul zilei. Prin urmare, telespectatorilor le este propus un număr de telefon la care să-şi spună părerea, prin da şi nu, în

chestiunea dacă regimul comunist a făcut poliție politică sau cam aşa ceva, iar în studio este invitat cineva care să comenteze în direct interviul ca şi tema anunțată pentru sondaj. Acest joc de societate se practică peste tot în lume, cu riscurile şi beneficiile sale. Îndeobşte, în asemenea situații sînt chemate două tipuri de personaje: cei care pot emite opinii calificate (un expert, un istoric, un activist civic etc.) sau victima ori reprezentantul părții vătămate. Niciodată, călăul.

Surpriză, însă. Invitatul serii este un bătrînel cu o figură de turist occidental, cu fața bine hrănită, jovial şi fără griji, dar a cărui figură nu ştiu de ce îmi aminteşte de Albert Speer, arhitectul lui Hitler, unul dintre condamnații de la Nürnberg. Într-adevăr este chiar Paul Niculescu-Mizil, unul dintre miniştrii lui Ceauşescu. Spre deosebire de Speer, care a sfîrşit mi se pare la Spandau, în fortăreața-închisoare, el este un om liber. Ba chiar se poate spune că este mult mai liber decît alții, care trebuie să-şi dea cu părerea telefonic şi anonim, prin da şi nu. Se spune de altfel despre el că a făcut avere sub regimul Iliescu, după căderea patronului său, la fel ca mulți dintre oamenii vechiului regim. Între timp şi-a publicat memoriile, iar din cînd în cînd apare la televizor unde ne moralizează în legătură cu cei mai frumoşi ani ai săi.

A existat poliție politică sub vechiul regim? Se supravegheau telefoanele noastre? Omul este însă la televizor şi nu are nici o intenție să răspundă la vreo întrebare. Înțelegem relativ repede că problema lui este că „prea se dă totul în negru despre acei ani”! Au fost şi bune şi rele, spune el. Jurnalista este de acord, fie şi din politețe, dar îi reaminteşte că au fost oameni care au suferit de pe urma poliției politice. Este adevărat, dar nu aceasta este problema, pare a spune tovarăşul Mizil. Erau probleme. S-au făcut abuzuri. Dar s-au făcut şi lucruri bune. Poliție politică se face peste tot. Şi pe mine m-au supravegheat, mărturiseşte invitatul. Iar după nouăzeci, nevastă-mea mi-a atras atenția să nu mai

vorbesc la telefon. Dar nu exista şomaj şi droguri ca astăzi, încheie el radios. Este greu de spus de ce va fi fost chemat Paul Niculescu-Mizil să vorbească despre un asemenea subiect? Este vorba de incompetența jurnaliştilor sau tovarăşul Mizil şi-a plătit reprezentația, cum se practică adesea? Numai cei implicați direct pot şti. Totuşi, este evident că tovarăşul Mizil vrea să-şi curețe biografia de culpa teribilă de a fi servit de aproape un regim totalitar şi inept, adică acel regim care, cu bunele şi relele sale, ne-a lăsat printre cei mai săraci din Europa, care şi-a chinuit cetățenii cu incompetența, prostia şi minciuna sa generalizate. În ciuda a ceea ce declară tovarăşul Mizil, el nu este deloc sigur că serviciul său a fost atît de onorabil pe cît declară. Nevoia noastră de a ne autoconvinge că sîntem de partea binelui ia uneori forme patologice.

Pe de altă parte, este posibil ca jurnaliştii de la Prima să creadă că bătrînelul acesta bogat şi sfidător, care vorbeşte despre regimul comunist ca despre un regim banal ca oricare altul, poate face rating: adică poate interesa un public şi mai cu seamă poate trezi un anume sentiment de identificare. De altfel, numărul celor care au votat cu da, în sondajul ad hoc pe baza telefoanelor primite de la telespectatori, a fost cu puțin mai mare decît cei care au spus nu. Cu alte cuvinte, opinia că sub regimul comunist s-a făcut poliție politică a cîştigat la limită.

Toate acestea ne reamintesc din nou o banalitate extrem de jenantă: în absența unei mari dezbateri publice, inclusiv a unei veritabile întreprinderi juridice, regimul comunist se banalizează, devine aproape normal, dacă nu chiar mitic. Convingerea multora români este că că o dată cu Ceauşescu am pierdut o lume şi nu că am aruncat-o voluntar la gunoi ca fiind periculoasă pentru om. De aici ideea că regimul comunist a fost unul normal, cu bune şi cu rele. S-a făcut şi poliție politică, dar şi blocuri; se trăia greu, dar

oamenii aveau unde munci; nu erau medicamente şi mai nimic prin magazine, dar nu erau nici droguri sau şomaj.

Unii au numit aceasta, mentalitate post-penitenciară, ca fiind specifică celor care ies după mult timp din puşcărie. Viața din închisoare era nu doar mai simplă decît aceea de astăzi, dar fusese viața lor; una pe care nu o putea schimba. A o denunța radical înseamnă a-ți fractura conştiința. Iată cum ne ajută tovarăşul Mizil să descriptăm psihologia popoarelor.

Ziarul de Iaşi, 4 octombrie 2004

Moştenitorul senin

Acum cîteva zile, un ziar anunţa că fiul lui Nicolae Ceauşescu, Valentin, ar fi cîştigat procesul pe care-l deschisese de mai mulţi ani contra statului român. Odrasla fostului dictator se plînsese instanţei că ar fi fost întemniţat abuziv în decembrie 1989 şi a ameninţat cu CEDO, în caz că nu i se face dreptate. Odată cu această sentinţă, acuzaţiile de subminare a economiei naţionale au fost respinse definitiv, şi, dacă am reţinut bine, statul român urmează să-i restituie bunurile confiscate (dacă le mai găseşte!) şi să-i ofere o despăgubire de cincizeci de mii de euro. Statul român, adică fiecare dintre cetăţenii acestei ţări. Justiţia a mai triumfat o dată în România. Nu degeaba, indivizi de talia unor Adrian Năstase, Dinu Patriciu sau fostul procuror Ciofu îşi proclamă cu atîta seninătate încrederea în justiţie!

Ştirea a trecut aproape neobservată în presa românească. Nimeni nu a părut să considere acest fapt măcar imoral, dacă nu şi ilegal. Dimpotrivă, ni se anunţă cu aerul cel mai firesc din lume că vor urma alte procese, prin care dl. Valentin C. vrea să recupereze averea familiei sale şi probabil onoarea acesteia. Nu m-aş mira să avem şi un proces în care blîndul moştenitor să revendice preşedinţia României, ca urmaş natural al foştilor deţinători legali ai acesteia şi care desigur să consacre juridic ilegalitatea revoltei din decembrie 1989. Ar fi în logica lucrurilor.

Pentru nostalgici, aş dori să trec însă în evidenţă inventarul bunurilor revendicate doar în acest proces de Valentin Ceauşescu şi care nu include nici bunurile lui Nicu şi mai ales ale iluştrilor săi părinţi. Citez dintr-un material

de presă: „peste 36 de obiecte din aur: pandantive, lanțuri, verighete, ace de cravata si brelocuri, butoni, pixuri si stilouri cu penițe de aur /…/, peste un kilogram si jumătate de metal prețios si aproape trei kilograme de pietre semiprețioase /…/, peste 40 de picturi în ulei, pe pânza si carton, semnate de artişti celebri romani, trei lucrări de grafică semnate Goya si Corneliu Baba, icoane, măşti din lemn si obiecte de arta precolumbiană».

Un cetățean obişnuit ar trebui să-şi pună măcar două întrebări în legătură cu acest caz. Prima: unde sînt aceste valori acum şi de ce statul, adică bugetul public, trebuie să corecteze eroarea sau poate interesul unor funcționari publici? A doua: care este sursa averii lui Valentin Ceauşescu, dacă ținem cont de salariul său oficial (era mi se pare cercetător ştiințific, pe undeva!), ca şi de interdicțiile din timpul regimului comunist cu privire la avere, îndeosebi deținerea unei mai mari cantități de aur?

Răspunsul la aceasta din urmă ar trebui să ne sugereze cheia morală şi poate legală în care trebuie judecat cazul Valentin. Pare evident că Valentin Ceauşescu nu putea fi găsit vinovat de subminarea economiei naționale şi nici nu trebuia închis ca urmare a filiației sale. Totuşi, în acel moment, era membru al unui clan, împotriva căreia se ridicase marea majoritate a românilor (chiar şi cei care îl regretă astăzi!). Această revoltă depăşise cadrul legal al epocii, dar se situa în ordinea morală a lucrurilor, pentru care orice formă de tiranie este ilegitimă şi contra drepturilor fundamentale ale omului, iar fiul dictatorului putea fi suspectat în mod natural de rezistență față de noul regim. Putea face chiar obiectul mîniei populare, complet legitime şi aceasta. Dacă ar trebui să urmăm logica deciziei justiției române, ar trebui să fie condamnată rebeliunea contra dictaturii precum şi celelalte acte de rebeliune care au însoțit acest eveniment.

Valentin era, se spune, din altă stofă decît fratele său Nicu, totuşi, el nu pare să fi manifestat nici un fel de

respect pentru memoria victimelor regimului comunist şi ale lui N. Ceauşescu implicit, dar mai ales nici un fel de jenă faţă de moştenirea istorică pe care familia sa o lasă lumii româneşti. Pe scurt, este ca şi cum fiul lui Hitler (dac-ar fi trăit) ar cere daune aliaţilor pentru răul făcut tatălui său. Această decizie judecătorească ne arată din nou de ce este nevoie de un proces, în sens juridic, al comunismului.

Fireşte că Valentin n-a fost nici torţionar, nici dictator. Dar n-a fost nici victimă, nici chiar complet inocent. A făcut parte din regim. A condus clubul Steaua, deşi nu era militar şi nici nu avea vreo calitate pe linie sportivă. Mi se va spune că pentru a cîştiga Liga Campionilor. Dar de ce manieră şi care a fost preţul? Ce-a cîştigat România din aceasta? A crescut raţia de orez sau ulei pe lună? A făcut să apară carnea în magazine? Dar mai ales, am devenit mai liberi sau mai bogaţi prin aceasta? Ca să nu mai vorbim de mijloacele acestei performanţe, demne de o societate asiatică, în care toate mijloacele publice sunt concentrate pentru a servi pasiunile private ale Despotului.

Însă, peste toate, Valentin a profitat de regim în dauna altora. Oricare ar fi fost sentimentele sale, nu a ridicat un deget contra regimului şi nici în apărarea victimelor sale. Studiase în Anglia într-o vreme cînd toţi ceilalţi muritori abia puteau merge pînă la Ruse, în Bulgaria. De aceea, cred că problema lui Valentin nu este neapărat cu legea, ci cu morala. Faptul că nu coincid cele două în acest caz, ar trebui să fie pentru el ca şi pentru noi un simplu detaliu tehnic.

Este foarte bine dacă Valentin vrea să vadă unde au ajuns bunurile familiei Ceauşescu, probabil în cea mai mare parte nemeritate şi confiscabile. Acesta însă exclusiv din motive de ordin civic: pentru a vedea dacă unele dintre averile post-decembriste nu s-au născut în urma acestor confiscări (chiar la Răzvan Theodorescu mă gîndesc, se ştie!). Ar fi prima sa rată la enorma datorie pe care o are

față de toți românii care n-au prosperat pe timpul regimului tatălui său şi care n-au nimic să revendice în justiție, în afara libertății lor furate de acest regim. Moral vorbind, el nu se poate considera moştenitorul patrimonial al părinților săi. Nicidecum să mai pretindă şi despăgubiri.

Ziarul de Iaşi, 9 octombrie 2006

Raport despre anii de scrum

În joia dinaintea Crăciunului, *Centrul Cultural German* din Iaşi a găzduit o primă discuţie publică pe marginea *Raportului Comisiei Tismăneanu*. Întîlnirea a fost organizată de *Societatea de Studii Istorice din România*. Invitaţi au fost doi dintre istoricii implicaţi direct în redactarea documentului, dl. Dorin Dobrincu şi dl. Adrian Cioflîncă, cărora li s-au adăugat dl. Andi Mihalache, toţi cercetători la Institutul „Xenopol". Asistenţa n-a fost numeroasă (sau mai bine spus nu într-atît de numeroasă pe cît o impunea subiectul!), dar nivelul discuţiilor mi s-a părut peste orice aşteptări.

Din păcate, din motive care ţin probabil de contextul „cultural" dat, n-am găsit în presa de a doua zi nici o dare de seamă asupra evenimentului. Este drept că unele imagini au apărut pe cîteva canale televizate, dar reporterii tv. au un stil propriu de a înregistra evenimentele de acest fel. Mi-ar plăcea să pot remedia această lacună. Cum am avut onoarea să moderez această dezbatere, prins aşadar în tensiunea discuţiilor, nu voi oferi mai jos decît o schiţă sumară a problematicii discutate.

Nu sunt specialist în chestiunea comunismului. Mi-am exprimat cîndva punctul de vedere în legătură cu tema în discuţie. Sunt în continuare rezervat în ce priveşte rolul statului, care face agenda imaginarului istoriografic. Apoi, în ce priveşte obiectul analizei: ce numim oare comunism? Ideologia? Regimul? Liderii şi purtătorii? În fine, am şi acum rezerve asupra felului în care s-a constituit comisia (mai cu seamă, în legătură cu indistincţia conceptuală între cercetătorii profesionali şi victime!) etc.

Anterior chiar acestei întîlniri, am fost întrebat dacă nu este prea devreme pentru o discuție serioasă asupra *Raportului*. Mi s-a spus chiar că n-ar trebui să cădem în capcana întinsă de media, care ar crea evenimente artificial. Este întotdeauna greu de spus ce este prea devreme şi ce este prea tîrziu în viața publică. Da fapt, oricît de intempestivă ar părea, discuția din joia Crăciunului nu era consacrată în primul rînd textului *Raportului,* ci contextului său, fie acesta produs de media sau nu. De altfel, textul interesează abia în al doilea rînd sub unghi profesional. *Raportul Tismănenau* nu trebuie să fie văzut ca un demers pur ştiințific, ci ca unul politic şi moral. Marele public este ținta sa principală.

Aceste probleme au revenit de altfel destul de des, sub o formă sau alta, în discuțiile de la Centrul Cultural German. S-a dezbătut cu textul pe masă, dar fireşte că atenția a fost acordată mai puțin textului cît evenimentului ca atare, contextului elaborării sale. Este important de ştiut cum s-a născut *Raportul Tismăneanu* şi de aici care este valoarea lui ştiințifică şi morală. Astfel că invitații au dezvăluit cîte ceva din felul în care a avut loc gestația proiectului, sistemul de organizare a activității Comisiei, dificultățile şi chiar privilegiile membrilor echipei de cercetare (mai cu seamă privind accesul la fondurile de arhivă, o temă care a născut de altfel la un moment dat destule controverse!).

O altă discuție a provocat modul de constituire a Comisiei, criteriile dlui Tismăneanu în speță. Cum poate fi justificată de exemplu absența lui Paul Goma? Care a fost relația între istorici şi „activiştii memoriei” în interiorul Comisiei? Este evident că în *Comisie* au fost puțini istorici şi încă şi mai puțini cercetători specializați în istoria recentă. De aceea, greul muncii a căzut pe experți, al căror număr a fost extins mereu. Din acest motiv, este greu de spus ce rol a jucat Comisia în sine: de validare morală sau de validare profesională?

Apoi, de ce avem aici numai fața neagră, criminală,

a comunismului românesc? Oare, în cei peste patruzeci de ani de regim comunist, nu s-a întîmplat nimic bun? Un alt participant a întrebat dacă s-a luat în discuție şi cotidianul, aparent mai puțin criminogen, dramele umane concrete? Alte întrebări au vizat urmările Raportului. Cum va deveni obiect didactic? În ce mod pune problema vinovățiilor, eventual, care ar putea fi efectele sale juridice?

Nu au fost date toate răspunsurile şi nici nu ştiu dacă acestea pot fi date. Este evident că *Raportu*l a făcut măcar cîteva lucruri foarte bune. Întîi de toate a separat apele la nivelul statului. De acum încolo, sub acest unghi, comunismul, oricum l-am numi sau orice am înțelege prin vocabula ca atare, a devenit un obiect istoric, iar abordarea sa o problemă de ordin moral. Nu este vorba că totul ar fi fost negru în aceşti ani. Ci că proiectul său a fost greşit. Pe scurt, este vorba de o construcție ridicată pe cadavre şi nisip: pe viețile noastre, mai precis! Ce păstrăm fiecare din comunism, poate că nici nu aparține acestuia în sens istoric. Aparține umanului etern. Oricum, este o altă discuție.

Ziarul de Iaşi, 8 ianuarie 2007

Secretarul cu propaganda şi duşmanul ireductibil

Cineva care mi-a fost prezentat de ceilalți drept poetul Chiriac se invitase în redacție într-una din seri cu aerul că era cumva de-al nostru, ca un fel de frate mai mare. Stătea tolănit singur pe canapeaua redacției şi părea foarte rezonabil. Trebuie să fi fost destul de înalt, îmi amintesc doar figura sa, genul care trece peste micul dejun pentru a prinde prima comanda la cîrciuma din colț. Ca si pardesiul lung, bleumarin, care-i dădea un vag aer boem.

Nu ştiu nici acum de ce venise sau cine îl invitase. Era evident ca se simțea în largul său şi că reprezenta ceva mai mult decît poezia în chip de mesager. Mai întîi pentru că nimeni nu-l contrazicea, ceea ce era destul de rar în redacția de atunci a „Opiniei studențeşti”. Apoi, pentru că secreta un soi de certitudine băşcălioasă, acel aer superior al cuiva, care ştie că deține pîinea şi cuțitul, chiar dacă îşi permite să se tragă de şireturi cîteva secunde cu ceilalți muritori. Pe scurt: te făcea să nu te simți în largul tău. Am aflat apoi ca lucra (era *activist*, adică) la *Comitetul județean de educație socialistă*, mai pe scurt ca era cenzorul publicațiilor literare ieşene de atunci, *Cronica* sau *Convorbiri Literare*, ori poate ale amîndurora.

De la el am aflat însa prima dată de Dan Petrescu. Să fi fost prin ’85 sau ’86. Acum, cînd rememorez scena, mă gîndesc ca este posibil ca aceasta să fi fost chiar scopul vizitei. Am înțeles mai întîi că-l considera ceva între nebun, inconştient şi parazit. Ne-a povestit ca probă că, atunci cînd

Partidul voise sa-i ofere o slujbă, el ceruse nici mai mult nici mai puțin decît şefia *Consiliului județean de cultură şi educație socialistă*. Adică postul cel mai important în chestiuni de propagandă şi politică a culturii într-un județ. Ce om cu mintea întreagă ar fi putut cere aşa ceva? Era clar: ori nu era cu mintea acasă, ori nu voia să muncească, sugera vizitatorul nostru.

În anii următori am auzit adesea de Dan Petrescu, dar nu l-am cunoscut direct, deşi cred că o dată l-am zărit pe holul *Bibliotecii de pedagogie*, unde mi se pare că a funcționat un timp în acei ani, ca bibliotecar. Oricum, pe vremea aceea nu ascultam decît foarte rar *Europa Liberă*, din bunul motiv ca în cămin acest lucru era aproape imposibil, dar mai ales că agenda vieții de student era făcută din alte lucruri. Aveam ecouri, de la apropiați, despre acțiunile sale, dar îmi este imposibil astăzi să le datez şi să le integrez într-o logică anume. În revistă nu se punea problema să fie publicat, nici măcar cu pseudonim, precum părintele Steinhardt sau Dumitru Stăniloaie, dar la un moment dat am găsit în arhiva revistei un număr din anii trecuți în care acesta polemiza amical cu Sorin Antohi. Discuția mă captivase atunci prin nivelul ei cu totul remarcabil.

Cred însă ca Securitatea şi birocrația locală de partid intuiseră la un moment dat că au de-a face cu cineva mai greu de controlat decît de obicei. Era la finele lui aprilie optzeci si opt cînd, într-o dimineață, secretara Facultății a deschis pe neaşteptate uşa amfiteatrului unde mă aflam la cursul profesorului Ciupercă si m-a chemat imperativ pe hol. Mi-a spus cu voce puțin emoționată ca mă chemase tovarăşul Floareş la el urgent. Tovarăşul Floareş era pe atunci secretarul cu propaganda al județului, un personaj temut în lumea universitara, dogmatic, cu o mască impenetrabilă pe chip, în spatele unor ochelari, care nu ştiu de ce îi dădea un aer încă şi mai fioros. Îl asemănam fizic cu Goebbels, dar

probabil numai prin sugestie. De el depindeau, într-o formă sau alta, toţi intelectualii oraşului.

M-am mirat. Nu-l cunoşteam. Într-un elan de rebeliune, pe care numai la acea vîrsta ţi-l permiţi, am spus ca voi merge numai după cursuri. L-am găsit pregătindu-se să plece. Îl mai văzusem o singură dată, la o sedinţă la Facultate, în timp ce-l punea aspru la punct pe unul dintre profesorii noştri în faţa întregii asistenţe, şi faptul îmi provocase o profundă antipatie. Înalt, privire fermă, voce groasă şi dură, adeziune partinică dincolo de orice îndoială.

M-a întrebat unde merg. Mă duceam la cantină. Am coborit după el în curtea interioară, unde ne aştepta un Aro. Abia în maşină a început sa-mi dea propriu-zis atenţie. M-a întrebat ce fac, unde mă voi duce după ce termin facultatea sau aşa ceva. Mi s-a părut o clipă că nu era la curent cu repartiţiile obligatorii sau cu faptul că oraşele mari erau închise. M-a fulgerat chiar ideea ca avea să-mi ofere o slujbă specială şi că astfel voi scăpa să mai merg la ţară sau în Secuime, acolo unde erau repartitiile noastre, în general.

Nu-mi mai amintesc toate detaliile discuţiei. La un moment dat însă, în timp ce ne îndreptam spre Copou, m-a abordat direct. Aş vrea, mi-a spus, să publicaţi un articol în revista dumneavoastră despre Dan Petrescu. Am rămas siderat. Cu siguranţă că nu era vorba de un elogiu. De altfel, Mircea Radu Iacoban tocmai publicase un articol demolator în „Cronica”, în care erau oferite detalii fără perdea despre accidentul biografic al lui Dan Petrescu, mult anterior dizidenţei sale. Era evident că regimul voia să-l decredibilizeze şi mi se pare de altfel ca reuşise destul de bine pînă atunci. Problema era ca un asemenea articol te compromitea pe viaţă, pentru că deveneai astfel automat colaboratorul regimului. Interesant era faptul, specific de altfel, propagandei totalitare că Dan Petrescu nu doar că nu avea dreptul de a publica, dar numele lui era interzis în toate publicaţiile din

România. Astfel că el exista numai prin ceea ce spunea regimul despre el.

Eram într-o mare încurcătură. Fără să vreau, am spus, mai mult ca un vaiet: „Dar, eu nu mai sînt redactor sef la *Opinia studențească*!" Omul a rămas perplex. Probabil, funcționarii lui se luaseră după ultimul număr apărut, cu mai multe luni în urmă, în caseta căruia mai eram încă redactor şef al revistei. Nu-mi imaginam că birocrația comunistă era atît de disfuncțională.

Cred că s-a simțit puțin umilit de situație. L-am mai auzit doar strigînd imediat şoferului să oprească. M-a lăsat în plină stradă, fără o vorbă, descumpănit, confuz, dar uşurat. Peste cîteva luni a trebuit sa aleg între un sat, aflat într-o pădure la cincisprezece kilometri de Iasi, fără autobuz şi fără curent electric, şi un liceu din Secuime, de unde se spunea că nu se mai poate pleca niciodată.

Se pare că articolul a apărut în cele din urmă in *Opinia studențească*. Nu ştiu în ce fel şi cine l-a scris. N-am mai apucat să-l văd: eram deja profesor stagiar în Secuime. Cînd m-am întors în Iasi, pe 22 decembrie 1989, Dan Petrescu era aclamat de mulțimea ieşită în stradă după căderea lui Ceauşescu. Devenise figura cea mai importantă a Iaşului, iar în scurt timp ajungea secretar de stat în noul minister al *Culturii*, fost *Consiliul pentru cultură şi educație socialistă*. Poetul Chiriac dispăruse în natură odată cu secretarul Floareş şi cu certitudinile sale ideologice.

Am prezentat aceste doua episoade ca un omagiu tardiv şi modest adus opozantului Dan Petrescu din anii optzeci. Mărturisesc însă că am fost provocat de comentariile pe de net şi nu numai apărute ca reacție la articolul din acest ziar despre cazul doctorului Romanescu. Nu este greu de observat că, unora netul le-a dat libertatea de a se exprima dar nu şi mintea să se folosească această libertate.

Există încă mulți care cred că regimul Ceauşescu s-a prăbuşit de la sine, eventual, în urma schimbării vremii.

S-ar putea ca doctorul Romanescu să fie mai simpatic decît Dan Petrescu. Este probabil ca acesta să nu fi facut rău decît unui grup restrîns, aproape toți intelectuali şi marginali în epocă, dintre care unii au devenit colaboratori ai Securității ei inşişi, în circumstanțe mai curînd tragice. Ar fi însă o mare greşeală să amestecăm lucrurile. Mulți dintre aceştia şi-au riscat viața şi carierele pentru a menține o atmosferă critică la adresa tiraniei lui Ceauşescu, într-un moment cînd, noi ceilalți, cel mult mormăiam în genunchi.

Ziarul de Iaşi: 14 ianuarie 2008

Arhivele, computerul şi compresorul

Cu ceva timp în urmă, am avut ideea să-mi reînnoiesc permisul la o filială a arhivelor publice din România. Trecuse mai bine de un an de la anterioara mea vizită, care se încheiase cu un eşec fără speranţe: dosarele pe care le ceream (era vorba de documente din prima jumătate a secolului XIX) erau mereu inaccesibile din motive dintre cele mai diverse şi pe care nu le puteam controla. Mi-am spus atunci că numai o revoluție mai putea schimba în bine bietul secol XIX. Încă una.

Acum însă nu mai putea aştepta. Presiunea termenelor academice este uneori la fel de torturantă ca şi figura lipsită de orice expresie a unei funcționare de stat din România. Mai întîi, funcționara de la sală mi-a atras atenția că n-am voie nici cu aparatul foto, nici cu computerul personal, pe care le luasem din obişnuință cu mine. Am avut apoi o lungă discuție cu directoarea instituției, care întîmplător, îmi fusese colegă de studii. După ce mi s-a plîns mai bine de o oră despre greutățile funcției, am primit drept cadou două promisiuni. Voi putea fotografia în biroul său un număr de documente, cu titlul de excepție, sub forma unui favor pentru un vechi amic. Iar cum accesul cu laptopul era imposibil pe moment („Să ştii că nici la Paris nu este, mi-a spus!”), îmi promitea, în schimb, că va cere acceptul conducerii centrale, dar cu condiția să folosesc doar bateriile. Altminteri mi-a spus există riscul ca instalația noastră electrică să cadă cu totul.

Nu numai condițiile mi s-au părut fireşte neverosimile. Au trecut mai bine de doi ani de atunci. N-am

beneficiat nici pînă astăzi de acele promisiuni. Între timp s-a schimbat conducerea centrală a arhivelor, iar directoarea de mai sus a fost demisă pentru abuz şi incompetenţă. Graţie acestui fapt, de cîteva luni, se pare că fotografiatul nu mai este un delict în Arhivele Naţionale şi nici laptopurile un fel de atentat la ordinea publică. Arhivele au chiar un site şi se pregătesc să intre în era digitală. Era şi timpul: rareori am văzut o instituţie care să fie mai decuplată de la ritmul evoluţiei generale precum Arhivele Naţionale din România.

Problema pe care mi-o pun acum este că ştiu că toate acestea se datorează schimbării conducerii centrale şi nu unei evoluţii naturale a sistemului. Cu alte cuvinte, găsesc anormal ca o instituţie atît de importantă să evolueze (sau să involueze) în ritmul schimbărilor de la vîrful său.

Să ne amintim de altfel de reacţia viscerală a cercurilor post-totalitare faţă de numirea noului director general al Arhivelor şi implicit pensionarea pensionarului Lungu. Nu mă refer aici la un saltimbanc mediatic precum Cornel Dinu, ci la figuri onorabile de felul unor Dinu Giurescu sau Alexandru Zub, care ne avertizau în tonuri apocaliptice că noul director are intenţia să distrugă Arhivele. Uitau să spună că antecesorul său proiectase Arhivele în evul mediu.

Toate acestea ne arată că atît angajaţii Arhivelor cît şi o bună parte din mediile noastre intelectuale şi politice consideră arhivele exclusiv ca pe un patrimoniu cu regim special. A se citi: un secret de stat. S-ar putea spune că, într-un mod ironic, instituţia nu gestionează doar „urmele" scrise ale trecutului dar este şi prizoniera acestuia. Al trecutului totalitar, în acest caz. Aceasta se vede mai ales în felul care oamenii din jurul ei concep problema-cheie a accesului la fonduri.

În fapt, ideea de arhive implică o formă de tezaurizare a trecutului dar şi una de a valorizare a acestuia. Arhivele nu închid trecutul, ci îl fac accesibil generaţiilor succesive. Valoarea sa constă în primul rînd în felul în care acest

trecut este făcut accesibil celor care-l pot pune în valoare, sub o formă sau alta. Din acest punct de vedere Arhivele reprezintă o sursă de cunoaştere, parte a sistemului documentării publice, şi implicit o formă de memorializare a trecutului comunităţii, respectiv, a felului în care aceasta se imaginează pe sine şi îşi configurează valorile dominante.

Să nu uităm că toate regimurile de tip totalitar au impus un control strict asupra Arhivelor, ca parte a programului de rescriere a trecutului. Trecutul în comunism juca un rol de compresor al memoriei colective: distrugea tot ce părea viu şi putea fi asumat ca referinţă de către memoria colectivă. Din acest motiv, accesul nediscriminatoriu la fondurile arhivate, cu restricţiile impuse de protecţia vieţii private şi a intereselor comerciale, este o formă de control social în dublu sens: asupra protejării patrimoniului de către instituţia abilitată de lege şi asupra felului în care este instrumentalizat trecutul.

Vedem prin urmare că în discuţia asupra arhivelor se află ceva mai presus de obişnuitul interes savant pentru trecut. Se înţelege că protecţia acestui patrimoniu este importantă. Mai important însă mi se pare este de a se înţelege că protecţia patrimoniului arhivistic nu se poate face prin interdicţie. Dimpotrivă. Cea mai bună formă de protejare a patrimoniului este punerea sa în valoare. Secretul şi arhivele n-ar trebui să mai aibă nici un fel de viitor în comun.

Revista 22, nr. 935/5 februarie 2008

Partea a IV-a

Comunism, Postcomunism: revizuiri şi nuanţe

Spinul iritant

S-au împlinit de curînd opt ani de la cel mai terifiant şi enigmatic moment istoric al României post-comuniste: 13-15 iunie 1990. S-a vorbit încă puţin despre acele zile, cînd Bucureştiul a fost lăsat la dispoziţia instinctelor celor mai joaste şi a fost scena violenţei nediscriminatorii. Curios, cel mai activ în a-şi expune părerile a fost Ion Iliescu, după toate aparenţele, vinovatul principal. El a mai publicat o carte pentru aceasta, în care explică din nou cum opoziţia de atunci, cu Coposu în frunte, a vrut să-i ia puterea, a organizat toate violenţele post-revoluţionare şi i-a obligat pe mineri, prinşi într-o logică infernală a provocării şi răspunsului legitim, să debarce în Bucureşti, pentru a distruge oraşul, ucide şi molesta oameni nevinovaţi etc.

De opt ani de zile, Ion Iliescu spune acelaşi lucru, invariabil. Se înţelege că nu se pune problema cumva să-şi găsească cea mai măruntă urmă de vină. Uneori, însă, pînă şi marele maestru al limbii de lemn se mai plictiseşte de propriile cuvinte. Noutatea recentă este o perlă rarisimă. Alături de opiniile sale mai vechi despre fenomenul „Piaţa Universităţii” (un spaţiu al violenţei, manipulat de „partide” cu bani din străinătate), niciodată probate ân vreun fel sau altul, acum aflăm că, pentru inepuizabilul personaj, Piaţa Universităţii era ca un „spin iritant”. Ceva deci care nu putea fi controlat şi supăra ochii. De aici, în după amiaza zilei de 13 iunie ar fi pornit deci „tentativa de lovitură de stat, organizată de bande legionare şi elemente dă dreapta”.

Faptul că la opt ani de la aceste întîmplări, Ion Iliescu vorbeşte de Piaţa Universităţii ca de un „spin iritant”

este poate cea mai clară mărturie asupra percepției pe care el a avut-o asupra celor care i se opuneau în acel timp în mod deschis şi oarecum organizat. Dar nu e şi un pas înainte. Este drept că, după ce mulțumise minerilor, ne povestise cum aceştia plantaseră flori în fața Teatrului Național, ca şi multe altele de acelaşi calibru, acum dl. I. Iliescu recunoaşte implicit că venirea lor a fost o catastrofă. Dar o catastrofă necesară, revine el, şi mai ales provocată de victime, respectiv de cei din „Piața Universității”!

Capacitatea de invenție a lui Ion Iliescu este egală cu precaritatea sa logică. Nu ştii dacă sînt minciuni voluntare sau pur şi simplu fabulații ale unui individ care dă din cînd în cînd piept cu ceva ce se numeşte conştiință. Căci, Ion Iliescu se crede un om moral. Lupta lui cu propriul trecut are în sine ceva profund freudian!

Ar fi inutil poate să-i mai amintim că fenomenul „Piața Universității” a fost provocat de o gafă imensă a lui Ion Iliescu. Acesta i-a numit ce cei care protestau de mai mult timp în zona Universității din Bucureşti, „nişte golani” şi i-a îndemnat să stea acolo şi să fiarbă în suc propriu pînă le va da el satisfacție. A urmat un protest absolut spontan şi masiv. În aceeaşi zi, printr-o acțiune spontană şi non-violentă a protestatarilor s-a închis întreaga circulație în piața dintre Universitate, clădirea Institutului de Arhitectură, hotelul Intercontinental şi Teatrul Național. Aceasta a devenit „zonă liberă de neo-comunism”, un fel de republică a celor ce voiau o evoluție rapidă a României către democrația de tip occidental şi economia de piață, eliminarea celor care colaboraseră cu regimul lui Ceauşescu din structurile noii puteri, apropierea de puterile occidentale, adevărul despre represiunea din zilele revoluției din decembrie 1989 etc. Pentru unii, aceasta a însemnat continuarea revoluției sub o formă paşnică.

Putem concede că solicitările celor din piață erau maximaliste, dar cred că acestea puteau fi moderate printr-un

compromis rezonabil din partea lui Ion Iliescu. Dar, acesta a preferat să se radicalizeze el însuşi: după ce a încercat să ignore la început acest protest, a continuat apoi să-l compromită, printr-o violentă campanie denigratoare la radio şi tvr., atunci integral de stat, ca şi în presa de tip „Adevărul”, de la Bucureşti şi din provincie, respectiv, presa moştenită de la regimul comunist. Atunci a apărut şi înaintaşul „României Mari”, ziarul „Azi”, oficios al al FSN, condus de senatorul PD de astăzi, Octavian Ştireanu, cel mai violent şi murdar dintre toate. Tot atunci a debutat în presa politică („Adevărul”), C.T. Popescu, cu un atac în stilul casei contra Doinei Cornea, Anei Blandiana şi a lui Nicolae Manolescu. Stilul casei era cel inițiat de „Scînteia” anilor 1945-1948.

Prin urmare, Ion Iliescu n-a cedat nici un pas. Fie că nu-şi imagina o asemenea evoluție, fie că se temea probabil că astfel îşi va compromite baza sa de suținere. Datorită foarte probabil acestei strategii, a cîştigat alegerile prezidențiale din mai 1990 cu peste optzeci la sută din voturi. Tot atunci, partidul său, FSN, obținea şi el monopolul absolut al puterii. Românii plebiscitaseră un gorbaciovist populist, mult întîrziat în raport cu ce se întîmpla în lumea din jur, dar mai ales un politician îmbătat repede de putere şi de absolutul acesteia. Mai mult decît atît, la prima lor experiență democratică, românii aleseseră un regim de cvasi-dictatură.

În fața acestui val, „Piața Universității” fusese din aprilie pînă la sfîrşitul lui mai 1990 simbolul rezistenței la regimul neo-comunist al lui Ion Iliescu. Aici era un loc de întîlnire între oameni de toate felurile, de la elevi de liceu la profesori universitari, dintre care unii nici măcar nu-l recuzau pe Ion Iliescu, ci voiau orientarea României alături de celelalte țări din Europa Centrală. În principal, aici se cînta şi se țineau discursuri. Dar era în primul rînd un loc de întî1nire al celor cu opinie liberală din Bucureşti şi din țară, care voiau o ieşire rapidă din peştera moştenită de la comunişti.

După alegerile din mai, Piața Universității și-a pierdut rapid din importanță. Se văzuse că aceasta nu influențase pozitiv electoratul. Dimpotrivă, poate. Era nevoie de o altă cale. În dimineața zilei de 13 iunie, cînd trupe ale Ministerului de Interne au luat cu asalt piața, aici nu mai rămăseseră decît un grup minuscul de greviști ai foamei, marginali în cadrul fenomenului, ca și cîțiva infractori mărunți, care profitaseră de situație pentru treburile lor. Evacuarea a fost neînchipuit de brutală și stîngace, pare-se intenționat pentru a-i provoca pe cei care mai credeau încă în mitul acestui spațiu liber de neo-comunism.

Aproape de prînz, s-au adunat în jurul pieței o mulțime oarecare de tineri care intră în conflict cu poliția. Au loc hărțuieli și violențe de o parte și de alta. Sînt incendiate două autobuze ale poliției (mitul revoluției era în plină floare), apoi se formează grupuri de manifestanți (se manifesta atunci zilnic în București), care încearcă să refacă traseul ritualic: Piața Universității – Televiziune. La televiziune au loc noi incidente, între civili în bună parte și mulțimea excitată. Pare-se fără nici un motiv, se întrerupe programul tvr., apoi Răzvan Theodorescu și Ion Iliescu cer ajutorul poporului în fața loviturii de stat organizate de „forțe de dreapta și grupuri de legionari”. A fost probabil momentul-cheie al acestor întîmplări. În toată țara se formează „spontan” grupuri de fideli ai lui Ion Iliescu, care pleacă spre București. Nu poate fi chiar o întîmplare faptul că aceste grupuri de cetățeni indignați se organizau în jurul sediilor FSN din țară și erau pilotate de lideri ai acestei formațiuni.

Primii care ajung în București în dimineața zilei de 14 iunie sînt minerii. Dar, în locul „golanilor”, care fuseră „liniștiți” cu cîteva ore înainte de poliție și armată, sînt pacificate Universitatea și Institutul de Arhitectură, cu mobilierul și inventarul său, cu studenții și profesorii, cu trecătorii și pletoșii Bucureștiului, cu sediile partidelor politice, cu xeroxurile, care ca într-o ediție revăzută de Kafka a lui Don Quijote devenise mașină de tipărit dolari, cu fiolele de

vitamine devenite droguri etc. Greu război, mîndri învingătorii!

Violenţa post-revoluţionară a atins în acele zile cota sa paroxistică. Bucureştiul a fost sub asediu timp de cîteva zile. În aplauzele fidelilor lui Ion Iliescu, sute de oameni au fost cel puţin brutalizaţi, închişi, torturaţi, unii judecaţi şi apoi eliberaţi ca şi cum ar fi fost o simplă glumă. Astăzi încă nimeni nu este condamnat penal pentru toate acestea. Nu ştim cu exactitate numărul morţilor, al celor arestaţi ilegal, al celor torturaţi, dar mai ales al autorilor, fie ei mineri, fie civili.

Oricum am judeca lucrurile, este limpede că principalul actor al întîmplărilor din acele zile a fost Ion Iliescu. Dar, în legătura cu rolul său persistă cîteva mari enigme: a programat Ion Iliescu această teribilă răzbunare contra Pieţii Universităţii sau a căzut în capcana propriei intoleranţe şi lipse de culturi democratice, pe care unii dintre apropiaţii săi le-au speculat pentru a descuraja constituirea unei opoziţii la regimul său? Pare-se că, Ion Iliescu, am mărturii concordante, ar fost el însuşi speriat de moarte în acele zile. Este posibil, să se fi temut de o eventuală lovitură de stat, din partea armatei sau a altor structuri. Căderea lui Ceauşescu era prea recentă pentru a nu-i da frisoane.

Dincolo de aceasta, momentul 13-15 iunie a fost într-un anume fel o mare coliziune frontală între două Românii. Între cei care nu voiau „să vîndă ţara”, nu voiau „partide”, nu voiau patroni şi moşieri, se temeau de privatizare şi de economia de piaţă, ultra-majoritari, şi cei care voiau toate acestea şi cît mai rapid cu putinţă. Evident, nici unii nici alţii n-au cîştigat. Cei care au beneficiat în fapt de acest veritabil război civil au fost oamenii regimului Ceauşescu: ei au putut să-şi valorifice cunoştinţele şi relaţiile, experienţa şi banii. Au primit un răgaz din partea istoriei, pe seama României.

Monitorul de Iaşi, 23 iunie 1998

Culoarea aspră a libertății

Printr-o ciudățenie culturală (în sensul că este specifică lumii noastre!), scandalul represiunii anti-democratice din iunie 1990 a revenit zilele acestea brusc în atenția publică, la şaptesprezece ani de la evenimente. Nu-mi dau seama de ce şi nici nu mă interesează acum faptul ca atare. Momentul iunie 1990 a rămas încă şi astăzi printre cele mai obscure şi jenante din istoria postcomunismului românesc. L-am prins în plin zbor. Ca toată generația mea, dopată cu iluziile induse de anul 1989, am fost puternic traumatizat de represiunea sălbatică şi inutilă, aparent măcar, din acele zile. Un timp, de altfel, cel puțin, pînă în toamna lui 1996, am crezut că suntem condamnați la un fel de republică „bună pentru Orient”, eventual de tip „CSI”.

După cum se ştie, violențele din zilele de 13-15 iunie au pus capăt a ceea ce s-a numit „Fenomenul Piața Universității”. Acest final dramatic a supra-semnificat respectiva experiență, chiar dacă atunci cînd, în zorii dimineții de 13 iunie, trupele MAI, la ordinele generalilor Chițac şi Diamandescu, au început să „curețe” cu bastoanele rămăşitele protestului de 53 de zile, aici nu mai rămăsese decît o mînă de supraviețuitori. Manifestația se epuizase după catastrofa electorală din *Duminica Orbului* (20 Mai 1990), atunci cînd FSN obținuse o majoritate zdrobitoare, iar Ion Iliescu fusese pur şi simplu plebiscitat, pentru postul de preşedinte.

Fenomenul Piața Universității n-a fost un partid şi nici o mişcare. A fost mai mult o atitudine, o viziune a speranței, o formă de comuniune în jurul unor valori şi mai cu

seamă în jurul refuzului radical față de orice tip de regim totalitar. În sens strict, acesta s-a născut în 24 aprilie 1990, ca o atitudine spontană de protest în raport cu tot mai pronunțatele derapaje ale regimului nou instalat, fie că era vorba de controlul televiziunii şi de transformarea acesteia în instrument de propagandă, fie că era vorba de refondarea Securității sub masca SRI, fie pur şi simplu față de tendința generală a acestui regim de a nu rupe clar cu practicile comuniste. Ținta sa a fost desigur Ion Iliescu şi FSN, noul partid-stat, care preluase monopolul PCR.

Din punctul meu de vedere, a fost însă mai mult decît un protest. În cele aproape două luni de manifestație-maraton, seară de seară, oameni cu convingeri democratice, curioşi sau simpli cetățeni în căutare de repere, se adunau în Piața Universității din Bucureşti, locul mitic al revoltei contra lui Ceauşescu din decembrie 1989, pentru a intra într-un soi de fuziune. Este vorba aşadar de o încercare de a fonda o comunitate morală în jurul spaimei de reîntoarcerea la dictatură, comunism şi obsesia ieşirii din înapoierea culturală şi economică în care ne proiectase Ceauşescu şi comunismul. Aici s-a născut probabil nucleul dur al ethosului democratic românesc. De altfel, versiuni mai mult sau mai puțin de efect ale manifestației au apărut în toată țara, acolo unde existau oameni curajoşi dar şi o minimă toleranță din partea majorității, care-l susținea pe Ion Iliescu.

De fapt, „Fenomenul Piața Universității" trebuie legat deopotrivă de o anume nevoie de a apărare în fața sentimentului puternic de „tiranie a majorității", pe care o aveau aceşti oameni în afara spațiului securitar al Pieței. Nu întîmplător, reacția contra acestui fenomen a luat toate formele posibile şi a început cu mult înainte de venirea minerilor în Bucureşti, în dimineața zilei de 14 iunie 1990: de la campanii de o violență rară contra participanților vizibili, în ziarele controlate de FSN sau la TVR, la persecuții administrative şi intoleranță deschisă din partea opiniei publice majoritare.

Represiunea propriu-zisă din 13 iunie 1990 are două momente distincte. Probabil, legate. A fost mai întîi represiunea extrem de violentă şi nemotivată a poliției. Iar apoi a urmat represiunea cu ajutorul civililor, a „oamenilor muncii" şi a „oamenilor de bine": mineri şi personal de la diverse întreprinderi bucureştene, mai ale de la IMGB. Aceasta din urmă fiind de altfel partea cea mai problematică, stînjenitoare, şi pentru mine încă de neînțeles. Imaginile cu minerii devastînd Universitatea, sediile partidelor politice democratice sau ale unor ziare de opoziție, dar mai ales maltratînd în aplauzele asistenței „populare" intelectuali şi tineri, bărbați şi femei, în general orice individ care nu aplauda, sunt greu de uitat. Mai tîrziu aveam să aflu că victimele nu fuseseră numai bătute, ci şi închise, în condiții infernale. Au fost şi morți, dar nu ştim numărul lor încă nici astăzi.

A trebuit să înțeleg atunci că democrația nu este nici pe de parte o alegere spontană, la dispoziția oricărui individ major şi că imaginea unei națiuni de tip familie, în care suntem cu toții mai mult sau mai puțin frați, este puerilă. Aveam sub ochii mei limitele „revoluției": decembrie 1898 schimbase un regim, dar nu schimbase un popor.

Eram atunci redactor şef adjunct la *Opinia Studențească*. Mai mult om de redacție decît de teren, am vrut să văd cu ochii mei. Am ajuns la Bucureşti pe 16 sau 17 iunie, cînd lucrurile erau suficient de proaspete, dar şi în care începea să se conştientizeze, din partea celor care sprijiniseră de o manieră sau alta mineriadele, nebunia. Am fost la TVR, la Universitate, la Ministerul de Interne etc. Nu pot uita privirile goale ale celor cu care am discutat, fie că erau de-o parte a baricadei, fie că erau de alta. Toți aveau conştiința că se întîmplase ceva ireparabil. Îmi amintesc că tot ce mi-a venit în cap atunci în chip de explicație a fost ideea că Iliescu era bulgar sau nu ştiu ce altceva. Nu puteam concepe că „ai tăi" se pot purta astfel cu frații lor. A fost momentul cînd „ai mei" au devenit „ei".

Ce nu mai trebuie uitat din acele zile? Mai întîi, pogromul contra intelectualilor şi militanţilor civici. Am auzit cu urechile mele strigîndu-se în direct la Tvr., pe 14 iunie, „Moarte intelectualilor!”. În al doilea rînd, simpatia populară pentru represiune. Minerii au fost aplaudaţi de mulţi bucureşteni, mai ales bucureştence. Dar nici în restul ţării, nu era altfel. Este adevărat că au fost şi mulţi români care începînd de atunci s-au rupt încet de „vraja” lui Ion Iliescu, „emanatul Revoluţiei”, după cu îşi spunea. Clişeele cu „democraţia originală”, lozincile de tip „Nu ne vindem ţara”, care au mai continuat să otrăvească imaginarul politic românesc pînă recent, se aflau atunci la apogeul forţei lor de impact. Mai rămînea desigur rolul jucat de presa semioficială, de la ziarele *Azi*, *Adevărul* şi *Dimineaţa*, la TVR-ul de sub direcţia lui Răzvan Theodorescu. Acestea au pregătit represiunea printr-o violentă campanie de discreditare a liderilor Pieţei Universităţii şi fenomenului ca atare. Din spuma acestui discurs se va naşte apoi, imediat după 15 iunie 1990, cu aprobarea primului ministru de atunci, Petre Roman, publicaţia „România Mare”.

Într-un sens oarecum diferit, mai rămâne „enigma Ion Iliescu”. Ce a vrut Iliescu atunci? A fost prins el în capcana propriilor spaime şi automatisme ideologice? Avea toată puterea. Obţinuse 83 la sută din voturi. Frontul avea şi el o majoritate mai mult decît comodă în Parlament. Putea face orice lege sau supralege. Opoziţia era la pămînt. La ce-i folosea o asemenea acţiune, care nu i-a adus decît deservicii şi care ar putea în mod normal să-l ducă în preajma puşcăriei? Ipoteza mea este că Ion Iliescu a vrut să scape atît de „Piaţa Universităţii”, care-l agasa evident, dar care era totuşi fără o influenţă reală în societate, cît mai ales să ofere imaginea unui lider neiertător, la începutul mandatului, care face ordine şi îşi impune autoritatea.

Este posibil în acelaşi timp că preşedintele abia ales să fi căzut în capcana propriei maşinării politice: sistemul pe

care îl reprezenta i-a forțat cumva mîna, pentru a-şi confirma utilitatea, iar Ion Iliescu n-a ştiut să răspundă eficace în fața acestui derapaj. Evident aceasta este ipoteza blîndă, care-l incriminează cel mai puțin pe Ion Iliescu.

Ziarul de Iaşi, 18 iunie 2007

Revoluția deparazitată

1. Declinul Marii Narațiuni

Televiziunea publică a încercat în acest an să abordeze dintr-un unghi mai critic, adică mai puțin festivist şi dogmatic, evenimentele din decembrie 1989, care au dus la prăbuşirea regimului tiranic al lui Nicolae Ceauşescu. Adică exact ce trebuie să facă o televiziune publică. Pentru prima dată, poate, am avut impresia că există voința de a vorbi liber, în sensul că obiectul demersului mediatic a fost căutarea adevărului şi nu celebrarea, legitimarea sau înfundarea lui Ion Iliescu. De altfel, semnificativ în sine, persoana acestuia nu a mai fost în centrul atenției.

Probabil că expresia cea mai clară a a acestei noi atitudini este documentarul în cinci episoade semnat de Cornel Mihalache. Difuzat la cea mai bună oră posibilă şi completat cu o dezbatere televizată de cîteva ore, la care au fost invitați o parte dintre actorii principali ai evenimentelor de acum 16 ani, documentarul pune mai toate problemele importante legate de acele zile. Din păcate, în ce-l priveşte pe realizator, a fost vizibilă absența unei bune formații de jurnalist sau de istoric. Astfel că ancheta care a stat la baza filmului are cel mult un aer proustian, fără o direcție clară şi o metodă riguroasă..

Nu mi-a fost clar de exemplu cum şi-a ales realizatorul sursele, precum şi felul în care şi-a structurat demersul. Ca şi în cazul *Memorialului durerii*, apare şi aici o intenție de a estetiza inutil, deşi într-o măsură net mai redusă. Ne lipseşte în mod evident o bună cultură a documentarului

„politic”, care să prezinte imagini-fapte şi nu imagini în sine. Inserțiile repetitive cu copii care vorbesc despre Ceauşescu şi revoluție, oricît de pline de sugestii ar fi fost, aveau probabil semnificația lor într-un film despre memoria acelor zile, dar mi s-au părut aici fără nici o motivație reconstitutivă.

Astfel că în cele din urmă a rezultat un gen hibrid: jumătate evocare memorială, jumătate investigație istorică. Nu întîmplător, discuțiile din jurul filmului au luat o tentă aproape suprarealistă, în care nimeni nu discuta cu nimeni şi fiecare se simțea frustrat, întrucît avea impresia că i se puneau în discuție meritele personale în Revoluție.

Mă tem că filmul traduce mai ales o problemă culturală națională: incapacitatea de a şti care sînt limitele noastre ca investigatori ai realului şi prin urmare de a ne concentra asupra a ceea ce putem face. Oricine se ocupă de evenimentele de la sfîrşitul anului 1989 se crede îndreptățit să caute *Adevărul Revoluției.* Nimic mai puțin. Ca o condamnare la moarte. De fapt, într-un anumit sens este o condamnare la moarte: ne înfundă pe an ce trece în atîtea ipoteze şi false păreri încît vom ajunge să credem la un moment dat că bietul Ceauşescu şi-a înscenat singur, din patriotism, căderea şi moartea.

Nu este vorba că ar exista aici mai multe adevăruri. Este drept că avem o realitate istorică arborescentă şi complexă. cu numeroase episoade autonome, planuri care se întretaie într-un mod care poate distruge orice imagine de ansamblu, orice pretenție de adevăr final. Problema-cheie este aici registrul adevărului de care vorbim. Am ascultat la un moment dat, pe un post de radio, o ciudată polemică între fostul jurnalist al *Europei Libere* de altădată, Şerban Orăscu, şi generalul Dan Voinea, cel care se ocupă în acest moment de ancheta oficială. Dl. Orăscu combătea prespectiva *micro* a dlui Voinea, respectiv aceea a criminalistului clasic, care ignoră complet marile desfăşurări geopolitice, militînd pentru perspectiva *macro*, pe care o propunea d-sa: a lua în discuție

mai ales acţiunile marilor puteri, în special ale URSS în acel moment şi care ar fi marcat decisiv evenimentele din România.

M-a mirat că dl. Orăscu nu sesizează că fondul chestiuniii este tocmai abuzul de perspective macro. În loc să ştim cine a tras într-un loc sau altul, cine este responsabil de cele peste o mie de victime de după 22 decembrie, cînd revoluţia era practic victorioasă sau cine a manipulat pe cine, avem nesfîrşite lecturi macro ale revoluţiei, unele mai pasionante decît altele, poate, dar odată cu aceasta şi o enormă vorbărie care îi place atît de mult lui Ion Iliescu şi „revoluţionarilor" săi şi care a parazitat pînă acum orice abordare serioasă a problemei. Evident, este nevoie deopotrivă de o perspectivă macro, dar aceasta este domeniul istoricului sau analistului, fiind preferabil în general să urmeze anchetei penale şi nu invers. Sau măcăr să aibă cel puţin atîta rigoare precum ancheta penală. Or, cum observa dl. Emil Constantinescu, invitat şi el la dezbaterea amintită, filmul ignoră aproape complet enorma cantitate de documente strînse de procuratură în aceşti 16 ani, mai cu seamă în perioada 1996-2000, care pot oferi atît răspunsuri cît şi piste pentru alte cercetări.

N-aş vrea nici pe departe să se înţeleagă că filmul lui Cornel Mihalache este un eşec complet. El are în primul rînd meritul că pune problemele de o manieră lipsită de orice partizanat. Nu face apoi teoria revoluţiei şi nici a conspiraţiei. Acceptă pluralitatea perspectivelor şi este departe de a pretinde că deţine adevărul. În plus, îi datorăm cîteva sugestii interesante.

Despre acestea ca şi despre altele îmi propun să vorbesc în zilele următoare. Promit să nu ofer nici o perspectivă macro. Nu am aspiraţia Adevărului ultim al Revoluţiei şi nici ambiţia Marii Naraţiuni salvatoare.

Ziarul de Iaşi, 29 decembrie. 2005

2. Întoarcerea la fapte

La mai bine de un deceniu şi jumătate de la evenimente, a devenit destul de clar că problema-cheie a înțelegerii întîmplărilor care au dus la prăbuşirea dictaturii comuniste din România este aceea a teroriştilor. Se pare că mai există încă multe semne de întrebare cu privire la responsabilii represiunii ceauşiste. Nu călcăm pe un teren sigur nici cînd ar trebui să discutăm despre condițiile în care au izbucnit revoltele, mai cu seamă în legătură cu contribuția celebrelor „agenturi”.

Totuşi, cel puțin în chestiunea represiunii au fost deja confirmate mai multe condamnări penale, iar alte dosare sînt în instanță. Cît priveşte a doua chestiune, rămîne poate ca un simplu detaliu să ştim în serviciul cui a fost un „revoluționar”, respectiv, dacă acesta a ieşit în stradă din impuls propriu sau „la ordin”. Esențial este că oamenii au ieşit în stradă. De altfel, orice om matur care a trăit în cunoştință de cauză ultimii ani ai regimului comunist, ştie că nu era nevoie de nici un ordin pentru că întreaga Românie să iasă în stradă la prima ocazie. N-ar trebui uitat că România lui Ceauşescu era singura țară din lume, cu excepția poate a Coreei de Nord şi a Cubei, în care principalele alimente erau distribuite în regim de cartelă. Nu mai vorbesc de restricțiile penibile la electricitate, gaz, benzină, medicamente etc., care făceau din România anului 1989 un imens lagăr şi numai şmecherii de partid şi de stat ori cei săraci cu duhul puteau susține un asemenea regim.

Nu mi se pare de asemenea deloc important să discutăm la infinit asupra conceptelor, îndeosebi asupra celui de revoluție. Nu neg că discuția ca atare a avut la un moment dat tîlcul său, îndeosebi în primii ani de după, în legătură cu pretenția puternic ilicită a lui Ion Iliescu de a reprezenta politic revolta spontană contra lui Ceauşescu. De aici, pe de o parte, refuzul regimului Iliescu de a accepta teza

loviturii de stat, iar pe de alta obsesia conspiraţionistă a adversarilor săi. Astăzi ştim cu o anume certitudine că în mod esenţial mişcarea contra lui Ceauşescu a fost nu numai spontană dar şi cît se poate de populară, precum şi faptul că revolta ca atare era încheiată, adică triumfătoare, în seara zilei de 22 decembrie 1989, atunci cînd se configurează noua putere, în jurul lui Ion Iliescu şi mai ales cînd apar teroriştii.

Dacă se poate vorbi de un complot, acesta ar trebui înţeles în două sensuri: a. ca un proiect ce urmărea declanşarea unei rebeliuni în interiorul puterii comuniste, cu sprijin rusesc, în care erau implicaţi în doze diferite, Silviu Brucan, generalul Militaru, poate Ion Iliescu, dar care nu a dus la nimic efectiv; b. ca o formă de asociere pentru controlul puterii post-Ceauşescu; probabil, mai mult o înţelegere tacită şi ad-hoc între oameni care proveneau din sfere apropiate: Brucan, Iliescu, Militaru, Petre Roman etc.; acesta a beneficiat probabil atît de suport sovietic cît şi de suportul generalilor MapN şi a reuşit.

Toate acestea ne pot sugera că legitimitatea revoluţionară a lui Ion Iliescu este mai curînd slabă, fără ca prin aceasta să se poată pune la îndoială contribuţia acestuia la „pacificarea" unei ţări complet răvăşite de o lungă tiranie şi ameninţate de vid. Din păcate, a fost o pacificare teribil de scumpă, căci, deşi cuplul dictatorial era în mîinile noii puteri încă din după-amiaza zilei de 22 decembrie, iar forţele sale de represiune se aflau sub control, în zilele următoare au murit peste o mie de oameni, la care se adaugă în lunile următoare ameninţarea războiului civil şi apoi un teribil declin economic, pe care nici o ţară din jurul nostru nu l-a mai cunoscut.

Din păcate, nu am avut pînă acum nici o discuţie serioasă, depasionată mai ales, tehnică, dacă se poate, care să pornească din acest punct: cum a fost gestionată revolta contra unui sistem totalitar şi trecerea la regimul libertăţii? Care a fost contribuţia reală a lui Ion Iliescu şi a celor care

au preluat puterea? Ce le datorăm şi ce trebuie să le reproşăm acestora?

Din această perspectivă orice discuție asupra problemei teroriştilor este capitală. Clarificarea acestei chestiuni implică atît un demers de ordin pur juridic, respectiv, ancheta asupra responsabilității pentru numeroasele victime post-revoluționare, ca şi unul de ordin politic şi moral, ca o reflecție asupra responsabilității pentru o tranziție relativ eşuată, în sensul că aceasta nu s-a făcut cît de cît rațional, pacific, şi mai ales în spiritul anului 1989. Cu alte cuvinte, avem aici o problemă de justiție ordinară şi una de justiție istorică sau mai bine spus de morală. Şi una şi alta ar trebui să ne scape de fantomele unui trecut neconsumat: una să stabilească vinovății concrete pentru asasinate concrete, iar alta să ne spună în ce măsură putem ierta.

Ziarul de Iaşi, 3 ianuarie. 2006

3. Chestiunea teroriştilor

Existau aşadar pînă de curînd cel puțin două versiuni concurente asupra teroriştilor. Cea mai cunoscută aparține lui Ion Iliescu şi are încă un caracter cvasi-oficial: ca un soi de adevăr de stat. Aceasta susține pe de o parte că teroriştii erau fidelii lui Ceauşescu, iar pe de alta că o mare parte a victimelor nu sînt decît rezultatul confuziei şi tensiunii post-revoluționare. În acest fel se asigura atît legitimarea măsurilor noii puteri, îndeseobi execuția intepempestivă a cuplului Ceauşescu, cît şi blocarea oricărei acțiuni de investigație reală a diverselor episoade sîngeroase şi inexplicabile de la sfîrşitul lui decembrie 1989. Rețeta este demnă de o crimă perfectă.

Adaptări uşor mai comerciale celor oferite de Ion Iliescu par a fi variantele susținute de oameni apropiați acestuia, din păcate cu reputații nu tocmai onorabile. Astfel, Sergiu

Nicolaescu, care a condus o comisie de anchetă parlamentară pe la începutul anilor nouăzeci asupra evenimentelor, admite existenţa teroriştilor străini, îndeosebi de origine arabă, sovietică, iugoslavă sau maghiară. La rîndul său, Gelu Voican Voiculescu susţine şi el pista arabă precum şi pista Militaru-KGB. Nici unul nu oferă probe factuale, confirmate oficial, deşi ambii s-au aflat în sferele puterii mult timp.

Versiunea opusă este infinit mai barocă. Aceasta variază de la opinii care neagă existenţa teroriştilor, ca fiind o simplă invenţie a lui Ion Iliescu şi a echipei sale, cu ajutorul, fie al ruşilor, fie al cercurilor din Armată şi Securitate care trecuseră de partea lui Ion Iliescu, la ipoteze care susţin existenţa unei conspiraţii urmărind fie salvarea lui Ceauşescu, fie susţinerea lui Iliescu. Cele mai multe versiuni de acest fel intenţionau mai ales delegitimarea lui Ion Iliescu şi oarecum natural de-mitizarea versiunii oficiale, care interzicea o căutare raţională a adevărului.

Recent, procurorul Dan Voinea s-a exprimat şi el în acest sens. Astfel, în opinia sa, n-ar fi existat terorişti, ei fiind inventaţi din raţiuni politice. În acest sens nu ar fi fost vorba de terorişti ostili noii puteri, ci de terorişti ostili populaţiei. Nu ştim însă ce înţelege prin aceasta generalul Voinea: este vorba de inexistenţa completă a teroriştilor, indiferent, de partea cu erau aceştia sau este vorba de o acţiune „la ordin” în beneficiul noii puteri?

Fapt este că astăzi ştim cu relativă siguranţă că nu au existat trupe fidele lui Ceauşescu şi că securiştii nu par să fi avut nici o contribuţie la violenţa post-Ceauşescu, fiind după mărturii corelative, sub controlul Armatei încă din 22 decembrie, de la prînz. De aceea, în filmul său, Cornel Mihalache, urmînd argumentaţia lui Alex. Mihai Stoenescu, un militar şi scriitor convertit la documentar istoric, amator de teze conspiraţioniste, pare a sugera o altă pistă, anume că teroriştii sînt invenţia generalului Stănculescu şi a generalilor MapN implicaţi în represiunea ceauşistă, cu scopul: 1.

de a şterge urmele culpabilităţilor şi a se face utili „poporului”; 2. de a-şi impune omul lor la conducerea statului, care să-i protejeze de orice încercare de responsabilizare cu privire la masacrele din zilele anterioare.

Trebuie precizat ca această teză este legată de o alta privind ceea ce dl. Stoenescu numeşte „lovitura de stat militară”. Potrivit acestei teze, generalul Stănculescu, puternic implicat în represiunea de la Timişoara, a deţinut *de facto*, ca ministru al apărării numit de Ceauşescu, controlul ţării de la plecarea cuplului prezidenţilal din sediul CC (în jur de ora 10.30), pînă la instituirea CFSN (în jurul orei 18) şi poate chiar mai multe zile, pînă la numirea primului guvern post-ceauşist, în 26 decembrie 1989. În acest caz, „teroriştii” ar fi fost trupele de cercetare diversiune ale Armatei, pe care generalii MapN le-au folosit pentru a-l legitima pe Ion Iliescu.

Ipoteza nu este deloc absurdă. Astfel, este relativ de necontestat că generalul Stănculescu în calitatea sa de ministru al apărării a manevrat căderea efectivă a lui Ceauşescu prin îndepărtarea cuplului din zona oricărei surse de putere şi apoi sechestrarea acestuia într-o unitate militară de lîngă Tîrgovişte. De asemenea, Stănculescu a orchestrat procesul de trecere a armatei de partea „revoluţiei”, respectiv, transformarea sa în unica putere legitimă din ţară, recunoscută de stradă şi cu capacitate operativă relativ intactă. Apoi, se mai pot pune pe umerii săi preluarea în numele armatei „revoluţionare” a controlului cvasi-total al informaţiilor şi centrelor de decizie din ţară, ca şi alegerea unui nucleu de oameni de încredere dintre „revoluţionari”, care să aibă girul străzii (sursa puterii simbolice, în acele zile!) şi care să poată fi dispuşi la compromisuri cu deţinătorii reali ai puterii. În fine, tot Stănculescu ar fi orchestrat reprimarea oricăror tendinţe de a configura centre de putere concurente lui Ion Iliescu.

Totuşi, am două amendamente la această teorie. Mai întîi, îmi pare improbabil ca Stănculescu să fi avut conştiinţa loviturii de stat. Mai curînd ar putea fi vorba nu atît de de o lovitură de stat, fie aceasta şi militară, cît de o tentativă de conspiraţie, ad-hoc, tacită, de adaptare rapidă la evenimente. De fapt, pare destul de limpede că generalul Stănculescu şi cu Ion Iliescu s-au sprijinit reciproc, ca doi oameni care se ştiau bine, şi mă miră şi acum că în primul guvern Petre Roman, Iliescu l-a numit pe generalul Militaru la conducerea Armatei. Pun aceasta pe seama atracţiei faţă de sovietici a lui Ion Iliescu, pe care generaul Militaru pare să-i reprezinte, în sensul că-i considera încă sursa principală de putere în România. În al doilea rînd, n-aş miza prea mult pe trupele de cercetare-diversiune ale armatei. O spun aceasta cumva din experienţă personală, dar şi pentru că actele acestora pot fi uşor investigate.

Oricare ar fi adevărul, refuzul lui Ion Iliescu de a permite o anchetă obiectivă asupra acestor evenimente, îl fac pe acesta un veritabil complice moral la crimele din decembrie 1989. În cazul său, cea mai blîndă ipoteză ar fi una de ordin oarecum psihanalitic: neavînd cultura responsabilităţii şi adevărului, acesta are o reţinere instinctivă faţă de orice efort de clarificare factuală; în plus, unui lider de factura sa, apele tulburi par să-i convină cel mai mult.

Mai mult decît orice, însă, trebuie observată aici relaţia dintre căutarea adevărului şi discutarea lui publică. Nu poate exista adevăr public fără libertatea discuţiei. Cît timp Ion Iliescu a fost la putere şi a controlat media, căutarea adevărului a îngheţat. Să sperăm că nu ireversibil.

Ziarul de Iaşi, 9 ianuarie 2006

Denunţuri şi mărturisiri

Discuţia asupra dosarelor Securităţii are aceeaşi vîrstă cu noua democraţie românească. Printr-o ciudată schimbare de perspectivă, astfel, Securitatea a devenit mai mult o problemă a democraţiei decît a regimului totalitar pe care-l servea. În fapt, aceasta ne arată nu doar caracterul provizoriu, failibil şi perfectibil, al democraţiei, cît mai ales că, într-o societate, nimic nu pleacă în mod real de la zero, avem mereu ceva care ne ameninţă prezentul, deopotrivă ruşinos şi handicapant.

Securitatea exprima, alături de partid, în cel mai înalt grad sistemul comunist. Memoria ei ne copleşeşte încă. Pe măsură ce ne arătăm incapabili de a-i percepe mecanismele, imaginarul românesc al ultimilor ani i-a atribuit roluri dintre cele mai diverse şi decisive. Aceasta rezumă adesea o schemă explicativă simplă şi universală: ne spune în orice moment cine face jocurile politice, de ce unii concetăţeni au un comportament atît de bizar uneori, de ce alţii au cedat „răului” etc. „Securistul” a încetat de a mai fi exclusiv vechiul angajat al fostei poliii politice, cît un fel de agent istoric imuabil. Această dezbatere a fost potenţată la anumite intervale fie de gesturi politice inexplicabile (trădări), fie de spectaculoase dezvăluiri în presă.

O dată cu instalarea noii puteri în toamna lui 1996 şi mai ales cu iminenţa legii dosarelor de securitate chestiunea a luat o nouă turnură. Dezvăluirile privind colaborarea cu poliţia secretă s-au precipitat. Deşi tînără, clasa noastră politică pare a avea un trecut încărcat. Miniştri şi înalţi demnitari au fost indicaţi ca avînd anumite relaţii cu Securitatea.

Sînt situații foarte diferite între ele, dar ceea ce au în comun este faptul că în nici unul dintre acestea acuzația nu s-a făcut prin prezentarea dosarului de informator, nici unul dintre subiecți nu mărturisește a fi avut o relație voluntară, sistematică şi sinceră cu Securitatea. Într-un fel, clasa politică plăteşte astfel propria lipsă de responsabilitate şi de curaj. Precum se vede, trecutul nu este niciodată trecut.

Trebuie să observăm însă că atracția către senzaționalismul ieftin, reglările de conturi, lipsa unor criterii clare de judecată au făcut ca dezbaterea să ajungă într-un punct mort. Pe de o parte, se lasă impresia că viața noastră politică s-a normalizat în rău: toți sînt o apă şi-un pămînt. Nu mai există valori pozitive, pentru care un politician participă la jocul politic, nu mai există norme morale, în numele cărora să-i putem judeca pe oamenii politici. Nimeni nu este prin urmare „rău", deci responsabil pentru ceva. Pe de alta, această temă apare din perspectiva unora ca o falsă problemă, un fel de diversiune, chiar. Să privim doar în viitor ne îndeamnă liderii PDSR şi PD, mai cu seamă. Să muncim, să punem umărul, să ne unim etc., sună această retorică a uitării.

Două cazuri diferite, foarte mediatizate, exprimă cele spuse mai sus: C. V. Tudor şi Vasile Lupu. Îşi poate oare cineva imagina că Vadim Tudor n-a fost colaborator al Securității? Angajamentul său publicat de ziarul „Azi" n-a fost însoțit de elemente din dosarul de colaborator, ceea ce face dificil de a demonstra adevărata dimensiune a acestei colaborări. Surpriza pe care o manifesta C.V. Tudor în fața acestei dezvăluiri vine probabil din faptul că el credea dosarul său distrus. Vadim nu recunoaşte, deci, ceea ce pentru orice observator al vieții publice din România ultimelor decenii era notoriu: colaborarea sa cu Securitatea şi cu PCR. Totul îl inculpă fără posibilitate de dubiu: cariera sa de jurnalist la *Agerpres* şi *Săptămîna*, articolelele sale care purtau girul Securității.

Vadim i-a calomniat în revista „Săptămîna” pe mai toți cei care erau în vizorul Securității. Îmi amintesc de un articol al său din ’87, din „Săptămîna”, în care pe două pagini motiva distrugerea Bucureştiului de către Ceauşescu, ca o replică împotriva unor articole din presa franceză, care de altfel nici nu apărea la noi. După ’90, C.V. Tudor n-a făcut nici un secret din simpatiile sale pentru Securitate şi regimul Ceauşescu. De altfel, PRM este un adevărat fief al foştilor ofițeri de securitate. Antisemitismul, naționalismul de berărie, autoritarismul, complexul obsidional făceau parte din mentalitatea profundă a ofițerilor de Securitate, aşa cum transpar ele în documentele publicate în „Cartea albă a Securității”. Întîmplător, aceasta este şi ideologia PRM.

Spre deosebire de cazul Vadim Tudor, situația celorlalți este diferită. Cel puțin în cazul lui Vasile Lupu argumentele privind colaborarea sa cu Securitatea nu-l pot inculpa moral de o manieră similară. Deocamdată, cel puțin. Totuşi, articolele din presă cultivau o ambiguitate aproape asasină în acest sens. Există o înclinație frecventă a omului comun de a vedea clasa politică mai rea de cît este, şi oarecum în bloc. Dacă presa nu este capabilă să distingă pe cei buni de cei răi va plăti ea însăşi mai devreme sau mai tîrziu.

Pe de altă parte, Vasile Lupu ca politician n-a făcut, din ce ştiu, un joc politic care să ne facă să credem c-ar fi rămas în siajul Securitäii după 1989. Nu trebuie să uităm meritele sale în formarea în România a unui sistem democratic. Ceea ce-i este de reproşat este ratarea momentului de confesiune. Vasile Lupu n-a fost un erou, este poate un politician mediocru, dar nu un colaborator a Securităii. Nu trebuie să se facă nici un fel de confuzie între campania sa anti-corupție sau în favoarea proprietății şi aspectele morale, marginale, în cele din urmă, a recentelor sale confesiuni. Nu va fi nici un beneficiu pentru viața noastră publică dacă nu ştim să facem astfel de distincții, poate chiar să-i apărăm pe cei incriminați la grămadă.

O lege asupra dosarelor şi colaboratorilor Securităţii nu va limpezi automat apele, totuşi, există două sau trei raţiuni majore care fac din aceasta o problemă capitală a vieţii noastre publice:

a. Este nevoie să înceteze manipularea dosarelor în scopuri politice sau de altă natură, ca şi această cultură a suspiciunii din jurul lor;

b. Prin existenţa unor aspecte neclare în ce priveşte biografia unor oameni politici, ca şi a activităţii de ieri şi de astăzi a poliţiei politice, cetăţenii români sînt lipsiţi de o parte din suveranitatea lor, dacă sistemul politic poate fi controlat, cel puţin, teoretic, de o structură ocultă, cum se bănuie uneori c-ar fi Securitatea;

c. O asemenea legea ne-ar permite să ne înţelegem mai bine trecutul pentru a ne putea detaşa de el recunoscîndu-i natura malefică; sîntem încă prizonierii trecutului nostru, chiar dacă individual noi înşine sîntem absolut curaţi.

Este elementar să observăm de altfel că o judecată asupra regimului comunist, a cărui expresie profundă o reprezenta Securitatea nu se poate face fără a putea avea acces la aceste dosare. De asemenea, este vorba de a descuraja aceste practici, de a-le penaliza într-un fel sau altul pentru ca ele să nu se mai repete, ca un gest de pedagogie socială. Trebuie să le spunem copiilor noştri că a ne denunţa concetăţenii la poliţie pentru credinţele lor politice este imoral şi prevers din punct de vedere social, să le re-amintim că regimul comunist se confundă cu acest tip de practică, prin care se încerca un control al conştiinţelor, interdicţia de a avea opinii independente, generalizarea suspiciunii, ignorarea completă a vieţii private etc. Faptul că astăzi ideea de comunitate, care este de fapt baza unui comportament democratic este defunctă, arată printre altele gravitatea acţiunii poliţiei politice, care a distrus încrederea în apropiaţii noştri.

Această operaţiune prin care societatea civilă să poată avea controlul dosarelor Securităţii are nevoie de o

metodologie riguroasă şi de o instituţie credibilă, onestă şi eficace pentru a le putea administra. Probabil că o comisie Gauck în variantă românească va cere timp şi răbdare. Se vor comite greşeli involuntare. De asemenea, adevărul conţinut în aceste dosare este relativ. Pot fi dosare „aranjate" sau altele incomplete. „Sentinţa" pe care o va da această comisie nu va fi una cu valoare juridică, ci simbolică, dar rigoarea demonstraţiei va trebui s-o imite pe aceea a tribunalelor. Va fi nevoie de exact opusul a ceea ce se face acum: prudenţă, nuanţe, rigoare, rapiditate, atenţie. Din principiu, după părerea mea, nimeni nu trebuie incriminat atît timp cît nu i se vede dosarul.

Probabil, că majoritatea românilor au avut într-un fel sau altul relaţii cu Securitatea. Aceasta era uneori inevitabilă în cazul unor funcţionari de stat. Mi-ar plăcea să ştiu care era strategia de racolare a Securităţii, cît anume era iniţiativa cetăţenilor de bine şi cît anume era şantaj. Eu însumi am fost contactat, la nici două săptămîni de armată, pentru a da informaţii despre un camarad ungur, un om excepţional, care de alftel avea să-mi fie de-a lungul unui an şi jumătate cel mai apropiat prieten. Nu era vorba de Securitate ci de Biroul de Contrainformaţii al Armatei. Era un căpitan zîmbitor şi cald, aproape patern, neverosimil în acea lume în care toată ziua n-auzeam decît răcnete urmate de comanda „culcat". La el, în sfîrşit auzeam o frază normală. Nici nu era ceva rău ce-ar fi trebuit să fac: trebuia să-mi apăr patria. Între două vorbe patriotice, mi s-a pus în faţă un angajament bătut la maşină, pe care l-am completat împreună, parţial. S-a întîmplat ceva ce nu-mi mai amintesc, o pană de curent sau ceva de acest fel, dar în final am evitat să semnez, dar şi fără să refuz ferm.

Totul fusese atît de rapid pentru mine încît n-am realizat decît la cîteva ore bune ce se petrecuse. Dimineaţa avusesem o altercaţie cu un coleg de pluton pe motiv de spălarea wc-ului. Ne-a chemat pe amîndoi. Nu-mi mai

amintesc restul amănuntelor, dar mai țin minte că în schimbul informaiilor mi se ofereau permisii. Poate că amiciția mea cu respectivul m-a salvat. N-am mai discutat cu acel căpitan niciodată: eu nu m-am dus să-l caut cum îmi ceruse, el nu m-a mai chemat. Poate nu-i eram util sau uitase de mine. Timp de optsprezece luni n-am am avut nici o permisie din unitatea de infanterie din Bucureşti în afara concediului obişnuit. Mă întreb şi acum ce-aş fi putut să-i spun CI-stului: Şandor era omul cel mai lipsit de secret sau intenții duşmănoase din lume!

În schimb, la cîteva luni de la terminarea armatei am fost chemat la miliția din gara Iaşi, unde lucram. Mi s-a pus un dosar în față. Păreau să aibă dosarul meu din armată şi să ştie cîte ceva despre mine. Nu ştiu ce i-am spus. Nu mi-a cerut să scriu nimic. Acum eram mai pregătit. La cîteva zile mi-am cerut transferul la Paşcani. În toamnă am intrat la facultate şi de atunci nimeni nu m-a mai căutat, deşi devenisem oarecum o persoană publică. Abia, după facultate, cu căteva zile înainte de ultimul congres al partidului am fost chemat la Securitatea din Gheorgheni, unde eram profesor, şi mi s-au cerut să spun ce făcusem în ultimele zile. Apăruseră prin oraş manifeste împotriva lui Ceauşescu şi se căutau autorii. Am dat declarații în diverse feluri (se verificau grafiile), dar fără a spune nimic. A fost însă un moment penibil, care m-a afectat enorm. Credeam că au ceva în mod special cu mine. Am părăsit pentru cîteva zile oraşul, apoi a venit revoluția.

Aceasta a fost totul.

Mi s-au relatat multe cazuri similare, unele mai dramatice, cu tentative de şantaj din partea securiştilor, altele mai calme. Din ce-am remarcat, pare-se că femeile-securiste erau mult mai agresive. Din cîte îmi dau seama, fenomenul se banalizase, adică încercarea de racolare pare să fi devenit o practică foarte obişnuită.

De aceea, cel puțin patru criterii ar trebui să se aibă

în evidenţă la analiza acestui fenomen: 1. dacă respectivul a devenit colaborator în mod voluntar, sistematic şi remunerat în vreun fel; 2. dacă a dat cu adevărat note informative către Securitate şi dacă acestea erau în mod clar defavorabile unei persoane; 3. dacă a făcut parte din sistemul de influenţă a Securităii şi ai PCR (de tipul lui C.V. Tudor sau a revistei „Săptămîna"); 4. dacă după 1990 a fost şantajat pentru activitatea sa anterioară şi obligat să aibă un comportament anti-democratic.

Pentru aceasta, obligatorie este studierea fondului arhivistic. O condamnare rapidă, pe care o face adesea mass-media românească, mi se pare foarte periculoasă. Necesară, această operaţiune nu va aduce nimic palpabil românilor, cel puţin pe termen scurt. Ea nu ţine loc de reforma propriu-zisă şi prin urmare nu trebuie politizată. Ideea de reformă morală ca proiect politic trebuie de altfel abandonată. Într-o societatea liberală, fiecare individ trebuie să-şi afirme locul în funcţie de meritele sale şi nu neapărat în funcţie de dosar. În acelaşi timp, morala nu poate fi despărţită de viaţa publică, care este un spaţiu prin excelenă al moralei, adică al vieţii reglementate de norme.

Este posibil în acelaşi timp ca toată această operaţiune, corect şi inteligent gestionată, să ne arate cît de puţin a contat de fapt Securitatea în tot ce ni s-a întîmplat în aceşti ultimi ani. Poate că scăpaţi de această obsesie ne vom preocupa mai mult să avem un bun sistem educativ, o viaţă comunitară, instituţii solide, o clasă politică responsabilă şi relativ consensuală în ce priveşte marile probleme ale societăii. Nu trebuie uitat de asemenea că informatorii nu erau decît partea inferioară a sistemului comunist. Un informator este oare mai vinovat decît un ofiţer de securitate sau un activist de partid? Problema colaboratorilor nu poate fi disociată de problema sistemului politic existent pînă în decembrie 1989.

Monitorul de Iaşi, 25 iunie 1998

Testul Max: Pentru o etică a nuanței

1. Demascarea unui informator

Cineva spunea că trecutul este o țară străină. Depinde fireşte despre ce fel de trecut vorbim, dar bănuiesc că butada voia să spună mai ales că este vorba de o lume care nu trebuie judecată cu logica prezentului. Sau măcar că ar trebui reconstituită cu finețe şi cu simțul nuanței. Cazul Carol Sebastian, „Max”, după supra-numele dat de un ofițer de Securitate, ne arată mai ales că trecutul este perfid, fatalmente impur. Din acest punct de vedere, cazul „Max” a devenit „testul Max”, respectiv, despre modul în care pasiunea iacobină, fatal resentimentară şi prea intens amatoare de judecăți expeditive, poate fi ținută în frîu, într-o societate care, pe de o parte, vrea să uite, iar, de pe alta, îşi aminteşte numai cînd este vorba de trimis cineva la ghilotină.

Dincolo de indignările isterice obişnuite, ceea ce m-a surprins în primul rînd în această afacere a fost perplexitatea generală cu care a fost primită, deşi, cel puțin, în lumea presei, zvonurile circulau de ceva vreme în acest sens. Este drept că, inițial, ni se promiteau mari dezvăluiri, care ar fi arătat chipul monstruos al jurnalistului, cînd colo, din documentele publicate de „Cotidianul”, apare un om obişnuit, care a trăit *sub vremi* neprietenoase şi a încercat să se „acomodeze” cu ele. Informațiile pe care le dă el Securității n-au nici o valoare informativă şi mai curînd benigne pentru cel vizat. De altfel, din comentariile de pe marginea cazului aflăm că „victima” era la curent cu totul şi că a rămas în continuare prieten cu autorul.

Această uimire generală arată în ce măsură tindem să uităm natura regimului comunist, bazat pe un amestec foarte subtil între represiune şi complicitate. După anii de „teroare revoluţionară” de sub Dej, în care represiunea era deschisă (oamenii erau închişi, eventual asasinaţi, interdicţiile erau clare şi absolute), regimul Ceauşescu a adoptat o formă de represiune tot mai discretă, la care participau sub o formă sau alta aproape toţi cetăţenii, conştient sau nu, activ sau pasiv. Unii din oportunism sau din teamă, alţii din cinism, iar destui dintr-o formă de naivitate vecină cu inconştienţa. Unii înscriindu-se în partid, alţii acceptînd să colaboreze cu Securitatea, dar cei mai mulţi pur şi simplu tăcînd.

Ar trebui oare să extragem de aici concluzia că toţi au fost o apă şi un pămînt şi că nu se pot regla conturile cu acest trecut în nici un chip? Există desigur grade de vinovăţie şi această gradaţie se poate stabili, măcar în anumite limite, după cum nu trebuie să ne aşteptăm ca procesul să se facă într-o atmosferă de sărbătoare şi voie bună. Cu mici şi bere, eventual. Din acest punnct de vedere, problema pe care ne-o pune „cazul Max” este cum anume putem judeca acest trecut în contextul său, pentru a-l transforma într-un mijloc de acţiune democratică şi nu într-o fundătură. Cum îi putem trata diferit pe Felix şi pe Max? Care este aici gradul de intoleranţă legitimă, care să nu compromită procesul general?

N-am de gînd mai departe să-i iau apărarea dlui Carol Sebastian şi cred că nimeni nu o poate face cu prea mult succes, pentru bunul motiv că nu cunoaştem pentru moment cel puţin circumstanţele „istorice” ale „colaborării” sale. Nu ştim exact pînă acum cel puţin ce conţine dosarul său de informator (nu din extrasele oferite de o sursă voluntară şi anonimă!). Din ce am putut citi pentru moment rezultă că dl. Sebastian a semnat un angajament cu Securitatea şi a dat cîteva informări cu privire la Andrei Bodiu, colegul şi prietenul său. Mai departe însă lucrurile nu mai sunt atît de simple. Dl. Sebastian n-a colaborat cu Securitatea nici

voluntar, nici interesat, nici „corect” faţă de aceasta. Cîte au fost publicate, notele sale informative nu au un caracter denunţiativ. Se pare că dl. Andrei Bodiu, victima, ştia de fiecare din acestea. În plus, Max a rupt-o voluntar peste cîţiva ani cu Securitatea. Este evident că nu a făcut poliţie politică şi că a fost mai mult victimă decît colaborator al Securităţii.

Ceea ce i se poate incrimina dlui Sebastian este faptul că, persoană publică fiind, după 1990, într-o poziţie de influenţă, ar fi trebuit să-şi facă imediat o *mea culpa*, pentru ca publicul său să ştie cu cine are de-a face şi mai ales dacă nu este şantajat cumva de Securitate. Mi se pare însă că această exigenţă ascunde de asemenea o capcană, chiar două: pe de o parte arată că nu putem scăpa de mitul Marii Securităţii, cea care face şi desface totul în societate, ceea ce arată pînă la urmă că nu avem încredere în noi înşine, ca subiecţi liberi, iar pe de alta că natura umană este un soi de robot, care nu are dreptul moral de a-şi ascunde trecutul ruşinos sau chiar să uite. Carol Sebastian nu s-a născut gloria jurnalistică de astăzi, ci a devenit ca atare, poate mai ales graţie lui Adrian Năstase, naşul său involuntar. În plus, cred că n-ar fi devenit niciodată Carol Sebastian, dacă ar fi făcut confesiunea aşteptată mai demult. De altfel, n-au făcut-o nici Doinaş, nici Buzura, oameni cu cariere publice deja solide. Contra-exemplele oferite sunt destul de triste. Al. Paleologu n-a mai avut niciodată creditul anterior, iar în legătură cu Dan Amedeu Lăzărescu să ne amintim numai de felul în care a fost executat la momentul respectiv, de C. T. Popescu, un alt procuror moral cu mamă stalinistă. În România nu există o cultură a confesionalului public văzut ca o terapeutică morală. Dimpotrivă.

Ziarul de Iaşi, 1 august 2006

2. Metoda şi dosarul

Reamintesc problemele pe care le-am pus în intervenția anterioară în legătură cu ceea ce am numit „cazul Max”, respectiv, scandalul în jurul dosarului de securitate al unui cunoscut jurnalist bucureştean:

1. N-am ieşit inocenți din comunism: ca în orice regim tiranic fiecare dintre noi a încercat să supraviețuiască, într-un context cu puține posibilități; sunt convins că fără anumite complicități nimeni nu putea rezista, ca persoane normale, decît cu titlu de excepție;

2. În acelaşi timp, arătam că existe grade de vinovăție aici; esențial, pentru lumea în care vrem să trăim este să ne separăm cu claritate de acest trecut, oricare ar fi fost el, iar pe de alta să separăm pe cît posibil diversele categorii de culpe. Nu-l putem pune pe acelaşi plan pe un activist de partid cu un membru de partid mai mult sau mai puțin obişnuit, pe informatorul „profesional” cu amărîtul care încerca să scape cît mai ieftin din această capcană.

3. În fine, remarcam că nu putem judeca lumea de atunci cu criteriile lumii de astăzi, iar dacă totuşi o facem, atunci judecățile expeditive sunt complet nepotrivite aici; altminteri, aceasta ar putea fi cea mai bună cale pentru a compromite procesul de clarificare morală: va crea numeroase frustrări, nemotivate, dar mai ales un amalgam grosolan din care nu ne vom alege la final cu nimic.

Vreau să subliniez că nu întreprind această discuție eventual pentru a mă scuza pe mine însumi. N-am colaborat cu Securitatea în nici un fel, cel puțin în această viață. Am avut însă cîteva întîlniri cu ofițeri de Securitate, atît ca potențială sursă, cît şi ca anchetat, şi nu m-am simțit deloc în largul meu. Aş putea chiar să spun că le sunt oarecum recunoscător acestora pentru că n-au mers mai departe, fie cu amenințările, fie cu promisiunile. Şi nu este vorba numai de orizontul moral al unui tînăr de 18-19 ani, de reperele pe

care le aveam atunci fiecare din noi, ci de confruntarea cu un soi de monstru, care trăia (şi am impresia că mai trăieşte!) mai ales în mintea noastră: spaima de ceva greu de definit, invizibil şi mereu parcă alături. Am povestit deja de cîteva ori această experienţă şi am s-o mai fac pentru a arăta ambiguitatea relaţiei cetăţenilor cu Securitatea, caracterul mai curînd iraţional al acesteia.

Pentru moment, aş dori să revin asupra fondului acestui scandal. Am două mari reproşuri de făcut asupra modului în care ziarul „Cotidianul" a tratat acest subiect. Primul, de ordin strict profesional, al doilea, mai ales de ordin moral. Dar evident că acestea două nu pot fi separate: unul se hrăneşte din celălalt.

Sub raport profesional, am cel puţin două rezerve: mai întîi, în ce priveşte modul cum s-a făcut documentarea, iar în al doilea rînd, asupra modului cum s-a operat punerea în scenă, transformarea în produs mediatic, a cazului. Astfel, este încă neclar de unde a luat jurnalista respectivă dosarul lui „Max". Iniţial, aceasta vorbea de o sursă anume: „Inginerul". Între timp însă am aflat că „inginerul" este Liviu Avram, redactorul şef adjunct al publicaţiei amintite. Numai că, acum cîteva zile, acesta mărturisea că doar i-ar fi livrat o informaţie şi nu un dosar jurnalistei respetive. Acest amănunt este foarte important, dar nu pentru a vedea cine l-a deconspirat pe „Max", deşi este şi acesta un subiect de interes, ci mai ales pentru ce conţine dosarul în integralitatea sa. Numai astfel putem să facem o judecată morală cît de cît în cunoştinţă de cauză.

În ce priveşte tratarea editorială a afacerii, impresia mea a fost că am asistat la o formă de execuţie rapidă, în buna amintire a demascărilor staliniste. În acelaşi context, unul dintre jurnaliştii de la „Ziua" mărturisise că a semnat un angajament cu Securitatea în liceu, într-un moment de panică, dar că nu a dat nici un fel de informaţii despre nimeni. A doua zi, cîteva ziare titrau deja pe prima pagină că

acesta ar fi fost *turnător*. Printre, justițiari, un ziar care se ocupă cu informații mondene, cele mai multe false, şi care a inventat titulatura de „talibani” pentru țărănişti, în momentul cînd aceştia propuseseră pentru prima dată deconspirarea Securității. Regăsim în acest tip de comportament nu numai un nou tip de oportunism, dar mai ales o incompetență profesională scandaloasă.

Din punctul meu de vedere, numai CNSAS are dreptul să spună cine a fost turnător, pe baza analizei dosarului. Această uzurpare de competențe este un aspect extrem de grav. Într-un mod ironic, aceasta s-ar putea să fie ultima victorie peste timp a Securității, dacă n-ar fi de fapt o victorie a securiştilor şi lichelelelor de astăzi.

Ceea ce numesc eu «proba dosarului» este de neînlocuit, întrucît doar pe baza dosarului putem face nuanțări şi distincții. Este aşadar esențial să ştim: 1. Caracterul colaborării (voluntar/involuntar), durata etc.; 2. Răul făcut, direct sau indirect, persoanelor şi societății; 3. Beneficiul informatorului; 4. Momentul rupturii: voluntară? ante-1989?

Sub unghi strict moral, plecînd de la *cazul Max*, judecata în acest caz ar trebui să țină cont atît de dosarul în sine cît şi de testul democratic, respectiv, de măsura în care foştii colaboratori s-au rupt de regimul comunist şi au susținut democrația. Nu este vorba aici de aria „securiştii noştri contra securiştiii lor”, ci de o necesară distincție între cei care au sprijinit libertatea şi cei care au atacat-o folosindu-se de aceasta.

Ziarul de Iaşi, 4 august 2006

3. Contextul înainte de toate

Măcar patru aspecte ies uşor în evidență în discuțiile cu privire la *cazul Max*, tot mai interminabile, de altfel,

pe măsură ce noi „macşi” sunt „deconspiraţi”. Mai întîi este vorba de lipsa de nuanţe a judecăţilor. Al doilea se referă la plăcerea (aproape carnală!) demascării şi completa ignorare a ceea ce se numeşte în lumea anglo-saxonă dreptul la reabilitare. De acesta trebuie legat şi al treilea aspect: persistenţa imaginarului conspiraţionist, cu privire la Securitate şi reţelele sale. În fine, cel puţin în *cazul Max* se poate observa o completă lipsă a solidarităţii profesionale: jurnalistul în cauză a fost „executat” cît se poate de sumar (şi chiar cu încîntare!) de către colegii de redacţie şi profesiune.

Fiecare din acestea merită o discuţie separată şi probabil voi reveni asupra lor. Aş vrea să insist astăzi îndeosebi asupra primului şi celui de-al doilea aspect. Astfel, cînd vorbesc de lipsa de nuanţe a judecăţilor, aceasta poate însemna de la lipsa de empatie faţă de persoanele implicate, unele, fără voia lor, pînă la incompetenţa profesională (în ce priveşte mai ales documentarea subiectului!), dar şi cruzime sau pasiune resentimentară, mai cu seamă în comentariile anonime de pe internet. Este de o ironie crudă să vezi asprimea cu care sunt condamnate figuri publice de prim-plan, recunoscute prin meritele lor civice, de către indivizi care-şi declară inocenţa sub acoperirea sănătoasă a anonimatului.

M-a frapat de altfel în aceste discuţii extrem de indignate şi categorice lipsa completă de efort pentru a înţelege postura în care se afla „Max” în momentul respectiv în contra-partidă de exemplu cu totala înţelegere de care a beneficiat jurnalista Mirela Corlăţean, autoarea demascării în „cazul Max” şi nu numai. Reamintesc că un cititor de pe net remarcase la un moment dat că aceasta publicase în 2004 un articol encomiastic la adresa senatorului PSD Ion Solcanu. Pentru cine a uitat, România devenise atunci Republica Bananieră Iliescu-Năstase, iar Ion Solcanu era despotul local al acestui regim, mafiotic şi autoritar. Articolul era o comandă, fireşte, şi cei mai mulţi internauţi au considerat că vina aparţine editorului: jurnalista n-ar fi îndeplinit astfel decît o sarcină de serviciu!

De fapt, lucrurile stau exact invers: editorul nu este în mod obligatoriu jurnalist, el n-are în general responsabilităţi morale în legătură cu un demers jurnalistic anume, spre deosebire de jurnalist, în al cărui contract cu cititorul apare obligaţia imperativă de a spune adevărul. Dacă raportam afacerea la „cazul Max”, vom vedea că Max nu putea alege, în timp ce Mirela Corlăţean putea refuza comanda. Unul trăia într-un sistem totalitar, celălalt într-o societate liberă, fie şi sub regimul amintit, oricum în care dacă spuneai adevărul nu te păştea nici puşcăria, nici compromiterea carierei. Dimpotrivă. În plus, jurnalista funcţiona într-o lume în care exista o minimă cultură a discuţiei morale (adică asupra ceea ce este bun şi rău din punct de vedere moral!), ceea ce nu era cazul „timpurilor lui Max”.

Pun această asimetrie aşadar pe seama ignoranţei, lapsusului de memorie sau chiar vîrstei: unii dintre „judecători” sunt foarte tineri. Celor dispuşi să înţeleagă această experienţă, le ofer, aşa cum am promis, propria mea experienţă. Din fericire, mai puţin traumatică şi pasionantă. Am mai povestit-o în acest ziar de cel puţin două ori. O reiau pentru ca procurorii de astăzi să înţeleagă mai bine contextul.

Prima întîlnire a avut loc în primele zile de armată, în octombrie 1980, undeva într-o unitate militară din Bucureşti. Dimineaţa, avusesem o altercaţie cu un coleg pentru motive greu de înţeles acum, iar după-amiaza, în timp ce colegii de pluton au fost trimiţi la teatru, noi am fost chemaţi la ceistul (ofiţerul de contrainformaţii) unităţii. Îl ştiam vag din relatările celor mai mari, în care se amesteca teama şi admiraţia. Îmi amintesc doar că avea un statut special în unitate: purta haină de piele şi nu venea la adunările regimentului, un fapt cu totul excepţional pentru un militar, indiferent de grad.

A intrat mai întîi colegul meu. Am aşteptat aproape o jumătate de oră într-un hol complet neluminat, din clădirea principală a regimentului. Nu-mi amintesc prea bine, dar

cred că discuția a fost foarte afabilă. Nici vorbă de incidentul de dimineață. Am discutat despre ce vreau să fac după armată, despre pasiunile mele etc. Era primul om care îmi vorbea normal după cîteva bune săptămîni. Nu-mi mai amintesc exact ce anume voia de la mine, cred că se referise în treacăt la un coleg maghiar, dar aş putea face o confuzie, dar îmi amintesc că mi-a vorbit de posibilitatea de a primi cîte o permisie în fiecare lună. La un moment dat a scos un formular pe masă. Nu-mi amintesc ce era de fapt şi dacă mă privea pe mine, direct. Oricum aş fi semnat atunci şi propria mea condamnare la moarte. Nu cred însă că am semnat ceva atunci. Ştiu doar că s-a întrerupt brusc lumina şi că am părăsit încăperea la lumina brichetei lui. Nu l-am mai văzut de atunci niciodată între patru ochi. Nici el nu m-a căutat şi nici eu nu m-am întors niciodată în acel birou şi nici în altul. N-am mai ajuns acasă decît în concediu, în cele optsprezece luni de armată (stagiul meu a fost prelungit cu două luni din motive de Polonia!).

Pe vremea aceea nu ştiam ce este cu Securitatea, dar adevărul este că nu mi-a trecut nici o clipă prin cap că aş putea să-mi torn un camarad. Aş putea spune totuşi că-i rămîn recunoscător ofițerului respectiv pentru că nu m-a presat mai departe. Habar n-am de ce şi nici cum aş fi scos cămaşa. Poate că în fapt nu-i eram de nici un folos sau poate că nu mă creditase cu prea multă importanță.

Ziarul de Iaşi, 14 august 2006

4. Argumentul autobiografic

Am relatat în episodul trecut prima mea întîlnire cu un ofițer de securitate. Ştiu foarte bine că n-aş fi fost în stare să-mi torn un camarad, dar faptul încercării de racolare în sine mă obligă să încerc o privire mai atentă asupra

contextului şi ca şi asupra limitelor mele în raport cu regimul.

Trăiam într-un stat-închisoare, iar armata, stagiul militar, ne reduseseră pe toți la condiția de copii-sclavi. Nu te puteai plînge nimănui, pentru că nu ştiai niciodată cu cine ai de-a face. Nu puteai invoca argumente legale sau morale pentru că nu exista nici un fel de ordine în acest sens. Patria îți cerea să te dedici. Mă întreb adesea cum aş fi reacționat dacă în iarna acelui an, pe cînd înotam la propriu prin gropile pline cu apă de pe lîngă stadionul Ghencea, ofițerul respectiv ar fi revenit cu oferta de a petrece cîteva zile în infirmeria unității? Mulțumesc de aceea destinului că nu m-a pus s-aleg! Încă această referință ambiguă mă face să înțeleg, sper, acum mai bine „cazul Max”.

A doua întîlnire cu un ofițer de Securitate a avut loc la cîteva luni după terminarea armatei. Lucram pe atunci la CFR. Într-o zi, şeful de tură m-a anunțat că trebuie să mă prezint la un anumit birou din clădirea principală a gării din Iaşi. Eram surprins şi bineînțeles, ca orice inocent, speriat. Nu-mi pot recompune chipul celui care mă chemase. Am înțeles totuşi că avea dosarul meu din armată sub ochi, dar nu-mi aduc aminte nimic mai mult, respectiv, dacă era de bine sau de rău.

Cred că m-a întrebat ceva despre nişte „grafitti” (de fapt, nişte însemnări cu cretă!) găsite în vagoanele cu care veniseră studenții din practica agricolă. Le văzusem, dar, natural, nu ştiam nimic despre autori, deci, n-aveam ce-i spune. Cred că totul s-a încheiat aici. Întîlnirea mi-a lăsat însă o impresie neplăcută: aveam sentimentul că aparțin într-un mod fatal sistemului. A doua zi mi-am cerut transferul la Paşcani, unde nu m-a mai căutat nimeni, iar în anul viitor am intrat la facultate.

Este în continuare şi pentru mine o enigmă ce s-a întîmplat apoi: pînă la sfîrşitul anilor optzeci am încetat să exist pentru Securitate. Ca student umblam în diverse medii, unele nu foarte „onorabile” din perspectiva regimului,

publicam, am devenit chiar redactor şef al „Opiniei studenţeşti”. Am presupus că-mi pierduseră urma. Dacă este să fac pe curajosul, sunt sigur că atunci aş fi refuzat direct orice formă de colaborare. Între timp, pot spune că-mi formasem un sistem de valori, aveam cîţiva prieteni pe care mizam şi cu care se putea discuta liber.

Exista desigur posibilitatea să fiu şantajat. Într-o închisoare, există întotdeauna ceva cu care poţi fi pus la colţ şi ofiţerii de Securitate ştiau foarte bine să utilizeze aceste metode. Dar, spre confortul meu, nimeni n-a făcut-o. Fie pentru că eram prea puţin important, fie pentru că avuseseră deja două experienţe negative cu mine, fie pentru că aveau surse mai bune în jurul meu. Ştiu însă că în grupa noastră de la facultate se aflau cel puţin doi informatori. Cel puţin, asta era legenda! Aparent, îi identificasem: ni se părea că ghiceam în gesturile şi chipul lor această vinovăţie ascunsă. Astăzi nu mai sunt atît de sigur. Învăţasem să ne protejăm cumva, dar pare-se că le trecuseră şi lor vremea: nu ştiu pe cineva care să fi suferit direct din cauza lor.

A treia întîlnire îmi este cea mai clară în minte. Eram profesor stagiar la un liceu din Gheorgheni. Cînd m-a chemat directorul la el, în acea dimineaţă de noiembrie, credeam că mă va certa pentru că întîrziasem, însă el, foarte neutru, m-a anunţat că eram chemat la miliţie. Nu mi-a spus de ce şi nici eu nu bănuiam. Acolo, mă aştepta un ofiţer în uniformă. Căpitan. Am înţeles repede că nu era de la miliţie. Încerca să fie afabil, mi-a spus că terminase şi el Dreptul la Iaşi, dar se vedea că amîndoi eram tensionaţi. Mă intriga că nu-l cunoşteam, deşi în oraşul acela cu populaţie dominant maghiarofonă ne ştiam cam toţi românii între noi.

Voia să ştie ce făcusem cu o duminică înainte. Fusesem cu o fată, dar mi se părea lipsit de cavalerism s-o spun. M-a întrebat apoi dacă am prieteni. I-am spus că n-am, pentru că mă temeam că va trebui să-i vorbesc despre ei. În cele din urmă, am dat o declaraţie în mai multe transcrieri

despre ziua mea de duminică: mai întîi cu stînga, apoi cu dreapta, cu majuscule, cu minuscule etc.

Inițial, am crezut că mă denunțaseră vecinii pe motiv de *Europa Liberă* (se auzea pare-se prin pereți!) sau pentru o glumă spusă cam tare în cancelarie (directorul îmi atrăsese atenția!). Apoi, am aflat că în oraş se găsiseră nişte manifeste şi că fuseseră chemați şi alți profesori români la anchetă. Astăzi, suspiciunea mă onorează, dar atunci ştiu că toată ziua n-am fost în stare de nimic. Ideea că sunt supravegheat, că „organele" ar putea să se interfereze în spațiul meu privat mă scotea din minți. Țineam un jurnal, ascultam şi comentam *Europa liberă* ca toată lumea, primeam cărți din Franța, dar nimic mai mult. În acea seară am părăsit oraşul pentru cîteva zile. În scurt timp, a venit revoluția.

Am vrut să vorbesc aici despre cît de greu este să judeci acel timp, cel puțin, sub aspectul relațiilor cu Securitatea. Recunosc însă că experiența mea este redusă: există situații infinit mai complicate. Sunt de acord fireşte că deconspirarea sistemului Securității este necesară. Pe de o parte, pentru a ne elibera de fantasma „organului", văzut ca o hidră atotputernică şi intuşabilă. Pe de alta, pentru a reface țesutul social, grav afectat de neîncrederea generalizată, pe care o cultiva regimul comunist. Este însă o eroare gravă să judecăm lumea de atunci în bloc: fără nuanțe şi fără o anume detaşare. Nu ne va servi la nimic.

Ziarul de Iaşi, 21 august 2006

5. Cîteva concluzii parțiale

Suntem fireşte departe de a putea trage concluzii prea ferme în chestiunea deconspirării Securității. Afacerea este în desfăşurare şi va continua încă mult timp. Poate dincolo de orizontul nostru biografic. Este un proces delicat,

dureros, fatalmente anarhic şi care ne poate rezerva numeroase surprize. Este evident că un regim totalitar care s-a menținut la putere peste patruzeci de ani deține un tezaur de surprize cît pentru mai multe generații de acum încolo.

Totuşi, prima concluzie care se poate trage din ce s-a evidențiat pînă acum este că *deconspirarea* nu pare a fi ce ne aşteptam. În ciuda zgomotului ambiant pe această temă, n-au apărut pînă acum „Marile dosare”… Nici „Felix”, nici „Max”, nici măcar „Dana”, probabil cazul cel mai semnificativ de pînă acum, nu depăşesc un anume orizont de aşteptare. Mi se pare că aproape fiecare nouă dezvăluire ne vorbeşte mai ales de experiențe biografice individuale şi mai puțin de un fenomen care să ne dezvăluie ceva nou din trecutul totalitar sau din prezentul democratic: cazuri mai mult tragice decît spectaculoase. Mă tem de aceea că publicul românesc a gustat mai mult deconspirarea în sine, linşajul şi decăderea unor figuri publice, pe cît a fost interesat de miza civică a acesteia: configurarea unei democrații stabile în România.

În cazul Voiculescu, de exemplu, deconspirarea este aproape un eşec: în timp ce noi vînam un colonel sau chiar general de Securitate, iată-ne cu un modest informator „patriotic”, nici prea harnic, nici prea important. În cazul său, ne putem aştepta şi la alte noutăți, mai semnificative, dar deocamdată nu putem spune nici măcar că a făcut poliție politică, întrucît notele lui informative nu par să fi provocat victime şi, din cîte înțeleg, nici nu priveau cetățeni români. Oricum, pentru moment, cel puțin, suntem departe aici de imaginea sa de „moştenitor” direct al lui Ceauşescu, grație conturilor acestuia, la care ar fi avut acces în virtutea poziției sale în Securitate. Aşteptăm desigur cu impaciență legitimă dosarele din fondul „Dunărea”.

În celelalte două cazuri cu impact mediatic, lucrurile sunt însă cu mult mai complicate şi probabil mai triste. În ce-l privea pe Felix-Voiculescu, ne era destul de limpede

că omul fusese devotat sistemului şi mai ales că profitase din plin de pe urma colaborării (fie şi pentru că a ajuns director la numai 25 de ani, sub un regim pentru care vîrsta era un element-cheie în promovarea administrativă!). În schimb, *cazul Max* îmi pare aproape unul şcoală în ce priveşte riscurile unei lecturi în cheie pur demascatoare a dosarelor Securității. Din ce s-a publicat pînă acum, „Max" nu numai că n-a făcut „poliție politică", dar pare de-a dreptul o victimă: agățat prin şantaj de securistul respectiv, şi-a informat imediat victima, iar notele sale nu au nimic compromițător.

Lucrurile sunt mai neclare în ce priveşte cazul „Dana". Din dosarul său, parțial publicat pe net, lipsesc chiar notele informative. Nu ştim ce conțin şi dacă au existat cu adevărat. Din ce avem, aş fi mult mai prudent în judecăți cu privire la statutul de informator al „Danei". Ca şi la „Max", colaborarea nu pare să fi fost nici voluntară şi nici continuă, adică pînă la 1989, precum în cazul lui „Voiculescu-Felix". Foarte probabil, n-au existat nici profituri directe (sume de bani, avansări etc.).

Diferența majoră între cei doi şi Voiculescu-Felix priveşte însă mai ales conținutul notelor informative: utilitatea lor pentru Securitate şi implicit efectele negative asupra victimelor. Conținutul este benign la *Max*, relativ puțin grav la *Dana*, evident demascator la *Voiculescu-Felix*.

Cei trei par să aibă în comun un singur lucru: tăcerea, faptul că n-au mărturisit pînă acum această experiență. Este ca şi cum ar fi fost prinşi asupra faptului. Refuzul de a-şi mărturisi vechile păcate este văzut chiar ca un păcat fundamental. Într-un anume sens, exigența pare de bun simț: mărturisirea păcatului ar trebui să indice faptul că aceştia regretă „eroarea" lor din trecut şi că nu mai fac parte din sistem. De asemenea, ar fi făcut parte din „contractul de încredere", ca persoane publice, cu „publicul" lor.

Această perspectivă are la bază două teze pe care eu le consider slabe: teza purificării, de sine şi colective,

implicit, prin denunţarea publică a propriului trecut (de aici imaginea de exorcizare colectivă pe care a luat-o imediat „dosariada”!) şi teza Securităţii ca structură activă, un soi de Mafie care ne dictează încă. Am sentimentul că în mod ironic odată cu aceasta am intrat în plină logică securistică. Şi cred că acesta este motivul pentru care deconspirarea nu pare să joace un rol moral vizibil.

Reamintesc mizele acestui demers: clarificarea trecuturilor personale din perioada comunistă a unor figuri publice de astăzi, denunţarea vinovaţilor pentru injustiţiile şi represiunile din partea regimului comunist, înţelegerea mecanismelor de funcţionare a sistemului de represiune, ruptura simbolică de regimul comunist.şi o anume pedagogie istorică în favoarea democraţiei şi a riscurilor reîntoarcerii la un regim represiv, totalitar.

S-a realizat ceva din aceste promisiuni? Puţine, deocamdată. Procesul este încă în desfăşurare, dar semnele sînt descurajante. Problema principală pare a fi nu atît intoleranţa cu care sînt privite „victimele” deconspirării, legitimă, în general, ci lipsa de măsură şi mai ales de metodă în utilizarea informaţiilor oferite de dosarele Securităţii. Astfel, în locul unor dezbateri calme şi aplicate, la aproape două decenii de la căderea regimului, accentele pasionale sînt în continuare dominante în abordarea acestei problematici. Dar faptul cel mai grav este că dosarele au devenit în exces mijloace politice, în sens larg, respectiv, de denunţare şi stigmatizare a adversarilor. Probabil, acesta este motivul principal pentru care, alături de senzaţionalismul ieftin al presei noastre, deconspirarea are un atît de slab efect moral. Organul nostru moral pare obosit, ca după un festin în care s-au amestecat la întîmplare cele mai neobişnuite feluri de mâncare. Avem nevoie nu numai de reţinere, ci mai ales de puţină metodă.

Ziarul de Iaşi, 1 septembrie 2006

6. Diavolul din detalii. Răspuns drei Corlățean

Dra Mirela Corlățean, jurnalista de la *Cotidianul* care a declanşat *afacerea Max* s-a simțit vexată de glosele mele pe acest subiect şi ține să îmi ofere o replică în lunga sa misivă găzduită de *Ziarul de Iaşi*, în ediția din 19 august curent. O discuție asupra acestui subiect este întotdeauna binevenită. Din păcate, este evident că dra Corlățean face parte din categoria rară şi ferice a Iluminaților, cei care n-au niciodată nimic să-şi reproşeze. Poate de aceea, exprimarea sa nu depăşeşte adesea nivelul furiei primare, vecină bună cu delirul persecutoriu. Or, condiția de bază a unei discuții decente este acceptarea că poți greşi, că nu ai monopolul adevărului şi cauzei bune, iar prin urmare că pot exista opinii întemeiate dar diferite de ale tale şi care merită a fi auzite.

Mai întîi de toate, nu-mi pot explica felul în care dra Corlățean citeşte textele mele, ca şi faptul că uzează în argumentația sa de elemente să le spunem „biografice” fără nici o legătură cu subiectul discuției. De altfel, şi acestea cu totul aproximative. Mă numeşte „profesor de jurnalistică” şi se luptă cale de trei mii se semne cu profesorii de jurnalistică. Este inutil să spun că la Universitatea din Iaşi nu există disciplina „Jurnalistică” şi ca atare nici titlul de profesor. Eu sunt istoric de meserie (cv-ul meu este pe internet!) şi la secția de *Jurnalistică* predau un curs de *etică media*. Mă tratează aşadar ca „jurnalist de catedră”, unul care nu poate înțelege subtilitățile jurnalismului „practic”, fără să ştie că trăiesc în media, într-un fel sau altul, de mai bine de douăzeci de ani. Vorbeşte la tot pasul de regulile meseriei „practice” de jurnalist, dar uită să schițeze măcar una dintre acestea. În fine, într-un post-scriptum pe cît de insinuant pe atît pe atît bizar, mă somează să clarific experiența mea din armată.

Oricine va fi citit finalul articolului meu (*Testul Max, 3*) a înțeles probabil ce voiam să sugerez acolo: că există o ambiguitate inevitabilă, naturală, a trecutului nostru

biografic în vechiul regim, în sensul că eram cu toţii foarte vulnerabili în faţa maşinăriei totalitare. O spuneam fie şi ca o reacţie contra linşajului mediatic în jurul *afacerii Max*. De ce doreşte dra Corlăţean să evoce în registru tenebros şi insinuant acest moment, îmi scapă. Mă tem că este vorba de ceva cu mult mai simplu şi trist în acelaşi timp: dra Corlăţean este pur şi simplu confiscată de voluptatea denunţului!

În fapt, în serialul meu nu m-am referit direct la dra Corlăţean decît o singură dată, într-o frază sau două. Este adevărat că indirect numele său apărea într-o problemă destul de spinoasă: atunci cînd mi-am exprimat uimirea că un reportaj flatant al drei Corlăeţean despre senatorul Ion Solcanu, într-o vreme cînd aceasta era „baronul” Iaşului, era judecat cu mult mai multă înţelegere de către internauţi în raport cu notele informative complet benigne ale lui „Max” din anii comunismului. Era aşadar în discuţie nu textul drei Corlăţean ci opinia publicului de pe net în raport cu acesta. Dra Corlăţean îmi reproşează că n-am văzut textul şi îşi găseşte circumstanţe atenuante în faptul că atunci cînd a scris acel articol era un „jurnalist crud” şi că oricum odată ce a ajuns la Bucureşti, în noiembrie, 2004, l-a demascat pe Solcanu fără milă.

În *cazul Max* îi reproşasem jurnalistei îndeosebi corectitudinea modului în care a fost construit jurnalistic subiectul, iar apoi calitatea lecturii istorice implicite, pentru că în ciuda a ceea ce cred unii sau alţii, acest tip de subiect implică o relaţionare diferită în raport cu realitatea imediată, întrucît aparţine unui alt timp istoric. Astfel, am selectat patru mari probleme, vizibile nu doar în demersul drei Corlăţean, ci şi al presei noastre în general, care abordează chestiunea dosarelor de securitate, exclusiv ca pe un subiect de scandal public şi nu ca pe un demers istoriografic, care presupune deci o competenţă tehnică anume:

1. Documentare insuficientă. Pe scurt: nu văzuse dosarul lui „Max”, avea informaţii de mîna a doua. Dra

Corlățean mi-a răspuns ingenuă la aceasta că într-adevăr nu văzuse dosarul (ca un argument în favoarea sa), întrucît acesta se află la CNSAS şi numai „Max" îl poate vedea. Din păcate, fără dosar nu poți face judecăți de valoare definitive. Aceasta este o axiomă. Apoi, în discuție ar mai fi dacă ai dreptul, moral şi legal, să foloseşti date parțiale, care pot discredita pe viață o persoană fără să ai certitudinea valorii lor. Eu cred că nu. În al treilea rînd, nu mi se pare deloc că „Max" reprezenta un caz care să oblige la urgență şi deci la încălcarea unor standarde profesionale.

2. A mințit publicul în legătură cu originea informațiilor; inițial ne-a spus că sursa era „Inginerul", respectiv, şeful său, Liviu Avram, acum ne spune că era Andrei Bodiu, „victima" lui Max. Omisiunea nu era motivată de nevoia de a proteja sursa. Amănuntul este foarte important pentru că publicul putea judeca în felul acesta valoarea datelor respective, calitatea lor.

3. Linşajul mediatic. Punerea în pagină are un caracter strict denunțiativ, de discreditare a jurnalistului în cauză deşi: a. nu exista imaginea completă a dosarului; b. Andrei Bodiu recunoaşte că Max a fost atras prin şantaj şi că l-a anunțat încă din momentul respectiv că Securitatea îl obliga să dea note despre el, dar mai ales că notele informative ale lui Max nu-l puneau pe Bodiu într-o situație periculoasă, dimpotrivă, repet, nu aveau nici un fel de valoare informativă, adică, Max nu oferea date compromițătoare despre Bodiu; c. „Max" trecuse în aceşti ani „testul democratic", mai exact contribuise în mod remarcabil la democratizarea României, ca jurnalist. Acest detaliu nu este chiar lipsit de importanță în opinia mea. Să spunem că în timp ce „Max" a rămas în memoria noastră ca una din vocile cele mai puternice care au dus la înfrîngerea partidului-stat în noiembrie 2004, Mirela Corlățean este beneficiarul direct al acestui fapt. Se înțelege că aceasta n-o face pe Mirela Corlățean să aibă vreo urmă de empatie atunci cînd îl

denunță public pe „Max”. Duşmanul de clasă nu merită, o ştim din alte timpuri, nici un fel de milă.

4. Se substituie CNSAS. N-a văzut dosarul, nu are autoritate legală, tehnică şi morală de a o face. Dar o face. Cu ură. Față de un fost coleg. În sensul acesta mi s-a părut că este o lipsă de solidaritate profesională. Numai cineva răuvoitor înțelegea că este o invitație la complicitate. Orice comparație a „cazului Max” cu cel al unui ipotetic polițist tentat să-şi apere un coleg acuzat de crimă, pe care ne-o propune dra Corlățean, este evident halucinantă. Dra Corlățean ar trebui să învețe din această afacere că adesea crima stă în detalii.

Ziarul de Iaşi, *5 septembrie 2006*

7. Post- scriptum la o discuție fără final

Revin asupra polemicii cu dna Corlățean. O fac în august 2009, la cîțiva ani, într-un moment plin de acea ironie crudă cu care viața ne întîmpină adesea. Dna Corlățean tocmai a fost dată afară de la *Cotidianul*, chipurile „pentru incompetență”, în urma publicării unui articol privind o presupusă colaborare cu Securitatea a poetului Petru Romoşan. Dl. Romoşan este apropiat al noului director al publicației, Cornel Nistorescu. La cîteva zile, şi-a anunțat plecarea, „în condiții amiabile”, şi redactorul şef adjunct, Liviu Avram, „Inginerul” în povestea lui Max.

Îmi pare rău. Nu pot lua legătura cu ei. Pe această cale, aş dori să le transmit regretul şi solidaritatea mea. Pe dna Corlățean o cunosc puțin, în schimb de dl. Avram mă leagă o veche amiciție. Am fost colegi la *Opinia studențească*, apoi la *Monitorul*. Un foarte bun jurnalist. Un om de presă în adevăratul sens la cuvîntului.

Ce a rămas din acea dezbatere, acum? Îmi mențin părerea că maniera în care a fost prezentat cazul „Max” a

fost inadecvată. Dar nu mai sunt atît de sigur că securiştii, ofițerii şi colaboratorii lor, pot fi „domesticiți”. Nu mai am încredere în instituții. Fie că este vorba de CNSAS, de Justiție sau de Universitate. Cazul Voiculescu, după noile informații, dar mai ales cazul „Sanda”, după numele fostului ministru de justiție, dna Stănoiu, ne lasă fără aer.

Mă şocase atunci brutalitatea demascării, absența oricărei forme de empatie, de nuanțe, de solidaritate profesională. Am greşit? Nu cred. Carol Sebastian nu era Voiculescu. Vreau să spun că răul făcut de el era inexistent. El a fost pus pe acelaşi nivel cu Voiculescu sau cu dna Stănoiu, dar în fapt numai el a plătit. Ca şi dna Muscă, a cărui vinovăție este profund ambiguă. Această asimetrie nu este o formă de justiție.

De fapt, este evident că m-am înşelat în credința mea că procesul de deconspirare poate fi unul corect, transparent, credibil şi mai ales care să facă justiție victimelor şi să curețe spațiul public de impostori şi lichele. Eram mult prea încrezător în forța deliberării publice democratice. Subestimam solidaritatea clanului noilor sicilieni care controlează România de o manieră sau alta. Încercam să bravez, mai ales pentru a nu fi acuzat de conspiraționism. În plus, a reduce totul la securişti mi se părea prea simplu. Îmi imaginam că societatea îi va arunca peste bord repede şi că puterea lor, cîtă fusese, se epuizase în nostalgism şi trafic de influență. La douăzeci de ai de la prăbuşirea lumii lor, aceşti oameni sînt încă în prim-planul vieții publice, controlează instituții şi sisteme media, drenează bugetul de stat şi mobilizează oameni în folosul intereselor lor. În schimb, „Max” a dispărut complet. În cazul său, sentința a fost fără drept de apel, pentru o culpă încă nedovedită. Evident că nu aceasta era justiția pe care o imaginam.

Amalgamul este meseria lor (1)

Emisiunea este pe cale de a se încheia. Abia mai am timp să prind cîteva replici. Toate cele trei persoane din platou îmi sînt cunoscute mai mult sau mai puţin şi toate trei îmi sînt *a priori* simpatice. Este un canal „cultural" şi în discuţie pare a fi „cazul Antohi". Nu este ceea ce se cheamă o „şedinţă de ură". Dimpotrivă. Totuşi, ce mă surprinde sînt accentele, dar mai ales dificultatea de a oferi o explicaţie de ordin intelectual unui fenomen care este cunoscut de mult timp.

Problema este că acest om, spune moderatorul dubitativ, a format atîţia ani, ca profesor la Universitatea Central-Europeană, generaţii întregi în spiritul valorilor liberale. Sînt de acord cu fondul aserţiunii, dar nu înteleg deloc care este problema. Ar fi trebuit ca dl. Antohi sa predice tribalismul pentru ca, eventual, sa pară consecvent cu el însuşi, sau moderatorul crede ca valorile liberale nu pot fi atinse de cei murdari, pentru ca altfel s-ar murdări şi acestea? Posibil. Evident, nu discut aici în ce constă pîna la urmă „impuritatea" fatală a domnului Antohi!

Invitata emisiunii, universitară, cunoscută mai ales ca autoare a cîtorva cărţi despre feminism şi care, cu cîteva zile mai înainte, pusese în discuţie, cu argumente inteligente, pamfletul lui Gabriel Liiceanu contra Monei Musca, opinează şi ea cam în acelasi registru: i-aş ierta dlui Antohi totul, dar ce nu înteleg este critica sa cam prea aspră la adresa comunismului. Cum nu-mi imaginez că doamna în cauză crede ca a critica, fie si „cam prea aspru", comunismul este un păcat, ea voia probabil să spună că nu poţi critica ceva

dacă nu începi mai întîi cu tine însuți. Bănuiesc, cel putin, ca despre asta trebuie să fie vorba.

În fine, celălalt invitat, care reprezintă acea specie ciudată, uneori simpatică, de invitați perpetui la orice tip de emisiune, cu răspunsuri la orice problemă, se întreabă dacă nu este vorba, în chestiunea dosarelor, de o reglare de conturi între intelectuali, plecînd de la observația că pentru situații similare avem judecăți radical diferite. Foarte probabil, el face aluzie la un anume oportunism al intelectualilor: tentația de a se folosi de criza publică a unor personalități pentru propriile obiective, inclusiv, ca un prilej de auto-deresponsabilizare.

Se poate să aibă dreptate. Cu o seară înainte, îl văzusem pe un post oarecare pe Sergiu Nicolaescu în timp ce o punea la colț pe Mona Muscă. Dl. Nicolaescu mergea chiar mai departe: conceptul de „poliție politică” ar fi o tautologie, căci toată Securitatea a făcut poliție politică, ne anunța el brusc, uitînd de cîte ori votase împotriva legii de deconspirare a Securității. Tocmai citisem într-o gazetă că Mona Musca refuzase (ceea ce în ochii multora a fost considerat ca un argument *post factum* asupra „securismului” sau!) anularea subvenției ministeriale obținute de regizor în timpul administrației PSD. Una din nenumaratele subvenții, trebuie spus, dăruite regizorului de mai toți miniștrii culturii, începînd cu Popescu-Dumnezeu. Iată-l, așadar, pe Sergiu Nicolaescu, probabil cel mai influent agent de propagandă al Securității lui Ceaușescu, devenit peste noapte acuzatorul Monei Musca, iar cu aceasta, cel mai curat dintre români, se înțelege. Pentru cine își mai amintește, înaintea lui Vadim Tudor și Artur Silvestri-Tîrnacop, care erau mai ales folosiți pentru treburile „murdare”, regizorul Nicolaescu a fost printre cei care au distilat în anii regimului Ceausescu temele principale ale propagandei de partid și de stat, sub forma unor teme populare. Mihai Viteazul apare în viziunea lui Nicolaescu deopotrivă un personaj eroic, în tradiția

mitologiei eroizante, dar şi un anti-occidental, un izolaţionist şi o victimă a Marilor Puteri. Un motiv în plus, aşadar, de a-l iubi pe Nicolae Ceausescu, cel care se războia verbal adesea cu occidentalii şi căruia nu-i păsa de ruşi.

Desigur, însă, că partea cea mai intensă a discuţiei privitoare la dosarele Securităţii s-a dus pe net. La adăpostul anonimatului, limbile se dezleagă, nu mai au reţineri, ca şi cum ar fi vorba de un fel de alcool. De altfel, metafora beţiei nu este tocmai inocentă cînd este vorba de discuţiile de pe net. În cazul Antohi, înfierarea a fost nu doar generală, ci aproape fără rest. Dacă „intelectualii" (nu folosesc ghilimelele aici în sens stilistic, ci pentru a desemna o categorie de „intervenienţi in spatiul public") nu se pot pune de acord asupra unor criterii minimale de judecată, pe net lucrurile sint limpezi.

De fapt, ceea ce mă uimeşte întotdeauna cînd citesc comentariile de pe diverse forumuri este curajul opiniei: la adăpostul anonimatului afli cele mai incredibile lucruri, inclusiv despre Dumnezeu, dacă ar fi deconspirat de mîna lungă a justiţiei colective. În cazul Antohi, unii şi-au adus aminte ca autorul a scris la un moment dat ceva cam dubios în revista „Cuvîntul" de acum doi ani, altul că îl ştie doar că este inteligent şi că s-a îmbogăţit, altcineva că aşa este cu inteligenţii ăştia, toţi vinovaţi şi trădători. Cineva a ţinut să ne amintească de faptul că el, anonimul curajos, refuzase să intre pînă şi în UTC, pentru a nu se murdări. Singura problemă a acestora este că inocenţa lor este anonima: nu poate fi verificată şi nici dată ca exemplu.

M-am întrebat de unde atîta radicalitate? Pare-se că inocenţa anonimă face cruzimea publică. Dl. Antohi nu a devalizat Bancorexul. Nu a furat din banii publici. Nici măcar nu se poate spune că ar fi denigrat „ţărişoara" şi, în general, mai nimic din ceea ce se face astăzi in Romania ca sport naţional. Nu spun că ar fi în afara oricărei culpe. Ceea ce vreau să semnalez este că această mînie publică şi uneori

anonima este ea însăşi indecenta şi mai ales cu nimic mai bună decît ceea ce i se reproşează celui incriminat. Lipsesc nuanțele şi mai ales judecata propriu-zisă a faptelor. Românii se indignează nu numai de orice, pentru că, slava Domnului, nu duc lipsa de motive, dar mai ales întotdeauna contra altora şi cu o mare grijă față de sine.

Din acest motiv, indignarea de acest fel nu este neapărat o judecată morală. De fapt este vorba adesea de o formă de conformism (se face în grupuri mari şi mînioase!), de unde accentele sale de intensă cruzime colectivă, cît şi o cale de deresponsabilizare. Te indignezi, esti inocent! În cazul Antohi, îmi pare însă că aproape toată lumea discută mai puțin faptele, circumstanțele lor, ci persoana, care a avut pesemne nefericirea să se bucure de o anume notorietate. Cum ar trebui aşadar să interpretăm atunci faptele? Cum ar trebui sa ne raportăm față de asemenea dezvăluiri şi ce ar trebui să înțeleagă publicul de aici? Voi încerca să vorbesc săptămîna viitoare despre toate acestea.

Ziarul de Iaşi, 18 septembrie 2006

Amalgamul este meseria lor (2)

Deconspirarea Securității a luat în ultimele luni o turnură spectaculară. În fiecare zi, presa ne anunță noi „demascări”, iar la orizont ni se vestesc mereu noi ținte, „peştii cei mari”, adevărații informatori, jigodiile absolute. În acelaşi timp, pe tăcute se instalează o vizibilă insatisfacție, o anxietate cu privire la direcția, finalitatea şi mai ales mijloacele acestei campanii. Marile „capturi” se lasă aşteptate. Deciziile CNSAS şi revelațiile presei sunt contestate şi contestabile. În locul unei necesare clarificări a prezentului şi mai cu seamă al unei igienice reglări de conturi cu trecutul totalitar, avem noi victime şi noi oportunişti.

Dintre toate cazurile de pînă acum, cel al profesorului Sorin Antohi pare să fie cel mai tulburător. Nu este vorba numai de anvergura personajului, cît îndeosebi de forma sub care a izbucnit scandalul: un amestec de autodenunț şi de discurs analitic asupra trecutului ruşinos. Pe de o parte, o mărturisire publică fără concesii, veritabil act de autoacuzare, care a indus opinia vinovăției şi a cvasi-imposibilității redempțiunii. Pe de alta, o privire rece asupra relației dintre un tînăr super-dotat şi regimul comunist. Astfel că nimeni n-a mai fost curios să analizeze direct faptele, căci autorul părea să ofere în acelaşi timp şi datele şi cheia de interpretare a acestora.

În legătură cu această discuție, am două tipuri de observații de făcut. Mai întîi, de ordin general. Este evident că pe măsură ce dezbaterea asupra colaboraționismului avansează şi se trece de la judecățile abstracte şi în bloc la cele privind indivizi şi situații particulare dificultățile de

interpretare cresc. Observăm mai ales că nu putem avea răspunsuri etice „de-a gata” şi că nevoia de analiză şi implicit de nuanțare rămîne obligatorie.

Democrația este lumea nuanțelor, iar totalitarismele lumea execuțiilor sumare şi publice, eventual prin strigătele mulțimii. Un publicist bucureştean, plecînd de la o nefericită opinie a lui Gabriel Liiceanu (acesta ar fi spus: „Acum nu este momentul nuanțelor!”) observa legitim că nuanțele sunt întotdeauna necesare şi că acestea se practică în orice societate civilizată. Este adevărat, opina acesta, există riscul ca nuanțările excesive să ducă la relativizare. Mi se pare pare însă să dl. Sever Voinescu, autorul acestor observații, confundă aici nuanțarea cu deculpabilizarea. De fapt, este evident că a nuanța înseamnă deopotrivă a distinge între bine şi rău, dar şi între grav şi mai puțin grav etc. Absența nuanțelor relativizează sau poate induce chiar amalgamul, indistincția dintre situații diferite în ordinea gravității.

Prin nuanțare înțeleg două tipuri de raționamente: contextualizare şi balanțare. A judeca pe de o parte pe cineva în funcție de epoca în care actele sale sunt puse în discuție şi apoi în raport cu alte vinovății. Cu alte cuvinte a pune evidență ce îi separă pe Florica Bejinariu, Rodica Stănoiu sau Felix-Voiculescu de Mona Muscă sau Sorin Antohi. Mă refer aici la criterii uşor de operat precum: tipul de colaborare (voluntară sau forțată), beneficiile primite, ca şi voința de reabilitare, îndeosebi, ruptura de regim şi testul democratic, participarea la instituirea democrației în România.

A doua problemă este felul în care judecăm faptele în sine. În cazul Antohi, lucrurile sar în ochi. Două racolări, în adolescență şi post-adolescență. Ambele pe bază de şantaj. Nici una voluntară sau remunerată. Ambele încheiate din inițiativa Securității, pentru că notele informatorului nu-i erau utile. Mai mult, faptele imputabile strict sînt de o gravitate indiscernabilă: fără un obiect clar.

Vedem din ce ne oferă dl. Antohi că în 1982 se încheie totul. Atunci, dl. Antohi era în anul al doilea de facultate. De aici încolo, „turnătorul” lasă locul exclusiv celui *turnat*. Fusese supravegheat de Securitate şi pînă atunci, dar începînd de din acest moment, Sorin Antohi devine evident o „persoană ostilă”. Va fi nu numai urmărit, ameninţat, agresat, anchetat de mai multe ori, dar mai ales o victimă în sensul prim al cuvîntului: este concediat de la conducerea revistei *Dialog* şi apoi, la mijlocul anilor optzeci, i se refuză o bursă la Viena (accesibilă pînă atunci altor tineri români, de la Vadim Tudor la Emil Hurezeanu!). Stranie recompensă din partea Securităţii! Oricum, ce probă în favoarea sa mai poate aduce un om decît acest refuz al Securităţii într-o chestiune de o maxină importanţă?

În loc s-ajungă la Viena, dl. Antohi ajunge să facă o navetă de sclav, Iaşi-Negreşti. În timp ce colegii de generaţie de talia sa lucrau relaxaţi în bibliotecile marilor universităţii occidentale, el testa transportul în comun de tip african, ca să nu mai vorbim de restul meniului obligatoriu, ca profesor la Negreşti în anii optzeci. Şi totuşi, în aceşti ani, dl. Antohi rămîne prieten cu cercul de dizidenţi ieşeni, adică într-o evidentă *bad company*, scrie despre utopie, cu trimitere transparentă la minunata „utopie reală” de sub ochii săi, se manifestă drept un spirit critic şi intelectual serios. Revoluţia nu îl duce la *România Mare*, nici măcar direct în politică. Dimpotrivă, va rămîne un intelectual critic, în raport strict cu competenţa sa publică şi intelectuală.

În cazul său, mai toate acuzele s-au concentrat asupra problemei mărturisirii. Din punctul medu de vedre, mai mult decît un act de autoacuzare, eu citesc mărturisirea sa ca pe un document formativ şi implicit moral, care ne relatează ruptura unui tînăr de hidra totalitară şi formarea unei conştiinţe politice în anii comunismului tîrziu. Mărturisesc totuşi că nu am opinii ferme şi definitive în legătură cu acest subiect. Oricum, eu nu cred în virtuţile terapeutice

absolute ale confesionalului public. Cel puțin, nu în România sau într-o țară marcată de cultura politică totalitară. Autodenunțul îmi amintește mai mult de procesele staliniste şi de *Revoluția Culturală* a lui Mao.

Apoi, libertatea înseamnă inclusiv dreptul cuiva de a-şi ascunde acea parte a biografiei care nu-l mai reprezintă. Aceasta înseamnă dreptul la reabilitare. Atît timp fireşte cît trecutul ruşinos nu pune o problemă de credibilitate publică. Antohi n-a trăit şi nu trăieşte în România de mai bine de treisprezece ani. Postura de intelectual public nu reclamă o „fuziune" cu publicul: îl credem nu pentru că ne spune ceva, ci doar în raport cu argumentația folosită. Admit însă că, față de prieteni mai ales, avea datoria de a se elibera. Dincolo de orice, vedem însă că Antohi nu face parte din Cupola activă a Securității, că a fost mereu de partea gîndirii critice, cînd nu a inspirat-o direct, şi că ar trebui să judecăm oamenii mai ales după ce fac în libertate decît sub constrîngere. Ne place sau nu, România de astăzi, cu democrația sa infinit mai suporrtabilă decît tirania lui Ceauşescu, s-a făcut şi cu ajutorul lui Sorin Antohi.

Ziarul de Iaşi, 26 septembrie 2006

Zece file veninoase

Loviturile mediatice au adesea miros de cacealma şi de praf de puşcă în măsură aproape egală. Un ziar bucureştean a publicat zilele trecute dosarul de cadre din anii şaptezeci-optzeci al abia răposatului patriah Teoctist. Documentul fusese întocmit de autoritățile comuniste, respectiv, Departamentul Cultelor, şi se afla în fondurile (mult discutate) Comitetului Central al PCR, de la Arhivele Naționale. Conţinutul celor zece file ale documentului au provocat imediat o puternică reacție de indignare vecină cu furia mistică.

Ca de obicei, ținta indignării a fost gestul jurnalistic în sine şi mai deloc subiectul documentului ca atare. Inițial furia s-a descărcat asupra ziarului şi ziaristului, pentru ca apoi aceasta să se îndrepte (sau să fie îndreptate), cum se întîmplă cel mai frecvent în România, asupra celor mai neaşteptate ținte: de la nou-instalatul director al Arhivelor Naționale pînă la Sorin Ovidiu Vântu, proprietarul ziarului care a publicat documentul, şi chiar deputatul PNL de Iaşi Relu Fenechiu, pînă la actualul mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Daniel Ciobotea. Ar fi vorba aşadar de un complot cu încrengături cosmice contra memoriei patriarhului, a BOR şi a cine mai ştie cui!

Evident, pentru autorii acestor scenarii nu am nici un leac şi nici nu vreau să le tulbur confortul pe care-l găsesc în ură şi obişnuința de a-şi vedea peste tot confirmate propriile fantasme. Dac-ar fi fost după mine n-aş fi publicat acest document. Sau mai bine spus, nu acum şi în această formă, ca pe un subiect de fapt divers. Poate că o minimă pudoare față de memoria dispărutului, indiferent ce credem

în privat despre acesta, ar fi fost necesară. Însă mai necesară decît toate ar fi fost o lectură contextuală a documentului, care să se relativizeze informații neverificate, care pot leza nemotivat memoria înaltului ierarh, care să explice natura documentului şi mai ales importanța sa pentru interesul public. Cazul dovedeşte încă o dată fractura periculoasă şi oarecum inexplicabilă între jurnalism şi meseria de istoric.

Toate acestea nu înseamnă că publicarea conținutului celor zece pagini (de fapt doar a cîtorva pasaje considerate de redacție mai importante!) ar fi neapărat un atentat contra BOR sau a memoriei patriarhului. De un complot cred că nici nu merită să vorbim: aş jigni grav pe cititorul cu mintea întreagă! Unele din datele cuprinse în aceste dezvăluiri erau cunoscute deja, altele bănuite şi de domeniul evidenței elementare. La fel ca şi documentul publicat acum cîțiva ani de dl. Catalan, se vorbeşte aici de homosexualitatea şi apartenența viitorului patriarh Teoctist la Mişcarea Legionară din tinerețe. În mod ironic, documentul de față nu mi se pare că aduce o întărire a informațiilor cuprinse în documentul aflat în arhivele fostei Securități. Dimpotrivă, din cîte îmi pot da seama, este vorba de aceeaşi sursă.

Trebuie precizat aici ceva esențial: doumentul nu este o sursă istorică de primă mînă! Adică nu conține date credibile în sine, ci care trebuie verificate din alte surse. De fapt este vorba de o narațiune internă, cu caracter administrativ, care colportează informații diverse, fără să aducă probe în sprijin.

Problema generală a acestor documente este deci că adesea colportează date care sunt foarte greu dacă nu imposibil de verificat, întrucît cel puțin pentru aceste cazuri, sistemul administrativ comunist nu avea un filtru critic capabil să selecteze informațiile corecte. Astfel că oricine are acces la acest tip de date trebuie să le utilizeze cu o enormă precauție şi numai însoțite de informații colaterale. Pe de altă parte, dacă aceste informații ar fi adevărate, ce importanță

ar mai avea ele în contextul de faţă, încît să merite publicarea lor şi de asemenea izbucnirea de mînie din jurul suporterilor lui Teoctist? Nu-mi pot da seama. Nu cred în teoria că Teoctist a fost şantajat de Securitate pe baza acestor date. Informaţii de acest fel pot fi compromiţătoare într-o societate liberă, în care presa are o anumită credibilitate, iar viaţa publică este autonomă de puterea politică.

De fapt, partea mai importantă a documentului este în altă parte. Mai întîi, în chiar existenţa sa. De ce un asemenea document într-o arhivă a PCR? Ştim că preoţii nu erau membri PCR, iar Biserica nu era decît tolerată de statul comunist, considerată din punct de vedere ideologic o relicvă a trecutului. De fapt, prin el însuşi acest document ne arată gradul de integrare totalitară la care ajunsese statul comunist. Din cîte ştiu, unii şefi ai cultelor erau recunoscuţi ca parte a nomenclaturii comuniste, atît simbolic cît şi din punct de vedere al privilegiilor materiale (salariu, maşină, case de protocol etc.). Era desigur o formă de a-i controla, de a-i compromite şi mai ales de a-i disloca de masa credincioşilor.

De asemenea, documentul confirmă strategia PCR de promovare a unor lideri religioşi slabi, mediocri, lipsiţi de capacitatea de a configura o minimă rezistenţă contra regimului. Într-un moment cînd nu era încă un candidat la scaunul patriarhal, Teoctist are referinţe mult prea bune din partea regimului comunist. Va fi ales de altfel în acelaşi an (1975) membru al Marii Adunări Naţionale şi în scurt timp mitropolit al Moldovei şi Sucevei, fapt care-i asigura succesiunea la patriarhie. Sentimentul meu este că Teoctist exprimă o cultură politică dominantă în BOR: aceea de a acomodare neproblematică şi chiar de cooperare cu regimul comunist. Aceasta explică probabil şi poziţia BOR în postcomunism: mereu în ariergarda evoluţiei istorice, dacă nu într-o inexplicabilă defensivă, mai apropiată de post sau

neo-comunişti decît de forţele liberale şi de societatea civilă democratică.

Reacţia de-a dreptul şocantă a unor cercuri de la conducerea BOR în acest caz arată că BOR n-a depăşit impasul în care fost proiectată de regimul comunist. Amintesc numai critica vehementă şi complet prostească a purtătorului de cuvînt al Patriarhiei, care vedea aici un atac la adresa BOR şi, fireşte, un complot! Mai grav, aceasta acuza liberalizarea accesului la aceste fonduri ca pe un o soi de păcat inexpiabil.

Aproape tipic, n-a uitat sa amintească în acest context faptul că noul director al Arhivelor, care a permis această revoluţie (accesul liber la dosarele PCR!), este neoprotestant, deci un inamic al BOR. Cum acesta descoperise acum zece ani primul document al Securităţii cu privire la Teoctist, complotul era evident! Faptul că, în momentul respectiv, omul refuzase publicarea sa tocmai pentru că nu era ortodox (adică din scrupul moral!) era desigur un detaliu lipsit de orice relevanţă. Tot ce contează pentru aparatul propagandistic al BOR este să evite o discuţie despre acest trecut puţin glorios.

Ziarul de Iaşi, 27 august 2007

Post-comunismul şi demonii săi

O melancolie grea pluteşte peste România ultimelor zile, după lovitura de stat a Curții Constituționale, în chestiunea CNAS. Furie, neputință, planuri urgente de expatriere. Lipsă de aer. Lehamite. Este prima dată cînd o instituție în integralitatea sa este declarată în afara legii. Toată lumea îşi dă seama însă că nu este vorba de o simplă instituție, ci de un proces, în speță este vorba de felul în care ne raportăm la trecutul comunist. Mai este el problematic? Mai poate exista justiție pentru victime? Mai contează evaluarea critică a comunismului în vreun fel în cultura politică a post-comunismului plutocratic tot mai agresiv dominantă?

De ce este atît de scandaloasă această decizie? Mai întîi pentru că intervine brutal într-o problemă extrem de delicată, care priveşte nu atît relația dintre statul actual şi cetățenii săi, ci între statul totalitar comunist şi cetățenii acestuia. Apoi, pentru că este tardivă, la nouă ani de la aplicarea legii respective, după ce legea a lucrat, de bine de rău. În fine, pentru că argumentele sunt puerile, aş spune chiar rău-voitoare.

Cu toții ştim că instituția numită CNSAS avea probleme constituive. Le-am prezentat şi eu însumi de mai multe ori. Dintre acestea, pentru mulți, cea mai gravă este logica stigmatului: sentințele sunt făcute publice înainte de ultima cale de atac. Pentru mine, însă, mai problematică decît toate este chestiunea probatoriului şi a credibiltății judecătorilor: nu ştim pe ce se dau anumite sentințe, şi faptul că, fiind aleşi politic, membrii CNSAS nu pot avea credibilitate,

fie pentru că nu au o formaţie profesională adecvată (istorici, magistraţi, activişti ai memoriei), fie pentru că nu au un trecut public care să ne indice o evidentă autonomie morală în raport cu reţelele politice care i-au propulsat în această poziţie, fie pentru că perspectiva lor intelectuală asupra comunismului este mai curînd una complice acestuia. Să nu uităm aici numeroasele decizii absurde sau răuvoitoare, îndeosebi dacă este să ne referim la felul în care a fost evaluată Mona Muscă în raport cu judecătoarea Florica Bejenariu.

În fine, îmi pare că nici criteriile de evaluare a culpelor nu sînt, intelectual vorbind, tocmai clar şi corect definite. Am mai vorbit de nenumărate ori despre aceasta. De aceea mi se pare că problema credibilităţii/profesionismului membrilor CNSAS era aici esenţială, întrucît aceştia trebuiau să redefinească mereu culpele în discuţie, de la caz la caz, fără a abuza de această libertatea şi fără a renunţa la principiul legii, respectiv, deconspirarea celor care au făcut poliţie politică în regimul comunist.

În ciuda acestor limite, a unor excese şi frivolităţi, CNSAS a făcut posibilă o primă lectură calificată asupra uriaşului fond de arhivă moştenit de la Securitatea comunistă, dar mai ales menţinerea acestui subiect în atenţia publică. Nu ştiu dacă prin aceasta putem spera să închidem trauma trecutului totalitar sau să facem o minimă curăţenie în spaţiu public, misiuni evident prea dificile pentru o singură instituţie, dar măcar putem spera că vom putea beneficia astfel de o anumită pedagogie a responsabilităţii sociale, respectiv, a faptului că denunţul nemotivat (de circumstanţe morale evidente) la Securitate al celui de lîngă noi se poate întoarce contra noastră şi mai ales că era imoral.

În măsura în care decizia Curţii Constituţionale ne ajută pe de o parte să ne îndeplinim obiectivele de mai sus, iar pe de alta că corectăm lipsa de rigoare şi excesele amintite, atunci aceasta ar fi trebuit salutată. Din păcate, nu mi se pare că aceasta este direcţia în care a legiferat Curtea Constituţională a României în speţa dată.

Cum nu am competenţa tehnică să discut sentinţa, sub aspectele sale strict tehnice, aş dori totuşi să fac unele observaţii de bun simţ în legătură cu aceasta. Pe scurt, argumentarul Curţii găseşte legii patru abateri de la litera Constituţiei:

1. Încălcarea dreptului la apărare, întrucît persoana acuzată nu este asistată de un avocat. Aparent justă, această problemă este falsă în fondul ei, întrucît ignoră faptul că instituţia sau mai bine spus Colegiul care dă verdicte nu este o instituţie cu caracter juridic: verdictele avînd de fapt mai mult un caracter administrativ şi moral. Admit însă că aici este o problemă, minoră însă şi care poate fi rezolvată facil prin schimbarea regulamentului de funcţionare al CNSAS.

2. Faptul că acelaşi organ face şi cercetările şi dă şi sentinţele. Aceasta este pur si simplu o interpretare abuzivă. CNAS nu dă verdicte cu valoare juridică propriu-zisă; cine respinge judecăţile Colegiului are la dispoziţie justiţia ordinară. La fel ca şi în argumentul de mai sus, această problemă îmi pare că poate fi rezolvată prin schimbarea regulamentului de funcţionare al CNSAS.

3. Verificarea dosarelor Securităţii poate aduce prejudicii demnităţii unor persoane, mai ales prin faptul că se instituie automat o formă de culpabilitate colectivă asupra tuturor persoanelor care a făcut parte din serviciile de informaţii ale regimului comunist. Acesta este probabil şi argumentul cel mai vulnerabil şi în acelaşi timp reprobabil al Curţii în speţa de faţă. Mi se pare că potrivit acestei logici interpretative ar trebui sa-l reabilităm pe Ceauşescu şi să-i se ceară dlui Băsescu să-şi retragă decizia de condamnare a comunismului. Oricum, cu aceasta intrăm într-un tip de dezbatere care nu mai este pur juridică cu privire la responsabilitatea membrilor aparatului represiv. Oricum, nu cunosc nici o decizie a CNSAS în care să se invoce principiul responsabilităţii colective drept argument al unei decizii, după cum nu se poate cere acesteia să ignore faptul că membrii

aparatului represiv comunist poartă o responsabilitate particulară implicită, chiar dacă aceasta nu poate fi indusă printr-o sentință juridică. Mi se pare că aici judecătorii CC ar pute fi acuzați pur şi simplu de cenzură: ne interzic că avem opinii morale!

4. CNSAS s-ar comporta ca o instanță extraordinară, ceea ce este interzis de Constituție. Am răspuns la aceasta la punctul unu: CNSAS nu este o instanță juridică, nici ordinară, nici extraordinară. Este o instituție care pe de o parte administrează fondul arhivistic cu privire la sistemul represiv comunist, iar pe de altă evaluează pe baza unui probatoriu extras din aceste arhive conduitele cetățenilor implicați în represiunea totalitară. Fireşte că verdictele date de CNSAS pot avea implicații juridice, dar numai de grad secund şi eventual prin refracție, iar cei care nu le recunosc se pot adresa instanțelor ordinare. S-a arătat că CNA, ANI, CNDC s-ar putea desființa urmînd această logică. Presa ar trebui interzisă, pentru că obişnuieşte să se ante-pronunțe în numeroase cazuri penale, implicit, mai ales.

Mi se pare limpede că avem aici evident un exces de zel, o depăşire de atribuții chiar. Lectura Constituției este făcută literal şi rău-voitor. Dreptul constituțional este un domeniu ambiguu, cu un statut epistemic şi intelectual precar, la mijloc între teoria dreptului şi filozofia politică. O asemenea judecată presupune o lectură fină, nuanțată, care să țină seama atît de textul constituției cît şi de logica realului. Dreptul constituțional este puternic în țările anglo-saxone pentru că interpreții constituției nu sunt nişte birocrați cu o cultură politică autoritară.

De altfel, mai şocant în această decizie este unanimitatea cu care s-a luat în cadrul Curții. Toți cei nouă judecători au avut aceeaşi opinie, plus, în maniera avocatului lui Ceauşescu, chiar Avocatul Poporului, plătit de stat să apere CNSAS-ul în acest proces. Este vorba atît de judecătorii vechi, puşi de Iliescu, cît şi de cei noi, inclusiv, cel numit

recent de Băsescu. Nici unul n-a schițat nici un gest de îndoială. Este drept că atunci cînd citeşti numele lor îți pierzi răsuflarea. Avem aici adunați, ca într-un fel de Jurassic Park, colecția de lichele ale regimurilori Iliescu (Vida, Ninosu, Stănoiu, Cochinescu, Ion Predescu, Acsinte Gaşpar etc.). Finalmente însă ei sunt coerenți cu aşteptările lumii lor. Ei au votat la fel a şi în spețele Năstase, Copos, Patriciu etc. Este inutil să le ceri lor mai mult de atît.

Mă uit însă că printre ei se află şi un ieşean, Tudorel Toader, profesor la Universitate, foarte tînăr (născut în şaizeci), abia numit acum doi ani în funcție, sub regimul Băsescu, şi promovat de liberali. Îl ştiu vag de pe holurile Universității: un ins scund, cu o figură ştearsă, genul de conțopist kafkian, care te trimite la moarte dintr-o aruncătură de condei. Este destul să te uiți pe internet (are pagină Wiki) la cariera lui ca să îți explici totul. Procuror scurt timp înainte de revoluție, carieră fulgerătoare după, la Universitate, actualmente decan la Facultatea de Drept, reales recent. Cîteva cărți, de regulă la edituri de mîna a şaptea specializate în editarea de cursuri universitare. Nu cunosc valoarea lor, dar înțeleg că este vorba de drept penal şi nu constituțional. Oricum, nu are nici un studiu. Nu ISI sau într-o limbă străină. Niciunde. Fie şi în *Analele Universității*, în colegiul căruia se află (ca orice boier de viță nouă). Nici un grant primit, nici o bursă sau măcar o participare la vreun colocviu internațional, fie şi la Chişinău. A fost şi avocat, inclusiv, apărătorul fostului prefect Radu Prisăcaru, aflat după cum se ştie în delicatețuri cu DNA. Este şi el pe lista cu chiriaşii RAPAPS în Bucureşti, care stau în condiții privilegiate. A fost propus de liberali, dar cel care i-a susținut numirea în Camera Deputaților (chiar de două ori) a fost Sergiu Andon, avocatul lui Voiculescu în spața discutată mai sus. Omul este, mi se pare, definiția în formă umblătoare a post-comunismului românesc.

Ziarul de Iaşi, 4 februarie 2008

Partea a V-a: *Media Moralia*

Două priviri fixe la Cremenal

Zilele trecute a avut loc la un tribunal din Bucureşti, prima înfăţişare în procesul în care se judecă plîngerea ministrului de interne, Gavril Dejeu, contra ziaristului Cristian Tudor Popescu într-o speţă de calomnie. Într-unul din editorialele sale din cotidianul „Adevărul”, ziaristul l-ar fi descris pe demnitarul respectiv drept: „bestie, nemernic, marţafoi, ruşinea poliţiei române...”

Evenimentul, mai curînd monden, a trezit atenţia unui post de televiziune, care ni i-a prezentat pe cei doi împricinaţi în scurte prim-planuri. O întîlnire inevitabilă s-ar putea spune: ambii posedă aceleaşi feţe aspre, muncite de gînduri, şi aceleaşi priviri fixe, din care ţîşneşte o furie mereu reamorsată.

De la Vadim Tudor şi Ion Iliescu încoace niciodată justiţia română n-a fost într-o dilemă mai simplă: domnul CTP este imposibil de pedepsit de către justiţia română, chiar dacă onoarea ministrului nu va costa decît o cu totul simbolică sută de lei. Mai curînd, procesul va duce la condamnarea dlui Dejeu. De altfel, ziarul „Adevărul” poartă de mai mult timp o campanie furibundă contra ministrului, fără a se înţelege exact care sînt motivele. Transformat în spiritul rău al naţiunii, nefericitul ministru plăteşte deja.

Spectacolul înfruntării din justiţie, aşa cum apare el la televizor, pare a avea de aceea un interes mai cu seamă zoologic. În reportajul amintit, domnul Dejeu a făcut singurul său gest public sănătos de un an încoace, adică a refuzat orice declaraţie; în schimb, preopinentul său, cu aceeaşi mină îngrijorată şi mesianică pe care i-o cunoaştem deja, a ţinut să ne reamintească de ce se află acolo. Era de bănuit

că domnul Cristian Tudor Popescu nu are nici un fel de îndoieli asupra a ceea ce face. Domnul Popescu ne-o spune fără înconjur: el luptă în numele poporului, este un slujitor devotat al societății civile şi aceasta este miza afacerii judiciare în cauză.

Nu cunosc textul incriminat, dar nimeni nu poate demonstra veracitatea unor adjective de felul celor evocate mai sus. Pe de altă parte, n-am auzit, ca din partea dlui Dejeu, care nu-mi este cel mai simpatic ministru, să se fi produs încălcări ale drepturilor omului sau să se fi emis prea multe decizii dubioase, făcute cu rea credință.

Dar chestiunea nu este aici de a şti ce anume a provocat „invectivita” dlui Popescu. Semnificativă îmi pare mai mult tocmai această strategie persuasivă cu care Cristian Tudor Popescu, unul din cei mai mediatici cetățeni din România, ale cărui cuvinte ajung în mai toate casele românilor, însoțite de o privire sălbatică, îşi susține cauza. Este adevărat, vrea el să spună, că n-am nici o probă juridică, dar eu reprezint aici poporul, societatea civilă. Cu ei se judecă păduchele ăsta de ministru de interne. Dacă mă acuză pe mine, acuză poporul!

Am mai remarcat şi cu alte ocazii acest tip de retorică cu care ne bombardează domnul Popescu. Este de bănuit că ea ține fie de paranoia, lucru pe care n-am cum să-l probez, întrucît nu sînt medic, fie de o incultură politică scandaloasă pentru cineva care-şi dă cu părerea public şi la ore de maximă audiență în toate problemele lumii, fie pur şi simplu de o elementară proastă creştere. Ştim bine că nimeni nu l-a mandatat pe domnul Popescu pentru a vorbi în numele „poporului”, sau a „societății civile”? El nu se revendică din nici o asociație, din nici un partid. Munca sa de ziarist o face în nume propriu, oricine îşi dă seama.

În realitate, dintre cei doi, mai curînd domnul Dejeu se poate considera mandatat de popor, ca parlamentar în exercițiu, prin urmare, legitimat de electorat. Relația cu

poporul a dlui Popescu este oarecum de natură comercială: el vinde informaţii, opinii, zvonuri, priviri încruntate, pentru care este retribuit şi probabil mult mai bine decît un păduche de ministru. Un ziar nu-i reprezintă nici măcar pe cititorii săi, chiar dacă aceştia, prin faptul că dau o mie şi ceva de lei par să plebisciteze prin aceasta atitudinea ziarului şi a ziariştilor care scriu aici. Ziarul este un mediator şi nicidecum o instanţă de reprezentare publică.

Este adevărat că domnul Popescu are o relaţie specială cu poporul: simte mereu încontro se îndreaptă valul popular, chiar dacă uneori, din motive să le spunem psihiatrice, are convingerea că el este cel care trebuie să-l „orienteze”. Cristian Tudor Popescu este un bun român majoritar. În aprilie-mai 1990, pe cînd debuta în presa politică, domnul Popescu făcuse o fixaţie împotriva Doinei Cornea, Anei Blandiana, a lui Nicolae Manolescu şi a Uniunii Scriitorilor, dar mai ales contra fenomenului Piaţa Universităţii, adică a societăţii civile.

În acele frumoase vremuri, cînd Doina Cornea era o babă senilă, Ana Blandiana şi Ştefan Augustin Doinaş funcţionau ca trădători pe dolari, iar capitaliştii străini nişte „lăcuste”, CTP, ca şi ziarul său, în ierarhia căruia a progresat fulgerător, erau gardienii zeloşi ai regimului Iliescu, pentru ca apoi să sară la timp, cam la un sfîrşit de iarnă şi un început de an electoral, în barca noului val anti-PDSR. Acum, observă că n-avem economie, justiţie, morală, prinţipuri, capitalişti străinii şi aşa mai departe. Atunci, acestea erau peste tot!

În acelaşi timp, dacă sîntem dispuşi să trecem peste ignoranţa sau grosolănia dlui Popescu, ar merita să ne întrebăm cît de mult serveşte opinia publică, societatea civilă sau poporul „lupta” dlui Popescu împotriva lui Gavril Dejeu, prin aceste mijloace. Nu-mi prea dau seama ce înseamnă *marţafoi*, dar vocabula pare a i se potrivi dlui Dejeu, marţial, cu aceeaşi privire fixă ca şi a dlui Popescu. Este

greu de acceptat însă că acesta este un limbaj care serveşte democrația, ale cărei norme de civilitate sînt inseparabile de proiectul politic propriu-zis.

În plus, a numi pe cineva *bestie* înseamnă că există probe grele în defavoarea lui, măcar o condamnare pentru omor colectiv cu viol, pentru genocid, tortură etc. Este posibil, tehnic, cel puțin, ca dnul Popescu să fi depus asemenea probe la dosarul apărării sale. Deocamdată, însă, noi nu le cunoaştem şi prin aceasta gestul de a se adresa injurios unui cetățean, care este mandatat de „popor" pentru a-i administra interesele, se arată a fi împotriva „poporului", a „societății civile" şi a moralei publice. Invectivele îi subminează autoritatea dlui Dejeu, ceea ce poate duce la un blocaj al sistemului care asigură ordinea şi legalitatea.

Este posibil de asemenea ca aceste invective să arate o stare de cumplită nemulțumire în raport cu puterea. Dar, exprimată de o asemenea manieră înseamnă că domnul Popescu este un fel de a treia cameră a parlamentului. La acesta se adaugă pericolul ca acest tip de comunicare publică să instituie o regulă periculoasă în care calomnia, invectiva, injuria şi atacul la persoană să devină un ritual al vieții publice. Ce-ar fi dacă, în loc de obişnuitul, *domnule Popescu*, vom spune, ca formulă de adresare, *chelule şi bestie Popescu*? Am intra în normalitate, poate. În normalitatea lui C. T. Popescu.

Monitorul de Iaşi, 23 noiembrie 1998

Cultura ca datorie

Menajul dintre cultură şi televiziune a devenit de mai mult timp un soi de război rece. Plină de pomisiuni la origini, relaţia pare a sfîrşi tot mai mult în cea mai deplină indiferenţă conjugală. Despre dragoste este clar nu mai poate fi vorba, dar problema este că nici nu mai ştim dacă cele două părţi mai împart acelaşi acoperiş sau dacă îşi mai vorbesc măcar, fie şi la micul dejun. De fapt, nici nu mai ştim dacă mai vorbesc cumva aceeaşi limbă.

Subiectul este aşadar fierbinte, dar fără perspectivă. La mijlocul săptămînii trecute, *Centrul Cultural Francez* din Iaşi a avut ideea curioasă de a organiza o dezbatere privind relaţia dintre televiziune şi cultură. O idee curioasă pentru că este exact genul de discuţie pe cît de pasionantă, pe atît de zadarnică. Este evident că televiziunea a produs de mai mult timp o ruptură între cultura de masă, care devenit tot mai de masă, şi cultura înaltă. Mediatorii sînt complet depăşiţi. Televiziunea a devenit nu doar sinonimă cu divertismentul, ea a devenit sinonimă cu prostul gust, configurat pe baza unei reţete universale infailibile: sex, violenţă, uniformitate, ignoranţă.

Faptul că totuşi dezbaterile au fost finalemente interesante rămîne probabil meritul lui Paul Levy, directorul Centrului Francez, care nu numai că a proiectat acest simpozion, dar l-a şi animat cu o rară pasiune. Cum dl. Levy îşi va încheia misiunea în curînd, mă bucur să pot atrage atenţia cu aceasă ocazie asupra remarcabilei sale activităţi de mediator cultural.

Dacă vom compara prin absurd ce-a făcut acest om la Iaşi cu activitatea direcţiei judeţene a Ministerului cul-

turii, vom înțelege nu numai diferențele dintre economiile acestor țări în raport cu a României, dar şi diferențele de civilizație între acestea. Căci, în cele din urmă, deşi aceasta ar părea cu totul ciudat pentru unii, totul se reduce la cultură. Atît la felul în care este percepută, cît mai cu seamă la felul în care aceasta este mediată, vulgarizată, în sensul pozitiv al termenului, transformată în civilizație mai precis.

Discuțiile din amfiteatrul televiziunii publice ieşene, pe cît am putut să-mi dau seama, s-au concentrat mai cu seamă în jurul a două teme: de ce cultura devine tot mai mult cenuşăreasa sistemului media şi cum anume se poate răspunde în fața acestei forme de agresiune. Nu au lipsit cunoscutele lamentații, pesimismul de sfîrşit de lume ori soluțiile de finanțare legate de fondurile publice. Mi s-a părut apoi că s-a discutat puțin despre talent, ca şi despre cultura în sine.

Este cunoscut că în spatele ideii de cultură la tv se ascund tot felul de paraziți, care în televiziunile publice mai cu seamă, se plîng că publicul nu le înțelege mesajul. De cealaltă parte, se află majoritatea oamenilor de media care atunci cînd aud de cultură te dau afară din birou. Se înțelege că şi lor le place la nebunie cultura. La o adică nu se dau chiar în lături să participe la cocktailurile şi chermezele care însoțesc în ultimul timp diverse evenimente culturale. Problema este însă cu ratingul: poporul este cum este şi nu vrea cultură, iar ei au nevoie de rating!

La acestă problemă, unii participanți au adus cîteva amendamente interesante. Mai întîi, foarte importantă mi s-a părut ideea că nu ar trebui să vorbim numai de emisiunile culturale în sine, ci şi de calitatea culturală a tuturor emisunilor televizate. Apoi că ratingul este o prejudecată sau un alibi pentru lipsa de talent. Televiziunea înseamnă un public de masă, fatalmente eterogen şi superficial, iar pentru a te adresa unui asemenea public îți trebuie ceva mai mult decît bune intenții.

Un jurnalist din Timişoara, Robert Şerban, a relatat propria experință de realizator al unor emisiuni culturale pe

un canal comercial. Probabil, cazul său este fără comparaţie în România, dar arată că atunci cînd ai talent şi interes nu există teme care nu se vînd.

Ceea ce probabil ar trebui spus pe toate canalele este că televiziunea, cel puţin cea generalistă, nu este destinată culturii, în sensul său acreditat. Poţi face poate un documentar de succes despre Paul Klee, dar nu cred că pe de o parte succesul său este garantat dinainte (respectiv, de temă), iar pe de alta că aici ar trebui să se spună lucruri cu totul noi (cu caracter experimental, de exemplu) şi semnificative cultural. Televiziunea nu este un spaţiu de creaţie estetică sau intelectuală, ci un mijloc de popularizare. Cel mult poate fi un mijloc de educaţie. Cu alte cuvinte, televiziunea nu face cultură, ci numai civilizaţie, respectiv, acea parte a culturii interiorizate de o cît mai largă categorie de public.

Ar mai trebui spus de fiecare dată de ce anume este nevoie de cultură la televizor. Nu numai pentru că, atunci cînd sînt făcute cu talent, emisiunile culturale pot fi excelente emisuni de divertisment, de evaziune deci, dar şi pentru că alternativa la cultură este pur şi simplu vidul. Omul modern trăieşte prin a se auto-educa continuu. Televiziunea poate umple această necesitate. Nu este vorba de a proiecta un model de om cult, în sensul unei culturi generale enciclopedice. Modelul ar trebui să fie mai degrabă un om deschis, sensibil, autonom intelectual, capabil să facă unele distincţii esenţiale, precum aceea dintre dintre minciună şi adevăr, între Nicolae Mischie, profesor universitar de istorie, şi un istoric veritabil.

Oamenii de media au obicieul să spună că toate acestea sînt lozinci. Se poate. Numai că dacă ar fi atenţi vor vedea că ei înşişi cu fiecare zi care trece devin mai aproape de Gigi Becali şi Nicolae Mischie. Rinocerizarea este tăcută şi nu doare. Pur şi simplu are loc şi ţie se pare normal. Iar atunci lumea ta a murit. Lumea noastră.

Ziarul de Iaşi, 3 mai 2004

Suflete moarte: viața după Mihăileşti

Am aflat de evenimentul de la Mihăileşti abia luni seara tîrziu, de la ultimul jurnal al Antenei 1. Cînd am deschis televizorul, ştirile se derulau deja. Prezentatoarea avea o mină sumbră şi pe ecran apărea mereu un crater imens alături de obişnuitele imagini cu miniştrii Oprea şi Mitrea. Unul dintre ei declara cu siguranță că totul este „normal, în grafic”.

Şi într-adevăr totul părea să fie „normal, în grafic”: bilanțul victimelor, care creştea încet dar sigur, plus confuzia generală. Iar, atunci cînd prezentatoarea a început să vorbească de miile de telefoane date redacției pentru a-şi exprima compasiunea pentru cei doi jurnalişti ai postului surprinşi de explozie la Mihăileşti, am schimbat pe un alt post unde nu se petrecea nimic. Din plictis.

La urma urmei, era ceva foarte cunoscut. De ani buni, în România, cele mai aşteptate evenimente mediatice sînt accidentele. Abia, în jurul lor ai zice că viața începe să palpite. Jurnaliştii, politicienii, analiştii, oamenii de afaceri etc. se întrec într-un gen de propagandă compasională, ca şi cum toată ziua ar trebui numai să stăm în fața televizorului şi să vărsăm lacrimi ori să ne ascundem sub plapumă îngroziți precum Conu Leonida în fața infamelor provocări ale reacțiunii.

Este vorba desigur de un sistem inepuizabil: pe de o parte, avem exploatarea comercială a compasiunii, iar pe de alta, punerea în scenă a unei imagini a puterii, a tuturor celor care se află de partea puterii actuale din România, mediatizați în timp ce îşi exercită rolul lor de asistenți sociali ai națiunii, de proteguitori ai năpăstuiților soartei. Un pact

sinistru pare să se fi stabilit între canalele de televiziune şi politicienii Partidului: cu cît avem mai multe accidente, cu atît avem mai multă demagogie de Partid şi de Stat. Ți-a ars casa ori ți-a luat-o apele? Era să mori într-un accident? I-ai pierdut pe toți ai tăi? Bucură-te! A venit şi rîndul tău! Televiziunile te iau în grijă. Devii star, iar guvernul tocmai te-a făcut clientul lui. Vei primi un milion-două pe loc, casa ta va primi şi ea termopane, durerea familiei tale va deveni subiect-vedetă la televizor. Ministerul Adevărului şi Ministerul Accidentului lucrează zi şi noapte.

Aşadar catastrofa de la Mihăileşti nu-mi putea evoca nimic nou: evenimentul ar fi fost mai curînd absența acestuia. A doua zi totuşi eternii cîrcotaşi din presa scrisă începeau să-şi pună întrebări. Părea însă neclar care era fondul chestiunii. Nu i-am luat în seamă. Se instituise deja binişor aerul acela de durere naționale în care vocile critice devin ridicole. Guvernul Năstase tocmai anunțase că toate victimele vor primi despăgubiri. Lumea îi plîngea pe cei dispăruți. Un editorialist cu bun simț al ziarului „Adevărul" cerea şi el să se evite exploatarea facilă, politicianistă, a catastrofei. În Franța se petrecuse în acelaşi timp ceva oarecum similar şi nimeni nu acuzase sistemul de ceva. Se aşteptau în calm rezultatele anchetei. Aceasta trebuia să facă şi românii: un accident este un accident!

Cum tocmai citisem ziarele franțuzeşti, eram înclinat să-i dau dreptate editorialistului, deşi nu mi se părea deloc că situațiile sînt comparabile. Şi nu era vorba doar că numărul de victime era net mai mic în accidentul de la Roissy față de cel din România. Acolo însă rareori guvernul încearcă să exploateze propagandistic catastrofele. Acum nici nu o făcuse. În plus, acolo miniştrii nu sînt acuzați în bloc de corupție, primarii nu-şi mituiesc grosolan electorii, iar şeful statului nu face campanie electorală partidului de care constituțional vorbind ar trebui să fie separat şi în somn. Iar, mai ales, procurorii ştiu să-şi facă meseria. Pompierii,

de asemenea. Ceea ce era vizibil că în România acum cel puțin nu era cazul.

A treia zi însă s-a produs declicul. Mai întîi, editorialul lui Nistorescu a pus primele accente. Seara însă la jurnalul de la Antena 1 a început rechizitoriul. Urmat de cel de joi. De cel de vineri. De Pro Tv. De emisiunea lui Andrei Gheorghe. Încet, accidentul a devenit scandal public. Faptul divers s-a transformat în fapt de interes public. Probabil, cel mai important eveniment public din ultimii ani.

Este adevărat că jurnaliştii au mizat poate prea mult pe efectele unui soi de critică anti-sistem, în sensul că toți cei implicați în scandal, de la pompieri, la polițişti, la oamenii de afaceri şi procurori, pînă la politicienii de la vîrful puterii, au fost plasați în categoria cinicilor şi incomptenților naționali. În mod evident îm cazul Mihăileşti este vorba de cinism şi de incompetență. O incompetență complice, devastatoare. Dar aici este vorba de un sistem politic în care domneşte cinismul şi incompetența şi nu de tare naționale care nu se pot înlătura. Incompetența de la Mihăileşti este sora bună a clientelismului generalizat şi fiica legitimă a corupției devenită sistem de guvernare, care duc la incapacitatea de a mai distinge între comportamnetele profesionale şi cele propagandistice.

În acest sistem, scuzele ministrului Justiției, scos în față, probabil pentru că era cel mai tînăr şi cel mai puțin culpabil, apar drept gesturi fără precedent în unghi simbolic. Niciodată sistemul Năstase-Iliescu nu şi-a cerut scuze față de propriile acte. De altfel, felul în care a făcut gestul, de o stîngăcie rară, arată cît este momentul de penibil pentru regim. Năstase însuşi era gata-gata să se ia de gît cu jurnaliştii care-l tot pisau cum este cu groapa de la Mihăileşti, cînd el ar fi vrut să se laude cu ultimele succese.

Totuşi, ruptura s-a produs. Jurnaliştii şi-au amintit brusc faptul că nu sînt roboții lui Mitrea, Oprea sau Năstase. Că sînt ființe intelectuale şi nu suflete moarte. Că pot pune

întrebări. Că pot pune degetul pe rană. Că nu mai pot să tacă: după mult timp, un fapt divers a devenit unul politic, iar aceasta nu fost realizat de către opoziție sau de către societatea civilă, ci de către media.

De ce? Revolta jurnaliştilor păpuşă, de tip Simona Gherghe sau Lucian Mândruță este pentru mine un mister. Să fi fost solidaritatea cu colegii morți? Să fi fost atît de strigătoare incompetența şi agresivitatea administrației? Să fi fost strania ocupație de a strînge scalpuri, bucăți de carne sîngerîndă sau capete de pe cîmp în urma procurorilor, în timp ce mafioții se grăbeau să refacă şoseaua, ca într-o întrecere cu moartea? Nu ştiu. După cum nu ştiu nici ce va urma. Jurnaliştii nu pot schimba peste noapte lumea. Ei încearcă numai s-o facă mai inteligibilă şi poate uneori mai puțin cinică.

Ziarul de Iaşi, 1 iunie 2004

Dolarul de cărbune

După ce a fiert cîteva săptămîni, „scandalul cărbunelui” pare să se fi stins brusc şi definitiv. Rezultatele sale trebuie judecate din două unghiuri diferite. Izbucnit mai curînd ca un scandal de presă, în sensul că a fost întreținut ca subiect de interes în ciuda potențialului său, acest scandal pare să-i fi adus un profit în primul rînd primarului Gh. Nichita. Decamdată, unul de imagine, dar care arată cum anume se poate administra un oraş cu lozinci de tipul: „Vom face totul!”

După două runde de negocieri ce păreau foarte tensionate, după cîteva campanii în presă cu dezvăluiri scandaloase, prețul cărbunelui care urmează a fi achiziționat de către regia ieşeană de termoficare s-a redus cu un dolar. De la optzeci de dolari şi cincizeci de cenți la şaptezeci şi nouă de dolari şi cincizeci de cenți. Potrivit presei, acest dolar luat din mîna samsarilor cărbunelui înseamnă o economie de o sută optzeci de mii de dolari la bugetul primăriei. Cu această sumă s-ar putea cumpăra şaptezeci de tramvaie la second hand ori s-ar putea asfalta întreg bulevardul Independenței, ne-a lămurit un reporter, într-un elan didactic.

Efortul a meritat însă: nimeni nu mai vorbeşte astăzi de această afacere. Ca şi altora, probabil, mi-ar plăcea să cunosc cîte ceva din calitățile miraculoase ale acestui cărbune, care este cu douăzeci de dolari mai scump. Vindecă de inimă rea, de corupție, aduce soții fugiți înapoi? Nici cu sumele nu stăm mai clar: „Ziarul de Iaşi” vorbeşte de o afacere de 12 milioane şi de 150 de dolari, în timp ce canalul

de televiziune „Tele M” vorbeşte de 14 milioane şi de o afacere de 180 de mii de dolari.

Apoi, de ce s-a obţinut numai un dolar reducere, dacă anul trecut preţul era cu douăzeci de dolari mai puţin, iar ancheta unor jurnalişti din presa scrisă arăta că preţul pieţei a rămas şi anul acesta tot pe acolo? Apoi, ce anume a negociat primarul: preţul cărbunelui sau numai o reducere? Se ştie că licitaţia a avut loc acum trei luni şi s-a organizat la Bucureşti de către Ministerul Industriilor, într-o calitate pe care nu o cunosc. De ce nu a ieşit în public primarul pînă acum? Tot el era primar şi acum trei luni, ca şi acum o lună.

De fapt, în ce calitate a negociat primarul acel dolar de cărbune şi de ce abia la trei luni de la semnarea contractului? Din cîte am înţeles, deşi regia de termoficare aparţine primăriei, nu primăria organizează licitaţiile. Probabil, acesta este numele autonomiei locale, în varianta PSD. Altminteri ar fi interesant de ştiut cine a impus preţul şi cine este vinovat de acest preţ astronomic, care va fi plătit desigur de populaţie. Este bine să te lauzi cu o economie de un dolar, dar nu ar fi fost mai bine să se facă economie de douăzeci de dolari?

Pe de altă parte, ar fi pasionant de aflat cum a reuşit să obţină dl. Nichita această miraculoasă reducere de preţ, dacă licitaţia era demult cîştigată? De unde s-a redus acest dolar? Îmi imaginez că în acest moment este imposibil să se mai refacă textul înţelegerilor, să se aştepte decizia Ministerului, să se refacă toate calculele finale etc. Sau poate unul dintre barosanii implicaţi în afacere s-a decis să dea de la el o sută optzeci de dolari, pentru binele comunităţii noastre. În acest caz, nu ar trebui oare să ne gîndim la un bust sau poate să botezăm o străduţă cu numele lui?

Ceea ce mi se mare semnificativ în această afacere este modul în care subiectul a dispărut din atenţia publică, mai precis uşurinţa cu care un scandal atît de grav iese de pe agenda publică. Cine ar fi trebuit să pună întrebările de

mai sus şi să ceară cu perseverență răspunsuri? Nu mă aşteptam ca afacerea să provoace interesul instituțiilor statului. M-aş fi aşteptat însă ca opoziția să facă din acest scandal un excelent argument electoral. Este vorba totuşi de o sumă cuprinsă între trei şi patru milioane de dolari pe care ieşenii îi plătesc în plus pentru cărbunele de la iarnă. Dacă nu este vorba de incompetență, atunci nu poate fi vorba decît de corupție, care trebuie să aibă un nume.

Probabil însă că acest lapsus al opoziției politice explică tăcerea bruscă a presei şi tămîierea bizară a primarului Nichita. Adevărul este că toată lumea aşteaptă ca jurnaliştii să joace rolul opoziției. Scandalul arată în fapt limitele puterii jurnaliştilor. Fie din lipsă de profesionalism, fie din lipsa unei puteri reale. Este oricum mult mai uşor să denunți abuzurile unui şef de post ori ale unui funcționar hămesit decît să pui întrebări care costă cîteva milioane de dolari.

Ziarul de Iaşi, 19 iulie 2004

Decapitarea, în direct

Lipsesc din țară aproape o săptămînă. Deschid televizorul la *Jurnalul de noapte*. Prezentatoarea poartă ochelari şi are o figură uşor neajutorată, de utecistă fruntaşă. O crimă oribilă la Constanța. Un accident de maşină pe DN1, cu mai mulți morți şi sînge peste tot. Se fură instalațiile de pe autostradă şi nimeni nu ştie cine, la numai cîteva săptămîni de la inaugurare. Un accident ecologic datorat furturilor de combustibil. Un jaf armat însoțit de o crimă la Galați. Am un sentiment curios: sînt acasă, este clar, dar nu ştiu încă dacă trebuie să mă simt confortabil.

La un moment dat, utecista fruntaşă ia un aer marțial, îşi dă ochii peste cap şi adoptă o mină preocupată, aproape gravă. Pricepem că urmează o ştire importantă. Îmi amintesc repede că, pe acest canal, ştirile importante erau legate de acțiunile electorale ale patronului televiziunii, care este totodată şi patronul unui partid de carton. Cum luptă el pentru imemeuri, cum este preocupat de clasa mijlocie, cum se zbate pentru un mediu de afaceri corect, cum dă din coate cît este ziua de lungă pentru scăderea teribilei fiscalități, care ține România la podea etc.

În general, publicul român acceptă oarecum acest joc. Partidul este ignorabil, ca poziție publică, iar mediatezarea sa are un aer mai curînd umoristic. Aceasta face ca restul ştirilor, dacă lăsăm la o partea predilecția pentru accidente, crime şi mondenități, să fie adesea nu numai profesioniste şi corecte, dar şi normale, în sensul că este singurul canal care mare adoptă uneori o poziție critică față de Partidul-stat

Surpriză, însă. Crainica a uitat complet de corupția de partid şi de stat. Aceasta era valabilă cu o săptămînă înainte. Între timp, patronul s-a aliat cu Partidul. Prin urmare, a descoperit că Alianța minte. Înşeală poporul cu cota unică de impozitare. Braț la braț, fostul ministru de finanțe al guvernului Văcăroiu, Georgescu, şi actualul-fost candidat la prezidențiale, al cărui nume îmi scapă mereu, din partea Patronului, tună şi fulgeră împotriva abia lansatului program al „Alianței da punct, a punct", după cum se exprimă amîndoi.

Dl. Georgescu a calculat şi a ajuns la concluzia că o cotă unică de şaisprezece la sută din profit este o crimă monstruoasă. Vor cîştiga două sute de mii de români, dar vor pierde patru milioane. Ne aşteaptă aşadar un adevărad genocid. Dar de ce? Nu reuşim să aflăm. Este misterul cetățeanului Georgescu. De partea sa, omul patronului, care acuza Partidul, cu numai cîteva săptămînă în urmă, de corupție şi fiscalitate excesivă, intervine şi el referindu-se la aceeaşi grupare politică: n-au program, n-au oameni, n-au nimic. Este atît de supărat că nu înțeleg de ce nu cheamă Securitatea să-i aresteze imediat pe nemernici.

În locul unei replici din partea Alianței sau al unei analize neutre, apare crainica. Destinsă. Țara este ca şi salvată: trece la ştirile externe. Nişte imagini luate de pe un site islamist prezintă un grup de cinci bărbați cu cagule şi kalaşnikoave, aliniați în poziție de drepți. În fața lor un alt bărbat legat de un scaun, cu privirea pierdută. Unul dintre posesorii de cagule şi kalaşnikoave citeşte de pe o foaie. Nu auzim ce spune. Dar este foarte indignat, înțelegem asta fără nici un efort. După ce termină de citit, scoate un cuțit cu lama foarte lată ca o custură şi din două mişcări îi taie gîtul prizonierului, care se prăbuşeşte secerat.

Urmează sportul şi meteo, dar minute bune nu reuşesc să-mi revin. Privirea speriată a prizonierului decapitat este greu de uitat. Omul era un inginer american capturat în Irak de cei cărora media internațională le spune insurgenți,

adică nişte oameni care luptă pentru nişte idealuri nobile. Foarte probabil, era un om inocent, care nu avea nici o legătură cu politica internaţională. Muncea onest şi trăia onest. Apoi, mintea mi-a fugit la politicianul Georgescu. Mi-am amintit că acesta fusese ministrul de finanţe care lăsase în 1996 România în pragul colapsului financiar. Cel de la care România a primit în dar găurile fabuloase de la Bancorex, Banca Agricolă, inflaţia de sută la sută, datoriile bugetare imense etc. Năstase însuşi a fost obligat să-i refuze candidatura ministerială în 2000 din cauza semnalelor din toate părţile asupra competenţei sale.

Dar dacă dl. Georgescu are dreptate în ce spune? De fapt, îmi dau seama că tot ce mă supăra nu era conţinutul mesajului său ci maniera în care îl prezenta, din care se vedea că scopul său era nu de a spune adevărul sau măcar un adevăr în care el credea ci acela de a-şi combate adversarul, indiferent ce ar spune acesta. Este genul de atitudine politică aparent productivă electoral, dar care sfîrşeşte prin a genera o competiţie cu sumă nulă.

Mă gîndesc însă că nu atît politicianul Georgescu sau Voiculescu mi-a lăsat cea mai proastă impresie aici, cît comportamentul redacţiei televiziunii care a difuzat mesajul. A oferi şi punctul de vedere al părţii incriminate este peste tot în lume o datorie profesională atît de elementară încît nici nu mai trebuie justificată. Altminteri, media devine un simplu mijloc pentru execuţii publice.

Pe de altă parte, această schimbare bruscă de ton din partea canalului dlui Voiculescu este nu numai jenantă, şi arată cît se poate de clar lipsa oricărei independenţe editoriale a postului faţă de patronat, de-a dreptul jignitoare la adresa publicului. Patronul Voiculescu poate face ce crede cu banii şi partidul lui, totuşi este evident că nu poate face tot ceea ce vrea cu informarea publică. Aceasta nu este încă proprietatea nimănui.

Ziarul de Iaşi, 27 septembrie 2004

Media moralia

Acum cîteva săptămîni, la cîteva zile diferență, două redacții ale unor mari cotidiane bucureştene s-au plîns public de ingerințele patronatului. Întîmplător sau nu, ambele aveau patronate străine. Pe lîngă obişnuitele luări de poziție de strictă circumstanță (proteste, dezvăluiri, declarații de solidarizare), am remarcat şi cîteva încercări de a configura o discuție mai serioasă asupra subiectului. Din păcate, aceasta s-a întrerupt brusc, sub presiunea unor evenimente mai fierbinți. Nici chiar remarcile extrem de critice din raportul de țară al Comisiei UE asupra acestui subiect nu au părut să mai redeschidă subiectul.

Adevărul este că, purtată între oameni oneşti, ar fi o discuție jenantă. Atît pentru jurnalişti, cît şi pentru restul cetățenilor acestei țări. Spre deosebire de lumea civilizată, unde discuțiile asupra libertății presei au un caracter cel mai adesea tehnic şi profesional, în România libertatea presei este mai ales o chestiune politică, în sensul că tema ca atare îi priveşte pe toți locuitorii acestei țări. Adică în discuție nu ar fi un abuz anume al administrației sau interpretarea unei legi de către o instanță sau mărime publică. Este vorba de un sistem politic, care are la bază controlul presei şi distorsiunea informației.

În scandalurile de la „Evenimentul Zilei” şi de la „România liberă”, în atenție au părut să fie mai cu seamă relațiile dintre jurnalişti şi patronatul străin. Totuşi, este uşor de observat că, spre deosebire de conflictele de muncă obşnuite, aici nu a fost vorba de conflictul generat de un

dezacord cu privire la obligațiile profesionale ale jurnaliștilor. Nici măcar cu privire la politica redacțională. Jurnaliștii de la cele două mari cotidiane de presă au acuzat patronatul de intervenții abuzive și directe într-o chestiune precisă: PSD.

Nu întîmplător de altfel, discuțiile asupra acestui fapt au luat la un moment dat o turnură ușor hilară. În timp ce unii se întrebau dacă mai este în acest caz capitalul străin o soluție pentru presa românească, alții au fost de acord că patronatul a fost motivat în acțiunea sa, întrucît dreptul de proprietate este sacru. A reieșit că ziariștii sînt marii vinovați, și că pînă la urmă cele două redacții au un soi de obsesie anti-PSD motiv pentru care o periodică bătaie la fund din partea patronatului nu le-ar strica.

Mi s-ar părea că de bun simț ar fi fost să se clarifice mai întîi care sînt limitele fiecăreia dintre părți. Este evident că patronatul are ultimul cuvînt în ce privește orientarea unei publicații. Totuși, acest cuvînt nu poate însemna că patronatul poate interveni în orice moment și sub orice formă în activitatea redacției. La marile ziare occidentale există practica separării nete între activitatea redacțională propriu-zisă și administrarea întreprinderii care editează ziarul. Patronatul poate stabili liniile generale ale politicii editoriale, dar cam atît.

Pînă la urmă ceea ce a decis această diviziune a rolurilor a fost atît un calcul rațional al patronatului (un ziar liber se vinde mai bine!), cît și o anume cultură publică, în care atitudinea jurnaliștilor și a sindicatelor acestora au jucat un rol decisiv. Cu alte cuvinte, patronatul a fost obligat să se retragă în propria sferă sub presiunea jurnaliștilor și a opiniei publice. În același timp, aceasta nu înseamnă că pe acest teren lupta este definitiv cîștigată. Nicidecum.

Sînt sigur că reprezentanții trusturilor Ringier sau WAZ care au fost implicate în această afacere cunosc foarte bine aceste valori. În același timp, îmi imaginez că trebuie

să se fi simțit teribil de frustrați văzînd că ei sînt criticați într-o țară în care numai lor li se cere să respecte aceste reguli. Cu siguranță că aceste patronate au de rezolvat o mare dilemă: pe de o parte, ei ştiu că libertatea jurnaliştilor poate fi un bun capital, pe de alta, nu sînt convinşi că această regulă este valabilă în România, fie pentru că nimeni altcineva nu le respectă.

Este greu de crezut că Ringier sau WAZ, cu toată prezența lui Bodo Hombach în fruntea sa, ar avea neapărat simpatii PSD. Reprezentanții acestor firme în România sînt probabil figuri modeste de administratori şi nimic altceva. Interesul lor este ca afacerea să meargă şi firma să-şi mărească profitul, acesta fiind singurul obiectiv al unei întreprinderi şi nicidecum acela de purtătoare de valori, precum sînt jurnaliştii. Din păcate, ei par să fi convenit că în România demersul jurnalistic în sine nu aduce profit, iar apoi că economia românească este atît de funcțională încît piața de publicitate este serios controlată de guvernul PSD. Concluzia este că, dacă vrei profit, atunci trebuie să treci de partea PSD sau măcar să nu fii împotriva sa.

Este jurnalismul făcut de „România liberă” şi „Evenimentul zilei” excesiv de anti-PSD şi prin urmare în afara standardelor profesionale? Mi se pare o întrebare incorectă. Jurnaliştii de la cele două cotidiane nu scriu precum jurnaliştii germani: eliberați complet de pasiune (sau mai bine spus, camuflînd-o cu atenție!). Dar nici nu scriu la comandă în bloc. Dacă sînt anti-PSD, fac aceasta din convingere, au deci privilegiul sincerității, adică al unei atitudini politice dezinteresate, ceea ce trebuie întotdeauna apreciat.

Mă tem apoi că ignorăm faptul că există o mare diferență între mediul în care lucrează jurnaliştii în România şi cei din Germania, de exemplu. Se înțelege că normalitatea tonului presei noastre este dezirabilă. Dar în acest caz neutralitatea ar fi înşelătoare şi contraproductivă. Poate mai important ar fi să le cerem jurnaliştilor ca ei să nu mintă şi

să nu abuzeze de meseria lor. Atunci cînd un ziar german a scris că ministrul de război a făcut o călătorie privată cu avionul ministerului, a doua zi şeful său avea demisia sa deja semnată pe birou. În România, jurnaliştii ar fi bătuți a doua zi şi aceasta n-ar scandaliza foarte probabil pe nimeni.

Ziarul de Iaşi, 11 octombrie 2004

Cabotinul în chip de profet mînios

Există o țară în care, printre multe altele, preşedintele candidează ca independent pe listele unui partid politic. Natural, este o țară plină de surprize şi de un inepuizabil pitoresc. În această țară, jurnalul unui post independent de televiziune îşi deschide ediția principală cu o ştire senzațională: preşedintele s-a înfuriat! I se întîmplă rar, avertizează echipa mixtă de prezentatori, însă atunci este prăpăd! Urmează, din fericire, un moment de publicitate.

În această țară trăiesc şi eu, vinovatul, care mă uit din întîmplare la jurnalul cu pricina. Ştirea mă electrocutează. Pierd secunde prețioase într-o stare de prostrație tîmpă. Prin cap mi se derulează diverse imagini de neuitat: de la sutele de victime ale teroriştilor din decembrie niciodată prinşi, la minerii răvăşind de mai multe ori la rînd Bucureştiul urmînd chemarea marelui bărbat furios, de la uitata adunare electorală de la Iaşi din mai 1990, cînd agitatorul Raveica, fost profesor de filosofie modernă la Universitatea din Iaşi, l-a asemuit cu soarele de pe cer, iar acesta a mulțumit înfierîndu-i în fața a cîtorva sute de mii de ieşeni electrocutați ei înşişi pe redactorii unei publicații nealiniate proiectelor sale, iar atunci, mulțimea (părinții noştri, vecinii noştri, apropiații noştri!) a răspuns cu „Moarte studenților!" şi „Nu ne vindem țara!" Aceasta ca să nu ne mai amintim de tradiționalul „Măi, animalule!" şi încă multe altele.

Au fost momente magice, cum se spune. Furiile preşedintelui au făcut parte din educația noastră intelectuală, sînt un fel de tezaur cultural. Cele zece minute de publicitate se scurg însă ca fulgerul. Abia am timp să-mi mut

familia într-o altă cameră, să închid de două ori yala de la intrare şi să-i sun preventiv pe cei mai buni amici. Nici unul nu se miră şi nu mă ia drept paranoic, ceea ce mă tulbură şi mai tare. Cu un ultim efort, mai reuşesc să maschez cărțile din casă (îmi amintesc şi de vibranta chemare „Moarte intelectualilor!”, de la una din supărările prezidențiale). Sting apoi lumina şi dau sonorul televizorului la minimum. Mă acuz că nu mi-am săpat încă un adăpost subteran, dar în schimb mă felicit din nou că nu m-am precipitat să-mi pun ochelari, că nu sînt nici membru în vreun partid politic de opoziție, nu sînt nici patron şi nici nu am rude în străinătate, deşi mai ştiu că la o adică păcatele mele nu pot fi negate. Sper în taină că măcar prietenii şi membrii familiei mele vor fi iertați.

În fine, atunci cînd cuplul de animatori revine pe ecran sînt deja aproape consolat. Preşedintele se află pe o scenă, nu ştim de unde şi cînd. Are un aer ciudat. Parcă rosteşte un cuplet. Bălăgănindu-se, dar, curios, fără obişnuita sa față cazută ca la mineriade sau ca atunci cînd era în opoziție. Mai curînd jovial. Preşedintele s-a supărat pe un funcționar al unui organism internațional. Dar nu ştim care. „Auzi, dom’le vine ăsta, care este plătit cu sute de mii de dolari şi-mi spune mie că administrația nu merge bine în România, că ar trebui făcută una-alta. Atunci, mi-am ieşit din pepeni”, zice preşedintele. „I-ascultă, dom’le aici, d-ta care vrei să ne înveți cum trebuie să fie o administrație, te întreb eu: ai veni să lucrezi în locul unui funcționar cu o sută cincizeci de dolari pe lună, să faci dumneata ca lucurile să meargă mai bine cu o sută cincizeci de dolari pe lună?”

Răspunsul acestuia pare să-l fi mulțumit pe furiosul preşedinte. Se destinde şi zîmbeşte brusc cu toată gura. „Păi, cum, zice onorabilul către preşedinte, eu am o sută cincizeci de dolari pe zi. Cum să lucrez eu cu o sută cincizeci de dolari pe lună?” După zîmbetul care rămîne mult timp afişat pe ecran chiar şi mult după dispariția imaginii purtătoare, înțelegem că tot ce era de demonstrat s-a demonstrat!

Astfel că seara trece în linişte. Crime. Accidente. Ştirile cu partidul şi patronul postului. Grija pentru imemeuri a guvernului. Apare chiar şi un lider al opoziției, pentru cîteva secunde. Dar, nici un telefon de amenințare. Nimeni care să mă facă vîndut. Care să mă acuze de trădare sau că aş fi lacheul imperialismului mondial. Cad în extrema cealaltă: mă găsesc inutil!

M-am întrebat după un timp care să fi fost atunci rostul cupletului prezidențial? Nu pot face decît supoziții. Probabil, este modul său propriu de a-şi recupera fața „populară”, „națională” şi odată cu acestea electoratul anilor nouăzeci. Adică acel electorat educat în şedințele de ură organizate de Partid. În 1989, fuseseră serviciile străine şi ungurii. În 1990, capitaliştii străini, ungurii, moşierii şi „partidele”. În 1996, din nou ungurii, moşierii şi acoliții lor din țară. În 2000, antinaționalii, care făcuseră reforma economică şi administrativă, vînduți FMI şi americanilor („Să le dăm peste bot acestor senatori americani!”). Ca şi atunci, şi astăzi, poporul s-a culcat liniştit: preşedintele le apără demnitatea!

Nu este nimic rău să dormi bine şi să ai încredere în conducători. Vedem de altfel rezultatele cu ochiul liber. Ceea ce mă uimeşte aici este felul în care televiziunile comerciale participă la propaganda regimului, într-un mod subtil şi în acelaşi timp grosolan. Subtil pentru că se inventează ştiri de senzație şi subiecte de indignare, cu aerul că nu este vorba decît de informație. Grosolan, pentru că astfel sîntem manipulați ca nişte ființe inferioare, nedemne de decît de ură şi supunere.

De fapt, de ce oare trăiesc funcționarii români cu o sută cincizeci de dolari pe lună şi prin aceasta sînt condamnați să muncească prost? Este ceva scris în codul lor genetic? Apare scris în Biblie ori poate în vreo Apocalipsă? Posibil. Nu ştiu. Oricum, băieții şi fetele de la postul de televiziune care prezintă situația în termenii mîniei

prezidențiale descrise mai sus nici măcar nu par să o înțeleagă ca pe o problemă.

Pentru ei, ca şi pentru inoxidabilul nostru preşedinte, ales şi reales,vina este a funcționarului de la FMI care a guvernat România din 1989 încoace. Era deci cît se poate de natural deci ca, preşedintele, ales şi reales cu mare entuziasm, să se indigneze. La fel cum o făcuse şi cincisprezece ani mai înainte, pe vremea cînd funcționarii aveau cam acelaşi salariu, dacă nu mai mare. Pe atunci, ținta sa erau patroni şi moşieri, oamenii răi, care urmau să ocupe țara, dacă nu-l urmam neabătut pe mîniosul profet.

L-am urmat şi nu s-ar putea spune că nu ne-am ales cu nimic. Să conduci o țară aproape cincisprezece ani, de la o sărăcie la alta, iar tu să nu-ți găseşti nici o vină, iată cu adevărat ceva prețios. Cum s-ar spune: piesa este mizerabilă, dar mizeria este o splendoare şi actorul principal un talent rar!

Ziarul de Iaşi, 18 octombrie 2004

Întunericul cel de toate zilele

Aflu cu oarecare întîrziere că dl. Valeriu Gherghel a fost cenzurat într-un oficios al Mitropoliei ieşene, căruia ar trebui să-i spunem de aici încolo: *Întunericul*. Ca să fiu mai precis, numele său a fost pur şi simplu interzis în respectiva publicaţie, ca şi cum ar fi fost vorba de numele unui damnat. Iar aceasta fără nici o explicaţie.

Faptul pare de necrezut. Mai întîi pentru că nimeni nu i-a atribuit încă vreo culpă de ordin civil, militar, penal, moral sau religios dlui Gherghel. D-sa n-a furat din banul public precum atîţia alţii, nu ne-a minţit precum Iliescu, n-a ajuns la înţelepciunea lui Rusu-Banu precum C. Simirad, şi mai ales n-a păcătuit niciodată cu spiritul, cum se spune. În plus, oricine ştie că dl. Gherghel este un publicist creştin, în sensul său cel mai pur, nu numai talentat şi erudit, dar şi deplin onest, cu care Biserica ar trebui să se mîndrească.

Este adevărat că spre deosebire de fariseii care mănîncă o pîine albă de pe urma comerţului cu Credinţa, dl.Gherghel este mai ales un credincios şi mai puţin un umil servitor al ierarhiei ecleziastice. Pentru el, Biserica are sensul său originar, de comunitate a credincioşilor. Poate că aici este problema: ierarhia instituţională nu mai reprezintă cu adevărat comunitatea credincioşilor. Dar aceasta este o chestiune care nu ne interesează aici.

Să fie vorba atunci despre recenta sa carte (*Porunca lui rabbi Akiba*, Polirom, 2005)? M-am uitat repede pe aceasta, dar îmi pare n-am descoperit încă nimic ce ar putea fi considerat un atac împotriva Bisericii sau credinţei. Voi reveni asupra ei în săptămînile care urmează după o lectură mai atentă.

Dincolo însă de ce cred ierarhii religioşi despre libertatea opiniei, întrebarea care trebuie pusă aici este dacă Mitropolia sau persoane din fruntea acesteia aveau dreptul de cenzură în acest caz? S-ar putea ca opinia mea să mai radicală decît a dlui Gherghel însuşi, care părea gata să accepte, în intervenția sa de sîmbăta trecută, *privilegiul editorului*, respectiv, dreptul acestuia de a face ce doreşte în publicația pe care o editează, singurul risc al acestuia fiind pierderea credibilității şi deci a publicului.

De fapt, în ciuda a ce se crede în mod curent, nici un editor, respectiv, cineva care editează, fie ca proprietar, fie ca mandatar, o publicație nu poate cenzura publicația respectivă. Vreau să spun că nu are dreptul moral să o facă, nu numai pentru că şi-ar pierde astfel, cititorii, frustrați de adevăr şi talent, ci pentru că prin natura sa, o publicație, dacă este destinată publicului larg, afirmă implicit că exprimă adevărul şi libertatea de opinie. N-am văzut încă nici o publicație care să spună: ce citiți acum sînt minciuni şi opinii cenzurate!

În al doilea rînd, o publicație apare în virtutea libertății spațiului public şi orice editor care posedă o minimă doză de onoare şi responsabilitate nu-şi va submina propria libertate prin îngrădirea altora. Prin urmare este vorba de un dublu contract: între redacție şi cititoriii săi şi între editor şi spațiul public în general. Aceasta este ca şi în cazul funcționării unui magazin sau a unei cîrciumi: nu poți interzice cuiva să nu intre în magazinul tău dacă acesta acceptă toate regulile cerute celorlați.

Fireşte că nu ar trebui să se înțeleagă de aici că editorii nu ar avea dreptul să-şi selecteze colaboratorii ori să respingă opiniile şi autorii care se abat de la linia editorială deja afirmată ori de la bunul simț colectiv. Este vorba însă de o linie editorială pe care cititorii o recunosc cu uşurință şi în virtutea căreia cumpără şi credibilizează ziarul. Orice selecție este motivată deci de această direcție editorială. Repet este vorba de direcție şi nu de cenzură.

În cazul de faţă era respins atît numele dlui Gherghel în sine, cît şi orice opinie privitoare la d-sa fără ca argumentele pentru aceasta să reiasă din proiectul publicaţiei sau să fie afirmate explicit de editor. Cu alte cuvinte, nu ştim de ce Mitropolia l-a excomunicat *de facto* din comunitatea pămîntenilor pe dl. Gherghel.

Oricare ar fi motivaţia acestui gest, faptul ca atare trebuie să-i fi evocat dlui Gherghel vremurile luminoase de altădată, cînd era cenzurat deschis ca apărător al valorilor creştin-ortodoxe, de către întunericul de partid şi de stat. Meniul este complet. Aceeaşi lipsă de respect pentru colaboratori şi public, aceleaşi idei puţine, fixe şi luminoase, aceeaşi oroare faţă de libertatea de opinie.

Dar mai ales aceeaşi plăcere. Cenzorii de partid şi de stat pe care i-am cunoscut amîndoi acum aproape douăzeci de ani la „Opinia studenţească" aveau desigur grila lor ideologică. Uneori era vorba de atmosferă (era respins tot ce sugera tristeţe, disperare, pesimism, în general!), alteori de cuvinte (erau interzise cuvinte precum: democraţie, cartelă, chimie, alături de toate derivatele sale, etc.!) sau nume (aici lista era foarte largă şi variabilă şi se referea nu numai la dizidenţi, ci şi la persoane „neutre" politic, precum părintele N. Steinhardt!). Dar cel mai adesea nu era vorba de nici un motiv raţional: pur şi simplu cenzorii voiau să-şi afirme în acest fel puterea, prezenţa lor în lume. Era un întuneric apolitic, la fel ca şi cenzura mitropolitană. Întunericul banal. Cel de toate zilele. Şi al Iadului, sper.

Ziarul de Iaşi, 31 ianuarie 2006

Omul de la morgă

S-a spus şi vor spune multe în legătură cu cea mai recentă ispravă a lui Adrian Năstase. Gest disperat? Cineva asocia chiar acest ultim (în sens aici de absolut!) exercițiu de imagine a marelui bărbat cu cel al lui N. Ceauşescu din 22 decembrie 1989, care în fața unei mulțimi gata să-l linşeze, promitea că va mări pensiile şi salariile. Trebuie păstrate proporțiile, dar în acelaşi timp comparația spune multe despre utilitatea operațiunii.

Am văzut în fapt nu numai colecții impresionante de tablouri de mare valoare, de *in-folio* sau de arme, totul înghesuit ca la anticariat, ci mai ales un om fără aer, hăituit, auto-sechestrat într-o lume fictivă, care nu crede decît în puterea administrativă şi controlul aparențelor. Este destul de straniu să chemi în casă televiziunea, dar să nu faci gestul cel mai elementar cu putință: să mergi în fața justiției, ca orice muritor de pe acest pămînt cu o minimă responsabilitate.

Logica dlui Năstase este de altfel cu totul curioasă. D-sa pune repetat în discuție autonomia justiției şi a instituțiilor publice, pe care le consideră instrumente ale noului regim. Din păcate, am mai auzit acest gen acuzație, fie din partea dlui Sechelariu, fie a dlui Mazăre sau chiar din partea dlui Ion Iliescu. Dar dacă în gura mafioților provinciali argumentul sună natural, iar de la un fost student în URSS-ul lui Stalin nu mai are nimeni vreo pretenție, la A. Năstase argumentul este sinucigaş. Mai întîi că este vorba de un regim în care dl. Năstase este al treilea sau al patrulea om în stat, în tot cazul conduce principala (nu doar numeric vorbind!)

cameră a legislativului. În al doilea rînd, îi pune în discuție competența şi corectitudinea de fost prim-ministru. Unde este moştenirea politică a dlui Năstase, dacă procurorii şi judecătorii sînt atît de uşor manipulabili de Traian Băsescu? Ce sistem, cu cultură publică a edificat atîția ani Adrian Năstase? Este vorba cumva de mită, control administrativ şi incompetență?

Vinovat sau nu, în acest caz, este greu de justificat de ce dl. Năstase refuză să se supună legii comune şi de ce trăieşte într-o țară în a cărui justiție nu crede. De fapt, modul cum şi-a selectat invitații, directori de ziare sau analişti-prieteni arată o neîncredere cronică față de judecata publică ordinară. Pentru un om politic, aceasta este mortal şi probabil că simbătă am asistat la debutul funeraliilor omului politic Adrian Năstase.

Impresia mi-a fost accentuată de prezența unui invitat-surpriză, cel puțin din punctul meu de vedere: Ion Cristoiu. Imaginile televizate îl prezentau pe acestea însoțindu-l uşor îngîndurat pe amfitrion, mereu alături, uşor protector, cu o carte masivă sub braț, pe care a şi răsfoit-o la un moment dat cu ochi de expert. Am crezut inițial că tocmai fusese răpit de la Biblioteca Academiei, unde declară că îşi ispăşeşte păcatele. Am aflat însă că era unul dintre invitați şi că tocmai cumpărase cartea de la Năstase, contra unui milion de lei vechi. Apoi, am mai aflat că nu era prima dată cînd editorialistul penetra în lăcaşul familiei Năstase.

Să ne amintim că Ion Cristoiu a fost unul dintre cei mai aprigi avocați din media a dlui Năstase. Atunci cînd a izbucnit afacerea termopanelelor, el s-a întrebat unde era atunci marele corupt Adrian Năstase, cu uriaşa sa avere, denunțat de Băsescu în campania electorală? Culpa este ridicolă, prin urmare omul este nevinovat cu totul. Alături îi stătea „maestrul Paler”, care avea marele merit că era la fel de indignat şi scîrbit de „tot acest circ” dar mai ales că uita ce voia să spună la mijlocul frazei. Pentru amîndoi, Năstase

nu era decît o victimă, a *Serviciilor* (Cristoiu are o pasiune specială pentru teoria conspirației!) şi a lui Băsescu. De fapt, toți politienii sînt corupți şi prin urmare Năstase este inocent.

Este totuşi de mirare că un om atît de atent la detalii precum I. Cristoiu, capabil să sesizese şi cel mai mărunt dezacord cînd este vorba de Traian Băsescu, a acceptat să se lase pozat într-o postură atît de compromițătoare. Mai ales că Ion Cristoiu nu se declară propriu-zis un jurnalist, prin urmare nu avea nici o calitate publică în casa lui Adrian Năstase. Faptul că apare invitat-permanent la televiziunile trustului Voiculescu a fost mereu înțeles ca o soluție de criză: fie că nu era altcineva disponibil pe moment, fie că se întîmpla ca omul să fie prin studio în acel moment, fie că pur şi simplu situația era gravisimă.

Singura explicație a prezenței lui Ion Cristoiu la excursia din casa dlui Năstase rămîne aşadar aceea de ordin funerar. Ion Cristoiu face de mult timp un de serviciu public bizar: se ocupă cu funeraliile cadavrelor politice. Prin urmare, el a fost chemat şi de această dată să-şi ia în primire definitiv obiectul muncii. Se cunoaşte de altfel eficacitatea cu care s-a ocupat de Nicu Ceauşescu, de membrii CPEX, ca şi de Ceauşescu însuşi. Pe măsură ce intră în conflict cu oamenii politici normali, Ion Cristoiu se pune în serviciul cauzelor pierdute. Este aproape un ritual. El este omul de la morgă: face toaleta politicienilor în putrefacție, le machiază fețele strivite de accidente politice teribile, îi conciliază cu prietenii uitați, le scrie epitaful, în fine, are grijă ca omul să fie jelit după toate regulile genului.

Acesta este prin urmare motivul pentru ca Ion Cristoiu a venit sîmbătă în strada Zambaccian: Adrian Năstase se pregăteşte să iasă din istorie. S-ar putea ca măcar de data aceasta să fie obligat să achite vama legală. Să-l lăsăm aşadar pe Ion Cristoiu să lucreze în linişte.

Ziarul de Iaşi, 7 martie 2006

Războiul care trebuie cîştigat

Dl. Aidan White trăieşte. *Federația Internațională a Jurnaliştilor*, pe care acesta ar reprezenta-o ca secretar general, există şi ea. Dl. Aidan White vorbeşte şi încă, după cum o spune în CV-ul său, în vreo trei limbi. Eu, unul, nu l-am auzit pînă acum. Nici cînd ziariştii români erau bătuți şi redacțiile devastate (în timp ce alții, precum reperul moral C.-T. Popescu, aplaudau de la geamul alăturat!), în iunie 1990, nici cînd Iliescu îi făcea pe cîte unii *animale* sau le interzicea accesul la prețiosul său cuvînt, nici cînd presa devenise parte a propagandei de partid şi de stat, în anii regimului Năstase-Iliescu. Şi nici măcar atunci cînd baronul Oprişan cumpăra şi desființa ziarele critice de pe moşia sa.

Poate că nu era treaba lui. Poate că nu ştia despre ce-i vorba. Poate că nu l-a întrebat nimeni. Poate că situația nu era atît de gravă. Cine ştie!? Este adevărat că nici acum nu spune ceva ieşit din comun. Este evident că n-ar fi treaba preşedintelui Băsescu să se certe cu „presa". Nu-i de nasul unui preşedinte să-şi acuze adversarii din *media*. Preşedintele trebuie să „medieze" între aceştia, eventual. Să le cumpere complicitatea. Să vorbească numai cînd aceştia îi dau voie şi să-i trimită pe procurorii care-i anchetează la nebuni, în cel mai bun caz.

Cum este şi normal, interviul apare în *Ziua*, un ziar recunoscut pentru corectitudinea sa şi mai ales pentru modul cum îşi cultivă independența editorială, sărind cu abilitate dintr-o barcă în alta, singurul criteriu de orientare fiind aici apropierea de sursa de putere şi banii publici. Ani de-a rîndul, patronul său au fost implicat în mai multe scandaluri de şantaj prin presă. Unul chiar la adresa preşedintelui Băsescu.

Ironia este că, în timp ce publica interviul cu amintitul domn White, ziarul tocmai se răfuia cu parlamentara nemțoaică Suzanne Kastner, care îi luase apărarea Monicăi Macovei, un alt inamic al principialilor de la *Ziua*. Pe prima pagină, directorul ziarului, acuzat în mai multe spețe de corupție, se întreba ce s-ar întîmpla dacă România ar interveni în treburile interne ale Germaniei. Se înțelege că România are cam aceeaşi pondere europeană precum Germania şi mai ales că aceasta a fost primită în clubul european pe baza de cuvîntului prietenului său Adrian Năstase.

Nu ştiu ce ştie dl. White despre România şi ce-o fi spus de fapt în acel interviu. N-am încredere de mult timp în ziarul amintit. În principiu, el are dreptate cînd recomandă preşedintelui să se ocupe mai mult de treburile guvernării decît de presă. De altfel, mi s-a părut că invitația sa este mai mult de ordin general: vorbeşte adesea de guvern şi nu preşedinte, dacă nu cumva cei de la *Ziua* au tradus *à la Guliță* englezescul *governement*. Oricum, din ce s-a publicat, te apucă rîsul cînd citeşti cam ce sfaturi îi dă el dlui Băsescu pentru a-şi rezolva diferendele cu presa „de opoziție". Acesta este un semn că habar n-are de situația presei din România şi care sunt amenințările reale la adresa acesteia.

Ideea că preşedintele Băsescu are un conflict cu presa a apărut pe mai toate canalele trusturilor controlate de ceea ce acesta numise, în interviul său la *Radio România Actualități*, „mogulii" presei româneşti, respectiv, la dnii Vîntu, Patriciu şi Voiculescu. Presa acestora a luat atunci poziția victimei, a fecioarei ultragiate, a ultimei redute a democrației amenințate de căpcăunul Băsescu. Mai lipsea chemarea către „oamenii de bine" să le apere sediile, după rețeta binecunoscută.

Se înțelege că este o judecată lipsită de finețe din partea unui preşedinte să pui în discuție dintr-un foc onestitatea tuturor celor care lucrează pe ogorul presei aparținînd celor trei amintiți. Cu siguranță, unii îşi fac munca în mod

onest, încercînd să-şi apere bruma de independenţă profesională. Pentru ei, fiecare zi este o înfruntare. A spune că au de ales, nu este sută la sută exact. După cum nu toţi au salariile vedetelor sulfuroase, de tip Mircea Badea. În opinia mea, ei trebuie încurajaţi să ridice capul, să se organizeze în sindicate puternice şi să-şi promoveze standardele la care ţin. Mai mult, polarizarea opiniilor din ultimul timp, prosau contra-Băsescu va lăsa urme pe termen lung în ce priveşte credibilitatea a două instituţii-cheie ale democraţiei: presa şi parlamentul.

Cu toate acestea, cine a citit/ascultat cu atenţie mesajul dlui Băsescu nu poate să nu-i dea dreptate. El nu vorbeşte de presă, în general, de jurnalişti, în general, ci de proprietarii acestora, cei care ţin captivi atît proprii angajaţi cît şi opinia publică românească. Problema nu este o ficţiune sau una minoră. Cei trei amintiţi controlează principalele canale de informaţii şi opinie din România. Controlează cu alte cuvinte agenda dezbaterii publice.

Pînă acum, convergenţa lor era relativ puţin vizibilă. De altfel poate că nu s-ar fi produs niciodată atît de agresiv dacă în fine, acum două săptămîni, un tribunal din România n-ar fi îndrăznit să-l condamne la doi ani de puşcărie pe Sorin Ovidiu Vîntu. Imediat, într-un ziar economic de casă, acesta a dat un interviu ameninţător la adresa lui Băsescu, dar în care îşi arăta o bruscă simpatie pentru Voiculescu, cu care pînă atunci fusese într-o competiţie pe viaţă şi pe moarte pentru controlul unor acţiuni de mare valoare la Petrom. În cîteva zile, Iliescu apare cu un interviu acolo unde nici nu gîndea (în *Cotidianul*), după cum peste noapte bileţelul lui Tăriceanu devine piesă incriminantă numai pentru Băsescu.

Este aşadar limpede că nu Băsescu subminează credibilitatea presei, ci mogulii, proprietarii acestora, atunci cînd încalcă independenţa editorială a ziarelor şi televiziunilor aflate în proprietatea lor. Faptul că preşedintele nu

face diferența este tipic pentru cultura publică din România. Dar, la urma urmei, Băsescu vede doar produsul mediatic şi nu mintea unora sau altora, care lucrează pentru acest produs. Iar produsul este profund compromițător. Dacă dl. White ar fi ştiut mai multe despre media din România, atunci ar fi putut oferi o explicație pentru strania liturghie care se pune în scenă pe unul din canalele dlui Voiculescu, în care de mai bine de doi ani, seară de seară, la o emisiune de comentarii politice, dăm peste pamflete halucinante la adresa preşedintelui în exercițiu. Nu cred să existe vreo țară europeană în care să găsim o probă de propagandă în cel mai pur stil sovietic.

Se spune că nimeni n-a cîştigat vreodată un război cu presa. De data aceasta, acest război trebuie cîştigat. Nu ştiu cum. Şi nu este afacerea dlui Băsescu. Puțin mă interesează destinul lui politic. Pînă nu cîştigăm acest război, nu vom intra niciodată în Europa. Este războiul nostru cu post-comunismul mafiot, care foloseşte presa pentru a-şi proteja interesele.

Ziarul de Iaşi, 26 februarie 2007

Deci, era o vreme încețoşată…

Un grup de vreo douăzeci de săteni din apropierea Găeştiului atacă, în plină zi, pare-se chiar înainte a se fi deschis cîrciumile, o ambulanță. Şoferul şi asistenta sunt molestați cu lovituri de bîtă şi cu pietre, iar aparatura din maşină, întîmplător abia inaugurată, donată de o fundație caritabilă, este făcută numai bună pentru casare. Personalul scapă de furia mulțimii doar în urma intervenției femeii care chemase ambulanța, pare-se, în ajutorul unui copil. Din relatarea tv, vedem figurile uluite ale şoferului şi ale personalului medical. O femeie, care pare să fie şefa, tună şi fulgeră anunțînd că nu mai merge nimeni în „țigănie”.

Iarăşi țiganii, ne spunem. Ar merita o lecție, dacă n-ar da prost pentru Europa. Căci, suntem în 24 februarie anul curent şi ne pregătim de zor, cu mic cu mare, să ne facem loc în Europa.

Din fericire, reporterița ProTv, care relatează scena, ne scoate din încurcătură. De vină pare a fi fost mai curînd un zvon ciudat, spune ea, care circulă de ceva timp prin zonă, potrivit căruia o ambulanță-fantomă ar umbla pe şoselele din județele Dîmbovița şi Argeş pentru a răpi oameni, bătrîni şi copii, şi a-le lua organele. Este drept că poliția şi medicii din județ neagă dispariția cuiva sau orice alt incident de acest fel, dar reportajul se încheie cu relatarea dnei Mariana din Leordeni, o cincuagenară locvace, povestind ce a pățit „odorul ei, un puşti de optsprezece ani” (cum spune vocea din *off*). „…odată ce-a oprit o maşină ca în stil de ambulanță (accentuat, în două silabe: ambu-lanță!) – zice dna Mariana – şi o dată a văzut că s-a deschis geamul şi a

scos capul, cineva, un negru ca un marocan (delicioasă figură de stil!), cu un cap mare, aşa, şi-l privea pe băiat din cap pînă în picioare, aşa…”.

Ai de ce să te îngrozeşti.

Plasat la „jurnalul de prînz”, reportajul trece aproape neobservat. Ştirea este de altfel aproape curată: fapte date, reporter la fața locului; relatări ale martorilor direcți; comentarii ponderate ale redacției, poziția autorităților. Chiar relatarea panicardă şi cel puțin neclară a dnei Mariana din Leordeni, deşi plasată în final, poate fi acceptată ca o formă de pitoresc rezonabil. Singura problemă este că pentru o ştire televizată lasă loc la prea multe necunoscute, tratate ca fiind oarecum în logica lucrurilor. Nu poți să nu te întrebi imediat: de ce să distrugă cineva dis-de-dimineață o ambulanță nou-nouță, venită să scape un copil? Un simplu zvon este oare destul pentru aceasta? Cum se face că autoritățile nu încearcă să-l combată? Sau poate, cum lasă a se înțelege plasarea dnei Mariana în finalul narațiunii, autoritățile mint şi sunt depăşite? În orice caz, subiectul ar merita o investigație mai amănunțită. Sau măcar un *follow up*, cum se spune.

Am însă motive bune să cred că, atît timp cel puțin cît nu va urma o altă ambulanță la rînd (deocamdată s-au terminat!), nu vom mai auzi despre Găeşti o vreme. Unul din aceste motive poate fi găsit pe blogul Ioanei Avădanei, de unde am luat de altfel informațiile principale prezentate mai sus. Iar povestea sa ne arată la ce nivel de performanță se poate ajunge folosindu-se, inteligent şi creativ, modelul „găina din Paşcani care naşte pui vii”, din era Cristoiu a *Evenimentului Zilei*.

Pe scurt, la baza zvonului stătuse chiar un reportaj ProTV difuzat cu două zile mai înainte, la telejurnalele de după-amiază şi seară, semnat de acelaşi reporter (Nataşa Paraschiv) şi care de altfel poate fi încă văzut pe site-ul postului. Este vorba fireşte de o ambulanță-fantomă, de acelaşi „Găeşti” (deşi topografia nu este tocmai clară, poate fi

vorba la fel de bine de ținutul *Yoknapatawpha* al lui Faulkner) şi desigur de dna Mariana din Leordeni, în chip de personaj colectiv. Diferă este drept vocea, una masculină, din *off* şi stilul. Adică aproape totul. După cum şi materialul se cheamă acum, pe cît de ironic pe atît de ambiguu, *Fantoma de la ambulanță*.

Relatarea debutează ca în Hitchcock: fond de muzică sumbră şi o stradă cu ceață, este drept o ceață mai soft, parcă mai mult din computer, şi din care, printr-un efect de montaj, pare că țîşneşte în cadrul următor o ambulanță. „Pe ulițele pustii, pînă şi vîntul seamănă groază", ne spune vocea din *off* , deşi la drept vorbind, în imagine nu apare nici o uliță, ci o şosea largă şi bine întreținută, cu vile de o partea şi de alta. „Bătrînii stau mai mult prin case, iar pe copii îi țin ascunşi.", continuă vocea, în timp ce camera se plimbă peste gardurile din lemn, iar o poartă se închide misterios. „Nu-i de glumă. O ştie cel mai bine dna Mariana din Leordeni.Îşi scuipă în sîn şi acum cînd îşi aduce aminte prin ce-a trecut odorul ei, un puşti de optsprezece ani". „…odată a oprit o maşină ca în stil de ambulanță …". Povestea se derulează apoi rapid, cu vocea masculină din *off*, în timp ce în fața noastră apar imagini, păreri şi chipuri aparent fără nici o legătură, dar care ar vrea să ne sugereze că o amenințare tainică ne pîndeşte le Găeşti, pe ulițele cu ceață…

„Totul ar fi plecat de la o întîmplare misterioasă", ne spune vocea din *off*, ca şi cum ne-ar face cu ochiul. „Dna Ionela, învățătoare în Glimbocata, vine cu amănunte prețioase". Dna învățătoare este o femeie tunsă modern, între două vîrste."Din sat a dispărut o femeie, în condiții ciudate. Deci, era o vreme încețoşată…", începe ea. Dar nu apucă să termine, pentru că apare din nou ambulanța gonind nu se ştie în ce direcție. Totul este clar, cum s-ar spune. „Ce le-ați spus copiilor, să se ferească de ambulanțe?, întreabă reporterița, pînă atunci inexistentă. Apoi din nou, vocea din off: „Pe plan local, verificările polițiştilor n-au dat rezultate

spectaculoase. O ambulanță oarecum ciudată există şi la Găeşti. A fost trimisă de *Serviciul Maltez* şi o să salveze vieți, spun medicii. Care la fel ca polițiştii cred că maşina-fantomă nu există. Orice-ar face n-o conving pe „Doamna Mariana”: „Mergi pe stradă, opreşte o maşină lăngă tine şi de ia şi …ce mai faci?…”, spune ea oftînd.

Într-adevăr, ce mai poți face? Nici măcar să mai chemi ambulanța.

Ziarul de Iaşi, 5 martie 2007

Îmblînzirea scorpiei

Ca multă lume, probabil, am privit cu uimire datele unui recent audimat, în care apărea că jurnalele de seară de la ProTv şi Antena 1 ar fi cunoscut un serios declin de audiență în ultimele luni. Astfel, primul ar fi pierdut în februarie în jur de 120 de mii de telespectatori, iar cel de-al doilea 150 de mii. Tendința continuă se pare şi în martie. Ambele rămîn însă principalele canale de informare pentru românii de la oraş, mai cu seamă în oraşele mari, dintre cele cu peste un milion de telespectatori. Singurul post care a cunoscut o creştere, este drept de numai 40 de mii, a fost jurnalul postului public (de aici poate şi iminenta demitere a Rodicăi Culcer!). Audiența TVR1 rămîne oricum la jumătate din audiența ProTv.

Nu ştiu cum se explică acest recul şi nici cum trebuie el judecat. Reamintesc însă că este vorba de emisiunile de informații, ceea ce, în mod normal, ar sugera o scădere a interesului pentru chestiunile publice. Dar, poate că avem numai o scădere sezonieră, eventual, una de ajustare, după o perioadă de creştere. Poate totuşi este un indiciu al faptului că publicul începe să se sature de falsele ştiri de la ProTV, de partizanatul de pe Antene sau de sinusoidele şi vorbăria *Realității*. Sau, cine ştie?, poate că publicul acestor jurnale, îndeosebi cel al *Ştirilor de la ora cinci*, şi-a găsit de lucru în Spania!

Oricum ar fi, eu, unul, găsesc aceasta mai curînd un lucru bun. Este greu să nu observi că televiziunea consumă timp social mai mult decît oricare altă activitate publică şi oferă în schimb extrem de puțină valoare adăugată.

Televiziunea induce iluzia cunoaşterii publice şi a democrației participative, dar vedem că pe măsură ce tehnologia evoluează şi oferta creşte, competiția şi inovația tehnologică servesc prea puțin societatea, în obiectivele sale fundamentale: creşterea prosperității generale şi configurarea unei democrații solide. Oferă în schimb frustrări nemărginite şi la fel de multe false speranțe. Este greu de spus în acest moment dacă nu cumva imaginarul nostru colectiv va fi complet „resetat" în urma acestui bombardament cu imagini, de care n-avem nevoie, cu opinii care sunt mai mult umori, cu informații care sunt mai mult păreri şi zvonuri.

S-ar putea însă ca impactul cel mai greu să-l aibă asupra scării noastre de valori. Televiziunea este lumea execuției rapide şi fără apel, a vedetelor şi miturilor născute din spuma mării. Pe zi ce trece, ne dăm seama tot mai mult că televiziunea a luat locul Academiei, Universității şi Parlamentului, ca sursă de cunoaştere şi prescripții. Nu este o putere, în sensul că nu este o entitate instituțională, însă este o sursă formidabilă de putere. Şi încă o putere pe cît de arbitrară pe atît de absolutistă.

Acum cîteva seri am asistat la o un episod exemplar, din acest punct de vedere. De o parte, invitata emisiunii, o domnişoară cu figură uşor masculină, nici genul picant, nici genul să fugi. Figură publică nouă, însă, la care ghiceşti repede timiditate şi chiar nesiguranță. Deşi aproape că nu-ți vine să crezi, este chiar procurorul general al României. De partea cealaltă, omul cu bilele, Ministerul Adevărului, fiara democrației, mîndria breslei sale. Unul din cei mai bine plătiți oameni din România şi cu siguranță unul dintre cei mai influenți. Cu figura încremenită şi mereu amenințătoare. Cu întrebările ca nişte focuri de UZI. Cu arhiva mereu la îndemînă, gata să te lapideze cu trecutul tău vicios.

Pe scurt, o tînără femeie, care conduce una din cele mai temute instituții din România, este convocată în fața un procuror de vocație, care face una dintre cele mai temute

emisiuni tv din România: Kovesi versus Turcescu. Procuratura Statului versus Procuratura Poporului.

Mai întîi, o chestionează asupra unei promisiuni neonorate. Femeia trebuie să se explice. Este logică şi credibilă. Dar transpiră din greu. Se simte stinghereala şi dorința irepresibilă de a face pace. Eşti de partea ei, dar nu pentru că este procuroare, ci pentru că este în defensivă şi vulnerabilă. Scorpia este deja îmblînzită. Torquemada în chip de libelulă. Ştim că fiecare joacă un rol, dar tocmai aceasta este problema: şi-au schimbat rolurile. Victima, anchetatul, urmăritul, inculpatul este altul. Modelul procurorului tradițional, de tip comisar al poporului, s-a mutat în televiziune. Oamenii cei mai de succes, de la CTP şi „gîndiştii" lui (Ursu, Chireac etc.) la Gâdea, îl practică intensiv. Aceasta place opiniei populare, se zice. Unii spun că rețeta nu este chiar infailibilă pe termen lung, dar ea pare deocamdată să funcționeze. Este destul de specific românească. S-ar părea că întreține mitul jurnalistului justițiar şi cumva cel al puterii poporului prin presă. În fapt, este un efect al crizei de legitimitate a instituțiilor româneşti, îndeosebi a celor care distribuie dreptatea, cele mai expuse în situații de stat slab, semi-privatizat. Ne arată că Statul este incapabil să-şi îndeplinească una din principalele sale misiuni, iar că procurorii sunt mai mult nişte birocrați decît oameni publici. Presa profită şi se substituie acestora. Dar presa nu este nici acreditată, nici inocentă în această misiune.

De aici derivă o a doua problemă: această inversiune lasă impresia că interesul public nu mai este servit de instituțiile publice acreditate, ci de figurile publice. Faptul nu este rău în totalitate. Presa trebuie să servească interesul public prin chiar logica sa. Numai că este vorba de un alt interes public. Mai bine spus de temporalități diferite. Presa lucrează în ritm de rating, instituțiile în ritmul procedurilor şi normelor democratice.

Pe de alta, cine l-a numit reprezentantul interesului public pe dl. Turcescu? Publicul, mi se va spune. De fapt, l-a numit patronul sau cel mult redactorul şef. Oricum, patronul plăteşte şi el te ia în insula Creta, dacă eşti cuminte. Aceasta este problema-cheie: jurnalismul, presa în general, nu se poate substitui statului şi nici nu poate servi în mod absolut interesul public. Întîi, pentru că este un actor într-o competiție. Doi, pentru că reprezintă interese private şi prioritățile sale sunt legate de acest statut. Trei, pentru că responsabilitatea sa este difuză.

De aceea, dominația media asupra vieții publice şi instituționale în România ar putea să ne îngrijoreze decît să ne bucure. Scorpia nu este doar îmblînzită. Este anihilată. Transformată în caniche.

Ziarul de Iaşi, 12 martie 2007

Gândul de pe urmă

Circulă un zvon sumbru în legătură cu ziarul *Gândul*. Situația pare a fi gravă şi se vorbeşte chiar să fie închisă şandramaua. Sau mutată pe net. Motivul ar fi scăderea tirajului şi a veniturilor, în general (indicatori care în media nu sunt întotdeauna asociați!). În primul trimestru, ziarul a pierdut mai bine de o mie de cititori. Potrivit propriilor raportări, tirajul a scăzut de la 32,8 la 31,5 de mii exemplare zilnic. Poate că nu pare mult. Totuşi, în acest ritm, scăderea ar putea fi fatală. Mai ales că scade şi nu creşte, ceea ce pentru un ziar recent apărut şi cu mari pretenții sună cu adevărat rău.

Nu mă ascund, *Gândul* nu era ziarul meu favorit. De fapt, nu-l citeam decît foarte rar. Din motive dintre cele mai diverse, care merg de la calitatea conținutului editorial pînă la tonul general al ziarului. Nu pot spune aşadar că mor de supărare pentru veste. Totuşi, era un proiect jurnalistic interesant. O tentativă de presă *quality*, cum se spune, specie ca şi inexistentă în România. Sunt tentat de aceea să fiu compasional, la fel ca față de orice încercare de a ieşi din cultura media bazată pe isterie, senzaționalism, şantaj şi verticalitate de servitor şmecher. Aştept de mult în România o presă care să se configureze pe credibilitate şi nu pe zgomot, pe calitatea conținutului editorial şi nu pe intensitatea cu care este acesta făcut public.

Acest posibil eşec ar putea surprinde. *Gândul* se structurase în jurul cîtorva nume bine cotate în viața noastră publică. Poate prea bine chiar. Se baza de asemenea pe o formidabilă expunere media a principalilor săi redactori, pe apartenența la un mare trust media. Se părea apoi că ziarul

preluase o bună parte din publicul *Adevărului*. În fine, în absența unei concurențe reale, ziarul avea un culoar bun, în contextul presei românești.

Să fie oare acesta semnul unui declin, mereu anunțat, al presei scrise? Nimeni nu poate ști. Să amintim că acum cîteva zile, o știre de presă anunța că *Libertatea*, ziarul probabil cel mai decerebrat dintre ziarele mai cunoscute din România, a atins cifra de 310 mii de exemplare vîndute. Este drept că este greu de spus ce anume vinde de fapt *Libertatea*. Această creștere s-a produs în condițiile în care, se știe, ziarul a pierdut o mare parte a personalului, aproape peste noapte. Faptul arată în acest caz nu calitatea scriiturii, a informațiilor sau a analizei contează, ci tocmai lipsa lor. Nu cred oricum că publicul *Gândului* a migrat spre *Libertatea*.

Personal, îmi plăceau prezentarea vizuală (de la hîrtie la forma grafică și calitatea tiparului) a ziarului, unele din luările de poziție ale editorialiștilor de aici și deschiderea redacției către jurnalismul de investigație, specie pe cale de dispariție sau folosită în scopuri neoneste, în presa noastră. Îmi displace însă restul. Tonul moralist gratuit, uneori, de *Scînteia*. Superioritatea (a se citi. aroganța) opiniilor, care contrastează adesea cu banalitatea lor. Narcisismul multora dintre membrii stafului redacțional, probabil inevitabil, dacă ne gîndim că majoritatea lor stau mai mult prin redacțiile unor televiziuni decît în fața deskului propriu. Poziția neclară a ziarului în chestiuni delicate și mai ales investigațiile sale neprofesionale și adesea cu țintă (a se vedea penibilul atac contra Monicăi Macovei, bazat pe probe contrafăcute!). În fine, anti-occidentalismul rezidual și mai cu seamă anti-americanismul intratabil din paginile sale, care arată că *Scînteia* este moștenirea grea, pare-se de nedislocat, chiar și în ce-i privește pe ziariștii care au venit în presă după 1990.

Să zicem că toate acestea pot fi o chestie de gust. De ce n-a mers însă *Gândul* ca proiect media? Primul lucru

pe care l-aş semnala este nepotrivirea vizibilă între ambiţii şi practici. Ziarul pare a se vrea prea mult un ziar de direcţie în timp ce poziţiile sale morale au fost adesea cel puţin ambigue. Se afişează independent, dar a cultivat o veritabilă isterie anti-Băsescu. Auto-anunţat drept ziar de calitate, vedem că distincţia dintre articolele de informaţii şi cele de opinii este complet întîmplătoare în corpul publicaţiei.

Problema principală este aşadar calitatea conţinutului editorial. Ca şi în cazul *Cotidianului*, nu am văzut aici un salt demn de ambiţiile sale. *Gândul* a rămas un ziar de umori, de articole-ştiri, în general, uneori extrem de partizan. Nu a oferit decît puţine analize serioase, pe care să nu le poţi ignora. Puţină obiectivitate. Puţină reflexivitate. Prea multă isterie, prea puţină gîndire, ca să fiu mai scurt, care este valoarea adăugată a unui asemenea produs media.

Dincolo de aceasta, putem extrage de aici mai multe observaţii cu caracter general privind situaţia aşa-numitei prese de calitate din România. Mai întîi că publicul acesteia este foarte deschis. Ziare precum *Gândul* nu concurează cu *Libertatea* ci cu *Le Monde*, cu *New York Times* sau cu media de pe net, în mare progres, deşi încă mai mult sub formă de forum, de spaţiu de întîlnire interactivă, decît de furnizor autonom şi credibil de conţinut. Este un public şi mai grăbit şi mai exigent. În al doilea rînd, pare evident că nu poţi face presă de calitate fără jurnalişti de calitate. Moral şi profesional. Jurnalişti care să fie capabili să facă o analiză decentă, riguroasă şi non-partizană, bazată pe fapte. Care de asemenea să nu-şi facă vilă la Snagov, din salariul de modest jurnalist, în timp ce se proclamă papa presei incoruptibile. În al treilea rînd, este vorba de relaţia cu publicul. Publicişti de tip CTP au dificultăţi în a se imagina servitorii publicului şi nu stăpînii acestuia. Nu este vorba de populism aici, ci de acceptarea unei reguli simple în cultura media: publicul face ziarul!

Aceasta vrea să însemne mai ales că ziarul urmează publicul şi nu invers. Cel puţin, în chestiuni generale.

La noi, publicul unui ziar de calitate este îndeobşte nu de dreapta, cum îi aud pe mulți, ci aş spune liberal, proocci-dental, democratic. Acest fapt de altfel nu l-a înțeles la timpul său Ion Cristoiu cînd a virat brusc la stînga reacționară cu ediția a doua a *Cotidianului*. Este un public care cumpără mai ales credibilitate. De aceea, nu este suficient să copiezi *Le Figaro* sau *Financial Times.* Trebuie să-ți convingi şi publicul de aceasta. Iar credibilitatea nu se obține nici peste noapte, nici în *happeninguri* excitate la televizor, cu mitra-liera în mînă şi cu Monica Macovei pe post de țintă.

Ziarul de Iaşi, 4 iunie 2007

Fețe căzute, inimi mari

Luni seara, tîrziu. Studioul, deja mitic, al *Antenei 3*. Ritualul cunoscut. Scenografia şi distribuția aceleaşi ca dintotdeauna: dl. Ion Cristoiu, cu obişnuita vestă neagră, dl. V. Stan cu laptopul, dl. Gîdea cu regia. Tema, fireşte, neschimbată: Băsescu, niciodată prea mult. Despre tiranul Băsescu, se înțelege, niciodată prea mult. Se simte însă ceva nou în aer, dar mai ales pe fețele celor prezenți. Un aer sumbru. Fețe căzute. Elan frînt. O tristețe mormîntală. Pînă şi discuția, altădată vie şi colorată, în care Suspendatul era executat impecabil în toate registrele imaginabile, trenează acum. Dl. Stan, cîndva o cascadă de neoprit, un apostol al Adevărului Ultim, pare acum aproape melancolic. Dl. Cristoiu, a cărui disponibilitate este cunoscută, abia reuşeşte să mai anime discuția. Înțeleg că nu mai este nimic de făcut şi că urmează represalii, ca unul care l-a criticat pe Dl. Băsescu, „sau n-am fost întotdeauna de acord cu d-sa”. Curajul nu l-a părăsit, însă. „Ei şi ce-o să ne facă? Ne vor aresta?”, bravează el. Pare evident însă că se aşteaptă ca dintr-o clipă în alta agenții Puterii să pătrundă în studio.

Nu înțeleg nimic. Referendumul avusese deja loc, cumva, fără ca eu să ştiu? Sau poate că Băsescu mărşăluieşte contra Bucureştiului, precum Mussolini altădată contra Romei? Zapez înfrigurat pentru amănunte. Pe *Realitatea* vorbeşte însuşi patronul *Antenei 3*, cu papion, oarecum relaxat. Băsescu tiranul este şi aici miezul problemei, dar apocalipsa pare amînată. Pe *National*, Bolcaş, Dîncu versus Valeriu Stoica, Berceanu dezbat aceeaşi temă, dar parcă mai mult din obligație. Pe *B1,* este chiar Băsescu, în studio.

Curios, nu pare nici în uniformă, nici mînjit de sîngele dlui Cristoiu. Revin la Antena 3, pentru o ultimă privire. Dl. Cristoiu tocmai îl ceartă pe unul dintre sociologii care au făcut sondajul. Căci, nu este decît un sondaj. Un sondaj care-l dă victorios pe Traian Băsescu. De altfel, cîteva minute mai încolo, pe *Antena 1*, dau de dl. Geoană, liderul principalului partid de opoziție, găzduit de dna Firea şi din nou de dl. Gîdea, probabil clonat. Subiectul este şi aici Băsescu, tiranul insuportabil. Nu este arestat aşadar. Dimpotrivă, îl văd mai ofensiv ca niciodată. Răsuflu uşurat.

Trebuie să recunoaştem că suntem o țară de un pitoresc rafinat. La cea mai bună oră de audiență tv., pe cel puțin patru canale naționale, Băsescu este numai bun de pus în saramură. Nimic nu scapă privirii de vultur a criticilor săi. De la Elena Udrea la Monica Macovei şi retur. Patroni de trusturi media, lideri politici, parlamentari, milionari, formatori de opinie deveniți demult instituții publice semnează un denunț fără rest. Totuşi, nici unul nu pare să tremure mai mult decît eu însumi în fața televizorului. Oricîtă dreptate le-aş da, în cele din urmă nu înțeleg, cum pot vorbi la televizor în țara Tiranului?

De altfel, nici unul nu dezvoltă prea limpede subiectul: în ce anume este pînă la urmă Băsescu un pericol pentru lejera noastră democratie? Într-o seară, cineva, un june PSD, îl asemăna pe Băsescu cu Carol II, în sensul că, la fel ca fostul rege, actualul preşedinte suspendat a urmărit mereu subminarea partidelor. Nimic nou, este adevărat. Ne amintim că această comparație a fost tema favorită utilizată de Ion Cristoiu acum zece ani la adresa lui Emil Constantinescu, care de altfel o şi identifica pe Elena Lupescu în Ana Blandiana. Se ştie cît de tiranic a fost pînă la urmă fostul preşedinte Constantinescu, iar cît despre apropierea dintre Elena Lupescu şi Ana Blandiana numai instinctul sigur al lui Ion Cristoiu a putut s-o distingă printre cutele invizibile ale timpului.

Am însă o problemă. Dacă aceste acuzații contra lui Băsescu sunt adevărate, cum se face că publicul nu le percepe ca atare, în ciuda bombardamentului mediatic la care este supus? N-aş vrea să abuzez aici de argumentul majorității, totuşi, n-ar trebui oare ca unii dintre combatanții, de la Ion Cristoiu la Mircea Geoană, să-şi pună nişte întrebări, pe acest subiect? Sunt oare românii impermeabili la adevăr? Poate că în acest caz trebuie schimbat poporul, eventual, cu unul care să se ridice la înălțimea gîndirii lui Ion Cristoiu şi Dinu Patriciu.

Mi se pare însă că problema principală a discursului anti-Băsescu este acela că nu se bazează pe fapte sau cînd este vorba de fapte acestea sunt fie scoase din context, fie interpretate abuziv, în registrul unei *mauvaise conscience* generale. Orice pare a fi bun contra lui Băsescu. În discuția de pe *Național,* senatorul PRM, Bolcaş, s-a referit la un moment dat la cazul scandalului casei părinților Monicăi Macovei. Dl. Stoica i-a amintit decizia CSM, care n-a avut niciodată o simpatie pentru dna Macovei, şi care a deculpabilizat-o complet pe aceasta în afacere. Ce importanță are?, a replicat senatorul PRM. Atunci ce are importanță, dacă nu faptele testabile? Să remarcăm însă absența acuzatei de la discuție, aici şi nu numai aici.

Peste toate, însă, adversarii lui Traian Băsescu abuzează într-un mod discreționar de media ca de un instrument de propagandă. Faptul că principalii contestatari sunt mari proprietari de trusturi media le-a dat acestora iluzia că pot controla spațiul public. Eşecul lor este şi un semn bun şi unul rău în acelaşi timp. Publicul pare să sancționeze acest abuz de putere, obsesia de a-l distruge pe Băsescu cu orice preț, dar mai ales lipsa generală de civilitate şi ignorarea completă a auditoriului. Ce ieri era odios, azi este minunat şi viceversa, dacă te cheamă Crin Antonescu sau Ludovic Orban. Cu alte cuvinte, politicienii şi animatorii din media şi-au arogat condiția de a fi deținători absoluți ai adevărului,

indiferent de fapte, indiferent de logică şi bun simţ. Ne amintim că de fapt, totul a fost început prost, printr-o ignorare grosolană a procedurilor.

Băsescu este un populist, dar nu un dictator. Poate deveni, după cum poate deveni oricine care deține puterea. Mă tem însă că abuzul de această temă, simplistă şi nefactuală, ar putea să ne facă vulnerabili în viitor. Ce se va întîmpla totuşi în cazul în care Băsescu chiar va derapa în viitor? Suntem ca în fabula *Petrică şi lupul*. Pe de altă parte, eşecul politic al opoziției antiprezidențiale ne aminteşte că aceşti oameni trăiesc numai din propaganda televizată şi că de fapt sunt decuplați de la realitatea politică a țării. Nu le plîng fireşte de milă, dar este evident că ei nu mai pot constitui ei în acest caz o contraputere. Mi se pare că sîmbătă avem de răspuns mai mult decît la un chestionar în problema Băsescu.

Ziarul de Iaşi, 9 noiembrie 2007

Masacrul din supermarket

Scandalul provocat de izbucnirea fostului preşedinte suspendat la adresa unei jurnaliste a trustului Intact pare să fi lovit aidoma unui fulger viața publică românească. Cu siguranță, efectul său cel mai important a fost contracararea propagandistică a victoriei impresionante a lui Traian Băsescu la referendum. De asemenea, cu această ocazie, ne-a fost dat să vedem un fapt extraordinar: dincolo de scuze, erori de comunicare, dileme sau certitudini etice, a avut loc o conversiune bruscă şi unanimă a mai tuturor oamenilor noştri publici la corectitudinea politică.

Aşa se face că, astăzi, la finele acestui mai neobişnuit de cald, avem o țară de antirasişti vehemenți, de apostoli ai civilității universale, de gentlemani cu papion, care jură cu toții pe onoare şi pe contractul numai dintr-o strîngere de mînă. S-au dus rechinii tranziției, țeparii naționali şi miliardarii Bancorexului, imprecatorii veninoşi de pe prima pagină a marilor ziare şi iacobinii profesionali, specialişti recunoscuți în *Ba, pe-a mă-tii!* . A rămas o țară de suflete candide, de mormoni şi fecioare blânde, cu toții apăruți miraculos din spuma unei scurte discuții conjugale în familia prezidențială.

Dacă acesta a fost beneficiul de pe urma crizei generată de suspendarea preşedintelui, atunci cele 18 milioane de euro cheltuite de guvern pentru organizarea referendumului se pot justifica. Altminteri, ar fi greu. Chiar şi într-o țară în care banii vin de-a dreptul din cer. Totuşi, printre atîtea dovezi de corectitudine politică apărute în acest scandal, n-am zărit încă aduse în discuție cele două chestiuni,

principale, care ar fi trebui să apară automat, a doua zi chiar după referendum.

Mai întîi, cu privire la efectele politice ale rezultatului referendumului şi care ar fi impus demisia de onoare a învinşilor, cei care au declanşat criza: de la dl. Geoană şi primul ministru pînă la dnii Voiculescu şi Vadim Tudor. Pentru ce atunci ar trebui să se demisioneze într-o ţară plină de oameni atît de virtuoşi dacă nu pentru o asemenea (costisitoare!) eroare de calcul?

Observ de altfel în legătură cu această situaţie că opiniile au devenit mai importante decît faptele. Aş spune chiar că opiniile au devenit copleşitoare. Nu contează ce faci, ci numai ce spui, chiar şi în intimitatea cea mai intimă. Nu încape vorbă că expresia folosită de Traian Băsescu la adresa jurnalistei respective, chiar în absenţa acesteia şi în spaţiul privat, este jenantă. Atenţie, însă, chiar şi pentru prima persoană din stat, aflat de altfel în situaţie de suspendare, spaţiul privat rămîne privat. Adică, rezervat strict sieşi: un drept fundamental al omului, ca şi principiul egalităţii, împotriva căreia lupă militanţii contra discriminării etnice şi rasiale. Ne putem indigna de grosolănia acestuia, dar, atît timp cît nu avem o probă că în spaţiul său privat se concep epurări etnice sau au loc încălcări flagrante ale legii, nimeni nu se poate folosi de date culese din spaţiul său privat împotriva sa. De aceea, mi s-a părut de-a dreptul orwelliană atitudinea instituţiei publice care luptă contra discriminării şi care a folosit ca probă o înregistrare ilegală. Cum se poate lupta contra discriminării prin restrîngerea unui drept fundamental, precum dreptul la intimitate?

Dacă tot vorbim de Orwell, sună aproape a *crimăgîndit* decizia de a considera o simplă insultă, spusă într-un cadru privat şi în absenţa persoanei, drept un act public grav. Ce mai putem face atunci în intimitatea noastră? Se spune că preşedintele nu are drept la viaţă privată întrucît a ales să fie persoană publică. Eu cred că este această aserţiune este

pur şi simplu o un abuz. Preşedintele României nu este un monarh, ci un cetăţean care deţine principala poziţie în stat. El are anumite obligaţii simbolice în raport cu restul funcţionarilor publici, dar nu-îşi pierde calitatea de cetăţean. Nu cred că trebuie să fie simbolul României şi al românismului. Nici că-i reprezintă pe toţi românii. Este important să ştim ce gîndeşte această persoană. Totuşi, faptele sale sunt cele care trebuie judecate în primul rînd.

A doua chestiune ignorată se referă desigur la sistemul media însuşi. Scandalul de la Selgros a acoperit nu numai iresponsabilitatea unei mari părţi a clasei politice, corupte şi incompetente, ci şi incompetenţa, corupţia şi megalomania oamenilor din media, ca şi mizeria sistemului mediatic din România în general. Nu este vorba de ciudata postură a unor indivizi care se consideră vocea poporului sărman, deşi nu merg într-un cartier din lumea a treia a României decît cu bodyguarzii Trustului şi atunci pentru a ne ferici cu emisiunile lor siropoase. Nici de abuzul unor patroni, care se folosesc de media ca de o prostituată. Ceea ce aş vrea să pun în discuţie este competenţa morală a acestora în raport cu obligaţiile lor publice.

Faptul că patronii principalelor canale media au făcut parte într-un fel sau altul din coaliţia anti-Băsescu este problema lor, dar aceasta nu impunea ca presa acestora, scrisă ori audio-vizuală, să renunţe la obligaţia sa fundamentala, în virtutea contractului nescris cu publicul, dar şi a obligaţiilor din Legea audiovizualului, de a fi imparţială. Un canal tv. mai cu seamă este proprietatea cuiva numai ca afacere nu însă şi din punct de vedere editorial. Sub unghi editorial, profesionistul decide, în raport cu deontologia şi strategia sa mediatică. Patronul poate solicita anumite puncte de vedere, cel mult punerea unor accente, dar niciodată nu poate solicita mutilarea faptelor, stabilirea abuzivă a ordinii importanţei acestora şi îndeosebi nu poate impune o grilă de lectură în dezacord cu adevărul.

În cazul scandalului de la Selgros, nu este vorba numai de inimaginabila agresiune la viața privată a cuiva, preşedinte suspendat sau nu (a se vedea aici imaginile cu cumpărăturile preşedintelui prezentate aproape din oră în oră, de o săptămînă încoace, pe toate canalele, ca un soi de trofeu!), ci de ilustrarea faptului că o bună parte a media l-a tratat pe Traian Băsescu exclusiv ca pe un inamic. În loc să-şi prezerve calitatea sa de martor şi eventual de arbitru, media a fost împinsă, contra naturii sale, să devină jucător. Faptul că publicul a votat în general contra mesajelor din media nu trebuie văzută ca o simplă înfrîngere electorală a patronilor acestora, ci ca semnul unei fracturi culturale. Publicul captiv moare încet-încet. Nu ştim ce se naşte în urma sa, dar pare să fie ceva care gîndeşte.

Ziarul de Iaşi, 28 mai 2007

Privilegiul hoțului

Premiile Oscar ar trebui desființate imediat. Cel puțin atîta vreme cît nu se înființează o secțiune specială dedicată filmelor de capă şi şpagă, de felul celor oferite săptămîna trecută de televiziunea națională, într-o premieră mondială de mare efect. Aceasta ne-ar scuti mai multe neplăceri. Am putea de pildă să vedem în fine ce fac politicienii români cînd se află în slujba patriei şi a cetățeanului, fără a risca să ne certăm prea mult asupra subiectului şi mai ales fără ca bietul realizator al filmului şi difuzorul acestuia să-şi piardă slujba.

Inițial, atunci cînd a izbucnit „scandalul Remeş", prima tentație a fost s-o asociez „afacerii Miller", mă refer aici la cazul acelei jurnaliste americane, care a executat trei luni de puşcărie pentru că a refuzat inițial să-şi divulge sursele. Îmi imaginam că gestul redactorilor de la TVR (foarte rar, trebuie s-o spunem, şi care de aceea trebuie salutat in sine!) de a difuza înregistrări în care un ministru apărea în ipostaze posibile de corupție va provoca în sfîrşit în lumea românească o discuție asupra problemei surselor. Mă aşteptam să urmeze un lung război între jurnalişti şi justiție, pe această temă. De altfel, dna Culcer însăşi declara cam patetic: „Nu voi divulga sursa nici cu pistolul la tîmplă!"

Oricum, m-aşteptam ca toată lumea să laude gestul şi să constate fericit că deşi se schimbase în mod dubios conducerea televiziunii publice, iar în loc venise un politician şi încă unul dintr-un partid puțin democratic, TVR continua să fie un post public. Pe scurt, m-aşteptam la un anume triumfalism. Inițial, de altfel, se pare că acolo duceau

apele. Directorul în discuție părea perfect de acord cu cei de la Ştiri, chiar dacă nu le împărtăşea în totalitate demersul.

N-a durat probabil mai mult de o oră pentru ca totul să se schimbe radical şi definitiv, după cunoscuta teză potrivit căreia hoțul are întotdeauna mai multe drepturi şi credibilitate decît victima sa. În loc să vedem cum i se pune dnei Culcer „ pistolul la tîmplă”, pentru a-şi divulga sursele, am asistat împietriți cum pe toate canalele media dna Culcer şi jurnaliştii implicați au fost puşi la zid pentru că au difuzat materialul. În loc să discutăm despre *privilegiul reporterului* (acela de a nu-şi divulga sursele) avem *privilegiul hoțului* (de a nu i se divulga cu nici un chip faptele). Nu mă refer aici la politicieni, care au reacționat fiecare după instinctul lor, ci la oamenii care trăiesc în şi din media, dar şi la ong-işti, care şi ei se indignează pe toate vocile atunci cînd vine vorba de gravitatea corupției în scumpa noastră țară.

Din nou, vedem cît de mult şi imbecil este fracturată viața noastră publică încît în momente de tensiune refuzăm parcă să mai gîndim, trecem maşinal de o parte sau de alta a frontului, dintr-un conformism stînjenitor pentru oameni care fac oficiul de gînditori publici ai națiunii. Se numeşte asta rinocerizare. Unul dintre ei, responsabil cu măsurarea corupției mioritice, V. Alistar de la *Amnesty International*, care acum nici un an n-avea nici o problemă cînd Monica Macovei era acuzată pe baza unor probe contrafăcute de *Gîndul et co*. de crime de toate felurile, vedea aici nimic altceva decît un caz de *telejustiție*!

Alții ca Mircea Dinescu şi Stelian Tănase au procedat la relativizarea cazului (toți sunt corupți, ce dracu'!), în timp ce preşedintele Clubului Român de Presă, care are ca misiune printre altele şi protecția libertății de expresie în media, vedea aici un abuz incalificabil. Fapt este că, deşi CNA (instituția care supraveghează respectarea regulilor în media) n-a găsit nici o problemă în acest caz, directorul TVR a găsit, după un prim moment de uluială etică. Am

aflat astfel de la dnul Sassu că difuzarea acestor înregistrări ar fi un gest *ilegal, incorect şi imoral*. Prin urmare, a interzis difuzarea de noi imagini şi a chemat redacția respectivă la ordine.

Nu discut aici eficacitatea aceste interdicții sau succesul public al opiniilor exprimate mai sus. Important de observat este că, pentru prima dată după mult timp (de la începutul anilor nouăzeci, cred!), cineva din televiziunea publică cenzurează *deschis* un material jurnalistic, fără să aibă acest drept şi fără ca gestul să fie motivat prin circumstanțe excepționale (caz de încălcare grevă a drepturilor fundamentale sau de siguranță națională), în uralele unei părți importante a societății civile şi chiar a lumii media.

Ce este pînă la urmă incorect, imoral şi ilegal în a difuza materiale care arată un posibil caz de corupție? Dl. Sassu s-a referit mai ales la interdicția redactorilor TVR de a a folosi materiale filmate cu camera ascunsă. Orice fel de material? Mi se pare pueril. Aici nu avem nici un atentat la viața privată, ci un caz de interes public. Alții s-au referit la faptul că în acest fel s-ar atinge dreptul la un proces corect (justiția ar fi în acest caz influențată) şi mai ales că s-ar încălca prezumția de nevinovăție. Nici acestea nu merită mai multă atenție. Am văzut cît de mult a fost influențată justiția în cazul A. Năstase sau D. -I. Popescu. Cît despre prezumția de vinovăție, în acest caz aproape că nici nu mai poți spune nimic. Ar fi bine de spus totuşi că ar trebui să acordăm şi societății dreptul la a stigmatiza în situații mai mult decît clare, mai cu seamă în absența unei justiții funcționale şi credibile, cum este justiția noastră.

Alte două argumente mi se par mai rezonabile: faptul că în acest fel se compromite munca procuraturii şi de asemenea că difuzarea acestor înregistrări poate servi anumite interese politice. Oricum, prima exclude implicarea DNA, pe care mulți o dădeau ca sigură. În acelaşi timp, suntem pe teritoriul tuturor speculațiilor şi riscăm să uităm

esențialul: un politician care nu înceta să ne vorbească de patriotismul lui ireductibil a fost prins în plină acțiune aproape ca un hoț oarecare. Mi se pare că în acest caz este secundar cine servește sau pe cine deservește. Important este că interesul public este servit.

Problema etică în acest caz vine mai ales din faptul că nu știm a cui a fost inițiativa. Jurnaliștii au primit acest material sau l-au „pescuit” ei înșiși? Se știe că adesea lucrurile sunt la mijloc. Totuși, este important de știut a cui a fost inițiativa: dacă jurnaliștii au fost serviți sau au descoperit ei înșiși subiectul? Aceasta nu pune în discuție neapărat valoarea de document public a înregistrărilor, ci doar ne poate oferi o idee despre autonomia jurnaliștilor implicați, valoarea morală a gestului, ca și despre liniile de front din politica românească. Ca să putem arunca vorbăria adiacentă la coșul istoriei, cu Remeș cu tot.

Ziarul de Iași, 15 octombrie 2007

Principal şi secundar

Miercuri ce a trecut, la exact o săptămînă de la difuzarea deja clasicei casete cu Traian Remeş în chip de „împărat” (aş fi preferat desigur „sultan”!), care a declanşat probabil cel mai important scandal politico-mediatic din ultimii ani, Clubul Român de Presă a luat în discuție acest caz. Mai precis, a discutat dacă redacția de ştiri a TVR, care a difuzat în cadrul Jurnalului de seară secvențele amintite (de fapt, prima parte a lor), a încălcat codul deontologic al acestei organizații.

În urma deliberărilor, Consiliul de Onoare al Clubului a decis că nu a fost nici o culpă deontologică la mijloc. Este drept că, potrivit preşedintelui acestui for, Cristian-Tudor Popescu, era loc şi de mai bine, dar rămîne drept istoric faptul că dl. Popescu şi ceilalți au ajuns la o asemenea concluzie, mai cu seamă dacă ținem cont de opiniile anterioare exprimate de acelaşi domn. La drept vorbind, mă aştept ca într-o zi dnii din comisia respectivă să voteze dacă pămîntul este rotund şi laptele alb.

Primul lucru care ne surprinde în această ştire este că o asemenea discuție a avut loc, cel puțin în termenii indicați de dl. Popescu, respectiv, ca o problemă de deontologie jurnalistică. Nu vreau să spun că demersul celor la TVR a fost lipsit de „umbre” etice. Dl Popescu însuşi a observat că jurnaliştii respectivi „au făcut şi cîteva erori”, printre care neprecizarea sursei casetelor, folosirea cuvîntului „flagrant” în grafica materialului difuzat sau finalul cu întrebarea „trebuie sau nu să-şi dea Remeş demisia?”. În acelaşi timp, d-sa crede că „erorile profesionale comise de jurnalistii din

Departamentul de Ştiri al Televiziunii Publice /…/ sunt de natură să afecteze credibilitatea şi prestigiul TVR, dar nu şi validitatea casetei". Nici Sfîntul Oficiu n-o spunea mai bine!

Putem accepta sau nu aceste observaţi, mai putem adăuga şi altele, eventual, dar nu putem scăpa de dilema următoare: ce este mai grav, să furi sau să denunţi un hoţ, fie şi la televiziune? Este evident că dacă denunţul se face fără probe sau în termeni de judecată finală, lucrurile nu sunt în ordine. Există în demersul amintit (al difuzării casetei cu dl. Remeş luînd şpagă) o doză destul de mare de ambiguitate, atît în ce priveşte ponderea jurnalismului în realizarea acestui material (a jurnalismului înţeles ca demers civic dezinteresat şi bazat pe anumite standarde profesionale), în natura intereselor politice implicate, cît şi în modul în care jurnaliştii au verificat autenticitatea faptelor prezentate în acea casetă. Aş fi dorit de asemenea să se respecte principiul *audiatur et altera pars*, adică să auzim imediat şi versiunea celor implicaţi direct (de altfel, poate că nu era rău să se conceapă materialul sub forma unei scurte anchete!).

Acestea sunt chestiuni uneori capitale, dar numai atunci cînd faptele sunt denaturate sau există un interes partizan sau de altă natură, ale cărui implicaţii ar fi mai grave decît caltaboşii, pălinca, plicul cu bani şi Audi-ul de o sută de mii de euro ai dlui Remeş. Din cîte îmi dau seama însă pînă acum cel puţin, nimeni n-a pus în discuţie veridictatea faptelor prezentate sau buna credinţă a jurnaliştilor implicaţi.

Este drept că mai cu seamă dna Culcer a fost acuzată printre altele mai mult sau mai puţin deschis că ar face jocurile lui Traian Băsescu. Foarte posibil, deşi pentru mine ca „simplu cetăţean", toate acestea rămîn detalii şi de altfel aspecte care fac parte din *regula jocului*. Nu se întîmplă prea des, indiferent că este vorba de România sau de Germania, ca jurnaliştii să exprime poziţii complet independente, mai

cu seamă dacă este vorba de televiziune şi încă de una publică. Acceptăm asta, cu condiția ca măcar faptele să ne fie expuse veridic şi onest. Mă îndoiesc că „Deep Throat”, sursa care a alimentat cu informații pe cei doi jurnalişti de la Washington Post care au declanşat „afacerea Watergate”, s-ar fi lăsat pe seama unui ziar care era în relații de „rudenie politică” sau de alt gen cu preşedintele Nixon. Mă îndoiesc că un ziar favorabil preşedintelui ar fi dat importanță alegațiilor unei surse „anonime”. Ceea ce vreau să spun cu aceasta este că interesele politice implicate în demascarea „Împăratului” Remeş nu trebuie nici excluse, nici blamate. Pe lîngă numeroasele sale dezavantaje, reale sau închipuite, democrația are măcar avantajul că într-o anumită măsură îi obligă pe cei care se află în competiția politică să fie mereu în poziții de luptă unii cu alții. Rezultatul acestei competiții este benefic pentru societate şi cel mai adesea este reprezentat chiar de dezvăluirile din presă.

În orice situație, ce trebuie judecat mai întîi de toate este conținutul: cît de grave sunt faptele despre care se vorbeşte în acel material şi cît de veridice sunt acestea. Restul sunt detalii, care pot fi analizate la seminarii profesionale sau după ce scandalul faptelor propriu-zise se epuizează. Din acest motiv nu înțeleg ce anume a judecat Clubul Român de Presă şi în ce calitate. Asupra corectitudinii etice se pronunțase CNA-ul, care este de altfel singura instituție îndrituită să discute în termeni juridico-profesionali acest gen de problematică şi care posedă dreptul de a pedepsi abaterile de la lege.

Clubul Român de Presă este o simplă organizație a patronatului din media. Aceasta poate judeca abaterile etice ale membrilor săi (patronilor şi reprezentanților acestora în media), dar n-are nici o calitate de a-i judeca pe jurnalişti. Ignor voluntar aici legitimitatea morală a unei organizații conduse de dl. C.-T. Popescu, ca să nu mai vorbesc de aceea membrilor Comisiei, care reprezintă (după cum apare de

site-ul oficial la CRP) exclusiv patronatul din media. De altfel, în comunicatele CRP nu se aminteşte nici un nume, în afara celui, de neocolit, al dlui Popescu, de care aminteam mai sus, ca şi cum ar fi fost vorba de membrii Sfîntului Oficiu.

Faptul că se discută într-un asemenea cadru o problemă secundară în afacerea de care vorbeam mai sus are probabil rostul de a i se induce publicului ideea că este ceva în neregulă în faptele respective. În loc ca jurnaliştii postului public să fie lăudați pentru curaj şi susținuți în eforturile lor, avem aici mai ales o încercare de a contrabalasa efectele imaginilor difuzate de către aceştia. Ni se sugerează astfel că există aici un interes. O cabală. O simplă răfuială politică etc. Cînd nu poți combate faptele, inventezi probleme metodologice.

Ziarul de Iaşi, 22 octombrie 2007

Crima din bucătărie

Mai multă lume a devenit îngrijorată, după cum observ din presa ultimelor zile, de amploarea cazului Elodia. Ca să fiu mai limpede: de cazul Elodia-OTV. Misterioasa dispariție a unei avocate din Braşov ține de mai multe luni „prima pagină” la un post de televiziune obscur şi indigest din Bucureşti, cunoscut mai ales prin amenzile fără număr, pe care le primeşte de la CNA, ca şi prin non-emisiunile sale, lipsite în totalitate de orice urmă de profesionalism şi de bun simț, adesea, de un umor involuntar inclasabil.

Fireşte că nu acest fapt a trezit interesul concurenței, ci succesul pe care pare să-l aibă canalul respectiv cu această, să-i spunem, emisiune, care exploatează cazul „Elodia, dincolo de orice limite, psihologic, moral şi chiar legal, acceptabile. Reamintesc că serialul trecuse cu succes la finele săptămînii trecute de episodul şaizeci şi nu dădea semne c-a obosit. Faptul că seară de seară, în *prime time*, cu o perseverență năucitoare, se discută ore în şir cîte în lună şi în stele despre nefericita avocată, fără nici o decență adesea față de victimă, familie, persoane şi reguli profesionale, n-ar fi în sine decît o tristă confirmare a celor care cer de mult timp închiderea pur şi simplu a postului, ca fiind neconform cu standardele minimale din media, fie acestea şi din România.

Problema este însă că această vorbărie, ce pare chinuitoare, insuportabilă unui om normal, are ceea ce se cheamă succes. Respectiv, face audiență. Restul se poate imagina. De cînd cu afacerea Elodia, televiziunea lui Dan Diaconescu, cu redacția într-un apartament de două camere, cu un studio nu mai mic decît o bucătărie de bloc, fără

profesionişti de nici un fel, fără investiţii cît de cît semnificative (nu se văd, cel puţin), dar mai ales fără talent, cu titluri care par scrise de grupul „Divertis”, cu invitaţi demni de colecţiile Muzeului Antipa, ca să nu mai vorbim de „vedetele” postului, a ajuns a cincea televiziune ca rating în localităţile urbane, avînd o cotă de piaţă de peste şapte procente la orele respective.

Principala consecinţă a acestui fapt este că OTV a intrat în atenţia marilor agenţii de publicitate, cele care controlează piaţa internă, şi că DD nu va mai trebui să apeleze la şantaje ieftine gen „Ziua” pentru a obţine publicitate. Se zvoneşte insistent ba chiar că patronul de la PRO, Sârbu, ar fi interesat să cumpere postul, ba că Vîntu ar fi cumpărat deja o parte a afacerii. Ceea ce bineînţeles că Dan Diaconescu dezminte cu o voluptate şmecheră. Rareori cineva a făcut în media atît de mulţi bani cu atît de puţine mijloace, inclusiv intelectuale.

Peste toate însă ceea ce pare a fi cel mai surprinzător şi poate deranjant (pentru concurenţă, pentru bunul simţ!) este că încet-încet, din glumă în glumă, postul a ajuns să se insinueze în agenda publică principală a ţării. Nu este vorba că unii dintre cei care se uitau captivi la pălăvrăgeala imbecilă au început să discute deschis, ci de faptul că ziarele zise serioase ca şi concurenţa au început să trateze cazul Elodia. Mă aştept de altfel ca subiectul să apară şi în dezbaterile electorale curente, dacă nu a şi apărut, într-o interpelare parlamentară, şi poate, cu voia celui de Sus, sub forma unei cărţi şi apoi a unui film. Totul este ca Sergiu Nicolaescu să fie disponibil! Fapt este că, deşi nimeni nu-i găseşte încă trupul, Elodia a devenit o prezenţă familiară românului obişnuit, iar acest fapt nu poate fi ignorat în nici un fel.

Ar trebui oare să ne surprindă cu adevărat această afacere? Nu tocmai. OTV-ul creşte constant (încet dar sigur, s-ar spune!) în sondajele agenţiilor de rating, cam cu acelaşi

gen de emisiuni de ani de zile. Cu Becali, Vadim, ambii în ipostaze belicoase la extrem, cu Oana Zăvoranu „martelîndu”-şi în direct cu voce de vătaf mama (aflată din fericire disponibilă la telefon!) etc. În tot acest timp, ne-am făcut că nu observăm cum Dan Diaconescu a impus un stil: al talk-show-ului fără reguli, inclusiv juridice sau morale, pe lîngă cele profesionale, în care orice se poate face şi spune, fără teme „interzise” (adică imorale, prin natura lor), fără vreo grijă pentru consecințe. Să ne amintim de seria de emisiuni cu un „seismolog” amator, care reuşise să isterizeze România, cu spaima unui cutremur iminent!.

De fapt, ce este îngrijorător în acest succes rămîne Dan Diaconescu însuşi: felul în care el înțelege televiziunea şi spațiul public. Nu cunosc să existe aşa ceva în vreo țară civilizată, cel puțin de la Oradea spre vest. Este drept că avem mulți realizatori de televiziune oribili în România. Ca şi multe emisiuni la care nu te poți uita decît ca să vezi dacă se poate ajunge şi mai jos de atît. Totuşi, toate par să aibă limitele lor, peste care nu vor să treacă. La OTV, această idee ciudată (faptul că sunt lucruri care nu poate face şi spune!) este perimată demult. Oricum, nu este pe agenda dlui Diaconescu. Ba chiar acest fapt i-a dat o aureolă de rebel, de contestatar. Unul puțin milionar, pare-se. Iar asta s-ar putea să placă publicului românesc mai mult decît orice.

De fapt, într-un fel aproape neverosimil, Dan Diaconescu nu există. Există un public care nu face distincția între public şi privat, între adevăr şi minciună, între prostie şi inteligență, între bine şi rău. Pe scurt: între bucătărie, baie şi dormitor. Din acest punct de vedere, Dan Diaconescu este un simptom. Este drept că acest public există peste tot în lume, dar fie că proporția sa în masa populației este mai redusă, fie că societățile respective sunt mai bine structurate şi coezive, deci mai puțin permisive, la noi ponderea acestuia este mai mare decît în mod obişnuit. Poate şi pentru că, influența a ceea ce numim „elitele

culturale”, adică a celor car se instituie normativitatea culturală, formează gustul public, este mai slabă decît în alte părți.

Uneori mă gîndesc, în criză de idei, că într-un fel ar trebui să-i fim recunoscători dlui Diaconescu, pentru că în felul său ne face cunoştinţă cu România profundă. Este drept că mai tot ce face el la OTV are un aer neverosimil de amatoristic şi amoral. De neserios, aş spune chiar. Cînd priveşti emisiunile sale ai mereu impresia că este o joacă rudimentară. Că nimeni nu crede în ce spune şi că toţi de pe lîngă el îşi dau coate atunci cînd concep titluri sau anunţuri care mai de care mai „acroşante”. Îl poţi chiar bănui că citeşte Ilf şi Petrov, în secret, în pauze şi la baie. Dar publicul său nu este chiar o ficţiune, fie că ia în serios, fie că nu ce se spune pe ecran. Un public care trebuie dus de urgenţă la şcoală, pînă nu devine majoritar. Ca să respect stilul casei: voi reveni! Trăiască, aşadar, Elodia şi odiosul său criminal!

Ziarul de Iaşi, 19 noiembrie 2007

Iarna este pe uliță: ce dezastru!

A venit iarna, pe ici pe acolo, mai cu seamă prin jurnalele televizate. Nu ştiu daca s-au întors cu adevărat zăpezile de altădată, dar, abia scăpați de răcelile şi cîrnații tradiționali din zilele de Sărbători, această veste ne loveste în ce avem mai scump: iluzia că iarna este un anotimp ca oricare altul şi chiar unul mai special decît altul, îndeosebi pentru cei care mai posedă amintiri din copilarie şi o sanie în debara. Adevărul este că ne-am înşelat îngrozitor: iarna este un dezastru! Splendidă ocazie de scandal, demascări şi isterie publică.

Faptele sînt fără replică. Avioanele nu mai zboară, călătorii se răzvrătesc în aerogări (măcar puțin, cît să apară la jurnalele de seară!), nămeții îsi fac de cap în oraşele noastre europene, politicienii trebuie să se întoarcă intempestiv de pe Coasta de Azur, iar peste toate, începem să ne îndoim pîna şi de povestea cu încălzirea globală, probabil scenariul apocaliptic cel mai influent al ultimilor ani.

Lucrurile sînt oricum clare. Cheful s-a terminat. Voioşia generală. Fericirea de comandă. Acum ordinul este: Fiți apocaliptici! Şi cît mai natural... Şi nu este vorba numai de televiziune, desi probabil ca acolo se află laboratorul a ceea ce numim astazi opinie publică. Un ziar bucureştean, cotat printre cele mai serioase de la noi, cerea cititorilor să răspundă la următorul chestionar: ***Ninsoarea din ultimele zile v-a produs: Bucurie (Da: 61.98% / 150 voturi); Neplăceri (10.33% / 25 voturi); Revolta față de autorități (23.97% / 58 voturi).*** Au răspuns cu „Nu ştiu” doar 3.72%, respectiv, 9 respondenți.

Poate că acest sondaj nu este în sine relevant. La urma urmei, doua treimi dintre cei care au răspuns se bucură de scenografia de basm oferită de ultimele căderi de zăpadă. Totuşi, să observăm că sondajul a fost făcut într-o perioadă de cvasi-vacanţă naţională şi mai ales că mai mult de o treime dintre cei chestionaţi nu s-au lăsat nicicum înşelaţi, iar aproape un sfert din total şi-au exprimat indignarea faţă de autorităţi. Nu ştim prea bine de ce, dar poate că nici n-are importanţă.

De fapt, primul lucru care îţi sare în ochi atunci cînd te uiţi la jurnalele de ştiri din aceste zile este nu neapărat dramatizarea excesivă a unei situaţii, desigur, inconfortabilă pentru mii sau zeci de mii de oameni, ci faptul că ai impresia ca sîntem cu toţii victima unei conspiraţii universale. Nu ca români neapărat, ci ca oameni. O conspiraţie la care participă, fireşte, natura oarbă, dar mai ales tot felul de alţi oameni, rareori numiţi, cu excepţia politicienilor. Aş putea conchide de aici că nu ne mai putem bucura de nimic fără să avem sentimentul culpei şi al sfîrşitului apocaliptic, în chip de pedeapsă binemeritată.

Însă problema principală este, poate, faptul ca isteria catastrofistă se însoteşte cel mai adesea cu o nevoie instinctivă de ţapi ispăşitori. De aici vine întrebarea obsesivă a jurnaliştilor de pretutindeni: «Ce fac autorităţile?» Întrebare pur retorică, pentru că fiecare dintre noi ştia deja de anul trecut şi de acum o sută de ani ce fac şi mai ales că iar au fost luate prin surprindere. Nici nu mai contează dacă surpriza făcea parte din regula jocului sau nu.

De la Paris, o femeie disperată, dar altminteri purtîndu-se cu un calm desavârşit, relata ca ramăsese pe unul dintre aeroporturile de acolo de mai bine de douăzeci şi patru de ore, cu perspectiva de a mai rămîne încă o zi sau două. Împreună cu ceilalţi călători, fusese cazată pentru o noapte la un hotel din reţeaua IBIS, daca am înţeles bine. Toţi erau îngroziţi mai ales de faptul că nu aveau cu cine

vorbi. Nu ştim însă despre ce companie era vorba, ce fel de bilet avea (***low cost*** sau normal) şi dacă avusese acces la un buletin meteo în ultimele zile etc.

Ce putem înțelege de aici? Ca statul român sau guvernanții, cum se spune, sînt de vină pentru că a venit iarna pe nepregătite în plin ianuarie? Că trebuie să facem o revoluție ca să-i eliberăm pe cei uitați la Paris? Nu vreau să spun că nimeni nu are nici o vină pentru situația respectivă. Orice dramă merita atenție. Am pățit-o şi eu cîndva. Incompetența autorităților este probabil reală. Dar mă tem că această chemare ritualica a feudalilor din studiourile ştirilor televizate ascunde o nostalgie dupa statul-tătuc. Vreau să spun că responsabilitatea individuală trebuie luată şi ea în discuție. Nici măcar nu mă refer la cei care stau dupa sobă cu ochii în televizor aşteptînd ca armata să le deszăpezească ulițele, să le aducă pîine şi să le plătească abonamentele la cablu. Este vorba de imprudență.

Cu toții am uitat că iarna există şi că toate acestea sînt fenomene naturale, pe care, de rău sau de bine, omul nu le controlează. Ne amintim cazul recent al unei turiste americane atacata mortal, în această vară, de un urs în Bucegi, în timp ce aceasta încerca să-l fotografieze cît mai de aproape. Femeia uitase, pare-se, că nu se afla pe Discovery sau la Zoo, ca ursul nu era de pluş şi mai ales că la noi Salvarile nu folosesc, adesea, decît să ducă oamenii la morgă.

Mai încet, aşadar, cu natura. Cu prognoze, psihoze şi alte gnoze. Este drept că nu este numai natura. Natura umană, şi indeosebi cea românească, este şi ea pe acolo. Ar trebui, poate, să mergem, însă, mai departe de constatarea că autoritățile sînt de vină. În primul rînd pentru că, singură, aceasta nu ne ajută cu nimic.

Cum se face că avem primari incompetenți sau mincinosi? Nu i-a adus iarna şi nici încălzirea globală. Pesemne că nu-i putem evita. Atunci, ar trebui să le acordam mai puțină încredere şi putere. De ce nu profesionalizăm

pur şi simplu aceste servicii de urgența? Să le extragem de pe teritoriul demagogiei electorale gen *Orban versus Videanu*. Un oficiu central pentru situații de urgență, complet privat, cu indicatori clari de performanță, în locul unui şir de instituții publice cu cohorta lor de paraziți, care se precipită să apară la televizor ori de cîte ori românii sînt într-o situație disperată. Adesea, din cauza lor.

Ziarul de Iaşi, 7 ianuarie 2008

Partea a VI-a

Marginalii

Testamentul metodologic

A ieşit de sub tipar volumul *Concepte şi metodologii în studiul relaţiilor internaţionale*, coordonat de regretatul profesor Mihai Timofte. Tomul cuprinde textele comunicărilor ţinute la simpozionul cu acelaşi nume desfăşurat acum doi ani în organizarea Fundaţiei Academice „Petre Andrei" din Iaşi. Se pot găsi aici studii de cele mai diverse facturi şi nivele valorice, într-o ordine discutabilă, în reţeta obişnuită a volumelor de acest fel. Iese în evidenţă absenţa însăşi a coordonatorului din sumar.

Cine este la curent cu ritualurile vieţii academice ştie că, în cele mai multe dintre cazuri, coordonatorul unui asemenea volum de tip melanj se foloseşte de prilej pentru a-şi rotunji propria listă bibliografică. În loc să se plaseze aproape anonim, în fundal, ar fi fost simplu pentru cineva de erudiţia profesorului Mihai Timofte să încropească un text (dacă nu mai multe) pe temă, şi a profita astfel de ocazie. Cunoscut pentru oralitatea sa debordantă, profesorul Timofte pare a fi avut un fel de cult faţă de textul scris. De aici impresia, aproape generalizată, că ar fi scris prea puţin. Ar trebui să respectăm mai mult poate acest tip de atitudine, în loc să ne extaziem în faţa grafomaniei agresive.

Profesorul Timofte a scris poate mult mai puţin decît am fi dorit, dar ce-a scris este marcat de amprenta unei exigenţe particulare. Întîmplător, cu ocazia aceluiaşi simpozion, Mihai Timofte şi-a lansat un volum, pe care-l pregătea de ani de zile: *România la 1870-1871: Monarhie sau republică. Studiu de caz asupra scenei politice interne şi a relaţiilor internaţionale*, Iaşi, 1996.

Titlul său nu-mi pare prea fericit, el încercînd să

împace conținutul științific cu un anume potențial comercial al temei (din fericire, evitat în text). Dar, cartea confirmă un cercetător obsedat de metodă, ca o primă condiție a verosimilății unei lucrări istoriografice, scrupulos şi prudent. Cu greu se va găsi în acest studiu o afirmație care să nu fie susținută prin apelul la cel puțin două surse diferite. Fonduri de arhivă, memorii, scrisori, presă românească şi internațională, dezbateri parlamentare, literatură științifică apărută la noi sau în străinătate au fost puse la lucru, într-o manieră critică şi compehensivă. Scriitura este uneori aridă, dar limpede şi bine strunită. Obişnuita descriere a faptelor este dominată de o impresionantă desfăşurare analitică.

Cazul studiat de regretatul profesor este exemplar atît pentru cunoaşterea evoluției sistemului politic românesc instaurat prin constituiția din 1866, cît şi pentru studiul relațiilor internaționale din a doua jumătate a secolului XIX. Ambele, subiecte majore pentru înțelegerea epocii şi mai ales primei jumătăți secolului XX.

În a doua parte a anului 1870 şi primele luni ale lui 1871 se consumă cea mai profundă criză a sistemului politic instaurat în mai 1866. Pe fondul unei situații internaționale foarte tensionate (conflictul franco-prusian, instaurarea imperiului german, intențiile Rusiei de a abroga o parte din prevederile tratatului de pace de la Paris, din 1856) au loc cunoscutele incidente de la Ploieşti, numite mai apoi „republica de la Ploieşti", episod mai curînd comic decît politic, cele din sala Slătineanu de la Bucureşti, din martie 1871, care exprimau o anumită stare de spirit filo-franceză şi pe care Carol a resimțit-o ca fiind îndreptată contra sa. Afacerea Stroussberg şi controversele extrem de vii dintre diversele facțiuni şi grupuri politice ale momentului întrețin de asemenea o atmosferă în apropierea anarhiei politice. Carol amenință cu abdicarea, iar o facțiune liberală pare c-ar dori să instaureze un regim republican. Echilibrul şi unitatea tînărului stat păreau din nou amenințate.

Se ştie că, lovitura de palat din noaptea de 10/11 februarie 1866, prin care domnitorul Alexandru Ioan Cuza era înlăturat de la putere, aruncase Principatele Unite într-o situaţie diplomatică şi politică extrem de gravă. Soluţia Carol de Hohenzollern a venit ca salvatoare: un prinţ străin, dintr-o mare familie princiară europeană, care să domnească în condiţiile fixate de clasa politică indigenă. Pe lîngă întărirea poziţiei internaţionale a Principatelor Unite, se spera a se înlătura cu această ocazie mai multe racile profunde ale vieţii noastre politice, cum ar fi tradiţia camarilelor din jurul princepelui, a clientelismului, implicit, şi controlul domnesc asupra vieţii publice.

În realitate, a fost nevoie de aproape un deceniu şi chiar mai mult pentru ca exponenţii principalelor curente politice ale timpului, conservatorii şi liberalii, să se organizeze în forme bine structurate, să devină forţe politice care să poată susţine actul guvernamental. Este vorba de ani grei, în care foarte tînărul principe Carol se întreba obsesiv, în corespondenţa şi însemnările sale intime, dacă România putea fi guvernată. Principele părea că se îndoieşte. Criză financiară cronică, lipsa unui partener politic serios, demagogia şi politicianismul dădeau imaginea unei lumi neaşezate. Faptul că teoria formelor fără fond ia naştere în aceşti nu trebuie să surprindă.

Carol este aşadar în dubiu. Ar vrea să plece sau măcar să forţeze o direcţie mai clară, eventual ignorînd partidele. La 1870-1871 are loc prima mare dispută între principe şi clasa politică. Un conflict între două tipuri de comportamente publice şi două viziuni asupra puterii: aceea a regelui (conservator moderat, autoritar, sever, riguros) şi aceea a clasei politice (demagogie, diletantism, comportament politic bazat pe emoţii, versatilitate). Dar, ca de fiecare dată, raporturile personale joacă şi acum un rol semnificativ (a se vedea aici mai ales mefienţa lui Carol faţă de liberalii radicali – „roşii” – din jurul lui I.C. Brătianu!). În

fine, în discuție apare situația constituțională a principelui: un monarh-arbitru sau unul decorativ?

Astăzi, profesorul Timofte vede în această criză mai mult o inevitabilă controversă instituțională, în legătură cu balanța puterii în stat. De o parte, „roşii”, ca şi alte facțiuni politice, au încercat să se folosească de moment pentru a provoca prăbuşirea guvernului M.C. Epureanu, un conservator moderat agreat de Carol. La rîndul său, principele Carol sonda astfel reacția clasei politice în dorința sa de a-şi mări prerogativele. Criza a fost depăşită prin victoria principelui. De acum încolo, regele va deveni mai mult decît un arbitru al vieții politice. Autorul nu întîrzie aici de a înlătura clişeele, de a face retuşurile necesare pe marginea unei problematici adesea tratată partizan sau chiar răuvoitor.

Paralel, el analizează situația internațională din Europa şi implicațiile sale asupra lumii româneşti. Existau puternice sentimente filo-franceze în România şi ele vor fi speculate de liberalii radicali, marii maeştri a mişcărilor de stradă, în epocă. Regele este acuzat că ar reprezenta hegemonismul german. Dincolo de acestea însă, cum arată profesorul Timofte, este vorba de teama forțelor politice de urmările războiului franco-prusian şi de noua putere care se anunța.

Dacă se trece peste unele greşeli de tipar şi-o punere în pagină puțin inspirată vom descoperi aproape un manifest istoriografic. Mihai Timofte a căutat îndelung metoda şi pare s-o fi găsit.

Monitorul de Iaşi, 20 februarie 1998

Via Sacra

În fiecare an, pe treisprezece octombrie, sute de mii de oameni vin la Iaşi, din toate părțile, pentru a participa la celebrarea cultului Sfintei Parascheva. Să nu ne întrebăm de ce o fac, deşi mulți dintre noi nu înțeleg prea bine ce se petrece. Este vorba de un ritual care datează deja de cîteva secole. Din perspectiva culturii noastre utilitariste, de astăzi, sensul acestei migrații bruşte pare greu de înțeles. Nu este numai o chestiune de religie. În realitate, întreg mediul cultural care oferea o anume semnificație pelerinajului religios, o utilitate de ordin simbolic şi practic, astăzi nu mai există. Credința însăşi pare un sentiment suspendat între bigotism şi o ciudată formă de conformism şi mondenitate.

Cît anume mai credem noi astăzi în „viețile sfinților"? Putem accepta cu totală inocență o povestire hagiografică, ca să nu mai vorbesc de chiar ideea de miracol, care o însoțeşte? Probabil, fiecare are propriul răspuns în această chestiune. Oricare ar fi acesta, există ceva care nu poate fi pus la îndoială: mulțimea celor care vin an de an pentru a participa la această sărbătoare religioasă.

Există oameni care cred, după cum există oameni care se îndoiesc sau nu pot simți importanța acestui moment, cu alte cuvinte, care nu au o natură de pelerini. Ei n-ar face niciodată din această ocazie un bun motiv pentru a renunța, pentru cîteva zile, la viața lor obişnuită şi a veni la Iaşi, într-o zi de toamnă tîrzie, laolaltă cu alte sute de mii de necunoscuți, dintre care poate unii dintre ei sînt hoți de buzunare sau escroci.

Condiția de pelerin este poate unul dintre puținele

lucruri care ne mai leagă astăzi de spiritualitatea evului mediu. Este mesajul unei lumi pe care, aşa cum se spune, am pierdut-o şi pe care poate nici nu o mai dorim reinventată. Este vorba de un îndemn la pasiune în credință, la adorația sacră fără limite. Dar şi la solidaritate creştină. Pelerinajul înseamnă un gest de comuniune cu toți cei care cred în miracolul acestei zile, căutarea neîntreruptă a unei speranțe, care-şi are sursa dincolo de puterile noastre. Ştim în acest fel că nu este totul pierdut, cum spunea Mircea Eliade, dacă Dumnezeu ne mai ia încă în seamă, dacă ascultă nenorocirile noastre şi ne oferă o soluție.

Pelerinajul este el însuşi un miracol. Este vorba de o descoperire a comunității creştine, în care toți sîntem egali, iar hazardul etnologic al diferențelor de limbă şi culoare a pielii trebuie să-l înregistrăm ca pe o binecuvîntare. Fariseismul etnicist devine prin aceasta stupid: atît timp cît Dumnezeu este universal, de ce-am accepta că etnicitatea, o identitate imprecisă, oferită de diferențele noastre limbă, mai ales, ne separă într-atît încît să ne facă să ne împuşcăm ca nişte vite?

Sfînta venerată în aceste zile este ea însăşi un exemplu. De origine probabil greacă, ea a fost celebrată de mai multe comunități ale lumii ortodocşilor balcanici pînă a deveni, la mijlocul secolului XVII, ocrotitoarea Moldovei. Împrejurările în care a fost adusă în Moldova de Vasile Lupu, un domn nici prea român, după standardele de astăzi, nici prea bun creştin, dacă este să ne gîndim la pasiunile sale lumeşti, aduce mai curînd cu o tenebroasă afacere comercialo-politică. De fapt, ştim bine că Vasile Lupu a dorit să-şi legitimeze în acest fel proiectele politice. Banii şi abilitatea sa au jucat un mare rol în această achiziție.

Cum se face, prin urmare că putem venera un sfînt care nu este de etnia noastră şi nu-i putem suporta pe compatrioții aflați în viață? Nu avem un răspuns aici. Un bun creştin este orice, mai puțin un naționalist şi deci un

intolerant. Pelerinii care vin la Iaşi, de oriunde ar fi ei, ştiu că aici pot găsi întotdeauna o bună gazdă. La rîndul lor, nimeni nu se aşteaptă de la ei să se simtă străini. Pelerinajul distruge ideea de străin. *Republica Christiania* nu are paznici şi nici musafiri nepoftiți.

Dar, atunci unde ar trebui încadrați acei militanți politici care vin la Iaşi, în aceste zile, ca la un tîrg de figuri vechi şi triste? Buna cuviință creştină ne-ar cere să nu-i întrebăm nimic în acest sens. Totuşi, n-am putea trece mai departe fără a observa că un liber cugetător se aşează la liturghie în primul rînd, cu telefonul celular şi trepăduşii alături, numai pentru a fi înregistrat ocular de către mulțimea credincioşilor. Că un altul, face naveta între mitropolie şi diverse talk-shaw-uri, cocteiluri, întîlniri cu simptizanții etc., declarîndu-se mesagerul unei noi speranțe. Pentru ei, mîntuirea n-are legătură cu Dumnezeu.

Este oare o fatalitate ca negustorii politici să se lipească de această sărbătoare, cel puțin în preajma alegerilor? Poate. Faptul că, primarul Simirad i-a acordat acestei sărbători un statut mai curînd oficial, de sărbătoare profană, sub forma „Zilelor Iaşului” a făcut ca distanța dintre politic şi religios să glisese pe negîndite. În acelaşi timp, aceasta ține şi de specificul lumii noastre, în care niciodată planurile nu se pot separa. Biserica se vrea ea însăşi o instituție a statului, națională, deci, nu numi teritorializată, dar şi cu un evident conținut etnic. De cealaltă parte, grupările noastre politice se comportă ca nişte secte, prin aspirația lor la puterea absolută, prin tirania unei mici grupări centrale şi respectul față de cele mai prosteşti dogme.

Discreția de care a dat dovadă în acest sens preşedintele Constantinescu pare complet în afara cutumelor naționale. Paradoxal, poziția sa din sondaje ne arată că adesea credința, ca formă de acord între conştiința noastră religioasă şi ambițiile lumeşti, nu are un loc prea clar în spațiul nostru public. Negustorii au pus de mult mîna pe templu.

Monitorul de Iaşi, 15 octombrie 1999

Războiul unei lumi

Aproape întreaga Europă era în război. România aştepta. Deşi avusese o înțelegere secretă cu Germania şi Austro-Ungaria, iar pe tronul său se afla un foarte respectat monarh de origine germană (şi cu simpatii pro-germane afişate), România era în dilemă.

O grupare eterogenă, însă extrem de activă, formată din politicieni de toate culorile, de la conservatori la liberali, ca şi din intelectuali de formații diverse, inclusiv germană, încerca să mobilizeze opinia publică pentru intrarea cît mai grabnică în război alături de coaliția care avea în centrul său alianța franco-britanică. Decizia va mai aştepta, pînă în august 1916, cînd România declara război dublei monarhii şi trupele sale treceau frontiera Carpaților.

Această aşteptare încordată de doi ani a fost unul din momentele cel mai tensionate ale istoriei noastre. Niciodată o decizie nu s-a luat probabil în circumstanțe mai mizerabile. În acest ultim an care încheie lunga coabitare cu incertitudinea, Barbu Ştefănescu Delavrancea, împreună cu alți intelectuali şi militanți naționali, desfăşoară o intensă campanie pentru intrarea României în război de partea Antantei. Se cunosc mai multe din discursurile sale ținute acum în principalele oraşe ale regatului: Bucureşti, Iaşi, Craiova etc.

Se spune despre el că a fost un orator excepțional, probabil, alături de Take Ionescu, unul dintre cei mai importanți ai vremii. Retorica sa nu se baza însă pe efecte de limbaj sau pe forța carismei personale, care presupune comuniunea mistică dintre orator şi masa de auditori.

Delavrancea era preocupat mai mult de conținutul mesajului. Încerca să fie logic şi poetic, deopotrivă, dacă acestea ar fi neapărat contradictorii. Deşi este posibil să ne pară astăzi obscure şi anacronice, discursurile din acei ani ale lui Delvrancea, reeditate recent într-un volum la Editura Minerva, sînt de o subtilă coerență şi, în acelaşi timp, frumoase în sensul lor literar.

Conservator, Delavrancea este apropiat de sensul eminescian al acestui ethos: organicism, viziune esențialistă asupra comunității naționale. „Generațiile ies una după alta şi se duc pe rînd, spunea el într-un discurs din 24 ianuarie 1915, numai obîrşia stă pe lume ca o marcă fără sfîrşit...” Această convingere în eternitatea etnică era foarte bine adaptată momentului politic, cînd se aştepta decizia ce ar fi putut să fie fatală României, în cazul unei evoluții nedorite a ostilităților. Ea motivează elanul militant şi susține dramatica decizie care se cerea luată.

Alături de aceasta se observă repede pasiunea lucrurilor mari şi eroice. Eroicul este înțeles atît ca predispoziție sacrificială, dar şi ca voință de acțiune. Este o dorință nu numai de a-şi da viața pentru țară, dar şi de a face. Nu este momentul dilemelor, sugerează el, ci al faptelor. Al faptelor mari, care să consacre o națiune. Nu este însă vorba de o națiune exclusă, mizeră şi ostracizată, care ar vrea răzbunare, ca în demagogia național-populistă de mai tîrziu. Dimpotrivă, Delavrancea are încredere în posibilitățile națiunii, în forța angajamentului acesteia.

Nu este decît continuarea unui drum. În discursul din octombrie ținut la sala Dacia din Bucureşti: „Noi vrem nu să scriem istoria, ci să facem istorie din picăturile cele mai dureroase ale ființelor noastre. Ca să nu se şteargă, să o scriem cu sîngele nostru”. De altfel, cîteva zile mai apoi, la Iaşi, va spune lucruri similare: „Lotul nostru este al eroismului. Ori vom fi generațiunea lepădării de sine, ori vom fi generatiunea blestemată a urmaşilor noştri (...) Carpații nu ne despart, ci ne întregesc.”

Acest militantism de partea intrării în război n-a rămas fără efecte, deşi ele sînt astăzi greu de măsurat. Opinia publică a fost mobilizată în direcția angajamentului de a intra în război şi decizia de a ne alătura de partea Antantei a fost primită favorabil de populație. Eroismul pentru țară era posibil. Nu doar retoric, am văzut apoi.

Ne-am putea imagina un Delavrancea astăzi? Despre ce-ar vorbi el? Nu numai că retorismul său ar părea ridicol, dar şi încrederea sa în proiectul unei Românii triumfătoare, un ferment de civilizație în sud-estul Europei, ar fi de neînțeles pentru românul de astăzi gata să emigreze oriunde vede cu ochii, nicidecum să moară fericit pentru această țară.

Dar dacă este să ne referim doar la retorică, ar trebui să observăm cît de mult s-a schimbat aceasta de atunci. Mai întîi, retorica lui Delavrancea este o practică de club pentru o politică de club. Publicul dezbaterilor politice era restrîns şi în general se confunda cu publicul cultivat. Discursurile lui Delavrancea trebuie să fi fost un fel de spectacol mai mult monden, în sensul că era rezervat mai ales unui public restrîns cît popular. Este greu de imaginat cum ar fi vorbit şi ce succes ar fi avut Delavrancea în fața unui public de cîteva mii sau zeci de mii de persoane.

Este evident că, astăzi, ne interesează mai puțin figurile retorice, frumusețea în sine a elocuțiunei, cît doborîrea cu orice preț a „trădătorului”. Figura oratorului a fost înlocuită cu aceea tribunului inflamat, agresiv şi vulgar.

Într-un anume fel, predicînd intrarea în război, un război care a pus punct lumii sale, dar în primul rînd partidului său, Delavrancea şi-a pregătit propriul sfîrşit. Votul universal a schimbat natura politicii. Ea nu se va mai baza pe retorismul de club, ci pe agitarea şi controlul unor mase imense de oameni. La fel şi politica, va ieşi din club pentru a coborî în stradă.

Pe de altă parte, astăzi sîntem mai puțin dispuşi să vibrăm la poezia națională. Nu-i cerem unui politician să ne

îmbete cu fraze alese, ci să ne promită locuri de muncă şi subvenții la întreținere.

Nu este vorba aşadar de o inadecvare stilistică, datorată modificării canonului estetic, ci de o inadecvare în raport cu obiectul. Plecînd de aici s-ar putea spune că România a ratat întîlnirea sa cu misiunea pe care şi-o asumase. Să ne reamintim în treacăt că, deşi a beneficiat de acest timp de aşteptare, România fost surprinsă în 1916 la fel de nepregătită la intrarea în război. De altfel, toate războiele moderne ne-au prins nepregătiți într-un fel sau altul, de la cel de independență la cel din anii patruzeci. Ca şi momentele de pace care au urmat. Sacrificiul la care se gîndea Delavrancea a încetat să mai aibă un sens primordial poetic: a devenit o mărturie a banalității suferinței!

Monitorul de Iaşi, 16 ianuarie 2001

Conspirația conspirațiilor

Cu ocazia recentei aniversări Eminescu, criticul şi italienistul Marin Mincu ar fi auzit pe *Radio România Cultural* o discuție, „documentată şi lipsită în general de arabescurile cunoscute ale retoricii naționaliste”, în legătură „cu circumstanțele reale ale «nebuniei» acestuia”. A trăit pesemne o revelație, căci se simte obligat să o rezume publicului într-un ziar bucureştean.

Pe scurt, este vorba de episodul din 20 iunie 1883, cînd Eminescu a fost internat în ospiciul de nebuni, ca urmare a unei conspirații în care au fost implicați, alături de autoritățile timpului, Slavici (şi desigur nevasta lui unguroaică!), dar mai ales Maiorescu. Această internare fără motiv a poetului ar fi provocat de fapt nebunia sa. În consecință, dl. Mincu cere imperativ să se facă lumină, să se elucideze „istoria adevărată”.

Veche, teza este reluată la fiecare aniversare Eminescu de către cam acelaşi grup: doctorul Vladimir Beliş, actualul director al Institutului de Medicină Legală, publiccistul specializat în dezvăluiri „eminescologice” N. Georgescu, eminescologul D. Vatamaniuc etc. Anul acesta, grupului i s-a adăugat publicistul protocronist Mihai Ungheanu şi profesorul de liceu din Huşi, Theodor Codreanu, de asemenea, un vechi stegar național-comunist.

Am discutat altădată argumentele principale ale teoriei. Pe mine, povestea nu mă convinge. Dar admit că poate fi reală aşa cum poate fi real orice. Sînt tentat mai curînd să cred că în cel mai bun caz este posibil ca totul să fie o simplă „iluzie teleologică”, adică, din prea mult zel,

cercetătorii să ia în atenție numai documentele care servesc teza proprie. Nu pot trece de altfel peste faptul că unii dintre cei care susțin teza de mai sus îmi par dubioşi intelectual: ei nu sînt cercetători recunoscuți ca atare de către lumea academică.

Este greu să nu te întrebi de ce nici un istoric literar serios nu a vorbit pînă acum de această conspirație, de la Perpesicius pînă la Petru Creția? Marin Mincu sugerează că la mijloc ar fi un fel de pudoare națională, o altă conspirație care ar avea ca scop salvarea memoriei lui Slavici şi mai ales a lui Maiorescu. Este un argument greu de luat în seamă. Maiorescu nu a fost iubit mereu şi de către toată lumea, ca să nu mai vorbesc de Slavici.

De ce ar fi făcut însă Maiorescu un asemenea gest contra lui Eminescu, el fiind unul dintre cei care l-au sprijinit mai mult decît oricine altcineva pe poet? Din rațiuni politice, ni se spune, respectiv, pentru a evita un război cu Austro-Ungaria, ca urmare a campaniei publicistice antiaustriece („ofensivă mediatică" o numeşte dl. Mincu) a lui Eminescu din *Timpul*.

Puțin verosimil! Dar, dacă acesta este motivul, atunci este în regulă. Oricît ne-ar fi Eminescu de drag, a evita un război (pierdut dinainte!) cu o mare putere europeană era oricum de preferat. Aş putea să am însă unele dubii aici: Maiorescu nu era în 1883 nici în guvern şi nici prea apropiat acestuia. În ce calitate să fi intervenit în joc? În plus, mi se pare fantezist: cred totuşi că Titu Maiorescu nu trebuie confundat cu Ristea Priboi!

Dar oare era capabil Eminescu să provoace el însuşi un *casus belli*? Eminescu era un publicist incisiv însă ce public avea el? Probabil, fiind destul de violente şi în plus extrem de expresive, articolele lui Eminescu se bucurau de multă simpatie în anumite cercuri naționaliste radicale, dar nu prea largi. Este de bănuit că acestea provocau destulă iritare în cercurile diplomatice. Dar pînă la un război mai

este ceva. Oricum istoricii epocii nu-l amintesc pe Eminescu drept motiv al vreunui conflict diplomatic. Este adevărat că, raporturile cu Austria erau în acei ani destul de tensionate, în contextul vechii probleme a Dunării. Tensiunea crescuse brusc chiar în iunie 1883, după discursul unui fruntaş liberal, P. Grădişteanu, la Iaşi, considerat de austrieci iredentist. Dar era vorba de un fruntaş al partidului care se afla la putere, deci cu o altă greutate în raport cu publicistul unui ziar ale opoziției.

Pe de altă parte, dacă Maiorescu a conspirat pentru internarea lui Eminescu, atunci a făcut-o din rațiuni patriotice indiscutabile. Dar chiar dacă nu i-am găsi nici o scuză lui Maiorescu, oare publicistica lui Eminescu la ce putea duce? Era Eminescu în adevăr responsabil în aceste articole? Un conflict fie şi diplomatic cu Austria ajuta cu ceva România în acel moment, era un act patriotic? Austria era văzută în epocă de către cercurile politice româneşti ca o contrapondere față de amenințarea pe care o reprezenta Rusia şi a menține o stare de tensiune cu aceasta nu ajuta la nimic.

Este adevărat că, dacă ieşim din schema naționalistă, ar putea să ni se pară mai grav aici atentatul la libertatea de expresie. Dar aceasta nu este nicidecum tema celor preocupați de acest subiect, care văd în Eminescu nu atît un artist şi o conştiință, o expresie a societății civile, cît o esență a românismului.

Dar este oare acest subiect atît important pentru opinia publică de astăzi? Ar schimba aceasta cu ceva reprezentarea noastră asupra poetului şi a poeziei sale? Am putea şterge complet enormul serviciu pe care l-a adus Maiorescu culturii române şi eminescianismului în mod direct?

Mi se pare apoi că termenii în care se judecă acest caz trivializează inacceptabil istoria literaturii ca şi explicația istorică în general. Mai întîi, în chestiunea nebuniei. Multă lume vede în nebunie în general un fapt dezonorant, ceva ce pune în discuție întreaga existență a cuiva. Din

acest motiv, se înțelege, Eminescu nu putea fi nebun. El a fost „înnebunit” voluntar de conspiratorii amintiți. Aceasta abordare îmi sugerează o profundă lipsă de respect pentru persoana umană în general şi pentru spiritul creator în special.

În al doilea rînd, cei care imaginează astfel un conflict între Maiorescu şi Eminescu, vor să profite de simpatia populară pentru geniul căzut victimă calculelor oamenilor mediocri. Ținta lor este Maiorescu şi spiritul pe care acesta l-a întruchipat: raționalismul său înțeles ca mod de viață contra delirului demagogic dominant. Ei se folosesc de Eminescu ca de un înaintaş, ca de o sursă de autoritate pentre propriile fantasme. Este interesant că toți aceştia solicită acum demistificarea istoriei literare, dar se opun sălbatic demistificării istorice în general.

Mai este ceva. De ani de zile domnii respectivi apar la tv. sau la radio cu teoriile lor, însă nici unul nu a fost în stare să scrie un studiu ştiințific serios pe această temă, în care să regăsim toate probele şi argumentele expuse clar şi rece. Aceasta este pînă la urmă toată problema cu teoriile conspiraționiste: prea multă teorie şi prea puțină logică.

Ziarul de Iaşi, 21 ianuarie 2003

Nobelul şi metoda

Domnul Kjell Espmark este un pensionar din Stockholm cu origini vechi rurale. El este însă mai cunoscut se pare ca poet, profesor de literatură modernă (deşi făcuse inițial studii de stomatologie!) şi mai cu seamă de peste două decenii ca membru al Academiei regale suedeze. În această calitate, d-sa este de cincisprezece ani preşedintele Comitetului Nobel, care acordă cunoscutele distincții. O slujbă dintre cele mai rîvnite dar şi mai complicate în acelaşi timp din cîte există.

În ultimul trimestru al fiecărui an, timp de cîteva săptămîni, lumea uită de lupta pentru pace, de încălzirea planetei, de pericolul globalizării, de imaginea României ori de lista de oaspeți ai clinicilor de chirurgie plastică, pentru a se pasiona de un joc anacronic şi neinteligibil celor mai mulți: decernarea premiilor Nobel. Este evident ceva din acțiunea unei instanțe supraumane în felul în care sînt descoperiți şi mai ales unşi ca atare geniile lumii de azi, precum şi în amestecul de credință oarbă, de frustrare paroxistică şi de suspiciune nevrotică de care este însoțită decizia finală.

Iar de fiecare dată sîntem luați prin surprindere. Premiile „Nobel”, îndeosebi cele pentru literatură, ascultă de o logică misterioasă, pe jumătate balcanică, pe jumătate stelară. Am fi de aceea de două ori surprinşi dacă am afla că mecanismul este relativ simplu şi perfect inteligibil în natura sa. Din poziția sa, domnul Espmark a avut acces la arhivele acestui comitet şi a publicat deja două istorii ale premiilor Nobel. Potrivit versiunii oferite de domnul Espmark, într-un interviu apărut în ultimul număr al revistei „22”

(realizat de dl. Dan Shafran) istoria premiilor Nobel pentru literatură este departe de a fi istoria unor nesfîrşite negocieri între interese şi pasiuni adverse, cum se întîmplă adesea cu premiile literare, peste tot în lume.

Aceasta nu înseamnă că membrii comitetului au descoperit o formulă perfectă menită a desemna cîştigătorul cel mai merituos. De fapt, prima lecție care trebuie trasă din ce spune academicianul suedez este de a nu uita că vorbim de literatură, în raport cu care nu există criterii obiective şi absolut imparțiale. Este vorba aşadar de gust, de alegeri fundamental subiective. De aici dificultatea de a alege valoarea sigură.

Această dificultate a fost vizibilă în primele decenii de funcționare, cînd pare să fi primat o estetică tradițională, în cel mai obişnuit stil academist, şi despre care Espmark spune că nu au existat decît „două alegeri rezonabile: Kipling şi Selma Lagerlöf”. După 1930 a urmat o perioadă pe care Kjell Espmarck o numeşte „populistă”, fiind preferați scriitorii care vindeau cele mai multe exemplare, de tip Galsworthy. În schimb, odată cu 1945, s-a acordat o atenție preferențială scriitorilor inovatori, de felul unor Faulkner, pe care de altfel premiul Nobel l-a şi lansat ca scriitor de reputație majoră, sau Gide. De aceea, premiul Nobel a devenit astăzi mai mult un premiu de lansare, iar premiile sînt mereu în mijlocul trendului literar şi nu în urma sa.

În cel mai bun spirit nordic, premiile Nobel sînt produsul unui mecanism bazat pe principii şi reguli clare. Aceste reguli s-au structurat treptat abia după 1920 şi au dat puține rateuri, fapt care, alături de caracterul său internațional, perfect cosmopolit, ca şi valoarea în sine, au făcut autoritatea incontestabilă a premiului Nobel pentru literatură. Nu se dau premii decît o singură dată unui autor şi nu se ține cont de naționalitate. Nu se dau premii unor scriitori care sînt angajați politic. După eşecul Pearl Buck, s-a instituit

regula de a nu se mai premia niciodată un scriitor propus în primul an. Se aşteaptă mai mulţi ani, pentru a se vedea dacă nominalizarea iniţială se confirmă. Nu se acceptă autopropunerile.

Procesul de desemnare în sine este un ritual. În fiecare an, pînă la începutul lui februarie, se primesc propuneri. Acestea pot veni din partea unor societăţi literare, a unor academii naţionale, dar şi a unor persoane private, dacă sînt profesori de literatură la vreo universitate. Propunerile se pot repeta mulţi ani. Aceste propuneri, care rămîn secrete şi nu cer nici măcar o motivaţie, sînt supuse unei prime selecţii la care participă specialişti reputaţi în literatură. La începutul lui martie se conturează o listă de cincisprezece nume, care după acelaşi proces de selecţie devine la sfîrşitul lui mai aşa-numită „listă scurtă", cuprinzînd cinci nume, care este secretă. Abia atunci intră în joc gustul membrilor propriu-zişi ai Comitetului. În octombrie, ei se decid.

De ce nici un român nu a luat pînă acum acest premiu, mai cu seamă că aproape toţi vecinii noştri îl deţin? Kjell Espmark nu are evident un răspuns. Cu atît mai mult cu cît nu se poate divulga nici un fel de informaţie despre procesul de nominalizare pentru o perioadă mai mică de cincizeci de ani de la momentul respectiv. Dar ce ne poate spune totuşi academicianul suedez ne lasă total perplecşi: „În primii 53 de ani de existenţă ai Premiului Nobel – poate şi mai mulţi, dar nu o pot spune încă – din România nu a sosit absolut nici o propunere de nominalizare a unui scriitor român. Lucrul acesta mi se pare demn de consemnat. Absolut toate ţările vecine României au fost foarte harnice în a-şi propune scriitorii? De ce nu a făcut-o şi România? E un mister".

Cu alte cuvinte, în cincizeci şi trei de ani, nici Academia Română, nici Societatea Scriitorilor şi nici profesorii noştri de literatură nu au simţit nevoia să propună un scriitor român pentru premiul Nobel. Este posibil chiar, din

cîte sugerează dl. Espmark, ca nici după 1953, situația să nu se fi schimbat. Este o bună lecție pentru orice tentație de a ne mai plînge de diverse persecuții. Nu erau interesați scriitorii români de acest premiu? Posibil. După cum este posibil ca intelectualii români ai timpului să nu fi fost convinşi că literatura română are cu adevărat o valoare universală. Sîntem o cultură mai tînără decît sîntem capabili să acceptăm.

Ziarul de Iaşi, 8 decembrie 2003

O legendă din anii optzeci

Într-o după amiază de toamnă tîrzie de la sfîrşitul anilor optzeci, Valeriu Gherghel, pe care abia îl cunoscusem, m-a întrebat dacă nu vreau să-l însoțesc într-o vizită. Afară era o ceață uşoară, iar pe drum ne-am încrucişat, probabil, voluntar, cu profesorul Alexandru Călinescu. Obiectul escapadei era legendarul Petre Țuțea, care se afla internat pentru o intervenție la ochi în clinica doctorului Vancea de la Spiridon.

Pe necunoscutul „Socrate român”, l-am găsit aşezat în pat, în obişnuita pijama veche de spital. În cap purta un fes la fel de trist, era scund şi tras la față. Nu s-a ridicat, dar a vorbit tot timpul. Avea opinii ferme şi frapant de libere. Mai presus de toate, părea un intim al tuturor marilor figuri, de la Aristotel la Marin Preda (pe care nu-l iubea deloc, îi spunea numai „şoferul de la Cartea Românească”!). Era mai mult amuzant decît inteligibil, dar cu toate acestea vizita mi-a rămas în memorie drept una dintre cele mai frumoase seri ale studenției mele.

Mai tîrziu, după nouăzeci, cînd i s-au publicat cărțile şi a apărut la tv. pe post de guru, mi-am dat seama că mă interesase mai mult figura lui de supraviețuitor şi de marginal. Era unul dintre cei care îmi vorbea despre lumea interbelică, despre filosofia care nu se preda la universitate şi despre posibilitatea de a refuza măcar mental ordinea în care mă proiecta regimul. Am regăsit apoi genul la Constantin Noica. Într-o memorabilă întîlnire care a avut loc cred oarecum clandestin la catedra de logică de la Facultatea de Filosofie, un an mai tîrziu, cei doi mi s-au părut gemeni,

deşi în fapt nu aveau mare lucru în comun. Era însă aceeaşi seninătate şi dicţiune apodictică, aceeaşi credinţă în superioritatea culturii asupra politicii, aceeaşi mistică a Marii Filosofii, ca ultima formă de salvare din ghiarele Istoriei ostile. Iar finalmente aceeaşi utopie.

Spre deosebire de Ţuţea, însă, spirit mai curînd anarhic şi reactiv, Noica avea pasiunea unui Învăţător. Imensa lui înrîurire asupra tinerilor intelectuali ai anilor optzeci este probabil un fenomen fără precedent în istoria noastră culturală din ultimele decenii. *Jurnalul de la Păltiniş* şi *Epistolar* au fost cărţile cele mai formative ale anilor optzeci. Eu însumi, am citit *Jurnalul*, o carte rară (la propriu!) în acei ani, care circula semi-clandestin, într-o singură noapte, ca într-un fel de transă. Era genul de lectură după care, la acea vîrstă, cel puţin, nu mai poţi rămîne la fel.

Cum se ştie, era vorba aici de un biet filosof, care nu făcea parte dintre mandarinii regimului, nu preda la nici o universitate, iar cărţile lui nu se găseau niciodată în librării, deşi erau comentate cu regularitate de toată lumea. Ce făcea atunci succesul pedagogiei sale?

Erau mai întîi prestigiul său intelectual şi miza culturală cu totul neobişnuită a proiectului său de viaţă. El era adevăratul conducător intelectual al României. Apoi, dincolo de simpla vocaţie persuasivă ori competenţă thenică, avea ceva ce tinerii intelectualii în formare nu puteau găsi în cadrul sistemului: un amestec de voluptate profesională şi de sfidare a regulilor regimului, de exigenţă şi lipsă de măsură. Pedagogia sa se baza pe o formă de constrîngere asumată voluntar. La toate acestea se adăugau talentul său literar excepţional, pasiunea în sine pentru cuvînt, şi claritatea neobişnuită a enunţului, care-l făcea relativ uşor accesibil.

Manipula Noica tinerii în favoarea regimului Ceauşescu? Unii au fireşte dreptate atunci cînd observă că orice proiect de acest fel este pînă la urmă nu numai o iluzie de compensaţie, un drog, dacă nu de-a dreptul un bumerang.

La nivel colectiv, pur şi simplu nu poţi ignora Istoria. Îi înţeleg de asemenea şi pe cei care reacţionează faţă de tendinţa culturii noastre publice, folclorizante şi încă puternic autarhice, către sacralizarea lui Constantin Noica.

Este foarte posibil ca Noica să fi avut unele legături periculoase cu regimul, care anterior îl închisese şi marginalizase. Pe de o parte, filosoful de la Păltiniş a fost dintotdeauna înclinat spre un anume antioccidentalism şi autarhie culturală, ca şi către o lipsă de empatie pentru capitalism şi democraţie. Pentru fiul de moşier din Bărăgan, acestea veneau probabil din cultura politică dominantă în perioada interbelică, din acel amestec de agrarianism, teamă faţă de modernitate şi ecourile crizei mereu acutizate a identităţii culturale. Astfel, absolutismul comunist, ca să nu mai vorbim de voluntarismul acestuia, nu îl deranjau în mod absolut. În opera sa filosofică nu vom găsi nici un fel de atenţie serioasă faţă de politic sau faţă de etic. Cel puţin nu explicit, deşi pe acest tărîm mi se pare că mai putem discuta.

Noica nu era însă nici pe departe doar atît. Putem spune că era în aceeaşi măsură prooccidental, căci nu accepta decît filosofia occidentală (în sensul larg al termenului) ca fiind demnă de acest nume. Era probabil mai mult un antimodern decît un antioccidental. L-am auzit cu urechile mele respingînd modelul Nae Ionescu. Era oripilat de cultul steril, pur adjectival, pentru Eminescu. Era un antipaseist fervent. Nu a cerut cred nimănui să adere la regim. Nici unul dintre emulii săi nu a făcut-o de altfel şi foarte puţini au devenit antioccidentali cu adevărat.

Pentru tinerii anilor optzeci, Noica oferea un fabulos proiect de formare intelectuală. Mulţi dintre cei care nu erau interesaţi de filosofia profesională, prin Noica, descopereau miza pe care o poate avea cultura, ca şi exigenţa de a merge pînă la capăt (este cunoscut planul de studiu pe care îl propunea celor mai perseverenţi dintre elevii săi, aşa-numitul „cincinal Goethe", care consta în lectura integrală

timp de cinci ani a celor 48 de volume din ediția *Propyläen*!). O mare parte a lor au devenit apoi nu numai intelectuali serioşi, dar şi opozanți față de sistemul comunist. S-ar putea să fi fost singura variantă posibilă de rezistență în fața unuia dintre cele mai absolutiste regimuri politice din istoria recentă a Europei. Putem deveni fiecare, cu puțină imaginație, genii, dar nu cred că ne naştem cu toții eroi.

Ziarul de Iaşi, 5 ianuarie 2004

Publish or perish

Una dintre figurile cele mai respectate ale vieții intelectuale din ultimele decenii, logicianul Anton Dumitriu publica în 1984 un volum dedicat problemei adevărului în Grecia antică. Îmi pare că aceasta este ultima sa carte apărută în timpul vieții. Este o lucrare solidă, considerată de unii drept o expresie a ceea ce s-a numit „rezistența prin cultură”. Cel care se va încumeta să parcurgă astăzi lucrarea va avea două surprize, fără nici o legătură, cel puțin vizibil, cu conținutul acesteia, dar foarte semnificative privind epoca în care apărea aceasta.

Astfel, într-o notă la început filosoful mulțumeşte cîtorva persoane. Printre acestea, alături de soția sa, Lydia, se află trei profesori străini. Interesant este că le mulțumeşte nu pentru că i-ar fi oferit sfaturile, încurajările sau criticile lor, aspect esențial în elaborarea unei asemenea lucrări, ci pentru că i-au procurat „o parte însemnată din bibliografia necesară acestui studiu”. Este adevărat că deşi bibliografia nu este foarte nouă, aceasta cuprinde lucrări inaccesibile publicului românesc din epocă.

Trec peste ceea ce se întrezăreşte a fi condiția mizeră a unei personalități de talia lui Anton Dumitriu, nevoit să se bazeze pe ajutorul binevoitor al unor prieteni străini pentru a se documenta. Ceea ce pare mai important de observat este postura intelectuală a autorului: el trebuie să se accepte o lectură cvasi-aleatorie a bibliografiei de specialitate, în conformitate cu disponibilitatea prietenilor săi străini, fără să aibă un control propriu-zis al orizontului documentar. Aceasta în timp ce un obscur profesor de logică

sau metafizică de la orice universitate occidentală avea acces oricînd nu numai la bibliografia integrală a domeniului său de lucru, dar şi la dezbaterea intelectuală din interiorul acestei discipline.

Acest detaliu ne evocă destul de expresiv o parte a constrîngerilor care blocau activitatea profesională într-un domeniu ca acesta în regimul comunist, în care nici indivizii şi nici cărțile nu puteau circula liber. De altfel, tema este încă suficient de actuală, dacă ne gîndim la cum arată bibliotecile noastre universitare. Pentru un filosof, ca şi pentru orice spirit teoretic, aceasta era aproape mortal. Nu numai pentru că, neavînd acces la literatura de bază dintr-un domeniu, erai condamnat să redescoperi America, ori pentru că munca ta nu avea o piață veritabilă, dar mai ales pentru că absența din spațiul intelectual al disciplinei ducea la imposibilitatea de a avea acces în mod plenar la semnificațiile discursului profesional, ca şi cum ar fi fost vorba de o fractură lingvistică.

Constantin Noica era de părere că pentru a scrie filosofie este nevoie să ai edițiile complete ale celor zece sau doisprezece filosofi semnificativi. El oferea exemplul lui Heidegger care se retrăgea pentru a scrie cîteva săptămîni pe an în cabana sa din Pădurea Neagră. Dar, probabil că Noica se referea la filosofii formați, trecuți de prima tinerețe. De altfel, Heidegger însuşi îşi petrecea cea mai mare parte a anului în mijlocul congenerilor: avea cursuri la Universitate, întîlniri cu studenții, conferințe etc. Şi în plus, avea minunata bibliotecă din Freiburg, ca şi toată libertatea lumii alături. În schimb, cu cine oare discuta Dumitriu aceste cărți, ca şi proiectele sale? Nici nu ştiu dacă preda undeva.

Al doilea lucru care iese uşor în evidență este prezenta referințelor marxist-leniniste. Este adevărat acestea sînt vizibile mai ales în capitolul întîi şi într-o manieră decentă. De altfel, faptul că acestea nu sînt plasate agresiv le face uşor de ignorat. Totuşi, deşi judecățile însoțitoare sale

sînt complet neutre, descriptive şi goale finalmente de orice semnificaţie reală, rămînem perplecşi să vedem cum autorul trece, în excursul său cu privire la natura filosofiei, de la Wittgenstein la *Anti-Düringul* lui Engels, complet senin, ca şi cum ar fi vorba de interogaţii filosofice egale ca valoare.

Era oare Anton Dumitriu aici pur şi simplu duplicitar sau era convins că marxism-leninismul este important pentru istoria filosofiei? Este vorba de o demisie etică? Se ştie că în tinereţe Anton Dumitriu a fost militant social-democrat şi nu era străin probabil de lucrările marxiste. Totuşi, ca membru al grupării Titel Petrescu, a refuzat să se lase încorporat în Partidul Comunist, motiv pentru care a făcut şi cîţiva ani buni de puşcărie politică. Nu cred că-i purta o mare stimă lui Lenin şi probabil nici lui Marx, după ce văzuse cumva marxismul în acţiune. Cel puţin aşa ar fi fost normal.

Mi se pare de aceea că, explicaţia prezenţei acestora printre referinţele sale filosofice trebuie probabil căutată mai ales în mecanismele cenzurii din anii optzeci, extrem de imprevizibilă şi agresivă. După ce fusese desfiinţată ca instituţie, aceasta devenise un sistem complet arbitrar, în care fiecare slujbaş de partid şi de stat se credea implicat. Noua cenzură trecuse masiv de la simplele interdicţii la directivă: nu mai forfeca propriu-zis cărţile, le scria de-a dreptul ea însăşi, incitînd autorii să scrie într-un anumit fel. Lui Anton Dumitriu nu i se impusese poate nimic, dar filosoful ştia că pentru ca o carte de acest fel să apară, trebuia să i se dea Satanei un trofeu.

Întrebarea este dacă filosoful putea alege să refuze acest compromis? Cu siguranţă că putea refuza. Dar, orice autor scrie pentru epoca sa, singura cu care este în mod natural intim şi pentru care trăieşte. Cum se spune în lumea academică americană: *Publish or perish!* Din această perspectivă ar trebui să luăm partea bună a lucrurilor, respectiv,

faptul apariției unei cărți bune într-o epocă în care contau mai ales cărțile proaste.

Ceea ce mi se pare dubios aici este însă de a vorbi de o formă de rezistență prin cultură. Se înțelege că orice operă valoroasă este o formă de rezistență contra trivialității, fie aceasta de natură ideologică ori nu. Dar, aceasta nu ține loc de rezistența civică veritabilă. Pînă la urmă, aceasta nici nu era neapărat datoria autorului. Pur şi simplu este o altă discuție, iar autorul *Tratatului de logică* nu trebuie folosit ca alibi. Dincolo de aceasta, ce ironie: să vorbeşti despre adevăr folosindu-te de minciuni!

Ziarul de Iaşi, 13 septembrie 2004

Cărţile şi lumea lor

Se apropie iarăşi *sfîrşitul* anului. Spun *iarăşi* pentru că de mult timp nu mai este vorba de un simplu *sfîrşit*, de finalul unui episod cronologic oarecare, cu doza sa de patetism şi melancolie inevitabile. În societatea de consum, sfîrşitul de an a devenit un soi de ritual eroic: un triumf şi un calvar, deopotrivă. Peste toate, este acelaşi final anunţat. De anul trecut şi dintotdeauna. Sau aproape… Vom avea cu siguranţă esenţialele anchete cu cel mai/cea mai, clasamentele de toate felurile şi mai ales uriaşul bombardament publicitar, care ne va aduce aminte că întotdeauna uităm să cumpărăm ce este important.

Aş dori să mă înscriu şi eu în acest „trend", dacă mi se permite. Voi încerca să vorbesc în săptămînile următoare despre cărţile care mi-au plăcut în acest an. Din păcate, nu sunt foarte multe. Nu mai citesc demult strict „de plăcere" (decît foarte rar!), ca probabil multă lume. Prima carte aparţine lui Valeriu Gherghel şi a apărut, în ciuda indicaţiei de pe copertă, la începutul acestui an. Este acum cu siguranţă deja epuizată. Fapt care mă va scuti, sper, de orice suspiciune publicitară. Mai mult, aş vrea să dedic acest articol zilei naţionale, chiar dacă va apărea tardiv… Visez de altfel la ziua cînd scriitorii vor defila cu cărţile lor de ziua naţională alături de tancuri, rachete şi soldăţimea în fireturi.

Cititorilor acestui ziar, numele lui Valeriu Gherghel nu le poate fi străin. Dl. Gherghel este cunoscut de mulţi ani drept un eseist respectat şi mereu pasionant. Un spirit erudit şi un polemist redutabil. Deşi predă filosofia (mă rog, un domeniu al acesteia!) la Universitate, cartea sa evită cu o

anume perseverență genul academic şi de altfel aproape orice fel de gen. Pentru mine, inițial, surpriza a fost oarecum neplăcută. Mă aşteptam la un eseu monografic sau măcar la un studiu cu referințele la zi, numai bun de citat fără a fi citit. *Porunca lui rabbi Akiba* (Polirom, 2005) este o carte nu numai de un sex incert dar mai ales imposibil de abandonat, ca simplu cititor.

În ciuda titlului său, care sugerează existența unui mesaj imperativ, cartea străluceşte prin totala absență a unui mesaj explicit. Într-un anume fel este o carte de atmosferă: un reportaj de idei în lumea cărților şi a reprezentărilor despre acestea. S-ar putea spune că avem un elogiu al lecturii şi al cărților. Poate. Dar nu mi se pare acesta mesajul principal. Autorul se foloseşte de cărți întîi de toate ca de o scenografie. Iar dacă elogiul cărții şi al lecturii este în logica demersului, Valeriu Gherghel are grijă, cu aerul că nu este decît o inocență contradicție, un deficit de argumentare, să ne distrugă aceste certitudini. Cartea sau viața?, pare a ne întreba mereu dl. Gherghel. Viața, fireşte, spune el, împreună cu „maestrul” său de la distanță, fostul primar al oraşului Bordeaux, un anume *Sieur* Michel de Montaigne.

Totuşi, de neînțeles, Valeriu Gherghel alege cărțile. Unele moarte, în sensul că numai el le mai citeşte. De altfel, aproape totul este inactual (în sensul lui Nietzsche, care este, din cîte îmi dau seama, cel de-al doilea maestru al lui Valeriu Gherghel, alături de Borges). De aici deruta inevitabilă a cititorului. Sub raport stilistic, eseurile sale sunt greu de clasat (autorul însuşi se plasează printre *post-moderni*, ca orice autor inclasabil!): note de lectură? exerciții hermeneutice? Juisări de lector înfierbîntat? O carte de înțelepciune? Un ghid de lectură?

Este evident că autorul nu vrea să lămurească problema fundamentală a vieții. Ai impresia unui nobil medieval care trăieşte undeva să spunem la Bordeaux, în secolul XVI, are mult timp liber, talent în exces şi toată

biblioteca umanității alături şi mai ales libertatea de a putea alege. De aici uneori impresia de joc. Ludicul nu este esențial totuşi la Gherghel. Esențial, îmi pare fi libertatea de alegere şi libertatea stilistică. Pînă la ludic, pînă la relativism. Nimic nu este serios. Nimic nu este definitiv. Nimic în afara culturii. A clasicilor. A cărților. A lecturii.

Prezența atît de puternică a subiectivității, tentația autoreferențială, vizibilă mai ales în partea finală, m-a împins la un moment dat să consider cartea un soi de jurnal (de lectură, de idei, de formare etc.). De altfel, prin raportare la tendințele curente de scriitură autoreferențială, prin aparenta sa frugalitate, putem considera cartea *un blog*, probabil *avant la lettre*. Titlul, ambiguu, baroc, ar merita o exegeză în sine: *Porunca lui rabbi Akiba. Ceremonia lecturii de la sfîntul Augustin la Samuel Pepys. Eseuri şi autofricțiuni exegetice*. „Orice titlu este o promisiune”, spune el undeva. În acest caz avem mai multe promisiuni.

Astfel, cartea este împărțită în patru părți. Prima (*Tolle, lege: ia şi citeşte!)* pare a fi destinată unei discuții despre condiția de lector şi despre natura lecturii, în general. A doua (*Lectio divina: lectura sacră*), mult mai omogenă, dar nu în sens monografic, se ocupă de lectura în mediul religios. Chiar la începutul acestea, găsim şi eseul care dă titlul principal al cărții: *Porunca lui rabbi Akiba:* o analiză asupra unui soi de normativ privind lectura corectă a textului sacru. A treia parte (*Mirabilia*) se opreşte îndeosebi asupra utilității lecturii: a caracterului său instrumental, a felului în care lectura se transformă în cunoaştere. A patra (*Quis est homo hic: cine este acest om?*) ar vrea să ne dea cheia cărții: nu numai că în spatele fiecărui autor de află un cititor, dar că lectura presupune imperativ o lectură de sine, o căutare şi exegeză a *eului* care scrie.

După cum se vede, nu se poate spune că am avea aici o istorie a lecturii sau a ceremonialului lecturii, în sens obişnuit. Dar nu s-ar spune prin aceasta că titlul este

nepotrivit. Privirea istorică trebuie înțeleasă în sens dublu: ca raportare la cronologie, chiar dacă relativ, dar mai ales ca o lectură în spirit istoric, sub forma unui *historicism* bine temperat. De ce totuşi această alegere, de „*la Sîntul Augustin la Samuel Pepys”*? Autorul nu-mi pare că explică suficient. De altfel, nici nu se opreşte la Samuel Pepys, cronologic vorbind. *Eseuri*? Formula nu este nici ea prea limpede. Eseul este un gen prea liber, pentru a fi explicit în sine. În cazul de față, eseul este ceva între tabletă, articol de dicționar şi jurnal de lectură. Cît priveşte ultima formulare, *autofricțiuni,* cuvînt inventat de bună seamă, autorul vrea să ne sugereze probabil că pe de o parte sinele este inclus în text, iar pe de alta că este vorba de un discurs „dilematic”, mereu în dispută cu el însuşi şi care trebuie citit ca atare. De ce *exegetice*? Habar n-am. Dar perseverez şi sper ca pînă săptămîna viitoare să mă dumiresc. Cer deci, bunului cititor, un *time out* necesar.

Ziarul de Iaşi, 4 decembrie 2006

Contradicția lui Montaigne

În prezentarea pe care am făcut-o săptămîna trecută cărții lui Valeriu Gherghel, *Porunca lui rabbi Akiba,* rămăsesem dator nu numai cu explicația titlului dar şi cu aceea a titlului meu, pe care îl intitulasem cam grăbit *Cărțile sau viața?* Voi încerca să reiau discuția începută acolo şi nefinalizată. Fără mari iluzii. Visul oricărui recenzent este de a epuiza sensurile unei cărți. Valoarea aceseteia s-ar putea să se nască tocmai din această imposibilitate: ca şi cum textul ar continua să rămînă inaccesibil în ciuda tentativelor de escaladare ori mai bine spus de vampirizre, succesive şi furioase, uneori, la care este supus.

Cele trei mottouri ale cărții ne dau o idee destul de precisă despre intențiile autorului. Citite împreună ca un text autonom, acestea ne sugerează o confuzie deliberată între autori şi personaje, cu trimitere la indistincția postmodernă între nivelele de autoritate ale unui enunț sau între ficțiune şi real.

În primul dintre acestea, un personaj din Gogol ne vorbeşte despre prezența cărților în viața noastră. Cărțile (într-un număr şi într-o formă anume) înseamnă ştiință dobîndită, dar mai ales putere, în sens administrativ. Avem aici o perspectivă a gîndirii magice: tot ceea ce nu cunosc îmi este superior şi deci mă poate domina în mod legitim. Cartea ne apare astfel drept componentă a unei ordini autoritare; ea este asociată puterii asupra realului.

Al doilea citat priveşte mai ales epoca democrației, chiar a culturii de masă. Aici perspectiva este radical opusă. Pentru Gore Pirgu, cărțile nu conțin nici înțelepciune, nici

putere, nici eficacitate practică. Dimpotrivă, sînt o pierdere de timp şi chiar, mai mult, de minte. „Adevărata ştiinţă, crede Maestrul Gore Pirgu, este alta: ştiinţa vieţii…" Observaţii devenite, între timp, cum ştim, clişeu naţional.

Aşadar, pe de o parte, cartea ca obiect mistic, ca text care închide în el lumea, iar pe de alta, cartea ca opus nelegitim al vieţii/realului. Spusesem oarecum exagerat în articolul trecut că obiectul demersului dlui Gherghel este cartea. Ar trebui de fapt să fiu mai precis: obiectul demersului lui Valeriu Gherghel este nu cartea în sine şi nici lectura, ci semnificaţia, respectiv, modul în care se naşte aceasta prin actul lecturii. Este vorba de a vedea cum se naşte *înţelesul* din punct de vedere istoric şi în acelaşi timp cultural, ideologic.

În eseul *Cartea ca ornitorinc*, Valeriu Gherghel, cu referire la Montaigne, observă că mult timp cartea a însemnat o formă de cunoaştere care se închide în sine, se rupe de realul viu şi mai ales are pretenţia de a norma acest real; de aici, reţinerile lui Montaigne faţă de livresc. Totuşi, faptul că acesta rămîne ataşat cărţii, lecturii, căreia îi dedică de fapt o mare parte a vieţii, şi care este sursa principală a cunoaşterii sale, pare o contradicţie. Dar „o contradicţie luminoasă", crede Valeriu Gherghel. De fapt, nu cartea ca obiect este de fapt miza „dispreţului" eseistului din Bordeaux. Montaigne e unul din martorii principali ai declinului credinţei în puterea „cărţii ca epifanie a adevărului".

Este aici în discuţie o imagine asupra cărţii ca sursă unică a Adevărului. Astfel, observă V. Gherghel, „Evul Mediu a exaltat tratatul şi a crezut că poate rezuma lumea într-o carte, într-o *summa* definitivă. Cine doreşte să descifreze realitatea deschide în primul rînd Bibilia şi în al doilea rînd tratatul filosofic sau comentariul. Investighează textul, nu lumea însăşi. Priveşte aşadar în oglinda oglinzii. /…/ Mai mult de atît, medievalul, fie el chiar Roger Bacon, nu se îndoieşte niciodată de veridicitatea relatărilor oferite

de cărţi (şi prin ele de autorităţi). Cartea este un testimoniu mai sigur, mai credibil decît privirea, chiar dacă privirea şi ceea ce înregistrează contrazic adeseori datele cărţii."

În eseul următor, *Orbirea,* autorul este şi mai clar; „n-aş mai face o deosebire aşa de netă între aşa-zisa experienţă directă, care este pur şi simplu o fantasmă, o imposibilitate, şi experienţa obţinută deviat /probabil, derivat! N.m./, prin intermediar…" Aceasta din urmă fiind nu neapărat superioară epistemic, ci pur şi simplu singura cu adevărat semnificativă intelectual: „Omul iliterat, cel incult, analfabetul trăiesc obligatoriu o existenţă abreviată", spune Valeriu Gherghel.

Cu eseul care dă titlul cărţii, *Porunca lui rabbi Akiba,* intrăm în problematica propriu-zisă a lecturii. Eseul discută soluţia unei dileme oferite de rabinul Akiba în chestiunea lecturii *Cîntarea cîntărilor,* un text sacru dar provocator prin senzualismul său neobişnuit. Prin tradiţie, lectura rabinică este literală. Problema este că în acest caz, textul nu putea fi citit citit literal, fără riscuri. Soluţia rabinului este nu atît de a interzice lectura, ci interpretarea, fie şi involuntară, prin contextualizare spontană. Dl. Gherghel observă că nu este o soluţie tocmai lipsită de ingeniozitate. Aceasta pentru că, „în vremea lui rabbi Akiba, relaţia cu textul nu poate fi liberă /…/. Omul citeşte supravegheat şi lectura presupune întotdeauna asistenţa unei comunităţi exegetice". Lectura izolată, individuală, este ilicită. Ca şi libertatea lecturii. Lectura în comun este o formă simbolică de a sugera comunitatea semnificaţiei. Este însă o victorie iluzorie. La fel ca şi soluţiile creştine care acceptă multiplicitatea lecturilor, dar nu şi aceea a textelor, astfel că, lectura în sine trebuia să sugereze mereu aceeaşi semnificaţie, legată de textul fundamental unic, închis, imuabil. Dar mai ales care nu poate fi gratuită, de plăcere.

Ruptura de această perspectivă pare a se produce mai ales atunci cînd trebuie să se interpreteze textele

literare, îndeosebi cele poetice. Care sunt intențiile poetului? Este el vocea lui Dumnezeu, adică „inspirat”? Care sunt în acest caz intențiile lui Dumnezeu, atunci şi cum pot fi descifrate acestea în modul cel mai eficace? Lectura modernă în schimb îşi are propria finalitate; „nu mai are transcendență”, ca pentru medieval. Prototipul cititorului modern: cel care acceptă că există mai multe cărți şi mai multe lecturi; el decide singur ce anume poate şi cum să citească. Textul devine un simplu *martor* al lecturii: un obiect, o sursă.

Rezultatul principal al acestui fapt este că de acum „nici o semnificație nu este definitivă”. Dar care sunt cele permise şi care sunt limitele acestei căutări? Discuția duce foarte departe: de la lectura unică a unui text unic, la lectura multiplă a unui text unic, la lecturile multiple ale unor texte multiple, pînă la dispariția textului în sensul său clasic, iar odată cu aceasta poate a ideii de autor. La aceasta se referea poate cel de-al treilea moto al cărții, în legătură cu transparența scriitorului? Oricum, acestui subiect, Valeriu Gherghel îi dedică pare-se ultima parte a cărții, concepută ca o hermeneutică de sine. Autorul dispare din text, odată cu faptul că lectura nu mai respectă nici o formă de autoritate, nu înainte însă de a se livra pe sine ca text. Unul însă infinit mai obscur.

Ziarul de Iaşi, 11 decembrie 2006

Satisfaction: prea târziu şi prea devreme

Evenimentul artistico-monden al săptămînii trecute a fost concertul *Rolling Stones* la Bucureşti. Deşi a venit mai tîrziu cu cîteva decenii, satisfacţia a fost pare-se aceeaşi. S-ar zice că uneori timpul nu contează. Fapt este că aproape şaizeci de mii de oameni au sfidat canicula tropicală din aceste zile pentru a-i vedea pe (era să zic băieţii!) cei care au fost idolii mai multor generaţii suucesive de tineri. Printre spectatori, nume cunoscute, inclusiv primul-ministru cu soţia. M-a îngrijorat numai absenţa lui Adrian Năstase cu soţia, mai cu seamă că amîndoi au fost recent scoşi basma curată de Curtea Constituţională, şi desigur a lui Mădălin, prietenul ubicuu din cartierul Primăverii.

Fapt neobişnuit în România, toată lumea s-a arătat mulţumită. Concertul a fost un mare triumf. Cîntăreţii au fost impecabili. Dar la drept vorbind, pentru două milioane de euro, cît am înţeles că au primit membrii trupei de la Vodafone pentru a se produce la Bucureşti, nici n-ar fi trebuit să ne imaginăm altceva. Se poate spune de fapt că triumful este mai ales al consumatorului român de telefonie mobilă şi nu numai, capabil să achite această notă de plată. În rest, artiştii, în ciuda reputaţiei lor, sunt oameni serioşi. Respectă regulile, chiar aşa multimilionari şi excentrici cum sunt. Ceea ce pentru mine este un neîncetat motiv de uimire.

Cunoaştem cu toţii comportamentul schizoid şi adesea ridicol al starurilor rock. De la ideea că revolta stă în exhibiţionism pînă la ciudata lor pretenţie de a fi populari şi

diferiți în acelaşi timp, de partea poporului, gata să denunțe starea săracilor, încălzirea globală şi violența, pe de o parte, avari, egotişti şi abuzivi, modele eterne ale hiper-consumatorismului delirant, pe de alta. Uităm însă că ei nu sunt nici profeți, nici revoluționari în sensul strict al termenului, nici măcar personaje mondene, cum apar adesea, ci nişte artişti. Cu lumea lor proprie, cu egoul lor inflamat, cu geniul lor, atît cît îi este dat fiecăruia. Mulți dintre ei au schimbat lumea îmbogățindu-se sau făcîndu-şi de cap, dacă nu pe ambele în acelaşi timp.

Concertul Stones de la Bucureşti pare să fi fost pentru multă lume ceva între o descoperire arheologică şi achiziția unei maşini de curse. O retrăire chiar, eventual prin delegație, a unui trecut mitic. „*I can't get no satisfaction* şi tot stadionul e în picioare şi urlă imnul generației libere", scrie cineva pe un blog. Ştim că aluzia la generația liberă se referă la generația şaizecişiopt. Adică baricade şi lupte cu poliția, flower-power, LSD, concertele-maraton în aer liber etc. Muzica era un pretext şi un excitant., dar obligatoriu un act civic, parte a Revoluției, care ar fi trebuit să instituie egalitatea, iubirea şi pacea universală: o formă de contra-cultură, deloc recomandată prim-miniştrilor în familie. Revoluția, pentru că, într-o anumită măsură, mitul acesteia se confunda cu o formă simplă de căutare a autenticității, marea temă a modernilor în general şi a anilor şaizeci-şaptezeci în special. Jocul este sinucigaş: cu cît modernii devin mai artificiali, cu atît ei devin mai radicali şi viceversa.

Născută din spuma anilor şaizeci, *Rolling Stones* este astăzi o întreprindere comercială de produs mega-show-uri. Cu mare succes, după cum vedem. Dlui Tăriceanu şi soției le-au plăcut. De bună seamă, *Vodafone* va avea grijă să ne usuce buzunarele pentru aceasta. Dar suntem aici însă în fața unui soi de anacronism cultural. La Bucureşti, n-a venit Rolling Stones, din 1969 sau din 1972, ci o alta care poartă acest nume şi cîntă piesele acesteia. Avem cochilia unei

culturi, nu şi fondul ei profund. Este ceva rău în asta? Depinde din ce unghi privim lucrurile. Poate fi un avantaj şi un handicap, în acelaşi timp.

Ar fi un avantaj, pentru că la drept vorbind nu avem mare lucru de păstrat din spiritul lui 68, în forma sa agresivă, cel puțin. Anti-capitalismul, pacifismul unilateral (dezarmarea Americii, dar nu şi a URSS), nostalgia puerilă a unei lumi paradisiace, înțeleasă ca o formă de comunitate bazată pe droguri, alcool şi muzică puternic ritmată, valori care au devenit între timp o componentă a culturii politice occidentale, au un puternic „sound" totalitar. Destui dintre şaizecioptişti, care se revoltau contra libertății „de fațadă" din Occident se declarau fascinați de China lui Mao. Această formă de orbire a dus poate la cucerirea de către Nordul comunist a Vietnamului de Sud, la instaurarea regimului lui Pol Pot în Cambodgia şi chiar la revoluția islamică din Iran, la care Occidentul n-a reacționat nici măcar cu un comunicat de indignare.

În acelaşi timp, îmi este teamă că am putea pierde altceva. Rătăcirile generației flower-power, mai ales iluzia prosperității fără libertate şi fără competiție, au lăsat urme adînci în cultura politică occidentală. Cu timpul însă, Occidentul le-a interiorizat, le-a izolat oarecum, le-a transferat în limbaj. Toată lumea este astăzi mai mult sau mai puțin flower-power în limbaj, dar niciodată capitalismul n-a fost mai prosper şi mai lipsit de critici serioşi. Realul înfruntă Utopia pe terenul său. Problema este că, din păcate, noi am lipsit de la această dezbatere. Prin urmare, nu ne-am putut forma anticorpi. Îngurgităm astfel cu voluptate tot ce ni se dă şi pare să aibă girul bunelor sentimente: de la tema încălzirii globale, ca răspuns universal la toate problemele, la anti-americanismul infantil. Uneori prea tîrziu înseamnă prea devreme.

Ziarul de Iaşi, 23 iulie 2007

Cruzimea ca mod de viață

M-am dus la premiera ieşeană a filmului „Patru luni, trei săptămîni şi două zile” însoțit de o anume doză de scepticism. Mai întîi chiar din cauza premiului de la Cannes, care i-a asigurat pare-se notorietatea. Nu este vorba numai de asocierea cu *Palme D'Or*-ul dat acum cîțiva ani propagandistului neo-comunist Michael Moore, pentru un documentar mincinos. Genul de filme premiate la Cannes îmi evocă fatalmente un model de cinematografie narcisiacă şi hemiplegică, prin tipul de politizare, inevitabil, „progresistă”, adică de stînga, pe care-l propune.

Al doilea motiv vine din unanimismul apologetic cu care a o fost întîmpinat la noi filmul, fireşte, înainte de a fi văzut, pînă la naționalizarea sa, ca şi cum ar fi fost ceva asemănător „Mioriței” sau „Meşterului Manole”, adică o creație anonimă, colectivă, spontanee: produsul pur al „Cîntării României”. Ne putem întreba desigur dacă această canonizare oficială s-ar mai fi produs în cazul în care filmul n-ar fi luat premiul respectiv (se putea întîmpla, s-a mai întîmplat!).

Adaug la toate acestea o saturație față de „neorealismul” prelungit (şi cam naiv) al cinematografiei noastre post-decembriste. Mă gîndesc la seria de filme pe tema, explicit sau nu, a „Marii Traume”: amintirea dictaturii comuniste şi incapacitatea de a depăşi moştenirea acesteia. Apoi la tonurile negre, denunțul obligatoriu, satira fără speranțe, auto-flagelarea, pe care le accepți uşor în ziare, dar mai greu într-o sală de cinema, acolo unde de bine sau de rău oamenii se duc pentru divertisment.

M-am înşelat. Filmul nu este nici „politic” în sensul de mai sus al termenului, nici „românesc”, în sensul patriotard

şi şmecher. Cu alte cuvinte, nu-şi datorează succesul acestor calităţi. S-ar putea ca şi de data aceasta, la Cannes, motivaţia politică să fi fost importantă (tema avortului este foarte puternică în cultura politică de stînga occidentală!). Dincolo de aceasta însă filmul lui Cristian Mungiu este un film adevărat, cinstit sub raport estetic de la un capăt la altul, de la detaliile „istorice", la construcţia epică şi dramatică pînă la jocul actorilor.

Mesajul său *politic* este în altă parte. Tema principală a filmului nu este avortul, condiţia femeii şi nici poate precaritatea intensă din anii comunismului tîrziu. Tema principală a filmul este deopotrivă de ordin metafizic şi politic: avem aici fişa clinică a unei umanităţi decăzute sub efectele „socialismului multilateral dezvoltat" şi a umilinţei, implicite. Nu este un film istoric, însă cred că este cea mai bună lecţie de istorie despre ultimii ani ai regimului Ceauşescu din cîte se pot imagina. În plus, scenografia este impecabilă încît ai impresia că este vorba de o producţie etnografică. Nu este un film satiric sau moralist, dar cred că este o bună lecţie de morală despre decădere, complicitate, prietenie şi culpabilitate. În felul său, filmul este poate cea mai bună condamnare a comunismului, fără a se da o singură sentinţă şi a se vorbi măcar o sigură dată despre comunism sau Ceauşescu. Nu este nici un film strict autobiografic, fie şi pentru că personajul principal este o ea, dar oricine a trăit în acele vremuri va avea un puternic sentiment de familiaritate culpabilă, de complicitate şi jenă.

Din acest punct de vedere, „Patru luni, trei săptămîni şi două zile" este autobiografia unei experienţe colective, la care regizorul-autor (şi noi, spetactorii, odată cu el!) a fost martor şi parte în acelaşi timp. A unei experienţe pe cît de tragice pe atît de culpabilizante. Ultima replică din film aparţine eroinei principale, care îi cere imperativ prietenei sale, pentru care acceptase să fie aproape violată, „să nu mai vorbim niciodată despre asta!" Este aici deopotrivă

jenă şi ură de sine. Totul devine astfel insuportabil: pînă şi minunatul exemplu de prietenie al fetei care îşi sacrificase inocența pentru ca prietena sa să poată beneficia de serviciile „specialistului” în avorturi ilegale.

Nu sunt critic de cinema şi nu țin să spun că este vorba de o capodoperă absolută. Important de observat este forța sa neobişnuită: filmul te răvăşeşte, pare uneori de o cruzime insuportabilă, deşi nu este ceea ce se cheamă un film violent. Nu curge sînge aproape deloc şi nici nu se împart pumni ca la tonomat, dar este probabil unul dintre cele mai crude filme văzute vreodată. Este o cruzime rece, aş spune, secretată nu atît de personajele filmului, luate individual, cît de societate în general. Din acest motiv, este o cruzime care te implică direct. La un moment dat ai sentimentul că tu eşti subiectul acestui chiuretaj dar şi că tu eşti violatorul generos sau chiar că *foetusul* aruncat undeva pe jos este copilul *nostru* nedorit etc.

Momentul-cheie al filmului, jucat genial de un actor care mie îmi este complet necunoscut, Vlad Ivanov, este atunci cînd, acesta, un „specialist” în chiuretaje ilegale, le cere celor două prietene ca preț al serviciului său, să se culce cu el. Totul se petrece într-o mecanică halucinantă, insuportabilă, atît de firesc şi familiar încît ai sentimentul că ne vedem în oglindă, în plan colectiv şi individual. Fiecare dintre noi a întîlnit personajul sau poate chiar a fost ispitit el însuşi de rol. Este cruzimea şmecheră, care vine din societate, nu ca expresie a unor acte izolate, patologice. Mi se pare că episodul, de o intensitate dramatică atroce, care te epuizează afectiv, are ca pandant episodul „cinei de taină” (aluzie subtilă la Bunuel?) din apartamentul iubitului eroinei principale, mai cu seamă în delirul totalitar al unuia dintre invitați.

Paradoxul filmului este că în acelaşi timp induce un aer optimist, într-un mod desigur involuntar, prin efectul de distanță care se creează între lumea filmului şi realul spectatorului. Odată filmul încheiat, poți ieşi, chiar dacă nu

imediat, din atmosfera indusă de efectul cinematografic. Cu excepția sălii de cinema, parcă voluntar extrasă din film, odată ieşit afară, totul se schimbă, cel puțin la o primă impresie. Străzile sunt luminate,

în opoziție cu atmosfera mereu întunecată din film, oamenii sunt îmbrăcați ca oriunde în lume, fumează, rîd, comunică firesc şi deschis în grupuri. Cei douăzeci de ani distanță n-au fost cu totul irosiți.

Ziarul de Iaşi, 17 septembrie 2007

Posteritatea patriotului de berărie

Am participat de curînd la un simpozion în care cineva a vorbit despre antisemitismul lui Nicolae Ionescu, fostul profesor (şi rector, pentru cîteva luni!) al Universității din Iaşi, plecînd de la discursurile sale parlamentare. La sugestia unui politolog american al cărui nume nu l-am reținut, autorul lega naționalismul său anti-evreiesc de cel al legionarismului interbelic, via Eminescu şi A.C. Cuza. M-a uimit însă că în rest nu părea să ştie prea multe despre personajul istoric respectiv. Ca şi cum l-ar fi cules din aer.

Este drept că nici nu prea avea cum. Despre Nicolae Ionescu aproape că nu s-a scris nimic. Oricum, nimic cu caracter monografic. Puținele referințe în memoria culturală îl indică mai ales ca frate al agronomului şi militantului paşoptist Ion Ionescu de la Brad, figură nici aceasta prea mult cunoscută cercetătorilor.

Această uitare este frapantă, dar întrucîtva exemplară. Chiar, igienică. Aş spune că istoria este uneori de o cruzime înțeleaptă. Nicolae Ionescu a fost un personaj marcant în epoca sa, poate unul dintre cei mai influenți ieşeni din a doua jumătate a secolului XIX. Paşoptist cu studii de drept la Paris, unionist de prim-plan, a fost unul dintre profesorii care au fondat Universitatea din Iaşi, prin 1859-1860, înainte ca Mihail Kogălniceanu şi Al.-I. Cuza să semneze decretele de înființare, în toamna lui 1860. A fost ales rector, după mai multe tentative în februarie 1864, în circumstanțe agitate, dar nu va fi reales cîteva luni mai tîrziu la următoarele alegeri, cînd este preferat tînărul Titu Maiorescu, care nu avea atunci decît 24 de ani şi mai puțin de un an de profesorat la Universitate.

Se cunoaşte că a fost apoi un adversar tenace a lui Maiorescu, un an mai tîrziu, antrenîndu-l, printr-o calomnie puerilă, într-un teribil scandal de imoralitate, care era să-l coste pe acesta infinit mai mult decît ne putem imagina astăzi. A predat la Universitate disciplina *Istorie universală* timp de mai multe decenii, cu cîteva întreruperi şi cu nesfîrşite absenţe datorate carierei sale politice furtunoase. Din cîte ştiu, nu ne-a lăsat însă nimic scris: nici măcar un plagiat! Aceasta nu l-a împiedicat să fie unul dintre membri fondatori ai Academiei Române, ajungînd chiar la un moment dat vicepreşedinte al acestui for de supremă consacrare culturală.

Ca politician, a fost un membru cvasi-perpetuu al Parlamentului în a doua jumătate a secolului XIX. S-a ilustrat ca exponent al unui liberalism zgomotos, clientelar şi anti-evreiesc. Dar mai ales drept fondatorul şi liderul uneia dintre puţinele formaţiuni politice ieşene cu impact naţional, aşa-numita *Fracţiune Liberală şi Independentă*. Pentru aproape un an, din iulie 1876 pînă în aprilie 1877, a ocupat funcţia de ministru de externe.

Se pare că singura sa calitate vizibilă era aceea de bun vorbitor. I-o recunoaşte Maiorescu însuşi, atunci cînd îl execută în cunoscutul său pamflet din 1903, „Retori, oratori, limbuţi”. S-a mai ilustrat apoi ca un emul al lui Bărnuţiu, cu al său „drit al ginţilor”, care devine la el „dreptul naţional”, văzut naiv ca o ramură a dreptului, alături de dreptul roman, civil, penal, internaţional etc. Sunt toate acestea prea puţin pentru o monografie? Cazul mi se pare semnificativ pentru ambiguităţile biografismului, care impune adesea identificarea fie şi discretă dintre autor şi subiectul monografiei. Greu de admis în acest caz. Cum să faci biografia unui personaj atît de puţin eroic şi exemplar?

Faptul însă că n-a fost recuperat de nici un val naţionalist, cel puţin din cîte cunosc, mă face să fiu prudent în ce priveşte teza filiaţiei dintre naţionalismul interbelic şi

cel reprezentat de Nicolae Ionescu. Mi se pare că a proceda în acest fel poate induce un anume esenţialism, exclude importanţa conjuncturilor istorice sau responsabilitatea individuală. De altfel, nu cred că naţionalismul duce fatalmente la anti-semitism sau la atitudini violente faţă de evrei sau alte popoare, după cum naţionalismul nu este obligatoriu o formă de patriotism.

Nicolae Ionescu mi se pare mai curînd un demagog exemplar. Primul dintre cei mai mari ai epocii lui. Suntem la începuturile unui sistem politic liberal şi într-un moment cînd problema identităţii ia un caracter politic, cvasi-electoral. Pentru proiectul identităţii bazat pe etnic, aşa cum se configura în acei ani în lumea românească, orice formă de eterogenitate pune în discuţie coeziunea socială şi chiar capacitatea de acţiune a „naţiei". Din această perspectivă, evreii sunt diferenţa inasimilabilă, uşor de transformat într-un inamic interior. N. Ionescu a înţeles în felul său beneficiile unui sistem liberal, în care numai excesele sunt semnificative public şi aduc rezultate electorale. Astfel că a transformat problema identităţii şi aceea a evreilor în teme electorale, aşa cum vor fi ungurii pentru Vadim şi Ion Iliescu în anii nouăzeci ai secolului trecut.

Această nuanţă este importantă pentru că pe de o parte ne poate scăpa de tentaţia esenţialistă, în descrierea naţionalismului, iar apoi pentru că accentuează asupra responsabilităţii individuale în diversele forme de discurs xenofob. Politicianismul xenofob se foloseşte de spaime, prejudecăţi şi frustrări colective pentru a le converti în demagogie politică. Vreau să spun că dacă ignorăm conjunctura şi caracterul politicianist al multor angajamente publice anti-semite riscăm să nu înţelegem evoluţia istorică a fenomenului. Nu este obligatoriu ca anti-semitismul „electoral" să ducă la violenţe şi de altfel atît timp cît sistemul liberal s-a prezervat în România evreii n-au suferit violenţe sistematice.

Din punctul meu de vedere, aşadar, actualizarea lui

N. Ionescu din perspectiva radicalismului antisemit interbelic este riscantă. Cunoscutul demagog a fost un politician mediocru, departe însă de anti-semitismul doctrinar de mai tîrziu. Între el şi Zelea-Codreanu sau chiar A.C. Cuza distanțele sunt mai mari decît ni se par la o primă vedere. N. Ionescu se folosea politic de diferența reprezentată de evrei, Zelea-Codreanu dorea înlăturată această diferență pe orice cale. N. Ionescu este un patriot de berărie, Zelea-Codreanu a fost mai curînd un asasin pasional.

Ziarul de Iaşi, 24 septembrie 2007

Majoritarul tenace

Articolul meu de săptămîna trecută *Posteritatea unui patriot de berărie* a provocat unele reacții la care nu mă aşteptam. Trec peste răstălmăcirile inevitabile şi lecturile grăbite. În epoca internetului, acestea aproape că au devenit norma.

Ceea ce m-a surprins însă cu adevărat a fost ceea ce aş numi procesul de reconversie a articolului din partea unor cititori. Astfel, deşi subiectul acestuia era Nicolae Ionescu, politician şi profesor al Universității din Iaşi, din a doua jumătate a secolului XIX, cititorii s-au referit la Corneliu Zelea Codreanu, fostul lider legionar, amintit cu totul periferic în articolul meu.

Reamintesc că în articolul meu mă referisem la Codreanu doar pentru a arăta de ce nu cred în continuitatea absolută a antisemitismului românesc de la N. Ionescu la C.Z. Codreanu. Spuneam că N. Ionescu, deşi un politician mediocru, implicat în multe scandaluri, în epoca sa, n-a trecut la executarea adversarilor şi nici n-a pus în discuție sistemul democratic. El a activat într-o perioadă istorică de fondare a conştiinței identității naționale ca şi a statului național centralizat, ambele bazate pe ideea de omogenitate etnică şi pe primatul colectivului (al statului-națiune, în speță) asupra individului. Proiectul națiunii etnice impunea asimilarea diferenței culturale, mai cu seamă a celei radicale. După cum se ştie, evreii ieşeau din această schemă a românității. Dincolo de aceasta el a profitat politic agitînd problema evreiască, dar nu mai mult de atît.

Să nu uităm că la 1860-1870 cei mai mulți evrei erau încă la prima generație în Principate, mulți fiind sudiți, deci avînd statutul de *cetățeni străini*, prin care beneficiau de privilegiul de extrateritorialitate din punct de vedere juridic şi fiscal. Pentru evrei, era greu să renunțe la acest statut, dar problema principală era dată de faptul că identitatea culturală românească era încă foarte slabă. De ce şi-ar fi părăsit identitatea un evreu crescut în tradiția evreiască multimilenară pentru a îmbrățişa românismul? Fapt este că atitudinile anti-evreieşti din această epocă trebuie înțelese atît în raport cu dinamica ciclurilor electorale, cît şi în raport cu dificultatea de ordin ideologic de a explica originea diferenței culturale, pe care o reprezentau evreii, şi mai ales felul în care aceasta poate fi asimilată.

C.Z. Codreanu a exploatat şi această dificultate, dar a făcut mai mult de atît. El aduce violența şi radicalitatea ideologică în viața politică. Antisemitismul lui N. Ionescu era mai mult reactiv, electoralist, elementar demagogic, al lui C.Z. Codreanu era ideologic, normativ. La unul evreul era cel mult un străin, la celălalt evreul era un duşman interior. Diferența se vede în mijloacele de acțiune ale celor doi, de care am amintit deja.

Oricum, în perioada interbelică, atunci cînd activează C.Z. Codreanu, problema evreiască se schimbase destul de mult față de vremurile lui N. Ionescu. Avem semne de integrare ale evreilor. Nu într-un mod atît de masiv, ca în Franța sau chiar Ungaria, dar oricum, avem scriitori evrei de limbă română importanți. Problema o constituie acum evreii din teritoriile alipite la 1918, a căror diferență, mai ales lingvistică, îi face iarăşi foarte vizibili pe toți ceilalți. Nu se mai pune problema cetățeniei lor, dar se pune aceea a loialității față de națiunea română, mai cu seamă după teribila febră cvasi-milenaristă din anii douăzeci şi naşterea sistemului politic bolşevic, văzută adesea ca o creație a *iudeo-masoneriei*. În acest context apare evreul ca *inamic interior*: o excrescență care trebuie extirpată din trupul națiunii.

Moartea sa brutală, care i-a pus capăt timpuriu carierei politice, pare să-i fi prezervat un anume credit lui Codreanu în ochii posterității. Dacă însă ne uităm la ce rămîne din proiectul său politic ne dăm seama că nu la Codreanu în sine se referă această posteritate. Asasinarea lui Manciu sau I.G. Duca par complet uitate sau motivate de cele mai neobişnuite argumente. Violența ca parte a demersului său politic? O duce cumva azi mai bine România fără evrei? Este autoritarismul politic o alternativă la democrație? Pentru unii, printre care mă număr, toate acestea nu sunt întrebări retorice. Evreii au dispărut aproape din România, dar pot fi reinventați sub alte chipuri colective. Este în noi un instinct de bun majoritar, după care cel care este diferit de noi conspiră obligatoriu contra noastră. Majoritarul intolerant veghează tenace în subconştientul nostru colectiv.

Ziarul de Iaşi, 1 octombrie 2007

Onoarea rectorului Maiorescu

Revin şi astăzi la chestiunea Nicolae Ionescu, fostul profesor-fondator al Universităţii din Iaşi, politician influent, ajuns chiar pentru aproape un an ministru de externe într-unul din guvernele lui I.C. Brătianu din anii şaptezeci ai secolului nouăsprezece. În articolele anterioare am încercat să discut paradoxul absenţei posterităţii sale, în ciuda popularităţii şi influenţei sale din epocă, la Iaşi, cel puţin.

Se poate să mă fi grăbit puţin. N. Ionescu ne-a lăsat un tip de personaj public imperisabil. Am vorbit de clientelismul şi demagogia sa xenofobă, de lunga sa cariera universitară fără să fie obligat să probeze vreo competenţă anume. Astăzi voi vorbi de publicistul N. Ionescu, a cărui carieră tumultoasă o cunoaştem mai ales din reacţiile provocate contemporanilor, printre care Haşdeu, de exemplu, el însuşi un publicist frenetic.

În această din urmă calitate, Nicolae Ionescu este de o modernitate aproape siderantă, dacă putem accepta că modernitatea înseamnă nu numai o succesiune de de trepte pe calea progresului. N. Ionescu este părintele scandalului de presă în spaţiul public românesc. Sau, mă rog, unul dintre cei mai însemnaţi fondatori în această direcţie. Se înţelege că libertatea presei, care în lumea românească se instituie odată cu intrarea în vigoare a prevederilor Convenţiei de la Paris, din 1958, înseamnă pe lîngă apariţia unei pluralităţi de voci în spaţiul public, şi libertatea de a folosi presa ca instrument de presiune în scopuri care nu au legătură cu interesul public. Destul de repede, în anii şaizeci ai secolului XIX, presa devine adesea o trompetă pentru stigmatizarea adversarilor. Foarte modern. Infernal de modern.

În acest caz, scandalul l-a avut ca țintă pe Titu Maiorescu, tînărul rector al Universității. Episodul a fost evocat de către E. Lovinescu şi Z. Ornea în biografiile lor dedicate lui Maiorescu, în general pe baza epistolarului său, astăzi de asemenea editat. Un volum cu actele afacerii a fost tipărit în acel an, de către Maiorescu şi suporterii săi. Chiar şi la o privire superficială, putem remarca teribila intensitate dramatică a scandalului şi faptul că biografia unuia dintre cei mai însemnați români a depins la un moment dat de foarte puțin.

Pe 3 august 1864 (stil vechi), apărea în *Tribuna română*, ziar care îi aparținea lui Nicolae Ionescu, o scurtă notiță în care se vorbea, cît se poate de aluziv, de un caz de adulter în mediile intelectuale ieşene, cerîndu-se intervenția ministerului, pentru a se pune capăt acestei situații scandaloase. Ca să fie şi mai convingător, vor urma, în scurt timp, încă alte două articole, în care se sugera mai explicit existența unei relații adulterine între Maiorescu şi Emilia Claudine Rickert, pedagogă la Şcoala Centrală de fete şi care era oarecum o apropiată a junimiştilor. Nu se oferea desigur nici o probă clară în sprijinul afirmațiilor respective. Dar aceasta părea să fie secundar.

Maiorescu încearcă să-l contracareze inițial prin acțiuni de culise. Era încă prieten cu V.-A. Urechia, fostul său coleg de la Universitate, numit atunci de cîteva zile director în Ministerul Instrucțiunii (de fapt de Justiție şi Instrucțiune, pentru că vechile ministere cu acest nume fuseseră unificate din rațiuni bugetare), la Bucureşti. Astfel că va obține în scurt timp suspendarea lui N. Ionescu, pînă ce acesta urma să facă proba veridicității spuselor sale, şi ca ministerul (care era şi de Justiție, am văzut!) să declanşeze o anchetă a procuraturii. Oferă apoi un drept la replică în numele *Comitetului Instrucțiunii*, pe care-l prezida. Dar desigur că reacția cea mai bună a fost realegerea sa ca rector, la finele lui septembrie 1864 (în acei ani, rectorul se alegea anual!).

Pare greu de înțeles astăzi de ce era nevoie de o anchetă a procuraturii pentru o problemă care ține mai mult de sfera privată. În mod surprinzător, cel puțin pentru publicul de astăzi, rezultatul acesteia nu-i este favorabil. Procurorul care anchetează în această afacere este un apropiat al lui N. Ionescu. Maiorescu ignorase pare-se influența lui Nicolae Ionescu în Iaşi şi la minister. Sîntem într-un moment cînd se configurează centrele de putere şi rețelele clientelare în jurul personajelor politice. N. Ionescu, paşoptist cunoscut, pusese deja bazele a ceea ce va deveni mai apoi „Fracțiunea liberă şi independentă”, o grupare politică născută la Iaşi care se va asocia adesea cu „roşii”, liberalii-radicali munteni ai lui I. C. Brătianu şi C.A. Rosetti.

Consecința acestei anchete este că N. Ionescu va fi repus în drepturi de către ministru, iar Maiorescu suspendat din toate funcțiile (rector, profesor al Universității, director al Şcolii Normale, preşedinte al *Comitetului Inspecțiunii*, care era forul tutelar al şcolilor publice din Moldova, etc.). Urmează un lung proces, în cursul căruia Maiorescu nu doar că rămîne fără nici un venit, timp de nouă luni, cît va dura procesul (avea deja familie şi chiar un copil), dar trebuie să suporte o notorietate negativă greu de imaginat chiar şi astăzi. Epistolarul său din această epocă ni-l arată într-o tensiune nervoasă de nedescris.

Trebuie spus că în aproape cei doi ani de cînd venise la Iaşi, Maiorescu îşi făcuse o solidă reputație în mediile locale. Ținea frecvent prelegeri publice, ocupa principalele poziții bazate pe meritul intelectual din fosta capitală a Moldovei. Avea evident mulți suporteri, mai ales printre auditoarele prelegerilor sale, îşi formase un cerc de apropiați, împreună cu care de altfel în primăvara lui 1864 va fonda *Junimea*. Aceştia îl vor susține, inclusiv financiar, în timpul procesului. În schimb, pe unii, ca V. A. Urechia, îi va pierde acum definitiv ca prieteni (acesta alege să fie de partea lui N. Ionescu, fie şi prin neimplicare, din motive de

influență a acestuia, atitudine care-l va ajuta să-şi păstreze postul la Minister ani buni!).

Avea desigur şi inamici într-o măsură suficientă, pe care-i subestimase foarte probabil, constituiți în jurul lui N. Ionescu, îndeosebi, o parte a dăscălimii locale şi a unora dintre profesorii ardeleni de la Universitate. Unii erau nemulțumiți de pozițiile deținute de Maiorescu şi apropiații săi în cadrul sistemului şcolilor publice, alții erau motivați de antipatii personale. Foarte probabil, impetuozitatea tînărului Maiorescu îi agasa. Este de altfel, unul dintre primele conflicte din mediul academic şi intelectual românesc.

Procesul se desfăşoară în două etape. Mai întîi, în prima instanță, sentința îi este defavorabilă, mai mult ca urmare a unor complicații birocratice. N. Ionescu pusese la bătaie întreaga sa rețea locală, montînd o veritabilă cabală, în care este implicată şi viitoarea dnă Micle, Veronica, poeta de mai tîrziu (avea acum abia 16 ani), care depune mărturie (falsă, după cîte se pare) contra lui Maiorescu, ca şi alții. El însuşi, N. Ionescu, joacă un rol de procuror neoficial, beneficind de dreptul de interveni în timpul şedinței. Mărturiile erau incidentale am spune astăzi, iar proba supremă a constituit-o un fragment din jurnalul pedagogei Rickert, în care îşi mărturisea vagi pasiuni pentru un bărbat neidentificat.

În apel se dovedeşte însă că fragmentul din jurnalul respectiv era un fals. Mai mult, ca într-un film hollywoodian oarecare, unul dintre martori, o elevă a liceului respectiv, aflată în plină criză mistică, care susținuse că-l văzuse pe Maiorescu ieşind într-o seară din camera pedagogei, îşi schimbă mărturia. Voia să se călugărească. Astfel că Maiorescu este declarat nevinovat şi reprimit în toate posturile deținute anterior.

A fost se pare o experiență decisivă pentru Maiorescu în mai multe privințe. În primul rînd, îl va obliga să constate că pozițiile de angajat la stat sunt fragile la Porțile Orientului şi astfel să încerce în consecință a nu mai fi dependent

financiar de acestea. De asemenea, scandalul îl va face să se rupă complet de post-paşoptismul demagogic şi clientelar dominant.

Sub unghi cultural, s-ar putea ca acest scandal să fi fost benefic. Nu numai că tinerii din jurul lui Maiorescu obțineau o victorie de prestigiu, dar mai ales recoltau beneficiile solidarității ca produs al unei forme de sociabilitate intelectuală. *Junimea* n-ar fi funcționat probabil fără acest triumf juridic. În acelaşi timp, este momentul în care *Societatea* îşi structurează o poziție ideologică, al cărui prim semn va fi articolul lui Maiorescu, din 1867, *Contra Şcoalei Bărnuțiu*. Din păcate, istoricii judecă efectele culturale şi mai puțin dramele personale.

Scandalul arată în acelaşi timp importanța onoarei în societatea românească a timpului, o prelungire a Vechiului Regim, şi la care elita românească a timpului aderase ca la un cod cultural obligatoriu. Din fericire, mijloacele de a regla asemenea diferende de onoare erau atunci infinit mai simple decît astăzi: prin duel sau la tribunal. Maiorescu alege acum calea tribunalului. Peste cîțiva ani, va alege duelul. Cu pistoale, nu cu vorbe de duh. Prețul onoarei nu avea limite.

Ziarul de Iaşi, 8 decembrie 2007